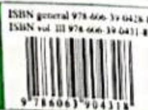
Actuala ediție a *Tratatului de drept succesoral* apare la mai bine de 17 ani de la trecerea în neființă a regretatului profesor Francisc Deak, una dintre cele mai importante personalități ale științei juridice din România, care a format zeci de generații de juriști, pentru care a constituit un model de profesionalism, creativitate, rigurozitate, exigență și onestitate. Tratatele sale consacrate contractelor speciale și succesiunilor au rămas și acum opere de referință în domeniile respective.

Apariția noului Cod civil și a lucrărilor de specialitate ulterioare, adoptarea sau, după caz, modificarea unor acte normative relevante în materia dreptului de moștenire, pronunțarea unor hotărâri importante ale Curții Constituționale, ale Înaltei Curți de Casație și Justiție și ale celorlalte instanțe judecătorești au creat necesitatea actualizării *Tratatului de drept succesoral*, apărut ultima dată sub semnătura exclusivă a profesorului Francisc Deak în anul 2002.

Reunind vechea ediție scrisă de profesorul Francisc Deak cu actualizarea aparținând profesorului Romeo Popescu, această lucrare monumentală se constituie într-o veritabilă punte între generațiile de dascăli de la Facultatea de Drept a Universității din București și rămâne la fel de vie, constituind un instrument juridic util pentru studenții facultăților de drept, pentru teoreticienii și practicienii dreptului.

ISBN general 978-606-39-0428-8
ISBN vol. III 978-606-39-0431-8

Francisc DEAK · Romeo POPESCU

Tratat de drept succesoral

Francisc DEAK

Romeo POPESCU

Ediția a IV-a
actualizată și completată

Tratat de drept succesoral

Vol. III
Transmisiunea și partajul moștenirii

Francisc Deak

Romeo Popescu

Tratat de drept succesoral

Ediția a IV-a, actualizată și completată

Vol. III. Transmisiunea și partajul moștenirii

Universul Juridic
București
-2019-

Cuprins

Abrevieri

AUB	- Analele Universității București
C. Ap.	- Curtea de Apel
Cas.	- Curtea de Casație
C. civ.	- Codul civil
CD	- Culegere de decizii
C. fam.	- Codul familiei
C. Jud.	- Curierul Judiciar
col. civ.	- colegiul civil
C. pen.	- Codul penal
C. pr. pen.	- Codul de procedură penală
C. pr. civ.	- Codul de procedură civilă
CSJ	- Curtea Supremă de Justiție
dec.	- decizia
ed.	- ediția
Ed.	- Editura
H.G.	- Hotărârea de Guvern
ICCJ	- Înalta Curte de Casație și Justiție
JN	- Justiția Nouă
LP	- Legalitatea Populară
O.G.	- Ordonanța Guvernului
p.	- pagina
Repertoriu...	- Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și a altor instanțe judecătorești pe anii 1952-1969 de I. Mihuță, Al. Lesviodax, iar pe anii 1969-1975, 1975-1980 și 1980-1985 de I. Mihuță (Ed. Științifică, 1970, 1976, 1982, 1986)
RRD	- Revista Română de Drept
RRDP	- Revista Română de Drept Privat
s. civ.	- secția civilă
s. civ. propr. int.	- secția civilă și de proprietate intelectuală

sent.	- sentința
T.	- Tribunalul
TJ	- Tribunalul Județean
TMB	- Tribunalul Municipiului București
T. Pop.	- Tribunalul Popular
T. Reg.	- Tribunalul Regional
TS	- Tribunalul Suprem

Titlul IV
Transmisiunea moștenirii

Capitolul I
Dreptul de opțiune succesorală

Secțiunea I
Probleme generale privind dreptul de opțiune succesorală

§1. Noțiunea de „opțiune succesorală"

247. *Precizări prealabile.* În dreptul român, atât în cazul moștenirii legale, cât și în cazul moștenirii testamentare, transmiterea patrimoniului succesoral (transmisiune universală ori cu titlu universal) sau a bunurilor determinate din patrimoniu (transmisiune cu titlu particular) operează *de drept* din momentul deschiderii moștenirii, fără vreo manifestare de voință din partea succesibilului și chiar fără știrea lui. Mai mult decât atât, în caz de moarte a succesibilului înainte de lichidarea moștenirii la care avea dreptul, ea se retransmite, tot *de drept*, asupra moștenitorilor săi, ca făcând parte din propriul lăsământ succesoral. Rezultă că, în dreptul nostru, patrimoniul succesoral *nu rămâne niciun moment fără titular*[1].

Cu toate că transmiterea patrimoniului succesoral se produce de drept din momentul deschiderii moștenirii, ea nu are caracter definitiv

[1] În dreptul roman, dacă la moștenire veneau *heredes voluntarii* (*extranei*), până la acceptarea de către ei a moștenirii (prin *aditio hereditatis*) aceasta nu avea titular, fiind o *hereditas iacens* („moștenirea care zace la pământ"). Deoarece între momentul deschiderii moștenirii și momentul acceptării sale trecea un interval de timp, se punea problema de a ști cine era titularul patrimoniului. În dreptul roman răspunsul a fost dat prin adagiul *hereditas iacens sustinet personam defuncti* („moștenirea deschisă, dar neacceptată prelungește personalitatea defunctului"), formulat pe baza unui text din Ulpian (a se vedea: E. Molcuț, *Drept privat roman*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 85 și 436; D. Oancea, *Introducere în dreptul roman*, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 60).

şi obligatoriu[1]. Dimpotrivă, ca principiu de ordine publică, legea precizează că „*nimeni nu poate fi obligat să accepte o moştenire ce i se cuvine*" (art. 1.106 C. civ.). Prin urmare, succesibilul[2] are dreptul de a alege – numit *drept de opţiune succesorală* – între consolidarea (confirmarea) titlului de moştenitor prin acceptarea moştenirii şi desfiinţarea acelui titlu prin renunţarea la moştenire. În acest sens, art. 1.100 alin. (1) C. civ. prevede că „*Cel chemat la moştenire în temeiul legii sau al voinţei defunctului poate accepta moştenirea sau poate renunţa la ea*".

248. *Variante de opţiune.* Potrivit legii, după deschiderea moştenirii succesibilul are dreptul de a alege între două posibilităţi:

- *Acceptarea moştenirii.* Acceptarea consolidează transmisiunea moştenirii realizată de plin drept la data decesului. Succesibilul care optează în acest sens îşi consolidează titlul de moştenitor şi – dacă este moştenitor universal sau cu titlu universal – va fi obligat să răspundă pentru datoriile şi sarcinile moştenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral (răspunde *intra vires hereditatis*). Astfel fiind,

[1] În dreptul roman, *heredes sui et necesarii* şi *heredes necesarii* dobândeau de drept şi obligatoriu moştenirea (nefiind nevoie să-şi manifeste voinţa de a o accepta), fără posibilitatea repudierii ei. *Heredes sui et necesarii* („cei ce se moştenesc pe ei înşişi", categorie ce cuprindea fiii, fiicele, nepoţii de fii – dacă tatăl lor a predecedat bunicului sau a fost emancipat –, soţia căsătorită *cu manus* – considerată drept fiică a defunctului –, precum şi adoptatul şi adrogatul) dobândeau moştenirea – legală sau testamentară – în mod necesar, deoarece ei erau socotiţi a fi stăpânit împreună cu *de cuius* bunurile moştenirii, încă din timpul vieţii acestuia. *Heredes necesarii* (categorie ce cuprindea sclavii instituiţi, fie cei proprii ai testatorului, fie cei ai altor persoane) puteau veni numai la moştenirea testamentară şi nu o puteau repudia. Numai *heredes voluntarii* (*extranei*) – adică acei moştenitori care erau străini de persoana defunctului, în sensul că până în momentul decesului nu s-au aflat sub puterea sa – nu moşteneau de drept, ci erau liberi să accepte sau să repudieze moştenirea. Pentru amănunte, a se vedea: E. Molcuţ, *op. cit.*, p. 159-160; D. Oancea, *op. cit.*, p. 165, 176-177, 183-184.

[2] Noţiunea de „succesibil" desemnează *persoana care îndeplineşte condiţiile prevăzute de lege pentru a putea moşteni, dar care nu şi-a exercitat încă dreptul de opţiune succesorală* [art. 1.100 alin. (2) C. civ.]. După exercitarea acestui drept, el îşi consolidează calitatea de moştenitor (succesor) dacă acceptă moştenirea, iar dacă renunţă la ea devine persoană străină de moştenire.

de regulă succesibilul va opta în acest sens dacă moştenirea este neîndoielnic solvabilă[1].

- *Renunţarea la moştenire.* Prin renunţare succesibilul desfiinţează cu efect retroactiv vocaţia sa succesorală. Devenind străin de moştenire, nu răspunde de pasiv, dar nici nu beneficiază de eventualul activ. Moştenirea în întregul ei va reveni comoştenitorilor sau moştenitorilor subsecvenţi. Succesibilul alege această cale dacă moştenirea este neîndoielnic insolvabilă sau dacă doreşte ca prin renunţarea sa pur abdicativă să beneficieze de moştenire alte persoane (comoştenitori sau moştenitorii subsecvenţi).

Dintre cele două posibilităţi pe care le are succesibilul, *elementul principal îl constituie dreptul de a renunţa la moştenire.* Astfel, dreptul de a beneficia de moştenire poate suferi anumite limitări legale [de exemplu, cetăţenii străini şi apatrizii pot dobândi dreptul de proprietate privată asupra terenurilor numai în condiţiile rezultate din aderarea României la Uniunea Europeană şi din alte tratate internaţionale la care România este parte, pe bază de reciprocitate, în condiţiile prevăzute prin lege organică, precum şi prin moştenire legală – art. 44 alin. (2) din Constituţie]; în schimb, dreptul de a renunţa la moştenire nu comportă limitări, căci nimeni nu poate fi constrâns să

[1] În sistemul Codului civil din 1864, acceptarea moştenirii putea fi: i) *pură şi simplă* sau ii) *sub beneficiu de inventar*.

i) În cazul *acceptării pure şi simple* a moştenirii, succesibilul îşi consolida titlul de moştenitor şi era obligat să răspundă pentru datoriile şi sarcinile succesiunii, chiar dacă acestea ar fi depăşit ca valoare activul moştenit (răspundea *ultra vires hereditatis*). Astfel fiind, succesibilul opta în acest sens dacă moştenirea era neîndoielnic solvabilă sau dacă din considerente personale (familiale, morale etc.) îşi asuma riscul plăţii datoriilor peste valoarea activului moştenit.

ii) În cazul acceptării *sub beneficiu de inventar*, succesibilul îşi consolida titlul de moştenitor şi deci beneficia de moştenire, dar îşi limita răspunderea sa pentru datoriile şi sarcinile moştenirii la emolumentul moştenirii. El răspundea de pasivul moştenirii numai în limita activului succesoral (*intra vires hereditatis*) şi numai cu bunurile moştenite (*cum viribus*), punându-şi la adăpost bunurile sale personale. Se alegea această variantă când solvabilitatea moştenirii era îndoielnică şi succesibilul nu înţelegea să-şi asume riscul insolvabilităţii, dar dorea să beneficieze de un eventual sold activ.

Noul Cod civil a consacrat o singură formă de acceptare a moştenirii.

moştenească (*nemo invitus*[1] *heres*). Nu fără temei, acceptarea moştenirii se defineşte uneori prin raportare la dreptul de a renunţa la moştenire. Într-adevăr, prin acceptare, titularul dreptului de opţiune succesorală „renunţă la dreptul de a mai putea renunţa la moştenire".

§2. Subiectele dreptului de opţiune succesorală

249. *Precizări prealabile.* Dreptul de opţiune aparţine tuturor persoanelor cu vocaţie succesorală, indiferent dacă vocaţia lor este legală sau testamentară şi fără deosebire după cum vocaţia este universală, cu titlu universal sau cu titlu particular[2]. În caz de deces al titularului dreptului de opţiune înainte de a-l exercita, acest drept se transmite asupra propriilor moştenitori legali sau testamentari, alături de celelalte drepturi patrimoniale lăsate moştenire[3], fără deosebire după cum opţiunea are ca obiect o moştenire legală sau testamentară, universală, cu titlu universal sau cu titlu particular.

Urmează să arătăm în continuare ce probleme se pun în legătură cu dreptul de opţiune al moştenitorilor legali sau testamentari şi dacă creditorii pot exercita sau ataca actul de opţiune.

250. *Moştenitorii legali.* În cadrul moştenirii legale, calitatea de subiect al dreptului de opţiune aparţine *tuturor persoanelor cu vocaţie generală (eventuală) la moştenire*, iar nu numai celor cu vocaţie concretă (utilă). Cu alte cuvinte, dreptul de opţiune aparţine şi trebuie să fie exercitat nu numai de către succesibilii chemaţi în primul rând să moştenească (de exemplu, rudele din clasa I de moştenitori), dar şi de către succesibilii subsecvenţi (de exemplu, rude din clasa a II-a), fără

[1] *Invitus, -a, -um* (adj. lat.), care acţionează împotriva voinţei sale, constrâns, involuntar.

[2] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea şi împărţeala moştenirii în dreptul Republicii Socialiste România*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1966, p. 88 (lucrarea va fi citată în continuare „*Transmisiunea...*"). Dreptul de opţiune aparţine şi statului (unităţilor administrativ-teritoriale) gratificat prin testament. Cu privire la particularităţile dreptului asupra moştenirii vacante, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral. Vol. I. Moştenirea legală*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2019, p. 280-298.

[3] Cu privire la modul de exercitare a dreptului de opţiune retransmis prin moştenire, a se vedea *infra* nr. 266.1.

să aştepte exercitarea opţiunii din partea moştenitorilor în rang preferat. *Soluţia se impune întrucât moştenitorii în rang preferat ar putea renunţa la moştenire în ultimele zile ale termenului de opţiune succesorală de un an, astfel încât succesibilii subsecvenţi, aşteptând până în acest moment, ar risca stingerea vocaţiei succesorale.* Bineînţeles, dacă moştenitorul în rang preferat acceptă moştenirea, îşi consolidează titlul de moştenitor şi anihilează efectele opţiunii exercitate de moştenitorii subsecvenţi, desfiinţând drepturile succesorale ale acestora.

251. *Legatarii.* Dreptul de opţiune aparţine nu numai moştenitorilor legali, dar şi legatarilor, pentru că – dacă vocaţia lor este universală sau cu titlu universal – dobândirea moştenirii implică şi suportarea pasivului [art. 1.114 alin. (2) C. civ.], astfel încât cei din urmă trebuie să aibă posibilitatea de a renunţa la moştenire. Iar legatarul cu titlu particular trebuie să aibă drept de opţiune deoarece – exercitarea lui implicând aprecieri de ordin moral – nimeni nu poate fi gratificat fără voie; în plus, în condiţiile art. 1.114 alin. (3) C. civ., şi legatarul poate răspunde pentru pasivul moştenirii, iar dacă legatul este cu sarcină, implică şi interese patrimoniale. Pe de altă parte, numai prin exercitarea dreptului de opţiune „notarul public va putea stabili drepturile legatarului particular asupra bunurilor determinate prin testament" şi redacta certificatul de legatar, potrivit dispoziţiilor legale (art. 115 şi art. 116 din Legea nr. 36/1995, republicată în 2018).

Rezultă că toţi legatarii au drept de opţiune succesorală: voinţa unilaterală a testatorului nu poate constrânge niciun legatar să conserve dreptul dobândit prin moştenire şi, cu atât mai puţin, să suporte anumite obligaţii sau sarcini.

252. *Dreptul creditorilor succesibilului.* Se pune întrebarea dacă *creditorii succesibilului* neglijent pot sau nu să accepte moştenirea pe calea acţiunii oblice şi dacă pot sau nu să atace renunţarea frauduloasă pe calea acţiunii revocatorii (pauliene).

a) *Acţiunea oblică.* Codul civil din 1864 nu a consacrat în mod expres dreptul creditorilor succesibililor de a accepta moştenirea pe calea acţiunii oblice. În aceste condiţii, potrivit părerii dominante exprimate în literatura de specialitate, „deoarece dreptul de opţiune succesorală este de natură patrimonială (iar nu de natură «exclusiv personală» – art. 974 C. civ. din 1864), el poate fi exercitat şi de către

creditorii personali ai succesibilului, pe calea acțiunii oblice (subrogatorii). Pentru ipoteza acceptării, se poate adăuga și argumentul că ea nu face decât să consolideze dobândirea care a avut loc la data deschiderii moștenirii[1]. Opțiunea pe cale oblică ar putea fi refuzată creditorului – atât în cazul moștenirii legale, cât și al celei testamentare – numai dacă se dovedește, în concret, că alegerii făcute de el i se opun considerente de ordin moral, caz în care opțiunea ar avea caracter exclusiv personal"[2].

Soluționând o excepție de neconstituționalitate a art. 974 C. civ. din 1864 (care reglementa acțiunea oblică), Curtea Constituțională a reținut: „Referitor la pretinsa încălcare a prevederilor art. 46 din Constituție [«Dreptul la moștenire este garantat»], Curtea reține că acest drept nu este un drept exclusiv personal al moștenitorului, în temeiul acestui drept la moștenire, orice persoană poate dobândi pe cale succesorală, în condițiile legii, orice bun, având dreptul de a-și exprima opțiunea la acceptarea sau renunțarea la succesiune. Însă nici renunțarea expresă sau tacită la moștenire nu înlătură dreptul creditorului de a urmări partea ce i se cuvenea eredelui renunțător, în situația în care renunțarea s-a făcut în paguba acestuia"[3].

Cu ocazia elaborării noului Cod civil, s-a considerat că soluția cea mai indicată este aceea potrivit căreia creditorii succesibilului pot accepta moștenirea, pe cale oblică, în limita îndestulării creanței lor,

[1] A se vedea: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 89; St. Cărpenaru, *Dreptul de moștenire*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 491; D. Macovei, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Chemarea, Iași, 1993, p. 143; E. Safta-Romano, *Dreptul de moștenire*, Ed. Grafix, Iași, 1995, p. 72-73; V. Stoica, *Dreptul de opțiune succesorală*, în „Moștenirea testamentară. Transmisiunea și împărțeala moștenirii", de C. Toader, L. Stănciulescu, R. Popescu, V. Stoica, Ed. Actami, București, 1994, p. 95; H. și L. Mazeaud, J. Mazeaud, *Leçons de droit civil*, Paris, 1963, vol. IV, p. 857-858, nr. 1076; Ph. Malaurie, *Cours de droit civil. Les successions. Les libéralités*, Paris, 1989, p. 95, nr. 181. Potrivit unei alte păreri (D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni și testamente*, Ed. Rosetti, București, 2003, p. 369-370), creditorii nu puteau accepta moștenirea pe calea acțiunii oblice.

[2] A se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Universul Juridic, București, 2002, p. 382-383.

[3] A se vedea Decizia Curții Constituționale nr. 1616 din 26 noiembrie 2009, publicată în M. Of. nr. 902 din 23 decembrie 2009.

soluție ce se regăsește în art. 1.107 C. civ. Pentru adoptarea acestei soluții au fost avute în vedere mai multe considerente:

i) acceptarea moștenirii nu face decât să consolideze dobândirea care a avut loc la data deschiderii moștenirii și, de aceea, și creditorii succesibilului pot accepta moștenirea;

ii) în noul Cod civil legiuitorul a urmărit protecția deosebită a creditorilor. În această materie, s-a apreciat că este mai important să fie protejați creditorii succesibilului inactiv decât comoștenitorii sau moștenitorii subsecvenți, care ar fi profitat de pierderea dreptului de moștenire de către succesibil ca urmare a neacceptării moștenirii în termen;

iii) nuanța exprimată în doctrină potrivit căreia „opțiunea pe cale oblică ar putea fi refuzată creditorului – atât în cazul moștenirii legale, cât și al celei testamentare – numai dacă se dovedește, în concret, că alegerii făcute de el i se opun considerente de ordin moral, caz în care opțiunea ar avea caracter exclusiv personal" nu a fost reținută de către legiuitor. Motivul pentru care s-a prevăzut pur și simplu posibilitatea creditorilor succesibilului de a accepta moștenirea pe cale oblică, indiferent dacă succesibilul ar pretinde că opțiunea ar avea un caracter exclusiv personal, este acela că nu s-a dorit ca în practică să se dea succesibilului posibilitatea de a anihila dreptul creditorilor de a folosi acțiunea oblică. Dacă ar fi fost făcută o asemenea excepție, succesibilii debitori ar fi pretins că nu acceptă moștenirea din considerente de ordin moral, pentru că este evident că ei ar fi avut interesul să îi avantajeze pe comoștenitori ori pe moștenitorii subsecvenți, iar nu pe creditori;

iv) textul de lege prevede că moștenirea poate fi acceptată de către creditori, pe cale oblică, numai „în limita îndestulării creanței lor". Aceasta înseamnă că pentru rest trebuie respectată opțiunea succesibilului [de exemplu, dacă activul net al moștenirii este de 100.000 de lei, au vocație concretă copiii C1 și C2, iar C1 are o datorie de 30.000 de lei către creditorul X (creanța fiind certă și exigibilă), în cazul în care C1 nu acceptă moștenirea, X va putea ca, pe cale oblică, să accepte el moștenirea în numele debitorului său, însă numai pentru bunuri în valoare de 30.000 de lei; restul bunurilor, în valoare de 70.000 de lei, vor reveni copilului C2].

În consecință, nu are nicio importanță care sunt motivele pentru care succesibilul refuză sau neglijează să accepte moștenirea; creditorul a cărui creanță este certă și exigibilă va putea accepta moștenirea pe cale oblică pentru a-și îndestula creanța[1].

b) *Acțiunea revocatorie (pauliană).* Problema care se pune este aceea de a ști ce se întâmplă dacă succesibilul își exercită dreptul de opțiune, dar o face în frauda creditorilor săi, în sensul că renunță la o moștenire solvabilă.

Potrivit art. 1.122 C. civ., „(1) Creditorii succesibilului care a renunțat la moștenire în frauda lor pot cere instanței revocarea renunțării în ceea ce îi privește, însă numai în termen de 3 luni de la data la care au cunoscut renunțarea. (2) Admiterea acțiunii în revocare produce efectele acceptării moștenirii de către succesibilul debitor numai în privința creditorului reclamant și în limita creanței acestuia".

Se pune problema de a ști care au fost motivele pentru care legiuitorul a consacrat dreptul creditorilor de a solicita instanței revocarea renunțării, în condițiile în care s-ar putea susține că prin renunțarea la moștenire debitorul (succesibilul) nu își creează și nici nu își mărește o stare de insolvabilitate. *Explicația este următoarea*: la data deschiderii moștenirii, bunurile ce fac parte din patrimoniul succesoral se transmit către succesibili, chiar dacă transmiterea are doar un caracter provizoriu; în momentul în care renunță la moștenire, prin pierderea bunurilor succesorale dobândite la data deschiderii moștenirii, succesibilul își creează sau își mărește starea de insolvabilitate, ceea ce le conferă creditorilor săi dreptul să solicite revocarea renunțării.

În această materie trebuie să fie dovedită numai frauda debitorului (a succesibilului renunțător), constând în conștiința rezultatului păgubitor al actului față de creditor (prin renunțare a devenit insolvabil sau și-a mărit starea de insolvabilitate)[2]. Întrucât renunțarea la

[1] Pentru practica judiciară, a se vedea, de exemplu, Jud. Constanța, sent. civ. nr. 14626/2016, publicată în *Indaco Lege5*.

[2] Într-o speță a fost respinsă acțiunea revocatorie reținându-se că renunțarea pârâtei la moștenirea soțului său „nu este un fapt care să conducă la imposibilitatea reclamanților creditori de a recupera creanța invocată" (Jud. Botoșani, sent. civ. nr. 10819/2015, publicată în *Indaco Lege5*).

succesiune este un act juridic unilateral, nu se poate pune problema dovedirii complicității la fraudă a vreunui terț (comoștenitori, creditorii succesiunii etc.)[1].

Acțiunea revocatorie (pauliană) trebuie să fie intentată în cadrul termenului de prescripție de doar *3 luni*, care curge de la data la care creditorii au cunoscut renunțarea[2].

Ca efect al acțiunii pauliene admise, actul de renunțare devine *inopozabil* față de creditorul reclamant și în limita prejudiciului suferit de el (în limita creanței sale)[3]. *În raport cu creditorul reclamant, succesibilul debitor devine acceptant al moștenirii.* Înseamnă că succesibilul debitor rămâne renunțător în raport cu ceilalți moștenitori (inclusiv legatari) și creditori (atât creditorii personali, cât și creditorii moștenirii).

Întrucât renunțarea este revocată numai în raport cu creditorul reclamant, înseamnă că, de exemplu, comoștenitorii acceptanți se vor putea întoarce împotriva renunțătorului pentru a reclama înapoierea valorii bunurilor urmărite de creditorul reclamant. Altfel, renunțătorul ar profita indirect de rezultatul revocării pauliene (micșorând pasivul propriului patrimoniu)[4].

De exemplu, succesibilul C1, debitor insolvabil, care datorează creditorului X suma de 50.000 de lei, renunță la moștenirea tatălui său, în condițiile în care valoarea netă a patrimoniului succesoral este de 200.000 de lei. În același timp, moștenirea este acceptată de către C2,

[1] A se vedea și Jud. Lugoj, sent. civ. nr. 3522/2017, publicată în *Indaco Lege5*. Dacă „renunțarea" s-a făcut *in favorem* sau cu titlu oneros, ea semnifică în realitate – potrivit art. 1.110 C. civ. – acceptarea moștenirii (ca și donația sau vânzarea drepturilor succesorale) și urmează să fie revocată, ca atare, pe calea acțiunii revocatorii (pauliene), împreună cu actul subsecvent, în cazul în care cerințele acțiunii pauliene sunt îndeplinite (complicitatea terțului la frauda moștenitorului, dacă terțul a dobândit drepturile succesorale cu titlu oneros și deci terțul *certat de damno vitando* – „încearcă să evite un prejudiciu").

[2] Pentru practica judiciară, a se vedea, de exemplu: Jud. Roșiorii de Vede, sent. civ. nr. 1250/2015; T. Mureș, dec. civ. nr. 968/2016, publicate în *Indaco Lege5*.

[3] A se vedea și Jud. Topoloveni, sent. civ. nr. 127/2016, publicată în *Indaco Lege5*.

[4] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 119-120.

celălalt copil al defunctului (aşadar, dacă C1 şi C2 ar fi acceptat moştenirea, fiecare ar fi avut dreptul la câte 100.000 de lei). Creditorul X poate solicita instanţei să dispună revocarea renunţării lui C1 la moştenirea tatălui său. Admiterea acţiunii revocatorii va avea ca efect faptul că C1 este considerat acceptant al moştenirii (dar doar pentru suma de 50.000 de lei pe care o datorează creditorului X – iar nu pentru suma de 100.000 de lei, la care ar fi avut dreptul dacă ar fi acceptat moştenirea în mod obişnuit – şi doar faţă de creditorul reclamant X, care îşi va putea satisface creanţa din bunurile moştenirii, în limita sumei de 50.000 de lei)[1]. Faţă de C2, C1 rămâne renunţător la moştenire, iar C2 îl poate urmări pe C1 pentru suma de 50.000 de lei, care este suma urmărită de către creditorul X. Insolvabilitatea lui C1 va fi suportată de către C2, iar nu de către X, creditorul X putând să-şi valorifice creanţa, în ciuda renunţării lui C1 la moştenire. Ne aflăm în prezenţa unui alt caz în care legiuitorul noului Cod civil a urmărit protecţia creditorilor.

În toate cazurile, revocarea actului de opţiune succesorală pe cale pauliană poate fi cerută numai de către creditorii titularului dreptului de opţiune, nu şi de către creditorii succesiunii sau de către legatari[2].

§3. Condiţiile de validitate a actului de opţiune succesorală

253. *Capacitatea.* Deşi noul Cod civil nu prevede în mod expres, apreciem că atât acceptarea moştenirii, cât şi renunţarea la moştenire reprezintă *acte de dispoziţie*[3].

[1] A se vedea şi Jud. sect. 1 Bucureşti, sent. civ. nr. 5186/2016, publicată în *Indaco Lege5*.

[2] Pentru practica judiciară, a se vedea: ICCJ, s. civ. propr. int, dec. nr. 4126/2005, publicată pe *www.scj.ro*; Jud. Sighişoara, sent. civ. nr. 1571/2015, publicată în *Indaco Lege5*.

[3] În acelaşi sens, a se vedea: Al. Bacaci, Gh. Comăniţă, *Drept civil. Succesiunile*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 192; D. Negrilă, *Dreptul de opţiune succesorală*, vol. I, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2014, p. 188-189; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2017, p. 366-367. În sensul că acceptarea moştenirii este un act complex, care poate îmbrăca şi forma unor acte de dispoziţie cu valoare de acceptare a moştenirii, dar şi forma unor acte de administrare definitivă

În privinţa acceptării moştenirii, chiar dacă, de regulă, moştenitorii răspund pentru pasivul succesoral numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, acceptarea moştenirii se poate dovedi păguboasă pentru moştenitor. Astfel, este posibil ca moştenirea să fie insolvabilă, iar moştenitorii urmează să fie implicaţi în procese şi/sau în proceduri de punere în executare silită a unor titluri executorii. Aceasta poate determina efectuarea unor cheltuieli care nu se mai recuperează în cazul pierderii proceselor (onorarii de avocat, taxe de timbru, onorarii de expert etc.). De asemenea, atât moştenitorii legali, cât şi legatarii pot fi obligaţi ca, în cazul acceptării moştenirii, să execute sarcinile stabilite de către *de cuius* prin testament, sarcini care pot fi împovărătoare (de exemplu, plata unei rente viagere ori asigurarea întreţinerii viagere a unui legatar, întinderea obligaţiei nefiind cunoscută la data acceptării moştenirii). Tot astfel, este posibil ca din masa succesorală să facă parte un bun imobil vechi care constituie monument istoric, este nevandabil, iar proprietarul are obligaţia să-l restaureze, ceea ce presupune costuri însemnate.

Şi renunţarea la moştenire este un act de dispoziţie, deoarece moştenirea se dobândeşte de drept de la data deschiderii ei, iar renunţarea la drepturi este act de dispoziţie[1].

Fiind acte de dispoziţie, pentru validitatea opţiunii succesibilul trebuie să aibă capacitate de exerciţiu deplină.

Dacă are calitatea de succesibil o persoană *lipsită de capacitate de exerciţiu* (minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani şi interzisul judecătoresc), sub sancţiunea nulităţii relative, actul de opţiune succesorală (acceptarea sau renunţarea la moştenire, după caz) poate fi îndeplinit de părinţi sau tutore, cu autorizarea instanţei de tutelă [art. 144 alin. (2) şi (3) şi art. 502 alin. (1) C. civ.].

Dacă are calitatea de succesibil o persoană cu capacitate de exerciţiu restrânsă (minorul care a împlinit vârsta de 14 ani), sub

a moştenirii sau de folosinţă a unor bunuri din moştenire, şi, pe cale de consecinţă, că nu este necesară autorizarea instanţei de tutelă, a se vedea I. Popa, *Drept civil. Moşteniri şi liberalităţi*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 460-464.

[1] A se vedea: G. Boroi, C.A. Anghelescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012, p. 117; O. Ungureanu, C. Munteanu, *Drept civil. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 182.

sancţiunea nulităţii relative, actul de opţiune succesorală (acceptarea sau renunţarea la moştenire, după caz) poate fi îndeplinit de către minor cu încuviinţarea scrisă a părinţilor sau a tutorelui, cu autorizarea instanţei de tutelă [art. 146 alin. (1), (2) şi (4) şi art. 502 alin. (1), coroborate cu art. 144 C. civ.][1].

Astfel fiind, în cadrul procedurii succesorale notariale, în cazul moştenitorului „incapabil” (sau cu capacitate de exerciţiu restrânsă) „se citează reprezentantul său legal şi autoritatea tutelară” [art. 106 alin. (5) din Legea nr. 36/1995].

Potrivit art. 150 C. civ., „(1) Ori de câte ori între tutore şi minor se ivesc interese contrare, care nu sunt dintre cele ce trebuie să ducă la înlocuirea tutorelui, instanţa de tutelă va numi *un curator special*. (2) De asemenea, dacă din cauza bolii sau din alte motive tutorele este împiedicat să îndeplinească un anumit act în numele minorului pe care îl reprezintă sau ale cărui acte le încuviinţează, instanţa de tutelă va numi un curator special. (3) Pentru motive temeinice, în cadrul procedurilor succesorale, notarul public, la cererea oricărei persoane interesate sau din oficiu, poate numi provizoriu un curator special, care va fi validat ori, după caz, înlocuit de către instanţa de tutelă”[2].

254. *Consimţământul neviciat.* Pentru ca opţiunea succesorală să fie valabilă, consimţământul succesibilului trebuie să fie neviciat. Viciile de consimţământ în această materie sunt guvernate de regulile dreptului comun.

În literatura de specialitate[3] se admite că dolul poate vicia nu numai actul acceptării, dar şi pe cel al renunţării şi poate proveni de la orice

[1] În cazul acceptării forţate a moştenirii (a se vedea *infra* nr. 275-276), dispoziţiile art. 1.119 C. civ. devin aplicabile – fapta fiind imputabilă – numai dacă autorul faptei ilicite a avut *capacitate delictuală* (nu capacitate de exerciţiu) în momentul săvârşirii ei, deci a lucrat cu discernământ. Rezultă că şi în cazul minorului sau al persoanei puse sub interdicţie, dacă a săvârşit delictul civil cu discernământ, acceptarea va fi forţată. Regulile pe care le-am prezentat în cele ce precedă vizează doar actul juridic al acceptării ori, după caz, al renunţării la moştenire.

[2] A se vedea şi: Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 6/1959, în CD, 1959, p. 27-29; TS, s. civ., dec. nr. 1580/1969, în CD, 1969, p. 153-155.

[3] A se vedea, de exemplu: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 94-96; A. Vişan, *Cu privire la cazurile de ineficacitate a renunţării la succesiune*, în RRD nr. 2/1985, p. 24-25; D. Negrilă, *op. cit.*, p. 213-214; I. Genoiu, *Dreptul la moştenire în noul Cod civil*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 347.

persoană (comoştenitori, creditori etc., art. 1.214-1.215 C. civ. referitoare la „cealaltă parte” nefiind aplicabile în această materie, dat fiind că opţiunea este un act unilateral).

De asemenea, se admite că şi violenţa şi eroarea, atât cea de fapt, cât şi cea de drept[1], dacă îndeplinesc condiţiile prevăzute de Codul civil, pot fi reţinute ca vicii de consimţământ în materie. În orice caz, *eroarea asupra conţinutului (emolumentului) patrimoniului succesoral nu poate fi reţinută ca viciu de consimţământ*. Renunţarea la moştenire nu ar putea fi atacată pe motiv că s-au descoperit ulterior active ale patrimoniului succesoral şi nici acceptarea moştenirii pe motiv că s-au descoperit pasive.

Datorită procedurii succesorale notariale, problema viciilor de consimţământ în materia opţiunii succesorale se pune extrem de rar în practică.

255. *Condiţii de formă şi alte condiţii de validitate.* Spre deosebire de acceptarea moştenirii, care poate fi un act consensual sau formal (dar nu solemn), după caz, renunţarea la moştenire este un act juridic *solemn*, fiind valabil numai dacă a fost încheiat în condiţiile de formă special prevăzute de lege (*ad validitatem*)[2].

Pentru validitatea actului de opţiune (oricare), trebuie să fie respectate, potrivit dreptului comun, şi cerinţele legale referitoare la obiectul şi cauza actului juridic. De exemplu, opţiunea referitoare la o moştenire nedeschisă are un obiect ilicit şi, ca atare, nu poate produce efecte (art. 956 C. civ.[3]). Tot astfel, se consideră că este ineficace

[1] A se vedea şi J. Kocsis, *Unele aspecte teoretice şi practice privind eroarea de drept*, în Dreptul nr. 8/1992, p. 40-42. Pentru analiza erorii de drept după apariţia noului Cod civil, a se vedea: G. Boroi, C.A. Anghelescu, *op. cit.*, p. 145; O. Ungureanu, C. Munteanu, *op. cit.*, p. 213-215; M. Nicolae, *Drept civil. Teoria generală. Vol. II. Teoria drepturilor subiective civile*, Ed. Solomon, Bucureşti, 2018, p. 375-387.

[2] Pentru aceste formalităţi, a se vedea *infra* nr. 280.

[3] Reamintim că, potrivit art. 956 C. civ., „Dacă prin lege nu se prevede altfel, sunt lovite de nulitate absolută actele juridice având ca obiect drepturi eventuale asupra unei moşteniri nedeschise încă, precum *actele prin care se acceptă moştenirea sau se renunţă la aceasta, înainte de deschiderea ei*, ori actele prin care se înstrăinează sau se promite înstrăinarea unor drepturi care s-ar putea dobândi la deschiderea moştenirii”. Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral. Vol. II. Moştenirea testamentară*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2019, p. 218-228.

renunţarea pur abdicativă la moştenire, în credinţa greşită că moştenitorul care beneficiază de renunţare s-a obligat să-l întreţină pe renunţător, obligaţie care, în realitate, nu a luat naştere[1]. De asemenea, în cazul unei renunţări la moştenire, dacă a fost dată în faţa notarului public doar pentru a permite titularului actului să părăsească ţara (înainte de decembrie 1989), se constată lipsa intenţiei reale de a deveni străin de moştenire prin renunţare, ce semnifică absenţa scopului mediat al actului de opţiune[2].

256. *Sancţiunea nerespectării condiţiilor de validitate.* Nerespectarea condiţiilor de validitate a actului de opţiune succesorală se sancţionează cu nulitatea, potrivit dreptului comun.

Astfel, nerespectarea condiţiilor de capacitate (de exemplu, lipsa încuviinţării instanţei de tutelă în cazul persoanelor lipsite de capacitate de exerciţiu sau cu capacitate de exerciţiu restrânsă) şi viciile de consimţământ determină *anulabilitatea (nulitatea relativă)* actului de opţiune. În schimb, nerespectarea formei solemne (în cazurile prevăzute de lege) se sancţionează cu *nulitatea absolută.*

Potrivit art. 1.124 C. civ., dreptul la acţiunea în anularea acceptării sau renunţării se prescrie în termen de 6 luni, calculat, în caz de violenţă, de la încetarea acesteia, iar în celelalte cazuri, din momentul în care titularul dreptului la acţiune a cunoscut cauza de nulitate relativă.

În ambele cazuri, actul de opţiune se desfiinţează cu efect retroactiv şi succesibilul va putea opta din nou în cadrul termenului de opţiune succesorală[3], ţinând seama – dacă este cazul – şi de regulile care guvernează suspendarea prescripţiei şi repunerea în termen[4].

§4. Caracterele juridice ale actului de opţiune succesorală

257. *Act juridic unilateral.* Opţiunea succesorală se realizează prin manifestarea de voinţă a succesibilului în sensul acceptării moştenirii ori în sensul renunţării la moştenire. În ambele cazuri, opţiunea trebuie să reprezinte voinţa unei singure persoane, fiind, prin urmare, un act

[1] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 95.

[2] C. Ap. Bucureşti, s. a IX-a, dec. civ. nr. 747/2006, publicată în *Culegere de practică judiciară în materie civilă 2006*, Ed. Wolters Kluwer, Bucureşti, p. 501.

[3] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 115.

[4] A se vedea *infra* nr. 269.

juridic unilateral. În consecinţă, dacă există mai mulţi succesibili, ei nu pot exercita dreptul de opţiune în mod „colectiv"; fiecare în parte urmează să se pronunţe individual, iar soarta juridică a opţiunii făcute de unul dintre ei nu afectează opţiunea făcută de ceilalţi[1].

Spre deosebire de testament – act juridic tot unilateral, dar esenţialmente personal –, actul de opţiune poate fi săvârşit nu numai personal de către succesibil, ci şi prin reprezentare – legală sau convenţională[2] – şi, dacă este cazul, cu încuviinţarea instanţei de tutelă. Deci, actul de opţiune *nu este un act esenţialmente personal.*

258. *Act juridic, în principiu, voluntar.* Libertatea de alegere care caracterizează actul de opţiune se manifestă pe mai multe planuri.

În primul rând, după cum am văzut, nimeni nu poate fi obligat să accepte o moştenire ce i se cuvine (art. 1.106 C. civ.). Principiul *nemo invitus heres* („nimeni nu poate fi moştenitor fără voia lui" sau – în tălmăcirea din Codul Caragea – „Cel ce nu voieşte cu sila moştenitor nu se face") domină materia dreptului de opţiune succesorală.

În al doilea rând, în principiu, succesibilul are un drept absolut de a alege între posibilităţile conferite prin dreptul de opţiune. El nu poate fi obligat să justifice motivele pentru care a acceptat sau a renunţat la moştenire şi nici să răspundă pentru consecinţele alegerii făcute[3].

În sfârşit, dacă există o pluralitate de succesibili, fiecare este liber să opteze în sensul dorit, indiferent de alegerea făcută de ceilalţi. Este deci posibil ca unii să accepte moştenirea, iar alţii să renunţe la ea.

[1] În practică s-a decis că „Opţiunea succesorală reprezintă un act personal, care nu produce efecte juridice decât în legătură cu persoana celui care şi-a exprimat voinţa în acest mod, fiind ineficientă în raport cu alţi succesibili. Ca atare, eventuala acceptare tacită de către unul dintre descendenţi ar fi irelevantă în privinţa vocaţiei succesorale a altor potenţiali moştenitori, consecinţa fiind aceea a împiedicării vacanţei succesorale, însă şi aceea a constatării calităţii de moştenitori doar în persoana acceptanţilor". A se vedea C. Ap. Bucureşti, s. a IX-a, dec. civ. nr. 348/2006, publicată în *Culegere de practică judiciară în materie civilă 2006*, p. 954.

[2] Acceptarea moştenirii se poate face prin mandatar împuternicit expres şi special în acest sens. A se vedea TS, col. civ., dec. nr. 778/1962, în CD, 1962, p. 162-165.

[3] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 91.

Principiul libertății de alegere – *libertate atenuată numai de dreptul creditorilor succesibilului la acțiunea oblică și acțiunea revocatorie (pauliană)*[1] – cunoaște și unele *excepții*:

a) Potrivit art. 1.113 C. civ., pentru motive temeinice, la cererea oricărei persoane interesate, un succesibil poate fi obligat, cu aplicarea procedurii prevăzute de lege pentru ordonanța președințială, să își exercite dreptul de opțiune succesorală înăuntrul unui termen stabilit de instanța judecătorească, mai scurt decât termenul de un an. Succesibilul care nu optează în termenul stabilit de instanța judecătorească este considerat că a renunțat la moștenire[2].

b) Potrivit art. 1.119 C. civ., succesibilul care, cu rea-credință, a sustras ori a ascuns bunuri din patrimoniul succesoral sau a ascuns o donație supusă raportului ori reducțiunii este considerat că a acceptat moștenirea, chiar dacă anterior renunțase la ea; cu titlu de pedeapsă civilă, un asemenea succesibil este considerat acceptant, chiar dacă nu ar fi vrut să accepte moștenirea[3].

259. *Act juridic, în principiu, irevocabil.* Moștenitorul care a exercitat dreptul de opțiune nu mai poate reveni asupra alegerii făcute. Acest principiu operează *cu caracter absolut* în cazul acceptării moștenirii. Ca efect al unei asemenea acceptări, în mod irevocabil se consolidează calitatea de moștenitor (*semel heres, semper heres*)[4], el nemaiputând reveni asupra alegerii făcute[5].

---

[1] A se vedea *supra* nr. 252.

[2] A se vedea *infra* nr. 267.

[3] Pentru amănunte privind acceptarea forțată a moștenirii, a se vedea *infra* nr. 275-276.

[4] *Semel* (adv.) odată; *semper* (adv.) totdeauna. „Odată (ce ești) moștenitor, (rămâi) pentru totdeauna moștenitor".

[5] Renunțarea ulterioară la succesiune este lipsită de efect juridic asupra actului inițial de acceptare. A se vedea: TS, s. civ, dec. nr. 1968/1972, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 200, nr. 501; CSJ, s. civ., dec. nr. 1984/1991, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 126-128; TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 1352/1992, în *Culegere TMB 1992*, p. 165-166; a se vedea și: TJ Galați, dec. civ. nr. 323/1976, în RRD nr. 8/1976, p. 60-61; TJ Timiș, dec. civ. nr. 878/1976, în RRD nr. 12/1976, p. 61; Gh. Beleiu, *Notă (critică)* la dec. civ. a TJ Satu Mare nr. 354/1969, în RRD nr. 11/1971, p. 117-119; C. Ap. Ploiești, s. civ., dec. nr. 1255/1998, citată de V. Terzea, *Noul Cod civil (adnotat cu doctrină și jurisprudență)*, ed. a 2-a, Ed. Universul Juridic, București, 2014, vol. I, p. 1260, nr. 34.3; C. Ap. București, s. a III-a civ., dec. nr. 817/2009 și nr. 1612/2009, citate de C. Nica, *Donația și moștenirea. II. Transmisiunea moștenirii. Dezbaterea succesiunii. Doctrină și practică judiciară adnotată*, Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 1-4, nr. 1 și 2; Jud. Oltenița, sent. civ. nr. 60/2014; Jud. Brașov, sent. civ. nr. 1976/2017; Jud. Zalău, sent. civ. nr. 920/2018, publicate în *Indaco Lege5*. Actele ulterioare acceptării (cesiune, renunțare în favoarea altuia etc.) trebuie privite ca acte de dispoziție săvârșite de titularul dreptului consolidat în persoana sa, iar nu în calitate de succesibil [a se vedea I.C. Vurdea, *Notă (critică)* la sent. civ. nr. 931/1970 a Jud. Ineu, în RRD nr. 9/1971, p. 136-138], cu toate consecințele ce decurg din această calificare (de exemplu, referitor la impozitul datorat la transferul dreptului de proprietate, conform art. 111 din Codul fiscal).

Irevocabilitatea caracterizează și cealaltă variantă a opțiunii succesorale (renunțarea la moștenire), însă nu în mod absolut. Astfel, potrivit art. 1.123 C. civ., renunțarea la moștenire poate fi revocată în tot cursul termenului de opțiune, dacă moștenirea nu a fost deja acceptată de alți succesibili care au vocație la partea care i-ar reveni renunțătorului. Revocarea renunțării valorează acceptare, bunurile moștenirii fiind preluate în starea în care se găsesc și sub rezerva drepturilor dobândite de terți asupra acelor bunuri[1].

260. *Act juridic, în principiu, indivizibil.* Exercitând dreptul de opțiune, succesibilul (fiecare în parte) trebuie să se pronunțe unitar cu privire la dreptul său succesoral, nefiind posibilă acceptarea în parte a moștenirii (a unor bunuri din moștenire) și renunțarea la rest (*nemo pro parte heres*)[2]. Într-o formulare sintetică, „*totul sau nimic*". Noul Cod civil prevede în mod expres că, sub sancțiunea nulității absolute, opțiunea succesorală este indivizibilă (art. 1.101)[3].

---

[1] Pentru amănunte, a se vedea *infra* nr. 283.2.

[2] A se vedea TS, col. civ., dec. nr. 1778/1960, în CD, 1960, p. 241-242. Opțiunea fiind un act indivizibil, vânzarea unui bun succesoral implică acceptarea întregii moșteniri, renunțarea ulterioară fiind lipsită de orice efecte juridice. A se vedea TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 2205/1996, în *Culegere TMB 1993-1997*, p. 164-165. Tot astfel, intrarea în posesia unor bunuri succesorale, în termenul legal, concretizează o acceptare a succesiunii și deci îndreptățirea moștenitorului de a-și realiza drepturile succesorale asupra oricărui alt bun aparținând masei succesorale. A se vedea C. Ap. Brașov, s. civ., dec. nr. 268/1995, în *BJ – Bază de date*, citată de V. Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1236, nr. 3.2.

[3] Denumirea marginală a art. 1.101 C. civ. este „*Caracterele* juridice ale opțiunii", care nu este cea mai potrivită, deoarece sugerează că în acest articol ar fi reglementate *toate* caracterele juridice ale opțiunii succesorale. Denumirea

Indivizibilitatea caracterizează opțiunea succesorală nu numai în cazul moștenitorilor legali, dar, deopotrivă, și în cazul legatarilor. După cum a subliniat instanța supremă, „potrivit principiilor care guvernează materia succesiunilor, legatarul universal trebuie sau să accepte sau să repudieze succesiunea, neexistând posibilitatea unor situații intermediare, cum ar fi aceea a acceptării unor bunuri determinate din moștenire"[1]. Acest principiu operează, evident, nu numai în cazul legatului universal sau cu titlu universal, dar și în ipoteza legatului cu titlu particular. De exemplu, legatarul particular gratificat cu un teren agricol de 2 ha nu ar putea accepta legatul în parte (1 ha) și renunța la rest. Opțiunea trebuie să fie unitară chiar dacă legatul ar avea ca obiect bunuri generice (de exemplu, dacă obiectul legatului este 100.000 de lei, legatarul nu ar putea să accepte legatul pentru 50.000 de lei și să renunțe la restul de 50.000 de lei).

Subliniem că indivizibilitatea opțiunii vizează numai moștenirea; în persoana moștenitorilor (dacă sunt mai mulți), întrucât opțiunea este individuală, divizarea este posibilă: unii pot să accepte, iar alții să renunțe.

Principiul indivizibilității opțiunii succesorale comportă și unele *excepții*:

a) Astfel, potrivit art. 1.102 C. civ., „(1) Moștenitorul care, în baza legii sau a testamentului, cumulează mai multe vocații la moștenire are, pentru fiecare dintre ele, un drept de opțiune distinct. (2) Legatarul chemat la moștenire și ca moștenitor legal își va putea exercita opțiunea în oricare dintre aceste calități[2]. Dacă, deși nu a fost încălcată

propusă de Comisia pentru elaborarea noului Cod civil a fost „*Caractere* juridice ale opțiunii", întrucât art. 1.101 C. civ. reglementează doar două dintre caracterele juridice ale opțiunii. Soluția la care s-a oprit Parlamentul este criticabilă și într-o viitoare reglementare se impune corectarea ei.

[1] TS, col. civ., dec. nr. 335/1952, în CD, 1952-1954, vol. I, p. 118; C. Ap. Craiova, s. civ., dec. nr. 704/2005, citată de A.P. Coman, *Partajul succesoral*, Ed. Moroșan, București, 2008, p. 101-102.

[2] Reamintim că stabilirea naturii juridice a dreptului special al soțului supraviețuitor asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic (art. 974 C. civ.) ca fiind *drept de moștenire legală* înseamnă că opțiunea soțului supraviețuitor ca moștenitor legal este indivizibilă, în sensul că nu poate decât fie să accepte moștenirea în întregul ei – cuprinzând toate bunurile ce i se cuvin –, fie să renunțe

rezerva, din testament rezultă că defunctul a dorit să diminueze cota ce i s-ar fi cuvenit legatarului ca moștenitor legal, acesta din urmă poate opta doar ca legatar".

Alin. (1) are în vedere situația în care o persoană poate să culeagă o anumită parte din moștenire în calitate de legatar și o altă parte în calitate de moștenitor legal, deci să se cumuleze cele două calități în aceeași persoană. Astfel, de exemplu, dacă există mai mulți legatari cu titlu universal (de pildă, 4 persoane – doi frați și doi veri primari – pentru câte 1/4 din moștenire fiecare), iar unul dintre ei (de exemplu, un frate) nu vrea sau nu poate să beneficieze de legat, partea acestuia va putea fi culeasă ca moștenire legală de către legatarul care are și o asemenea vocație (celălalt frate), fiind rudă cu defunctul în grad succesibil (firește, numai dacă această soluție nu contravine dispozițiilor testamentare). Tot astfel, dacă *de cuius*-ul are doi frați (F1 și F2) și F1 este beneficiarul unui legat cu titlu particular având ca obiect o casă, fratele F1 gratificat va primi casa în calitate de moștenitor testamentar, iar 1/2 din restul moștenirii în calitate de moștenitor legal, în vreme ce F2 va primi 1/2 din restul moștenirii în calitate de moștenitor legal. F1 a cumulat atât vocația la legat, cât și vocația la moștenirea legală și și-a exercitat dreptul de opțiune acceptând atât legatul, cât și cota din moștenire ce i-a revenit ca moștenitor legal.

În lumina alin. (2) al art. 1.102 C. civ., cumularea calității de moștenitor legal cu aceea de legatar (vocație succesorală dublă) conferă posibilitatea opțiunii diferite. Este posibil ca persoana chemată la moștenire de lege și, totodată, gratificată prin testament să opteze diferit cu privire la moștenirea legală și la legat, adică să o accepte pe prima și să renunțe la legat ori invers[1]. De exemplu, dacă *de cuius*-ul

la ea; nu este posibil ca soțul supraviețuitor să opteze într-un fel cu privire la mobilier și la obiectele de uz casnic și în alt fel cu privire la celelalte bunuri (pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral. Vol. I. Moștenirea legală*, 2019, p. 271-272, nr. 82.4).

[1] A se vedea, de exemplu, C. Ap. București, s. a IV-a civ., dec. nr. 451/1999, în *Culegere de practică judiciară în materie civilă 1999*, Ed. Rosetti, București, 2001, p. 152-153. Într-o altă speță (a se vedea CSJ, s. civ., dec. nr. 698 din 31 ianuarie 2001, publicată în *Indaco Lege4*), soția supraviețuitoare a înțeles să respecte ultima voință a soțului său exprimată prin dispozițiile testamentare și să nu se manifeste ca moștenitoare legală, ci doar ca legatară. De aceea, nu a acceptat

are doi frați (F1 și F2), iar F1 este beneficiarul unui legat cu titlu particular având ca obiect o sumă de bani care reprezintă valoric 3/4 din moștenire, F1 poate să renunțe la legat și să accepte moștenirea legală (ipoteză în care patrimoniul succesoral – din care face parte și suma de bani – se va împărți în mod egal între F1 și F2) sau poate să renunțe la moștenirea legală și să accepte legatul (ipoteză în care F1 va primi suma de bani, iar F2 va primi restul patrimoniului succesoral).

Dacă însă legatul este mai mic decât cota legală, moștenitorul legal nu poate renunța la legat pentru a moșteni mai mult, deoarece un asemenea legat poate avea și semnificația unei dezmoșteniri parțiale[1], caz în care moștenitorul legal poate reclama *numai* rezerva (dacă este mai mare decât legatul) prevăzută de lege în favoarea sa (rezervă

succesiunea în calitate de moștenitoare legală rezervatară, ci doar legatul cu titlu particular, prin care a dobândit drepturi exclusive asupra bunurilor cuprinse în acest legat. În consecință, moștenirea a revenit legatarei universale, iar soția supraviețuitoare a dobândit doar bunurile care au format obiectul legatului cu titlu particular. Tot astfel, s-a decis că renunțarea la moștenirea legală nu operează și pentru legatul cu titlu particular (a se vedea TS, s. civ., dec. nr. 1984/1972, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 202, nr. 507). De asemenea, s-a statuat că „Succesorul legal ce este și beneficiarul unui testament poate pretinde a-i fi deferită moștenirea atât *ab intestat*, cât și pe temei testamentar. Însă, în măsura în care, în termenul legal pentru acceptarea moștenirii, succesorul invocă doar calitatea de moștenitor legal, fiind înscris ca atare în certificatul de moștenitor, el nu mai poate pretinde ulterior, în procesul pentru împărțeala moștenirii, și drepturile succesorale ce ar rezulta în favoarea sa din testament" (C. Ap. Bacău, s. civ., dec. nr. 606/1998, publicată în *Indaco Lege4*).

[1] Legatul are semnificația unei dezmoșteniri parțiale atunci când, de exemplu, prin testament, *de cuius*-ul împarte întreaga moștenire, dar atribuie moștenitorilor legali alte cote decât cele prevăzute de lege. Bunăoară, prin testament, fratele F1 primește 1/4 (în loc de 1/2), iar fratele F2 primește 3/4 (în loc de 1/2). Pentru fratele F1 legatul are semnificația unei dezmoșteniri parțiale (reducerea cotei de la 1/2, cât ar fi primit ca moștenitor legal, la 1/4, cât primește în calitate de legatar) și F1 poate accepta moștenirea doar ca legatar.

Legatul nu are semnificația unei dezmoșteniri parțiale (ci este o veritabilă gratificare) atunci când, de exemplu, fratele F1 este beneficiarul unui legat cu titlu particular, acesta fiind singurul legat cuprins în testament. În acest caz, F1 poate accepta legatul și renunța la moștenirea legală, poate renunța la legat și accepta moștenirea legală sau poate accepta și legatul și moștenirea legală. F2 poate accepta, evident, doar moștenirea legală.

care se dobândește întotdeauna în calitate de moștenitor legal). De exemplu, dacă *de cuius*-ul a dispus prin testament ca moștenirea să se împartă în mod egal între copilul C și soțul supraviețuitor S, copilul C nu ar putea renunța la legatul cu titlu universal de 1/2 din moștenire pentru a moșteni 3/4 din moștenire, cât i s-ar fi cuvenit în calitate de moștenitor legal, deoarece în cazul lui, legatul cu titlu universal are semnificația unei dezmoșteniri parțiale (reducerea cotei succesorale de la 3/4 la 1/2 din moștenire). În schimb, dacă *de cuius*-ul ar fi dispus prin testament ca C să primească doar 1/4 din moștenire, iar S să primească 3/4 din moștenire, C poate pretinde rezerva succesorală de 3/8 din moștenire, care i se cuvine în mod imperativ. În acest din urmă caz, C va primi, ca moștenitor legal, rezerva de 3/8 din moștenire, iar legatul lui S va fi redus, la cerere, de la 3/4 la 5/8 din moștenire[1].

Opțiunea succesorală poate fi diferită nu numai în cazul succesibilului cu vocație legală și testamentară, dar și în cazul în care el beneficiază de mai multe legate care nu sunt indivizibile. De exemplu, poate accepta un legat cu titlu particular având ca obiect o casă și renunța la cel cu titlu universal (de pildă, legatul proprietății tuturor bunurilor mobile ce au aparținut defunctului), pentru a nu suporta cota-parte din pasivul moștenirii (dar va beneficia de legatul cu titlu particular numai după satisfacerea creditorilor, căci ei trebuie să fie plătiți înaintea legatarilor, potrivit regulii *nemo liberalis nisi liberatus*)[2]. Este evident că legatarul poate să accepte ambele legate sau să renunțe la ele[3].

[1] Aceste exemple sunt suficiente pentru a demonstra că art. 1.102 alin. (2) teza a II-a C. civ. nu reprezintă „un text de lege perfect absurd care este inaplicabil", așa cum se afirmă (a se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 376). Pentru alte exemple care ilustrează utilitatea textului de lege, a se vedea și: C. Macovei, M.C. Dobrilă, în Fl.A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coordonatori), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 1211-1213 (lucrarea va fi citată în continuare „*Noul Cod civil. Comentariu pe articole*"); U.N.N.P.R., *Codul civil al României. Îndrumar notarial*, vol. I, Ed. Monitorul Oficial, București, 2011, p. 415; I. Genoiu, *op. cit.*, p. 344; I. Popa, *op. cit.*, p. 451.

[2] A se vedea și C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1212-1213.

[3] În ceea ce privește posibila dublă vocație succesorală legală, menționăm că, de regulă, o rudă a defunctului poate face parte dintr-o singură clasă. Este însă

b) O altă excepție de la principiul indivizibilității opțiunii succesorale este prevăzută de Legea fondului funciar nr. 18/1991 (republicată în anul 1998). Potrivit art. 8, art. 11, art. 36 și art. 48 din această lege, stabilirea (reconstituirea) „dreptului de proprietate se face *la cerere* (...)", depusă de către fostul proprietar sau moștenitorii lui[1]. Dacă moștenitorii fostului proprietar (la fel ca și proprietarii în viață) nu au formulat (sau nu formulează în baza art. 36) cererea prevăzută de lege, nu beneficiază de reconstituirea dreptului de proprietate. Înseamnă că, deși au acceptat (expres, tacit sau forțat) moștenirea lăsată de fostul proprietar al terenului (decedat), prin derogare de la principiul indivizibilității opțiunii succesorale, pot renunța – prin abstențiune – la reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenului. În privința terenului, „ei sunt considerați că au acceptat moștenirea *prin cererea pe care o fac comisiei*" [art. 13 alin. (2)], personal

posibil ca legătura de rudenie să fie și dublă și, în consecință, persoana în cauză să facă parte din două clase de moștenitori, ceea ce înseamnă că are dublă vocație succesorală legală. De exemplu, copilul născut din căsătoria încheiată între nepotul de fiu/fiică al defunctului și nepotul de frate al defunctului face parte din prima clasă, în calitate de strănepot al defunctului (rudă în linie directă de gradul al III-lea), și din clasa a II-a, în calitate de strănepot de frate (rudă colaterală de gradul al IV-lea). În această ipoteză, el poate invoca drept temei al chemării la moștenire calitatea de strănepot al defunctului (rudă din clasa I), pentru a înlătura de la moștenire rudele din clasa a II-a. El are însă dreptul să opteze (renunțând la moștenire în prima calitate) în favoarea calității de strănepot de frate al defunctului, pentru ca, împreună cu el (și neexistând alți moștenitori din clasa I), să fie chemat la moștenirea legală (în cadrul clasei a II-a) și un alt frate (sau nepot ori strănepot de frate) al defunctului (care nu este ascendentul său). Pentru detalii privind ipoteza dublei calități de moștenitor legal, care nu se întâlnește în practică, a se vedea, de exemplu, C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1213-1214.

[1] Cererea formulată în condițiile art. 11 trebuie să fie depusă în termenul prevăzut de lege; în schimb, art. 36, referitor la terenurile situate în intravilan, nu prevede „formularea cererii într-un anumit termen, precizând numai că restituirea se face la cerere" (CSJ, s. cont. adm., dec. nr. 934/1994, în *Buletinul CSJ 1994*, p. 436. A se vedea și dec. nr. 831/1994, *ibidem*, p. 497-500, și dec. nr. 301/1995, în *Buletinul CSJ 1995*, p. 533-535). În consecință, o asemenea cerere se poate face și în prezent.

sau prin reprezentantul legal ori prin mandatar[1]. Reconstituirea dreptului de proprietate este condiționată de formularea cererii (și depunerii actelor doveditoare), în termenul prevăzut de lege, și pentru terenurile agricole și forestiere solicitate în temeiul Legii nr. 1/2000 (art. 1, art. 24 și art. 33).

În privința renunțării la moștenire se aplică principiul indivizibilității. De altfel, prin Decizia nr. XI din 5 februarie 2007, Secțiile Unite ale Înaltei Curți de Casație și Justiție au admis un recurs în interesul legii declarat de procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție și, în aplicarea dispozițiilor art. 8 și art. 13 alin. (2) din Legea nr. 18/1991, republicată, au stabilit: „*Beneficiază de repunerea în termenul de acceptare a succesiunii numai moștenitorii care nu au acceptat succesiunea în termenul prevăzut de art. 700 din Codul civil* (din 1864 – n.n., R.P.), ***iar nu și cei care au renunțat la moștenire***" (s.n., R.P.).

În motivarea acestei decizii, s-a arătat că: „*Potrivit dispozițiilor art. 13 din Legea fondului funciar nr. 18/1991, republicată, în cadrul*

[1] Pentru o interpretare a textelor în materie în sensul că nu este necesar ca cererea să fie formulată de către fiecare moștenitor, toți moștenitorii beneficiind de efectele cererii făcute de unul dintre ei, a se vedea M.-L. Belu Magdo, *Unele probleme în legătură cu interpretarea și aplicarea prevederilor art. 13 din Legea nr. 18/1991 și art. 13 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 730/1993*, în Dreptul nr. 7/1995, p. 33-34. După părerea noastră, moștenitorii „nesolicitanți" nu pot fi considerați acceptanți dacă nu au făcut cerere comisiei (art. 13), personal sau prin reprezentant, inclusiv cerere comună semnată de toți moștenitorii (art. 13 din Regulamentul de aplicare a Legii). După cum se arată în Decizia Curții Constituționale nr. 127 din 23 octombrie 1996, stabilirea dreptului de proprietate în baza Legii nr. 18/1991 „se face la cerere", beneficiind de repunerea în termenul de acceptare moștenitorii „care au făcut cererea la comisie" (a se vedea în Dreptul nr. 4/1997, p. 102), indiferent că este vorba de un singur moștenitor sau de mai mulți. În această materie, acceptarea moștenirii se poate face numai prin cererea prevăzută de lege. Pentru cererea de reconstituire a dreptului de proprietate făcută prin mandatar, a se vedea: C. Roșu (I), M. Nicolae (II), *Valabilitatea mandatului verbal și a mandatului tacit pentru cererea de stabilire a dreptului de proprietate în temeiul Legii fondului funciar*, în Dreptul nr. 1/1999, p. 19-30; V. Stoica, *Impactul unor acte normative adoptate după anul 1990 asupra dreptului de moștenire al soțului supraviețuitor*, în Dreptul nr. 6/1999, p. 30-31.

procedurii de reconstituire a dreptului de proprietate privată asupra terenurilor. «Calitatea de moştenitor se stabileşte pe baza certificatului de moştenitor sau a hotărârii judecătoreşti definitive ori, în lipsa acestora, prin orice probe din care rezultă acceptarea moştenirii», iar «moştenitorii care nu-şi pot dovedi această calitate, întrucât terenurile nu s-au găsit în circuitul civil, sunt socotiţi repuşi de drept în termenul de acceptare cu privire la cota ce li se cuvine din terenurile ce au aparţinut autorului lor».

În acelaşi timp, dispoziţia imperativă de la art. 13 alin. (2) din Legea fondului funciar, potrivit căreia, în cazul terenurilor ce nu s-au găsit în circuitul civil, moştenitorii sunt repuşi de drept în termenul de acceptare cu privire la cota ce li se cuvine din terenurile ce au aparţinut autorului lor, ei fiind consideraţi că au acceptat succesiunea prin cererea pe care o fac comisiei, care nu este infirmată de nicio altă prevedere legală, impune concluzia că toţi succesibilii autorului îndreptăţit ce solicită reconstituirea dreptului sunt, la rândul lor, repuşi de drept în termenul de acceptare a moştenirii cu privire la dreptul de proprietate al autorului lor asupra terenurilor.

În această privinţă este de observat că pot beneficia de repunerea în termenul de acceptare a succesiunii doar moştenitorii care nu au acceptat-o, în termenul şi condiţiile prevăzute de art. 700 din Codul civil (din 1864 – n.n., R.P.), *iar nu şi cei care au renunţat la succesiune, în condiţiile art. 696 din Codul civil* (din 1864 – n.n., R.P.).

De altfel, prin dispoziţiile art. 13 din Legea nr. 18/1991 se prevede că repunerea în termen vizează numai «moştenitorii», deci persoane care au «calitatea de moştenitor».

Or, potrivit dispoziţiilor art. 696 din Codul civil (din 1864 – n.n., R.P.), *eredele care renunţă la succesiune este considerat că nu a avut niciodată această calitate, titlul de moştenitor fiind desfiinţat cu efect retroactiv, moştenitorul fiind considerat ca o persoană străină de moştenire.*

De aceea, cel care renunţă la succesiune nu intră în categoria persoanelor care sunt moştenitori, el neputând dovedi această calitate întrucât, în acest caz, nu este vorba de neacceptarea succesiunii în condiţiile art. 700 din Codul civil (din 1864 – n.n., R.P.), *şi care este doar prezumat de lege ca renunţător, ci, dimpotrivă, se dovedeşte cu*

certitudine (declaraţie notarială) că nu este moştenitor, dat fiind faptul că a renunţat expres la succesiune.

Prin efectul renunţării, moştenitorul este socotit că nu a fost niciodată moştenitor, iar vocaţia sa succesorală este retroactiv desfiinţată.

Regula indivizibilităţii patrimoniului succesoral conferă acelaşi caracter indivizibil şi opţiunii succesorale, care nu poate fi condiţionată de aspectul cantitativ al patrimoniului succesoral. Renunţarea vizează atât bunurile existente în succesiune la data decesului, cât şi cele care, eventual, ar intra în succesiunea respectivă.

Ca urmare, în raport de data reglementării, se impune a se stabili că beneficiază de dreptul de moştenire a proprietăţii, în temeiul art. 13 alin. (2) din Legea fondului funciar nr. 18/1991, în sensul repunerii în termenul de acceptare a succesiunii, numai moştenitorii care nu au acceptat-o în termenul prevăzut de lege, iar nu şi cei care au renunţat la succesiune"[1]. Anterior, majoritatea instanţelor de judecată s-au pronunţat în acelaşi sens[2].

Din punct de vedere strict juridic, situaţia este asemănătoare cu aceea a succesibilului care renunţă la moştenire crezând că este insolvabilă. Dacă ulterior se stabileşte, de exemplu, că defunctul a avut o mare sumă de bani depusă la o bancă, renunţătorul nu poate reveni

[1] Soluţia Secţiilor Unite ale Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie este în concordanţă cu prevederile legale şi cu principiile aplicabile în materie. Apreciem că, în materia restituirii bunurilor preluate de regimul comunist, s-ar fi impus ca legiuitorul să tranşeze problema prin prevederi clare care – în opinia noastră – ar fi trebuit să permită şi celor care înainte de anul 1989 au renunţat la succesiune să moştenească bunurile preluate în mod abuziv. Argumentul principal este acela că moştenirile deschise în perioada 1950-1989 au avut, de regulă, valori reduse, iar de cele mai multe ori renunţarea la moştenire a fost determinată de voinţa succesibilului renunţător de a-l favoriza pe comoştenitorul său. Cu totul alta ar fi fost poziţia succesibilului renunţător dacă din masa succesorală ar fi făcut parte şi bunurile preluate abuziv, care sunt de valori mult mai mari. De aceea, apreciem că în privinţa acestor bunuri ar fi fost mult mai echitabilă soluţia ca şi renunţătorii să fi fost repuşi în termenul de acceptare a moştenirii.

[2] A se vedea, de exemplu: Jud. Strehaia, sent. civ. în dosarul nr. 1740/1993, în Dreptul nr. 12/1994, p. 52-53; CSJ, s. civ., dec. nr. 494/1994, în *Buletinul CSJ 1994*, p. 21-24. A se vedea şi CSJ, s. cont. adm., dec. nr. 822/1994, în *Buletinul CSJ 1994*, p. 495-497.

asupra opțiunii făcute, pentru a beneficia de depunere. Se opune nu numai principiul indivizibilității, dar și irevocabilitatea opțiunii succesorale, revocarea renunțării fiind posibilă numai în condițiile prevăzute de art. 1.123 C. civ. [„*În tot cursul termenului de opțiune, renunțătorul poate revoca renunțarea, dacă moștenirea nu a fost deja acceptată de alți succesibili care au vocație la partea care i-ar reveni (...)*"].

Mai precizăm că renunțătorul nu poate beneficia de reconstituirea dreptului de proprietate, chiar dacă a fost trecut (din greșeală) pe titlul de proprietate, alături de moștenitorii acceptanți ai succesiunii fostului proprietar[1]. Tot astfel, nu poate beneficia de dispozițiile Legii nr. 18/1991 nici moștenitorul nerezervatar dezmoștenit (direct sau indirect) prin testament[2].

c) O a treia excepție de la principiul indivizibilității opțiunii succesorale – asemănătoare cu cea prevăzută de Legea nr. 18/1991, deși textele, din motive greu de înțeles, sunt redactate diferit – rezultă din dispozițiile Legii nr. 112/1995 *pentru reglementarea situației juridice a unor imobile cu destinația de locuințe, trecute în proprietatea statului*. Potrivit art. 5 alin. (4), moștenitorii fostului proprietar al imobilului cu destinație de locuință trecut în proprietatea statului cu titlu sunt socotiți de drept acceptanții succesiunii de la data depunerii cererii pentru restituirea în natură a locuinței sau pentru acordarea despăgubirilor. *Moștenitorul care nu a depus cerere în termenul prevăzut de lege (art. 14) nu beneficiază de dispozițiile legii, chiar dacă – la decesul fostului proprietar – a acceptat moștenirea acestuia; aceasta reprezintă o derogare de la caracterul indivizibil (unitar) al opțiunii succesorale.*

În schimb, succesibilul care, la moartea fostului proprietar al locuinței, a renunțat la moștenirea acestuia, devenind astfel persoană străină de moștenire, nu poate beneficia de dispozițiile legii, întrucât nu are calitatea de moștenitor, această calitate stabilindu-se „potrivit legii" [art. 1 alin. (2) din Legea nr. 112/1995], deci în condițiile dreptului comun. Nefiind îndeplinite condițiile retractării renunțării la moștenire (art. 701 C. civ. din 1864, respectiv art. 1.123 C. civ.), renunțătorul nu poate accepta moștenirea; în cazul lui operează principiul indivizibilității opțiunii succesorale. Evident, nici moștenitorul nerezervatar dezmoștenit nu poate beneficia de măsurile reparatorii prevăzute de lege.

d) O a patra excepție rezultă din dispozițiile art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989 („*Succesibilii care, după data de 6 martie 1945, nu au acceptat moștenirea sunt repuși de drept în termenul de acceptare a succesiunii pentru bunurile care fac obiectul prezentei legi. Cererea de restituire are valoare de acceptare a succesiunii pentru bunurile a căror restituire se solicită în temeiul prezentei legi*"). Așadar, succesibilul care nu a depus cerere de restituire în termenul prevăzut de lege nu beneficiază de măsurile prevăzute de lege, chiar dacă a acceptat moștenirea autorului său (de exemplu, moștenirea a fost deschisă în anul 1980).

În privința celor care au renunțat la moștenire, în Normele metodologice de aplicare unitară a Legii nr. 10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989, aprobate prin H.G. nr. 250/2007, se prevede că: „*Având în vedere că textul legal* [art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001] *face referire numai la succesibilii neacceptanți, per a contrario, rezultă că* ***succesibilii renunțători nu beneficiază de prevederile legii*** *(deci se recunoaște valabilitatea renunțării exprese a unuia sau a unora dintre succesori, urmând ca de cota care a făcut obiectul renunțării exprese să profite succesibilii acceptanți notificatori împreună cu cei neacceptanți notificatori, care au fost repuși de drept în termen)*" (pct. 4.6). Așadar, succesibilul care, la moartea fostului proprietar, a renunțat la moștenirea acestuia, devenind astfel persoană străină de moștenire, nu poate beneficia de dispozițiile Legii nr. 10/2001. Rezultă că în privința celor care au renunțat la moștenire se aplică *principiul indivizibilității*[1].

[1] A se vedea sent. civ. a Jud. Strehaia, cit. *supra*. Dacă renunțătorul figurează în titlul de proprietate, ceilalți moștenitori, cu ocazia partajului succesoral, îl pot înlătura. A se vedea M.-L. Belu Magdo, *loc. cit.*, p. 36.

[2] A se vedea L. Hadnagy, *Notă (critică)* la sent. civ. nr. 1842/1992 a Jud. Miercurea Ciuc, în Dreptul nr. 7/1993, p. 71-73.

[1] A se vedea, de exemplu, ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 5130 din 22 iunie 2007 și nr. 3591 din 3 mai 2011, publicate pe *www.scj.ro*.

e) Divizibilitatea opțiunii succesorale mai poate rezulta din relativitatea puterii (autorității) lucrului judecat. Precizăm, în această privință, că, în principiu, opțiunea succesorală produce efecte absolute, în sensul că alegerea făcută de succesibil poate fi invocată de către el (și succesorii lui în drepturi) *erga omnes* și îi poate fi opusă de oricine are interes. Opțiunea este indivizibilă nu numai în privința bunurilor succesorale, dar și în privința persoanelor care o pot invoca sau față de care poate fi invocată, deci sub raportul efectelor, al opozabilității. Cu alte cuvinte, în principiu, un succesibil este, pentru toți ceilalți, fie moștenitor (acceptant), fie renunțător la moștenire, neputând fi în raport cu unii moștenitori, iar în raport cu alții persoană străină de (aceeași) moștenire.

Art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001 a fost supus în repetate rânduri controlului de constituționalitate. Instanța de contencios constituțional a respins, de fiecare dată, excepția de neconstituționalitate cu următoarea motivare: „Curtea a reținut că acest text de lege dă expresie caracterului reparatoriu al Legii nr. 10/2001. Sub acest aspect, repunerea în termenul de acceptare a moștenirii, pentru bunurile preluate abuziv de statul totalitar, cu încălcarea dreptului de proprietate al titularilor, are ca finalitate respectarea principiului *restitutio in integrum*, fiind în deplină concordanță cu dispozițiile art. 44 alin. (1) teza întâi din Constituție, privind garantarea dreptului de proprietate privată. Curtea a reținut că dispozițiile legale criticate nu aduc atingere principiului egalității prevăzut în art. 16 alin. (1) din Legea fundamentală, întrucât neacceptarea succesiunii în termenul instituit de art. 700 alin. (1) din Codul civil din 1864, din motive neimputabile succesibililor cărora li se aplică prevederile art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001, nu este echivalentă cu actul de voință al renunțării la moștenire. Așadar, nefiind vorba de situații juridice identice, regimul juridic diferit instituit de legiuitor este justificat, fără a se aduce atingere principiului constituțional al egalității în fața legii. Scopul dispozițiilor legale criticate este acela de a pune capăt perpetuării stării de anormalitate instituite în derularea raporturilor juridice, iar nu acordarea unui avantaj necuvenit, stabilit arbitrar, ce generează o inegalitate între succesibilii care au acceptat moștenirea în termenul instituit prin prevederile Codului civil din 1864 și cei care sunt repuși în termenul de acceptare prin art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001" (a se vedea: Decizia nr. 1158 din 11 decembrie 2007, publicată în M. Of. nr. 5 din 4 ianuarie 2008; Decizia nr. 105 din 3 februarie 2009, publicată în M. Of. nr. 262 din 22 aprilie 2009; Decizia nr. 149 din 27 martie 2018, publicată în M. Of. nr. 552 din 2 iulie 2018).

Cu toate acestea, dacă alegerea (acceptarea sau renunțarea, după caz) rezultă dintr-o hotărâre judecătorească, ea va avea efecte relative, numai între părțile din proces. De exemplu, în caz de revocare a renunțării pentru fraudă ca urmare a intentării acțiunii revocatorii (pauliene) de către un creditor, succesibilul va fi acceptant pentru creditorul care a obținut revocarea renunțării la moștenire și va rămâne renunțător pentru un comoștenitor al său. Sunt consecințe ale relativității lucrului judecat[1].

261. *Act juridic declarativ de drepturi.* Opțiunea succesibilului produce efecte retroactive, de la data deschiderii moștenirii, deci este declarativă de drepturi. Astfel, prin acceptare, drepturile și obligațiile asupra moștenirii, dobândite din momentul deschiderii ei, se consolidează retroactiv [art. 1.114 alin. (1) C. civ.][2], iar în caz de renunțare, renunțătorul este socotit că nu a fost niciodată moștenitor [art. 1.121 alin. (1) C. civ.], devenind retroactiv persoană străină de moștenire.

Precizăm că opțiunea produce efecte declarative (retroactive) și în cazul în care se produce prin revocarea renunțării. Prin derogare însă, drepturile dobândite de terți asupra bunurilor succesiunii între momentul renunțării și acela al revocării ei (acceptării) vor trebui să fie respectate [art. 1.123 alin. (2) C. civ.][3].

262. *Act juridic nesusceptibil de modalități.* Art. 1.101 C. civ. prevede că, *sub sancțiunea nulității absolute, opțiunea succesorală nu poate fi afectată de nicio modalitate*, ceea ce înseamnă că trebuie să fie un act juridic pur și simplu (neafectat de modalități). Soarta juridică a moștenirii nu poate să depindă de un eveniment viitor și incert sau de un termen, fie și cert. De exemplu, nu se poate accepta moștenirea sub condiția ca moștenitorilor să le revină alte cote decât cele prevăzute de lege sau sub condiția ca partajul să nu se facă pe tulpină (în cazul în

---

[1] A se vedea: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 90-91; Mazeaud, *op. cit.*, p. 856, nr. 1073. Precizăm că, potrivit art. 435 alin. (1) C. pr. civ., „Hotărârea judecătorească este obligatorie și produce efecte numai între părți și succesorii acestora". Pentru amănunte privind prevederile art. 435 C. pr. civ., a se vedea A. Nicolae, în *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat*, vol. I, ed. a 2-a, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 1213-1217, și jurisprudența acolo citată.

[2] Datorită efectului retroactiv, în dreptul nostru nu poate exista o *hereditas iacens*.

[3] A se vedea *infra* nr. 283.2.

care sunt îndeplinite condițiile reprezentării succesorale) ori ca actul acceptării să producă efecte la împlinirea unui termen. Tot astfel, nu s-ar putea renunța la moștenire sub condiția ca și un alt succesibil să renunțe la cota sa.

Dacă opțiunea ar fi afectată de o modalitate, nu va putea produce niciun efect, fiind deci *nulă absolut*. Ea nu ar putea fi considerată pură și simplă, căci ar însemna neluarea în considerare a voinței succesibilului[1].

§5. Termenul de opțiune succesorală

263. *Termenul de opțiune.* Pentru ca soarta juridică a moștenirii să nu rămână multă vreme incertă, dreptul de opțiune trebuie să fie exercitat într-un *termen de un an* calculat de la data deschiderii moștenirii. În acest sens, art. 1.103 alin. (1) C. civ. prevede că „*dreptul de opțiune succesorală se exercită în termen de un an de la data deschiderii moștenirii*".

Așadar, termenul are în vedere dreptul de opțiune succesorală, ceea ce înseamnă că atât acceptarea, cât și renunțarea la moștenire urmează să fie făcute în același interval de timp.

În sistemul Codului civil din 1864, termenul pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală era de 6 luni[2], dar – cu ocazia

[1] A se vedea și Mazeaud, *op. cit.*, p. 856, nr. 1072.

[2] Sub imperiul Codului civil din 1864, Curtea Constituțională a statuat în sensul că „termenul de prescripție extinctivă de 6 luni nu este de natură să îngrădească dreptul la moștenire consfințit prin art. 42 [în prezent, după republicare, art. 46] din Constituție" (Decizia Curții Constituționale nr. 138 din 11 iulie 2000, publicată în M. Of. nr. 484 din 4 octombrie 2000). A se vedea și: Decizia nr. 1102 din 21 septembrie 2010, publicată în M. Of. nr. 763 din 16 noiembrie 2010; Decizia nr. 343 din 25 martie 2010, publicată în M. Of. nr. 303 din 10 mai 2010; Decizia nr. 1394 din 29 octombrie 2009, publicată în M. Of. nr. 841 din 7 decembrie 2009; Decizia nr. 777 din 12 mai 2009, publicată în M. Of. nr. 520 din 29 iulie 2009; Decizia nr. 547 din 9 aprilie 2009, publicată în M. Of. nr. 499 din 20 iulie 2009; Decizia nr. 374 din 19 martie 2009, publicată în M. Of. nr. 393 din 10 iunie 2009; Decizia nr. 452 din 15 mai 2007, publicată în M. Of. nr. 370 din 31 mai 2007.

Prin Decizia nr. 247 din 25 aprilie 2017, publicată în M. Of. nr. 675 din 18 august 2017, Curtea Constituțională a statuat că „prin impunerea unui termen de

elaborării noului Cod civil – s-a apreciat că acest termen este prea scurt pentru ca succesibilul să-și exercite dreptul de opțiune succesorală.

264. *Natura juridică a termenului de opțiune.* Codul civil din 1864 califica termenul de 6 luni ca fiind un termen de prescripție. Această calificare a fost criticată în doctrină ca fiind o inadvertență, dat fiind că prescripția extinctivă presupune stingerea dreptului la acțiune în sens material, iar dreptul de opțiune succesorală nu constituie un drept la acțiune, ci un drept subiectiv care trebuie valorificat în termenul prevăzut de lege (sub sancțiunea decăderii)[1].

prescripție extinctiv asociat dreptului la moștenire, statul a adus o limitare a acestui drept [drept care nu este, prin esența sa, absolut, ci relativ], limitare, care, însă, este justificată. Chiar dacă în deciziile indicate nu s-au efectuat referiri exprese la un test de proporționalitate [cu privire la «testul» de proporționalitate, a se vedea Decizia nr. 686 din 26 noiembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 68 din 27 ianuarie 2015, Decizia nr. 390 din 2 iulie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 532 din 17 iulie 2014, sau Decizia nr. 266 din 21 mai 2013, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 443 din 19 iulie 2013], acesta a fost implicit realizat, după cum urmează: a existat un scop legitim urmărit, respectiv limitarea la o perioadă de timp cât mai scurtă a incertitudinii cu privire la titularul dreptului real și îngăduirea posibilității oricărui succesibil de a-și exercita dreptul de opțiune succesorală; măsura este adecvată, fiind capabilă în sine să ducă la îndeplinirea scopului legitim urmărit, este necesară, fiind o atingere minimă adusă dreptului la moștenire, statul dozându-și în mod corespunzător intervenția; de asemenea, măsura este proporțională, păstrând un just echilibru între interesele generale ale societății, și anume evitarea incertitudinii juridice în privința situației juridice a bunurilor lui *de cujus*, și interesele individuale ale succesibilului, termenul fiind suficient de consistent din punct de vedere temporal pentru ca acesta să își poată manifesta opțiunea succesorală [acceptarea tacită sau expresă a moștenirii]. Fiind astfel configurat dreptul la moștenire, Curtea constată că prescripția extinctivă reglementată prin art. 700 alin. (1) din Codul civil din 1864 ține de conținutul dreptului, iar art. 53 din Constituție nu are incidență în cauză *ratione materiae*".

Aceste considerente sunt valabile *a fortiori* și pentru termenul de un an prevăzut de art. 1.103 C. civ.

[1] A se vedea, de exemplu: I.C. Vurdea, *Propuneri „de lege ferenda" privind natura juridică a termenului de acceptare a succesiunii*, în RRD nr. 11/1980, p. 32-35; D. Macovei, *op. cit.*, p. 145.

Instanța supremă a statuat în sensul că termenul de exercitare a opțiunii succesorale „trebuie considerat – într-o concepție mai largă de integrare a lui în sistemul unitar reglementat de Codul civil referitor la stingerea drepturilor civile – tot un caz de prescripție a dreptului la acțiune, iar nu de prescripție a dreptului material”[1]. Astfel fiind, termenul de prescripție a dreptului patrimonial de opțiune succesorală era susceptibil de întrerupere, suspendare și repunere în termen, fiindu-i aplicabile regulile care guvernează materia prescripției extinctive. Autori prestigioși au opinat în sensul că nu există motive suficient de temeinice pentru care termenul de opțiune să fie sustras (*de lege lata* și *de lege ferenda*) regimului de drept comun al prescripției extinctive, el oferind soluții corespunzătoare problemelor care se pun în practică[2].

Cu ocazia adoptării noului Cod civil, s-a ținut seama de opiniile exprimate în doctrină, dar s-a avut în vedere faptul că termenul pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală nu este un termen de prescripție, ci *este un termen de decădere în cadrul căruia urmează să se exercite un drept potestativ*. Astfel, dreptul de opțiune succesorală a fost definit ca o „prerogativă juridică ce permite titularului său de a putea, printr-un act unilateral de voință, să modifice o situație juridică incertă, după o alternativă precisă și previzibilă”[3].

[1] Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 7/1963, în CD, 1963, p. 16. În sensul aprobării soluției, a se vedea și: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 97; M. Costin, *Principiul prescriptibilității dreptului de opțiune succesorală*, în A. Ionașcu, M. Mureșan, M. Costin, C. Surdu, „Contribuția practicii judecătorești la dezvoltarea principiilor dreptului civil român”, Ed. Academiei, București, 1973, p. 206-209; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 79-80; Mazeaud, *op. cit.*, p. 861, nr. 1081. Pentru practica judecătorească, a se vedea, de exemplu, CSJ, s. civ., dec. nr. 129/1993, în care s-a statuat că „termenul de acceptare a succesiunii este de prescripție”, în *Jurisprudența CSJ 1993*, p. 82.

[2] A se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 398.

[3] A se vedea I. Najjar, *Le droit d'option. Contribution à l'étude du droit potestatif et de l'acte unilateral*, LGDJ, Paris, 1967, p. 44, nr. 45, și p. 102-104, nr. 99-100, *apud* D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni și testamente*, *op. cit.*, p. 368, nr. 485.

Dreptul de opțiune succesorală este inclus în categoria *drepturilor potestative patrimoniale*. Astfel cum s-a reținut în doctrină[1], „pentru drepturile potestative esențială este puterea pe care o are titularul lor de a interveni, prin voința sa unilaterală, în situații juridice preexistente în care sunt prezente și interesele altor persoane decât titularul acestor drepturi”.

Deși termenul de un an nu este un termen de prescripție, ci un termen de decădere[2], noul Cod civil a prevăzut că acestui termen i se aplică prevederile cuprinse în Cartea a VI-a referitoare la suspendarea și repunerea în termenul de prescripție extinctivă. În acest mod se poate folosi regimul juridic mai favorabil al prescripției extinctive, care permite suspendarea și repunerea în termen, figuri juridice întâlnite destul de frecvent în materia dreptului de opțiune succesorală.

265. *Domeniul de aplicare a termenului de opțiune.* Sub imperiul Codului civil din 1864, a existat o controversă în literatura de specialitate și în jurisprudență cu privire la problema de a ști dacă termenul de prescripție de 6 luni prevăzut în art. 700 C. civ. din 1864 pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală se aplica numai moștenitorilor legali, legatarilor universali și cu titlu universal sau dacă viza *și* legatele cu titlu particular.

În practica judecătorească s-a aplicat în mod consecvent soluția potrivit căreia termenul de 6 luni nu se aplica în cazul legatarilor cu titlu particular, în privința lor fiind aplicabile dispozițiile referitoare la prescripție din dreptul comun. Astfel, dacă legatul avea ca obiect un bun individual determinat, dreptul real cu care a fost gratificat legatarul particular se năștea din clipa deschiderii moștenirii și putea fi realizat prin acțiunea în revendicare, care era imprescriptibilă. Iar dacă legatul consta într-un bun determinat prin gen, în patrimoniul legatarului se năștea o creanță care putea fi valorificată printr-o acțiune personală care se prescria prin trecerea a 3 ani (art. 3 din Decretul nr. 167/1958)[3].

[1] Pentru detalii, a se vedea V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 48-50.

[2] Art. 1.112 alin. (2) C. civ., astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 138/2014, prevede în mod expres că termenul de un an este *termen de decădere*.

[3] TS, s. civ., dec. nr. 875/1969, în CD, 1969, p. 155-160. A se vedea, în același sens, de exemplu: T. Reg. București, col. al III-lea civ., dec. nr. 4280/1955, în LP

Marea majoritate a autorilor s-au pronunţat, de asemenea, în sensul soluţiei adoptate în practica judecătorească, mai ales pe considerentul că noţiunea de „succesiune" din art. 700 C. civ. din 1864 nu putea desemna decât transmisiunea universală sau cu titlu universal şi excludea transmisiunea cu titlu particular[1].

Alţi autori[2], reluând o opinie exprimată anterior[3], au susţinut că este inacceptabil ca pentru unii moştenitori termenul să fie de 6 luni, iar pentru alţii termenul de drept comun, urmând ca în cazul legatului de bunuri individual determinate acţiunea să fie chiar imprescriptibilă. Pe de altă parte, s-a arătat că nu se poate admite ca o persoană să dobândească ceva fără să-şi manifeste voinţa în acest sens, menţinându-se o stare de incertitudine timp îndelungat. Iar termenul de „succesiune" poate fi interpretat în sensul că se referă şi la legatele cu titlu particular. În consecinţă, s-a reţinut că termenul general de prescripţie se aplica executării legatelor particulare, iar nu acceptării lor, care trebuia să aibă loc în termenul prevăzut de art. 700 C. civ. din 1864[4].

Cu ocazia elaborării noului Cod civil, s-a urmărit ca şi această problemă să fie rezolvată, pentru a fi înlăturate eventuale controverse. Din modul în care este formulat art. 1.103 alin. (1) C. civ. („Dreptul de

nr. 7/1956, p. 884, cu *notă (critică)* de M. Ionescu; TS, s. civ., dec. nr. 353/1972 şi nr. 1984/1972, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 201, nr. 504, şi p. 202, nr. 507; *idem*, dec. nr. 1243/1074, în CD, 1974, p. 158-160; *idem*, dec. nr. 94/1980, în CD, 1980, p. 88-89; în sensul că legatarul cu titlu particular putea acţiona pentru predarea bunului legat – în toate cazurile – în termenul general de prescripţie de 3 ani, a se vedea TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 2081/1997, în *Culegere TMB 1993-1997*, p. 286-287.

[1] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 107. A se vedea, în sensul acestei soluţii, şi: M. Costin, *op. cit.*, p. 198-203; M. Mayo, *Cu privire la termenul de acceptare a succesiunii*, în RRD nr. 7/1983, p. 23-24; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 492 şi 509; V. Stoica, *op. cit.*, p. 104; D. Macovei, *op. cit.*, p. 146; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 86-87.

[2] A se vedea: D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1996, p. 210-211; Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 399-401; D Chirică, *Drept civil. Succesiuni şi testamente*, *op. cit.*, p. 386-387.

[3] A se vedea M. Ionescu, *loc. cit.*, p. 887.

[4] Pentru argumente suplimentare şi convingătoare, a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 400-401.

opţiune succesorală se exercită în termen de un an de la data deschiderii moştenirii") rezultă că *termenul de opţiune succesorală de un an se aplică atât moştenitorilor legali, cât şi legatarilor universali, cu titlu universal sau cu titlu particular*, deoarece toate aceste categorii de moştenitori se bucură în egală măsură de dreptul de opţiune succesorală.

În legătură cu domeniul de aplicare a termenului de opţiune succesorală, mai precizăm că termenul de un an prevăzut de art. 1.103 C. civ. este aplicabil şi comunei, oraşului sau municipiului ori, după caz, statului, atunci când vine la moştenire ca legatar universal, cu titlu universal sau cu titlu particular. Evident, aceeaşi soluţie este aplicabilă şi în cazul în care legatarul este orice altă persoană juridică legatară. În schimb, spre deosebire de ceilalţi moştenitori, statul, comuna, oraşul sau municipiul – *în privinţa dreptului având ca obiect moştenirea vacantă* (iar nu şi eventualele legate lăsate prin testament de către *de cuius*) – *nu are un drept de opţiune succesorală*[1]. Astfel, nu poate renunţa la moştenirea vacantă. Neavând drept de opţiune, termenul de opţiune succesorală de un an prevăzut de lege pentru exercitarea acestui drept devine inaplicabil. Aşadar, organul competent poate solicita eliberarea certificatului de vacanţă a moştenirii, iar notarul public sau instanţa judecătorească poate constata vacanţa moştenirii *nelimitat în timp*.

266. *Data de la care curge termenul de opţiune succesorală.* Potrivit art. 1.103 alin. (1) C. civ., dreptul de opţiune succesorală se exercită în termen de un an *de la data deschiderii moştenirii*. Orice act de acceptare sau de renunţare făcut înainte de această dată este lipsit de obiect şi reprezintă un act asupra unei succesiuni viitoare, nepermis de lege şi, ca atare, nul de drept[2]. Astfel fiind, după deschiderea moştenirii

[1] A se vedea şi C. Ap. Bucureşti, s. a IX-a civ. propr. int., dec. nr. 339R/2009, citată de C. Nica, *Donaţia şi moştenirea. I. Donaţia. Drepturile statului asupra moştenirii vacante. Moştenirea testamentară. Doctrină şi practică judiciară adnotată*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2011, p. 180-181.

[2] Potrivit art. 956 C. civ., „Dacă prin lege nu se prevede altfel, *sunt lovite de nulitate absolută* actele juridice având ca obiect drepturi eventuale asupra unei moşteniri nedeschise încă, *precum actele prin care se acceptă moştenirea sau se renunţă la aceasta, înainte de deschiderea ei*, ori actele prin care se înstrăinează sau se promite înstrăinarea unor drepturi care s-ar putea dobândi la deschiderea moştenirii".

succesibilul poate opta valabil din nou[1]. Nici obligația asumată înainte de deschiderea moștenirii de a opta într-un sens sau altul (de regulă, în sensul renunțării), nulă de drept, nu anihilează dreptul succesibilului de a opta liber, indiferent de promisiunea făcută.

După cum s-a stabilit în practica judecătorească și literatura de specialitate, ceea ce interesează din punctul de vedere al începutului curgerii termenului de opțiune este *data decesului*, indiferent de momentul înscrierii lui în registrele de stare civilă. Termenul începe să curgă de la deschiderea moștenirii chiar dacă succesibilul a luat cunoștință mai târziu de moartea celui care lasă moștenirea[2]. Nu prezintă importanță nici faptul că succesibilul locuiește în altă localitate (din țară sau chiar din străinătate) decât locul deschiderii moștenirii (ultimul domiciliu al defunctului)[3]. Nu interesează nici cunoașterea de către succesibili a componenței patrimoniului succesoral (existența unor active sau pasive descoperite după expirarea termenului de opțiune, donații făcute de către *de cuius* pentru care, eventual, se poate cere revocarea sau reducțiunea etc.).

Precizăm, de asemenea, că termenul începe să curgă de la deschiderea moștenirii față de toți succesibilii, indiferent că vocația lor la moștenire este concretă, utilă sau numai generală, eventuală. Cu alte cuvinte, termenul de opțiune este unic și începe să curgă de la data morții celui care lasă moștenire nu numai pentru succesibilii chemați în primul rând la moștenire (moștenitori dintr-o clasă mai apropiată sau de un grad mai apropiat ori legatarul desemnat în primul rând în cadrul substituției vulgare), dar și pentru succesibilii subsecvenți (dintr-o clasă sau de un grad mai îndepărtat ori legatarul desemnat pentru cazul în care primul gratificat nu ar putea sau nu ar dori să primească legatul). Bineînțeles, opțiunea exercitată de succesibilii subsecvenți va produce efecte sau va rămâne ineficace, după cum succesibilii de rang preferabil vor renunța sau vor accepta moștenirea.

---

[1] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 96.

[2] Pentru ipoteza descoperirii ulterioare a testamentului sau a legăturii de rudenie cu defunctul și pentru alte cauze de repunere în termen, a se vedea *infra* nr. 269.3.

[3] A se vedea, de exemplu: TS, s. civ., dec. nr. 1413/1973, în RRD nr. 12/1973, p. 156-157; *idem*, dec. nr. 213/1987, în RRD nr. 10/1987, p. 74-75.

Regula privind începutul prescripției se aplică indiferent dacă succesibilul moștenește în nume propriu sau prin reprezentare. În privința moștenirii prin retransmitere sunt necesare unele precizări suplimentare.

266.1. *Problema retransmiterii dreptului de opțiune.* Se pune problema de a ști ce se întâmplă în ipoteza în care succesibilul decedează înainte de împlinirea termenului de opțiune succesorală fără a-și fi exercitat dreptul de opțiune.

A. *Sistemul Codului civil din 1864.* Potrivit vechiului Cod civil, dreptul de opțiune al acestui succesibil – indiferent că era unic moștenitor sau comoștenitor alături de alții, moștenitor universal, cu titlu universal sau cu titlu particular – se transmitea, prin succesiune, la propriul său moștenitor (art. 692 C. civ. din 1864)[1], care avea de exercitat două drepturi de opțiune: propriul drept de opțiune născut în persoana sa la deschiderea moștenirii succesibilului decedat și, dacă accepta această moștenire, dreptul de opțiune retransmis în cadrul patrimoniului succesoral și care viza moștenirea anterior deschisă.

Nu erau probleme dacă succesibilul decedat avea un singur moștenitor. Dacă acest moștenitor a exercitat propriul drept de opțiune în sensul acceptării moștenirii (pur și simplu sau sub beneficiu de inventar), el era chemat să exercite și dreptul de opțiune care a aparținut succesibilului decedat; putea accepta pur și simplu sau sub beneficiu de inventar ori putea renunța la acea moștenire cuvenită defunctului. Cele două opțiuni nu trebuiau să fie identice: acceptarea celei din urmă moșteniri nu presupunea și acceptarea moștenirii retransmise. Evident însă, renunțarea la moștenirea succesibilului decedat excludea posibilitatea exercitării dreptului de opțiune cu privire la prima succesiune. Cel în cauză devenea străin față de ambele moșteniri; nu putea renunța la ultima moștenire, acceptând-o pe prima. Era însă posibilă soluția inversă.

---

[1] În practică s-a decis că, dacă succesibilul decedat a acceptat tacit moștenirea prin luarea în folosință de bunuri succesorale, dreptul de opțiune s-a stins prin exercitarea lui și nu se mai transmitea la propriii moștenitori potrivit art. 692 C. civ. din 1864. A se vedea C. Ap. Suceava, dec. civ. nr. 342/1996, în P. Perju, *Sinteză teoretică a jurisprudenței instanțelor judecătorești din circumscripția Curții de Apel Suceava în domeniul dreptului civil și dreptului procesual civil (semestrul I, 1996)*, în Dreptul nr. 2/1997, p. 108.

Nu erau probleme nici în ipoteza în care succesibilul decedat avea mai mulți moștenitori acceptanți care înțelegeau să exercite dreptul de opțiune retransmis într-un singur fel; dacă acceptau, ei beneficiau, prin retransmitere, de moștenirea (partea de moștenire) la care era chemat succesibilul decedat, iar dacă renunțau, se desființa retroactiv vocația succesorală a acestuia și, în consecință, acea moștenire nu mai făcea parte din propriul lăsământ succesoral.

Dificultățile apăreau numai în caz de dezacord între moștenitorii acceptanți ai succesibilului decedat; unii voiau să accepte (pur și simplu sau sub beneficiu de inventar), iar alții voiau să renunțe la moștenirea la care era chemat autorul lor. Potrivit Codului civil din 1864, în acest caz, „succesiunea se va accepta sub beneficiu de inventar” (art. 693 C. civ. din 1864).

Soluția Codului a fost criticată în literatura de specialitate de unii autori, considerându-se că este contrară libertății de opțiune, creând moștenitori necesari (asemănător cu *heredes necesarii* din dreptul roman) și pentru că succesorul obligat la raportul unei donații nu poate renunța la moștenire pentru a-și păstra liberalitatea conform art. 752 C. civ. din 1864[1].

Alți autori[2] au susținut că, dimpotrivă, soluția Codului civil din 1864, „pe lângă simplitatea ei, este și logică și consecventă; fiind vorba de dreptul de opțiune unic și indivizibil al defunctului, retransmis – ca atare – asupra propriilor moștenitori, el urmează să fie exercitat unitar, așa cum l-au dobândit. Libertatea de opțiune a moștenitorilor vizează propriul lor drept de opțiune (care se respectă), care s-a născut în persoana lor, iar nu și dreptul de opțiune al autorului lor, care trebuie să fie exercitat în condițiile dobândite prin moștenire, adică așa cum ar fi putut fi exercitat de către titularul lui, dacă nu ar fi decedat. Cu alte cuvinte, soluția Codului s-ar impune și în lipsa textului care o consacră. În schimb, scindarea opțiunii retransmise prin

[1] Potrivit art. 752 C. civ. din 1864, „Eredele ce renunță la succesiune poate popri darul sau a cere legatul ce i s-a făcut, în limitele cotității disponibile”. Pentru amănunte, a se vedea, de exemplu: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 89; Mazeaud, *op. cit.*, p. 855; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 72; D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni și testamente*, *op. cit.*, p. 372.

[2] A se vedea, de exemplu, Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 389-391.

moștenire ar fi posibilă numai printr-o consacrare legală, care ar urma să rezolve și problema privind soarta părții din moștenire care, în caz de acceptare, ar fi revenit moștenitorului renunțător (beneficiind de această parte fie comoștenitorii acceptanți ai renunțătorului, fie comoștenitorii succesibilului decedat ori moștenitorii înlăturați prin prezența lui de la moștenire)”.

Este important de menționat faptul că problema analizată se punea numai în ipoteza retransmiterii prin moștenire a dreptului unic de opțiune născut în persoana moștenitorului decedat și care trebuia să fie exercitat de către propriii săi moștenitori în mod unitar și indivizibil. Numai această ipoteză era vizată de art. 692-693 C. civ. din 1864. În schimb, în cazul în care mai mulți moștenitori veneau la moștenire prin reprezentare succesorală (ascendentul lor reprezentat fiind decedat la data deschiderii moștenirii), ei puteau opta diferit, deoarece dreptul lor de opțiune nu era dobândit prin retransmitere de la ascendentul reprezentat, ci se năștea în persoana lor și se exercita în mod liber (unii puteau accepta, iar alții renunța).

În altă ordine de idei, regula potrivit căreia termenul de prescripție de 6 luni începea să curgă de la data deschiderii moștenirii se aplica indiferent dacă succesibilul moștenea în nume propriu sau prin reprezentare succesorală ori prin retransmitere. În cazul moștenirii prin retransmitere, când moartea succesibilului intervenea înăuntrul termenului de prescripție de 6 luni, dar mai înainte de a fi optat, și dreptul său de opțiune se retransmitea – în cadrul patrimoniului său lăsat moștenire – la propriii săi moștenitori, *aceștia puteau exercita dreptul de opțiune numai în restul termenului pe care îl mai avea succesibilul la data morții sale*. Moștenitorul sau moștenitorii dreptului de opțiune prin retransmitere nu putea(u) beneficia de un termen mai lung decât cel avut de succesibilul decedat. De exemplu, dacă succesibilul primei moșteniri a decedat la trei luni după deschiderea ei, moștenitorii lui aveau la dispoziție trei luni pentru exercitarea dreptului de opțiune retransmis (cu condiția acceptării prealabile sau concomitente a celei de-a doua moșteniri din care făcea parte). Dacă dreptul de opțiune nu se exercita în acest interval de timp, dreptul de opțiune în privința primei moșteniri se stingea odată cu titlul de moștenitor. După acest termen, moștenitorii succesibilului decedat

puteau însă exercita propriul lor drept de opțiune cu privire la cea de-a doua moștenire, din care nu mai făcea parte dreptul de moștenire al succesibilului decedat asupra primei moșteniri.

B. *Sistemul noului Cod civil*. Cu ocazia elaborării noului Cod civil, s-a dorit să se corecteze soluțiile consacrate de Codul civil din 1864 și considerate necorespunzătoare.

Astfel, *în primul rând*, s-a apreciat că nu este normal ca, în situația în care succesibilul decedează mai înainte de împlinirea termenului de opțiune succesorală de un an fără a-și fi exercitat dreptul de opțiune, propriii săi moștenitori să fie obligați să exercite în mod unitar dreptul retransmis (adică toți să accepte moștenirea, deși unii vor să renunțe), deoarece aceasta afectează libertatea de opțiune consacrată de art. 1.100 alin. (1) C. civ. („Cel chemat la moștenire în temeiul legii sau al voinței defunctului poate accepta moștenirea sau poate renunța la ea") și de art. 1.106 C. civ. („Nimeni nu poate fi obligat să accepte o moștenire ce i se cuvine").

În al doilea rând, s-a apreciat că nu este o soluție potrivită aceea ca, în ipoteza în care succesibilul decedează mai înainte de împlinirea termenului de un an fără a-și fi exercitat dreptul de opțiune, propriii săi moștenitori să-și mai poată exercita dreptul de opțiune numai în restul termenului pe care îl mai avea la dispoziție succesibilul la data morții sale. Practica judecătorească a demonstrat că în multe situații moștenitorii succesibilului nu au exercitat dreptul de opțiune (în sensul acceptării) în termenul rămas (care de multe ori a fost de doar câteva săptămâni sau chiar zile) și dreptul de moștenire s-a stins.

În consecință, art. 1.105 C. civ., având denumirea marginală „Retransmiterea dreptului de opțiune", prevede că „(1) Moștenitorii celui care a decedat fără a fi exercitat dreptul de opțiune succesorală îl exercită separat, fiecare pentru partea sa, în termenul aplicabil dreptului de opțiune privind moștenirea autorului lor. (2) În cazul prevăzut la alin. (1), partea succesibilului care renunță profită celorlalți moștenitori ai autorului său".

Aceasta înseamnă că în prezent se aplică următoarele *reguli*:

a) *Moștenitorii celui care a decedat fără a fi exercitat dreptul de opțiune succesorală îl exercită separat, fiecare pentru partea sa, iar partea succesibilului care renunță profită celorlalți moștenitori ai autorului său.*

Moștenitorul sau moștenitorii dreptului de opțiune prin retransmitere vor avea de exercitat într-un termen de un an două drepturi de opțiune succesorală: un drept cu privire la moștenirea succesibilului decedat și, dacă acceptă această moștenire, un drept care se găsește în patrimoniul acestuia și pe care cel decedat nu l-a exercitat, dar l-a transmis propriilor moștenitori. Un exemplu este edificator: să presupunem că moștenirea în valoare de 120.000 de lei lăsată de X s-a deschis la data de 1 mai 2013, a fost acceptată la data de 10 iulie 2013 de către fiul său C2, iar fiul său C1 a decedat la data de 1 noiembrie 2013, fără ca până la data decesului său să fi acceptat sau să fi renunțat la moștenirea lui X. La moștenirea în valoare de 80.000 de lei (excluzând eventualele bunuri la care ar avea dreptul din moștenirea lui X) a lui C1 au vocație succesorală concretă cei 3 fii ai acestuia, *succesibilii* A, B și C, dar la 10 februarie 2014 A renunță la moștenirea lui C1, iar la data de 20 martie 2014 B și C o acceptă, devenind *moștenitorii* lui C1. În privința moștenirii lui X, B și C au dreptul să opteze cum doresc. Presupunând că B acceptă moștenirea lui X (pe care îl moștenește prin retransmitere), iar C renunță la moștenirea lui X, rezultă că moștenirea lui X va reveni lui B (care va moșteni prin retransmitere 60.000 de lei) și lui C2 (care va moșteni în nume propriu 60.000 de lei). Moștenirea lui C1 se va împărți în mod egal între B și C, fiecare primind câte 40.000 de lei. În final, C2 va primi în nume propriu 60.000 de lei din moștenirea lui X, B va primi 100.000 de lei (dintre care 60.000 de lei din moștenirea lui X prin retransmitere și 40.000 de lei din moștenirea lui C1 în nume propriu), C va primi în nume propriu 40.000 de lei din moștenirea lui C1, iar A nu îl va moșteni nici pe C1, nici pe X.

Câteva *observații* sunt necesare: i) renunțând la moștenirea lui C1, A nu va mai putea accepta moștenirea lăsată de X, întrucât a devenit persoană străină de moștenirea lui C1, în care se afla dreptul de opțiune succesorală privind moștenirea lui X, drept pe care îl pot exercita numai cei care acceptă moștenirea lui C1; ii) alin. (1) al art. 1.105 C. civ. întrebuințează cuvântul „moștenitorii" deoarece numai cel (cei) care a (au) acceptat moștenirea lui C1 poate (pot) să exercite dreptul de opțiune succesorală privind moștenirea lui X; iii) pentru a exercita dreptul de opțiune privind moștenirea lui X, este absolut necesar ca, *anterior sau concomitent*, B și C să fi acceptat moștenirea

lui C1[1]; iv) textul art. 1.105 C. civ. prevede că, în speță, B și C au deplina libertate de a exercita dreptul de opțiune transmis de către C1 cu privire la moștenirea lui X, nefiind necesar să se pună de acord în vreun fel; cuvântul „separat" este aici antonimul lui „împreună" sau „în mod unitar"[2]; v) renunțând la moștenirea lui X, C are doar statutul de „succesibil" în raport cu acesta, în timp ce B are în raport cu X statutul de „moștenitor"; de eventuala parte a succesibilului C din moștenirea lui X a profitat B, care este moștenitor al lui C1 și al lui X.

b) *Moștenitorii celui care a decedat fără a fi exercitat dreptul de opțiune succesorală trebuie să îl exercite în termenul aplicabil dreptului de opțiune privind moștenirea autorului lor.*

Retransmiterea moștenirii operează chiar dacă succesibilul – decedat înăuntrul termenului de opțiune succesorală de un an – nu a exercitat acest drept (nici nu a acceptat-o, dar nici nu a repudiat-o), fiindcă din patrimoniul retransmis face parte și acest drept de opțiune, care poate fi exercitat de beneficiarul retransmiterii în termenul aplicabil dreptului de opțiune privind moștenirea autorului său. De exemplu, dacă moștenirea lui X s-a deschis la data de 1 decembrie 2012, a fost acceptată de fiul său C1, iar fiul său C2 a decedat la data de 1 februarie 2013 fără să fi acceptat moștenirea lui X până la data decesului acestuia, N (fiul lui C2) va putea să exercite dreptul de opțiune succesorală al lui C2 cu privire la moștenirea lui X până la data de 1 februarie 2014, iar nu doar până la data de 1 decembrie 2013.

Dacă însă termenul de opțiune este expirat, beneficiarul retransmiterii trebuie să dovedească faptul că moștenitorul (autorul său) a acceptat moștenirea în termen sau că a murit înainte de expirarea termenului și acceptarea a fost făcută de el, în caz contrar stingându-se titlul său de moștenitor[3]. De exemplu, dacă moștenirea lui X s-a

[1] Dacă B și C ar accepta în mod expres moștenirea lui X (de exemplu, prin înscris autentic), această acceptare expresă ar avea și semnificația acceptării tacite a moștenirii lui C1, cele două moșteniri fiind acceptate practic concomitent. A se vedea, în acest sens, și M.D. Bob, *Probleme de moșteniri în vechiul și în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 206.

[2] Dacă atât B, cât și C ar fi acceptat moștenirea lui X, ar fi trebuit să o facă prin acte separate. În acest caz, cei 60.000 de lei care i se cuveneau lui C1 din moștenirea lui X s-ar fi împărțit în mod egal între B și C.

[3] Pentru amănunte, a se vedea și D. Cimpoeru, *Moștenirea prin retransmitere*, în Dreptul nr. 4/1995, p. 28-30.

deschis la data de 1 decembrie 2012 și a fost acceptată de fiul său C1, iar fiul său C2 a decedat la data de 1 februarie 2014, pentru a-l putea moșteni pe X, N (fiul lui C2) trebuie să dovedească faptul că C2 a acceptat moștenirea în termenul de un an care a început să curgă de la 1 decembrie 2012; în caz contrar (adică atât în situația în care C2 a renunțat la moștenire, cât și în situația în care acesta nu a acceptat moștenirea în termen), C2 nu ar avea ce anume să îi transmită lui N, iar moștenirea lui X i-ar reveni în întregime lui C1[1]. În schimb, dacă C2 a decedat, de exemplu, la data de 10 iunie 2013 fără să fi acceptat moștenirea lui X, N va trebui să dovedească faptul că până la data de 10 iunie 2013 a exercitat el însuși dreptul de opțiune succesorală al lui C2 cu privire la moștenirea lui X (evident, exercitarea dreptului de opțiune trebuie să se fi făcut în sensul acceptării moștenirii).

C. *Unele aspecte privind dezbaterea moștenirilor succesive.* În cazul moștenirii prin retransmitere, atunci când există succesiuni succesive, dar care se dezbat deodată, pentru că cele anterioare nu au fost lichidate, competența teritorială a birourilor notariale (și a altor organe) se determină după domiciliul aceluia dintre autori care a decedat cel din urmă [art. 15 lit. b) din Legea nr. 36/1995][2].

De asemenea, art. 254 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995 prevede că „În cazul succesiunilor succesive care se dezbat deodată se întocmește un singur certificat de moștenitor pentru toți defuncții, stabilindu-se pentru fiecare dintre aceștia, în ordinea decesului lor, masa succesorală, precum și calitatea și drepturile fiecărui moștenitor sau legatar. Fiecare cauză succesorală va face obiectul unui dosar distinct, iar certificatul de moștenitor pentru succesiuni succesive va primi un singur număr, dat în dosarul aceluia dintre defuncți care a decedat primul, celelalte dosare conexându-se la acesta"[3].

[1] A se vedea, de exemplu, C. Ap. Ploiești, dec. civ. nr. 411 din 1 iunie 2011, publicată pe *portal.just.ro*.

[2] Art. 15 lit. b) din Legea nr. 36/1995 prevede că „în cazul moștenirilor succesive, moștenitorii pot alege competența oricăruia dintre notarii publici care își desfășoară activitatea într-un birou individual sau într-o societate profesională din circumscripția teritorială a judecătoriei în care și-a avut ultimul domiciliu *acela dintre autori care a decedat cel din urmă*".

[3] În doctrină (a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 43) s-a arătat că nu trebuie să se confunde moștenirile prin retransmitere (succesive,

Câteva *exemple* sunt edificatoare:

i) Să presupunem că moştenirea lăsată de X, din care face parte un apartament, s-a deschis la data de 1 mai 2013, a fost acceptată la data de 10 iulie 2013 de către fiul său C2, iar fiul său C1 a decedat la data de 1 noiembrie 2013, fără ca până la data decesului să fi acceptat sau să fi renunţat la moştenirea lui X. La moştenirea lui C1, din care face parte un teren (excluzând cota-parte din apartamentul la care are dreptul C1 din moştenirea lui X), au vocaţie succesorală concretă S (soţia supravieţuitoare a lui C1) şi A (fiul lui C1). La data de 10 februarie 2014, S şi A acceptă moştenirea lui C1, devenind *moştenitorii* lui C1. În privinţa moştenirii lui X, S şi A au dreptul să opteze cum doresc; să presupunem că S acceptă moştenirea lui X (pe care S îl moşteneşte *prin retransmitere* – în sensul că partea corespunzătoare din moştenirea lui X a fost „transmisă" către C1, iar apoi „retransmisă" către S –, deşi are calitatea de noră a lui X), iar A renunţă la moştenirea lui X. Apartamentul care face parte din moştenirea lui X va reveni în cotă de 1/2 lui S (care va moşteni *prin retransmitere*, corespunzător cotei de 1/2 la care C1 are dreptul din moştenirea lui X, în calitate de copil) şi în cotă de 1/2 lui C2 (care va moşteni *în nume propriu*, în calitate de copil). Terenul care face parte din moştenirea lui C1 se va împărţi între S (care va primi 1/4 din moştenire în calitate de soţie supravieţuitoare a lui C1) şi A (care va primi 3/4 din moştenire, în calitate de copil al lui C1). Se va întocmi *un singur certificat de moştenitor*, în care se va menţiona:

a) **X** are ca moştenitori pe: - **C2**, cu o cotă de 1/2, în calitate de copil, care moşteneşte în nume propriu; - **S**, cu o cotă de 1/2, în calitate de soţie supravieţuitoare a lui C1, care moşteneşte prin retransmitere cota moştenită de C1 de la X. Au renunţat la moştenirea lui X: - **A**, în calitate de moştenitor al lui C1, conform art. 1.105 C. civ. Aşadar, apartamentul care a fost în proprietatea lui X va aparţine în indiviziune lui C2 şi lui S.

dar neculese şi care se dezbat deodată) cu moştenirile succesive (consecutive) care s-au dezbătut separat, emiţându-se certificate de moştenitor succesive, separate (pentru jurisprudenţă, a se vedea, de exemplu, cauza soluţionată de CSJ, completul de 7 jud., prin dec. nr. 7/1993, în *Buletinul CSJ 1993*, p. 7-11).

b) **C1** are ca moştenitori pe: - **S**, cu o cotă de 1/4, în calitate de soţie supravieţuitoare, care moşteneşte în nume propriu; - **A**, cu o cotă de 3/4, în calitate de copil, care moşteneşte în nume propriu. Renunţători la moştenirea lui C1: nu sunt. Terenul care a fost în proprietatea lui C1 va aparţine în indiviziune lui S şi lui A.

ii) *Dacă şi A* (în calitate de moştenitor al lui C1) *ar fi acceptat moştenirea lui X*, atunci în unicul certificat de moştenitor se menţiona:

a) **X** are ca moştenitori pe: - **C2**, cu o cotă de 1/2, în calitate de copil, care moşteneşte în nume propriu; - **S**, cu o cotă de 1/8, în calitate de soţie supravieţuitoare a lui C1, care moşteneşte prin retransmitere cota moştenită de C1 de la X; - **A**, cu o cotă de 3/8, în calitate de copil al lui C1, care moşteneşte prin retransmitere cota moştenită de C1 de la X. Renunţători la moştenirea lui X: nu sunt. În acest caz, apartamentul va aparţine în indiviziune lui C2, S şi A, conform cotelor menţionate.

b) **C1** are ca moştenitori pe: - **S**, cu o cotă de 1/4, în calitate de soţie supravieţuitoare, care moşteneşte în nume propriu; - **A**, cu o cotă de 3/4, în calitate de copil, care moşteneşte în nume propriu. Renunţători la moştenirea lui C1: nu sunt. Terenul care a fost în proprietatea lui C1 va aparţine în indiviziune lui S şi lui A.

iii) Să presupunem că C1 nu avea în proprietate terenul, ci masa lui succesorală este formată doar din cota-parte pe care a moştenit-o de la X. Admiţând că S şi A au acceptat atât moştenirea lui C1, cât şi moştenirea lui X, este suficient ca în certificatul de moştenitor să se menţioneze:

X are ca moştenitori pe: - **C2**, cu o cotă de 1/2, în calitate de copil, care moşteneşte în nume propriu; - **S**, cu o cotă de 1/8, în calitate de soţie supravieţuitoare a lui C1, care moşteneşte prin retransmitere cota moştenită de C1 de la X; - **A**, cu o cotă de 3/8, în calitate de copil al lui C1, care moşteneşte prin retransmitere cota moştenită de C1 de la X. Renunţători la moştenirea lui X: nu sunt. În acest caz, apartamentul va aparţine în indiviziune lui C2, S şi A, conform cotelor menţionate.

În certificatul de moştenitor se mai poate menţiona faptul că de pe urma lui C1 nu au mai rămas alte bunuri.

266.2. *Excepții.* De la regula calculării termenului de opțiune din momentul deschiderii moștenirii există și unele *excepții* [art. 1.103 alin. (2) C. civ.]:

a) În cazul copilului conceput înainte de deschiderea moștenirii, dar născut ulterior, termenul va începe să curgă pentru el *de la data nașterii*, deoarece, pe de o parte, numai din acest moment se va ști că s-a născut viu și deci are capacitate succesorală, iar, pe de altă parte, el este considerat că există de la data concepțiunii numai pentru dobândirea drepturilor, nu și pentru stingerea lor[1]. Se mai poate invoca și regula *contra non valentem agere non currit praescriptio* („prescripția nu curge împotriva celui care nu poate acționa"); numai de la naștere copilul poate exercita (prin reprezentanți) dreptul de opțiune.

b) În cazul declarării judecătorești a morții celui care lasă moștenirea, termenul începe să curgă nu de la data stabilită de instanță ca fiind aceea a morții (și care marchează momentul deschiderii moștenirii), *ci de la data înregistrării morții în registrul de stare civilă*, afară numai dacă succesibilul a cunoscut faptul morții sau hotărârea de declarare a morții la o dată anterioară, caz în care termenul curge de la această din urmă dată. Soluția se explică prin faptul că „cel dispărut este socotit a fi în viață" (art. 53 C. civ.) și numai de la data *înregistrării morții în registrul de stare civilă* se creează condițiile ca cei interesați să ia cunoștință de faptul decesului celui care lasă moștenirea. Până la acest moment dreptul de opțiune nu putea fi exercitat în mod valabil, iar *contra non valentem agere non currit praescriptio*.

c) Termenul începe să curgă de la data la care legatarul a cunoscut sau trebuia să cunoască legatul său, dacă testamentul cuprinzând acest legat este descoperit după deschiderea moștenirii.

d) Termenul începe să curgă de la data la care succesibilul a cunoscut sau trebuia să cunoască legătura de rudenie pe care se

[1] Potrivit art. 36 C. civ., „Drepturile copilului sunt recunoscute de la concepțiune, însă numai dacă el se naște viu. Dispozițiile art. 412 referitoare la timpul legal al concepțiunii sunt aplicabile". Art. 412 C. civ. prevede că „(1) Intervalul de timp cuprins între a trei suta și a o sută optzecea zi dinaintea nașterii copilului este timpul legal al concepțiunii. El se calculează zi cu zi. (2) Prin mijloace de probă științifice se poate face dovada concepțiunii copilului într-o anumită perioadă din intervalul de timp prevăzut la alin. (1) sau chiar în afara acestui interval".

întemeiază vocația sa la moștenire (de exemplu, filiația din afara căsătoriei), dacă această dată este ulterioară deschiderii moștenirii. Până la acel moment, persoana în cauză nu are posibilitatea exercitării dreptului de opțiune, neputând dovedi vocația la moștenire, iar *contra non valentem agere non currit praescriptio*. Efectul retroactiv al hotărârii judecătorești nu este de natură a infirma această soluție (la fel ca și în cazul declarării judecătorești a morții sau al copilului conceput).

267. *Reducerea termenului de opțiune.* Potrivit art. 1.113 C. civ., „(1) Pentru motive temeinice, la cererea oricărei persoane interesate, un succesibil poate fi obligat, cu aplicarea procedurii prevăzute de lege pentru ordonanța președințială, să își exercite dreptul de opțiune succesorală înăuntrul unui termen stabilit de instanța judecătorească, mai scurt decât cel prevăzut la art. 1.103 (termenul de un an – n.n., R.P.). (2) Succesibilul care nu optează în termenul stabilit de instanța judecătorească este considerat că a renunțat la moștenire".

Este posibil ca, de exemplu, un creditor să se fi aflat de mai multă vreme în litigiu cu cel care lasă moștenirea, iar soluționarea cu întârziere a procesului este de natură a-i cauza creditorului prejudicii însemnate. Dacă debitorul său (pârâtul din proces) decedează în cursul procesului, normele de procedură civilă [art. 412 alin. (1) pct. 1 C. pr. civ.] prevăd că procesul se suspendă până la introducerea în cauză a moștenitorilor. Ulterior, creditorul ar trebui să aștepte cel puțin un an pentru ca succesibilii să își exercite dreptul de opțiune succesorală, ceea ce ar fi de natură a produce prejudicii creditorului.

De aceea, legea prevede că un astfel de creditor poate sesiza instanța printr-o cerere de chemare în judecată, căreia i se aplică procedura prevăzută de lege pentru ordonanță președințială (art. 997-1.002 C. pr. civ. – acordarea unor termene foarte scurte, soluționarea litigiului de urgență și cu precădere, redactarea hotărârii în cel mult 48 de ore, posibilitatea de a formula apel în termen de 5 zile etc.), prin care solicită instanței să îl oblige pe succesibil să își exercite dreptul de opțiune succesorală într-un termen mai scurt de un an (de exemplu, 15 zile).

Subliniem că noul Cod civil prevede aplicarea *procedurii* prevăzute de lege pentru ordonanța președințială, ceea ce înseamnă că *instanța*

sesizată ***nu*** *trebuie să verifice condițiile de admisibilitate a ordonanței președințiale*. Legiuitorul a prevăzut aplicarea acestei proceduri speciale pentru a nu se ajunge în situația în care până la soluționarea litigiului potrivit dreptului comun să expire termenul de un an[1].

Dacă succesibilul optează în sensul acceptării moștenirii, procesul va continua în contradictoriu cu acest moștenitor. Dimpotrivă, dacă succesibilul renunță la moștenire sau nu optează în termenul stabilit de către instanța de judecată (ceea ce se consideră a fi tot o renunțare la moștenire), creditorul va continua procesul în contradictoriu cu succesibilii acceptanți sau, în lipsa acestora, moștenirea va fi vacantă, va reveni comunei, orașului, municipiului ori statului, după caz, și procesul va continua în contradictoriu cu comuna, orașul, municipiul ori statul[2].

Reducerea termenului de opțiune poate fi solicitată nu numai de către creditori, dar și de alte persoane interesate, cum ar fi *legatarii* (care au interesul ca moștenitorii legali să accepte moștenirea, pentru a

[1] Pentru aplicarea corectă a textului de lege, a se vedea, de exemplu: T. Dolj, dec. civ. nr. 1254/2016; Jud. sect. 5 București, sent. civ. nr. 5554/2017 și nr. 6663/2017, publicate în *Indaco Lege5*.

[2] Pentru situații în care calitatea de reclamant a avut-o un creditor al succesibililor, a se vedea, de exemplu: Jud. Buftea, sent. civ. nr. 3789/2013 (reducerea termenului de la un an la 8 luni, instanța acordând un termen de 2 luni de la data pronunțării ordonanței președințiale pentru exercitarea opțiunii); T. Argeș, dec. civ. nr. 2784/2015 (reducerea termenului de la un an la 10 luni, instanța acordând un termen de o lună de la data pronunțării ordonanței președințiale pentru exercitarea opțiunii), publicate în *Indaco Lege5*.

Uneori, calitatea de reclamant o are creditorul întreținerii atunci când debitorul întreținerii a predecedat și se pune problema cine va executa în continuare obligația de întreținere, de regulă prin plata unei sume de bani. Pentru o astfel de situație, a se vedea, de exemplu, Jud. Timișoara, sent. civ. nr. 7145/2017, publicată în *Indaco Lege5* (reducerea termenului de la un an la 10 luni, instanța acordând un termen de 23 de zile de la data pronunțării ordonanței președințiale pentru exercitarea opțiunii). A se vedea și Jud. sect. 5 București, sent. civ. nr. 6663/2017, cit. *supra* (reducerea termenului de la un an la 9 luni, instanța acordând un termen de o lună de la data pronunțării ordonanței președințiale pentru exercitarea opțiunii), decesul debitorului întreținerii intervenind în cursul procesului prin care s-a solicitat rezoluțiunea contractului pentru neexecutarea obligației de întreținere.

le preda legatele), *comoștenitorii legali* (care trebuie să justifice un interes, cum ar fi încheierea unor acte juridice privind bunurile moștenirii și care necesită acordul tuturor moștenitorilor, obținerea unor bunuri care să fie folosite pentru întreținere[1] sau pentru îngrijirea sănătății[2], stingerea pasivului succesoral[3] etc.), *vecinii imobilelor succesorale* (atunci când, de pildă, un imobil ce face parte din moștenire s-ar putea prăbuși peste construcțiile lor)[4].

268. *Prorogarea termenului.* Potrivit art. 1.104 C. civ., „(1) În cazul în care succesibilul a cerut întocmirea inventarului anterior exercitării dreptului de opțiune succesorală, termenul de opțiune nu se va împlini mai devreme de două luni de la data la care i se comunică procesul-verbal de inventariere. (2) Pe durata efectuării inventarului,

[1] Într-o speță, instanța a stabilit un termen de 2 luni pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală de către unul dintre comoștenitorii legali (fiul defunctei), reclamantul (celălalt fiu al defunctei) invocând faptul că din cauza vârstei înaintate și a stării precare de sănătate ale celui de-al treilea moștenitor (soțul supraviețuitor al defunctei, în vârstă de 87 de ani), acesta din urmă are nevoie urgentă de bunurile moștenirii pentru asigurarea întreținerii (a se vedea Jud. Arad, sent. civ. nr. 2855/2012, publicată în *Indaco Lege5*).

[2] În speța soluționată de Jud. Oltenița prin sent. civ. nr. 1709/2015 (publicată în *Indaco Lege5*), instanța a dispus reducerea termenului de la un an la 7 luni, acordându-i pârâtului un termen de o lună de la data pronunțării ordonanței președințiale pentru exercitarea opțiunii; s-a reținut că de pe urma defunctului a rămas ca masă succesorală un depozit în valoare de 332.276 de lei, reclamantul (fiul defunctului) suferă de epilepsie, iar tratamentul pe care îl presupune boala este foarte costisitor.

[3] A se vedea, de exemplu, Jud. Focșani, sent. civ. nr. 3286/2014 (publicată în *Indaco Lege5*), prin care s-a dispus reducerea termenului de opțiune la 8 luni, exercitarea dreptului de opțiune urmând să se facă în 30 de zile de la comunicarea ordonanței; reclamanții au făcut dovada existenței unui contract de credit încheiat de către *de cuius* pe 205 luni și a unui contract de ipotecă a căror situație juridică trebuie clarificată în sensul încheierii unor acte adiționale, în caz contrar existând riscul declarării anticipate a scadenței și a urmăririi bunurilor succesorale. A se vedea și Jud. Petroșani, sent. civ. nr. 3161/2015, publicată în *Indaco Lege5*.

[4] Apreciem ca fiind justă opinia potrivit căreia, atunci când succesibilul nu optează în termenul stabilit de către instanța de judecată și se consideră că a renunțat la moștenire, efectele renunțării se produc *erga omnes* (a se vedea C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1227).

forțele armate pentru rațiuni de serviciu impuse de necesitățile războiului (art. 2.532 pct. 8 C. civ.). Pentru identitate de rațiune (*ubi eadem est ratio, ibi eadem solutio esse debet*), textul se aplică și atunci când succesibilul este într-o misiune de pace cu caracter internațional, sub egida ONU sau NATO ori în numele României, după caz[1];

c) în cazul în care succesibilul este împiedicat de un caz de forță majoră să-și exercite dreptul de opțiune succesorală, cât timp nu a încetat această împiedicare (art. 2.532 pct. 9 C. civ.). Potrivit art. 1.351 alin. (2) C. civ., forța majoră este orice eveniment extern, imprevizibil, absolut invincibil și inevitabil[2]. Dacă forța majoră nu are un caracter permanent (definitiv), ci este doar temporară, ea nu constituie o cauză de suspendare decât dacă survine în ultimele 6 luni înainte de expirarea termenului de opțiune succesorală. Așadar, dacă forța majoră se ivește înaintea celor 6 luni dinainte de expirarea termenului de opțiune succesorală și nu are caracter definitiv, suspendarea nu operează[3].

În legătură cu suspendarea prescripției dreptului de opțiune succesorală se mai impune o precizare: potrivit art. 2.534 C. civ., de la data când cauza de suspendare a încetat, termenul de opțiune își reia cursul, socotindu-se pentru împlinirea termenului și timpul scurs înainte de suspendare, dar termenul de opțiune nu se va împlini mai înainte de expirarea unui termen de 6 luni de la data când suspendarea a încetat. În materia analizată, aceasta înseamnă că succesibilul va avea la dispoziție un nou termen de 6 luni pentru exercitarea dreptului de opțiune.

269.2. *Întreruperea.* În principiu, s-ar putea admite aplicarea dispozițiilor privitoare la întreruperea prescripției și în materia opțiunii succesorale. În fapt însă, problema întreruperii prescripției – cu consecința începerii curgerii unui nou termen de opțiune posterior întreruperii – nu se pune în această materie. Dacă succesibilul și-a exercitat dreptul de opțiune în termen (expres sau tacit, pe cale

[1] M. Nicolae, *Tratat de prescripție extinctivă*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 1180.

[2] Orice altă împiedicare, temeinic justificată și neimputabilă succesibilului, poate justifica numai repunerea în termenul de prescripție.

[3] M. Nicolae, *Tratat de prescripție extinctivă, op. cit.*, p. 1180.

notarială sau judecătorească), nu începe să curgă un nou termen; dreptul de opțiune s-a „consumat". Chiar dacă succesibilul a renunțat la moștenire și vrea să revină asupra renunțării, o poate face – după cum vom vedea[1] – în condițiile prevăzute de lege, numai înăuntrul termenului de opțiune inițial. Acestea sunt motivele pentru care în art. 1.103 alin. (3) C. civ. se prevede că termenului de opțiune succesorală de un an i se aplică prevederile cuprinse în Cartea a VI-a referitoare la suspendarea și repunerea în termenul de prescripție extinctivă, fără a se face vreo mențiune în privința întreruperii prescripției extinctive.

269.3. *Repunerea în termen.* Potrivit art. 2.522 C. civ., „(1) Cel care, din motive temeinice, nu și-a exercitat în termen dreptul la acțiune supus prescripției poate cere organului de jurisdicție competent repunerea în termen și judecarea cauzei. (2) Repunerea în termen nu poate fi dispusă decât dacă partea și-a exercitat dreptul la acțiune înainte de împlinirea unui termen de 30 de zile, socotit din ziua în care a cunoscut sau trebuia să cunoască încetarea motivelor care au justificat depășirea termenului de prescripție".

Prin „*motive temeinice*" trebuie să se înțeleagă acele împrejurări care nu pot fi imputate unei culpe a titularului dreptului de opțiune, dar care nu întrunesc nici caracterele forței majore. Este vorba deci de *cazuri fortuite* (*casus*), adică împrejurări neimputabile succesibilului, dar care nu sunt totuși împiedicări absolute, cum ar fi cele reprezentând forța majoră (*vis maior*), ci doar relative[2].

În doctrină și în jurisprudență *au fost considerate motive temeinice* care justifică repunerea în termen:

a) necunoașterea de către succesibil a decesului celui ce lasă moștenirea din cauza faptului că ceilalți moștenitori i-au ascuns, cu rea-credință, moartea lui *de cuius*[3];

[1] A se vedea *infra* nr. 283.

[2] După cum s-a spus (a se vedea M. Nicolae, *op. cit.*, p. 630), „motivele justificate (...) constituie *piedici relative*, iar nu absolute de a acționa, respectiv cauze subiective care privesc direct pe titularul dreptului material la acțiune, deci motive personale, însă neculpabile, ceea ce nu mai justifică efectul sancționator al prescripției extinctive, deoarece *nemo tenetur ad impossibilia*".

[3] TS, col. civ., dec. nr. 1940/1956, în LP nr. 1/1957, p. 87, cu *notă* de Y. Eminescu; C. Ap. Iași, s. civ., dec. nr. 475/2010, citată de V. Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1243, nr. 21.

b) necunoașterea de către succesibil a decesului într-un penitenciar al celui ce lasă moștenirea[1];

c) neexercitarea de către mamă a drepturilor și îndatoririlor părintești (părăsirea copilului)[2];

d) îndrumarea greșită dată de notar, urmată de tergiversări din partea organului administrației locale[3];

e) executarea unei pedepse privative de libertate pe parcursul termenului în care se poate exercita dreptul de opțiune succesorală[4];

f) considerăm că și boala succesibilului, *dacă este gravă și de durată*, poate constitui motiv temeinic de repunere în termen (iar nu forță majoră, cum se consideră uneori[5], pentru că nu este un eveniment extern).

Pentru a avea o imagine cât mai completă cu privire la repunerea în termen, în cele ce urmează vom prezenta și câteva ipoteze în privința cărora jurisprudența a statuat că nu justifică repunerea în termenul de opțiune succesorală[6]:

a) aflarea succesibilului, la data deschiderii moștenirii, pe un șantier într-o altă localitate decât aceea unde defunctul și-a avut ultimul domiciliu[7];

b) neacceptarea moștenirii tatălui său de către succesibil în semn de protest față de articolele publicate, în anii anteriori, de către *de cuius* împotriva comerțului neloial practicat de anumite persoane[8];

c) neacceptarea moștenirii de către succesibil întrucât acesta a domiciliat în altă localitate și nu a menținut legăturile cu defunctul[9];

---

[1] A se vedea M. Costin, *op. cit.*, p. 211.

[2] TS, s. civ., dec. nr. 590/1986, în CD, 1986, p. 82-85.

[3] TS, s. civ., dec. nr. 470/1970, în CD, 1970, p. 167-170.

[4] C. Ap. București, s. a IV-a civ., dec. nr. 3632/2001, în *Practică judiciară civilă 2001-2002*, p. 310-313.

[5] TS, s. civ., dec. nr. 1411/1973, în CD, 1973, p. 181-185.

[6] A se vedea și M. Nicolae, *op. cit.*, p. 747.

[7] TS, s. civ., dec. nr. 213/1987, în RRD nr. 11/1987, p. 74-75.

[8] TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 460/1997, în *Culegere de practică judiciară a Tribunalului București 1993-1997*, p. 165-166.

[9] TS, s. civ., dec. nr. 1413/1973, în RRD nr. 12/1973, p. 156; TJ Suceava, dec. civ. nr. 746/1982, în RRD nr. 2/1983, p. 63; C. Ap. București, s. a IV-a civ., dec. nr. 638/1998, în *Culegere de practică judiciară civilă 1993-1997*, p. 90-91; C. Ap. București, s. a III-a civ., dec. nr. 2633/2001, în *Practică judiciară civilă 2001-2002*, p. 309-310.

d) tăinuirea de către unul dintre moștenitori a decesului celui care lasă moștenirea cât timp succesibilul, aflat în străinătate, avea obligația morală de a se interesa periodic de soarta defunctei (mătușa sa)[1];

În privința repunerii în termen, se impun și următoarele precizări: *i)* repunerea în termen nu se poate dispune din oficiu, ci numai la cererea succesibilului interesat; *ii)* cererea de repunere în termen trebuie formulată în termen de 30 de zile (iar nu de o lună), socotit din ziua în care succesibilul a cunoscut sau trebuia să cunoască încetarea motivelor care au justificat depășirea termenului de opțiune; *iii)* termenul de 30 de zile trebuie calificat tot ca termen de prescripție extinctivă, ceea ce înseamnă că va fi supus regulilor privind suspendarea, întreruperea și repunerea în termen[2]; *iv)* repunerea în termen, care poate produce efecte și față de terți, este de competența exclusivă a instanței judecătorești (este judiciară). Notarii sau organele administrației publice nu au competența de a repune în termen.

În schimb, potrivit art. 13 alin. (2) din Legea nr. 18/1991, moștenitorii fostului proprietar al terenului care nu-și pot dovedi această calitate sunt socotiți *repuși de drept* în termenul de acceptare cu privire la cota ce li se cuvine, considerându-se că au acceptat moștenirea prin cererea pe care o fac comisiei în termenul prevăzut de lege[3]. În mod

---

[1] C. Ap. București, s. a III-a civ., dec. nr. 2116/2007, în *Culegere de practică judiciară în materie civilă 2007*, p. 567. În practica recentă (a se vedea TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 4026/2017, publicată în *Indaco Lege5*) s-a arătat că „Necunoașterea morții lui *de cuius* nu este prin ea însăși un motiv de repunere în termenul de opțiune succesorală, cel care invocă repunerea în termen trebuie să facă dovada că această necunoaștere nu îi este imputabilă, a fost în imposibilitate să cunoască decesul, ca urmare a unor împrejurări ce nu îi pot fi imputabile. Această soluție se justifică prin aceea că, în împrejurări obișnuite, există între rudele în grad succesibil asemenea legături încât, mulțumită lor, aceste rude, în mod normal, trebuie să cunoască în termen util atât moartea defunctului, cât și părțile active ale moștenirii ce acesta a lăsat".

[2] A se vedea M. Nicolae, *op. cit.*, p. 1190. Pentru practica recentă, a se vedea C. Ap. București, dec. civ. nr. 1130/2018, publicată în *Indaco Lege5*.

[3] „Toți succesibilii autorului îndreptățiți a solicita reconstituirea dreptului de proprietate (deci nu numai moștenitorii în nume propriu, dar și cei care vin la moștenire prin reprezentare sau prin retransmitere – n.n., R.P.) sunt, la rândul lor, repuși de drept în termenul de acceptare a moștenirii cu privire la dreptul de proprietate al autorului lor asupra terenurilor" (CSJ, SU, dec. nr. 1/1998, în Dreptul nr. 6/1998, p. 128-130, sau în Dreptul nr. 9/1998, p. 138-140, ori în *Buletinul CSJ 1998*, p. 21-24).

asemănător se pune problema și în lumina art. 5 alin. (4) din Legea nr. 112/1995 pentru reglementarea situației juridice a unor imobile cu destinația de locuințe trecute în proprietatea statului, în temeiul art. 33 din Legea nr. 1/2000 pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole și celor forestiere, în cazul persoanelor care nu au formulat cereri în acest sens în baza legilor anterioare și care au în acest scop un termen de 60 de zile de la data intrării în vigoare a acestei legi, precum și în lumina Legii nr. 10/2001 [art. 4 alin. (3) prevede că *„Succesibilii care, după data de 6 martie 1945, nu au acceptat moștenirea* ***sunt repuși de drept în termenul de acceptare a succesiunii*** *pentru bunurile care fac obiectul prezentei legi. Cererea de restituire are valoare de acceptare a succesiunii pentru bunurile a căror restituire se solicită în temeiul prezentei legi*"].

În aceste cazuri, repunerea în termen *operează* ***de drept*** *(în puterea legii) și nu trebuie să fie cerută instanței judecătorești.*

În sfârșit, se pune problema de a ști ce efecte produce admiterea de către instanță a cererii de repunere în termenul de opțiune. Problema a fost foarte controversată sub imperiul reglementării anterioare și a rămas controversată și în prezent.

Într-o opinie s-a considerat că admiterea acțiunii de repunere în termen constituie o acceptare implicită a moștenirii de către succesibilul reclamant, astfel încât instanța nu va mai acorda un termen pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală[1].

După o altă părere, dacă instanța admitea cererea de repunere în termen, putea acorda succesibilului un nou termen, care nu va putea depăși termenul de opțiune (care atunci era de 6 luni) de la data

[1] A se vedea: C. Stătescu, *Drept civil. Contractul de transport. Drepturile de creație intelectuală. Succesiunile*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1967, p. 217-218; A. Pop, Gh. Beleiu, *Drept civil. Teoria generală a dreptului civil*, Universitatea din București, 1980, p. 509, nota 195; D. Chirică, *op. cit.* (1996), p. 215; *idem*, *op. cit.* (2003), p. 391 (unde se arată că „admiterea cererii de repunere în termen constituie o acceptare implicită a moștenirii, nemaifiind necesară acordarea vreunui termen pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală, afară de cazul în care succesibilul solicită să i se acorde un termen pentru a face inventarul moștenirii și a delibera"); I. Turculeanu, *Repunerea în termenul de opțiune succesorală a moștenitorilor*, în Dreptul nr. 5/2000, p. 61.

când au luat sfârșit împrejurările care împiedicau exercitarea dreptului de opțiune[1].

În prezent, apreciem că instanța poate acorda un termen rezonabil pentru exercitarea dreptului de opțiune (termen care, după părerea noastră, va putea depăși un an de la data când au luat sfârșit împrejurările care împiedicau exercitarea dreptului de opțiune, mai ales dacă judecarea cererii de repunere în termen a presupus o perioadă mai lungă). În schimb, dacă în cererea de repunere în termen sau în cursul soluționării cererii succesibilul declară că acceptă moștenirea ori natura acțiunii intentate implică voința succesibilului de a accepta moștenirea (de exemplu, acțiune de partaj), instanța nu va mai acorda un termen pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală. Dar dacă voința succesibilului se manifestă în sensul unei eventuale acceptări numai după întocmirea inventarului (art. 1.104 C. civ.), instanța va trebui să acorde un termen pentru întocmirea inventarului patrimoniului succesoral[2].

270. *Efectele împlinirii termenului de opțiune succesorală.* Sub imperiul Codului civil din 1864, se decidea că, în situația în care succesibilul nu și-a exercitat dreptul de opțiune în termenul de prescripție de 6 luni prevăzut de art. 700 C. civ. din 1864, potrivit regulilor aplicabile prescripției extinctive, în puterea legii, se stingea dreptul de a accepta moștenirea și, odată cu acest drept, se stingea – cu efect retroactiv – și titlul său de moștenitor; el devenea străin de moștenire[3]. Prin urmare, stingerea prin prescripție a dreptului de opțiune atrăgea stingerea chiar a vocației succesorale.

[1] A se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, p. 111-112; M. Mayo, *Cu privire la termenul de acceptare a succesiunii*, în RRD nr. 7/1983, p. 27-28; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 495; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 90; V. Stoica, *op. cit.*, p. 107; Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 408; M. Nicolae, *op. cit.*, p. 634.

[2] A se vedea și: C. Macovei, M.C. Dobrilă, *Noul Cod civil. Comentarii pe articole*, p. 1217; I. Popa, *op. cit.*, p. 477-478 (opinează pentru acordarea unui termen de cel mult 6 luni); *contra*, I. Genoiu, *op. cit.*, p. 356, și Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *op. cit.*, p. 200, care apreciază că, de vreme ce succesibilul a cerut repunerea în termenul de opțiune succesorală, este evident că înțelege să accepte moștenirea, iar nu să renunțe la ea.

[3] A se vedea, de exemplu: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 97-99; M. Costin, *op. cit.*, p. 204-206; Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 409.

Cu ocazia elaborării noului Cod civil de către Comisia constituită la nivelul Ministerului Justiției în perioada 2006-2009, s-a urmărit să se schimbe filozofia în această materie. Astfel, pornindu-se de la prevederile art. 13 din Proiectul Codului civil înaintat Parlamentului („Renunțarea la un drept nu se prezumă"), coroborate cu cele ale art. 852 alin. (1) din Proiect („Renunțarea la moștenire nu se presupune"), în cuprinsul art. 844[2] din același Proiect s-a prevăzut că „Succesibilul care nu a renunțat la moștenire în termenul de opțiune succesorală este considerat că a acceptat în mod tacit moștenirea".

Soluția a fost considerată necorespunzătoare de către reprezentanții U.N.N.P.R., care au convins Parlamentul să adopte o altă filozofie în materie. Astfel, s-a considerat că soluția propusă creează o stare de incertitudine cu privire la cercul moștenitorilor acceptanți și că s-ar fi întârziat foarte mult dezbaterea succesiunilor.

S-a încercat găsirea unei alte formule care să dinamizeze rezolvarea problemelor succesorale, să-i responsabilizeze pe succesibili și să atenueze situațiile în care anumiți succesibili – prin atitudinea lor – tergiversau foarte mult dezbaterea succesiunilor. Astfel, în practică se constatase că anumiți succesibili, deși erau citați la notar ca urmare a deschiderii procedurii succesorale de către un alt succesibil, refuzau să se prezinte și să-și precizeze poziția. În aceste condiții, unii notari suspendau procedura succesorală notarială și îi îndrumau pe succesibilii prezenți să se adreseze instanței de judecată, iar alții continuau procedura și eliberau certificatul de moștenitor (în care se menționa că succesibilul care nu s-a prezentat la notar este străin de moștenire), asumându-și riscul ca ulterior succesibilul absent să facă dovada că acceptase în mod tacit moștenirea și să obțină anularea certificatului de moștenitor.

Pe acest fundal, a fost elaborat actualul art. 1.112 C. civ., care – în forma modificată prin Legea nr. 138/2014 – prevede că „(1) Este prezumat, până la proba contrară, că a renunțat la moștenire succesibilul care, deși cunoștea deschiderea moștenirii și calitatea lui de succesibil, nu și-a exercitat dreptul de opțiune succesorală, prin acceptarea moștenirii sau renunțarea expresă la moștenire, în termenul de un an prevăzut la art. 1.103. (2) Prezumția de renunțare operează, după împlinirea termenului de un an de la deschiderea

moștenirii, dacă succesibilul, citat în condițiile legii, nu face dovada exercitării dreptului de opțiune succesorală. Citația trebuie să cuprindă, sub sancțiunea nulității acesteia, pe lângă elementele prevăzute de Codul de procedură civilă, și precizarea că, dacă succesibilul nu și-a exercitat dreptul de a accepta moștenirea în termenul de decădere prevăzut la art. 1.103, este prezumat că renunță la moștenire".

Art. 106 alin. (2) teza a II-a din Legea nr. 36/1995 prevede că în cazul în care, astfel cum rezultă din informațiile existente la dosar, domiciliul actual al succesibilului nu este cunoscut, se poate proceda la citarea sa, *în mod cumulativ*, prin afișare la ultimul domiciliu al defunctului, afișare la ultimul domiciliu cunoscut al succesibilului, publicare într-un ziar cu răspândire națională.

În legătură cu aceste dispoziții legale, unele precizări sunt necesare: a) art. 1.112 C. civ. consacră o *prezumție relativă*. Așadar, succesibilul poate răsturna prezumția, dovedind că a acceptat moștenirea; b) citarea succesibilului în condițiile Codului de procedură civilă creează condițiile ca realmente acesta să ia cunoștință de deschiderea moștenirii și calitatea lui de succesibil; c) înainte de a dispune citarea succesibilului prin afișare la ultimul domiciliu al defunctului, afișare la ultimul domiciliu cunoscut al succesibilului, publicare într-un ziar cu răspândire națională, în mod firesc, notarul public va solicita succesibililor prezenți să facă demersurile necesare la organele specializate care țin evidența populației pentru comunicarea domiciliului succesibilului ce urmează a fi citat; d) primind citația cu mențiunea că, dacă nu își exercită dreptul de a accepta moștenirea în termenul de decădere de un an prevăzut la art. 1.103 C. civ., va fi prezumat că renunță la moștenire, succesibilul va avea tot interesul să se pronunțe într-un sens sau altul. Dacă rămâne în stare de pasivitate și ulterior solicită anularea certificatului de moștenitor, va fi foarte greu să dovedească faptul că a acceptat moștenirea. În plus, dacă succesibilul rămâne pasiv, la expirarea termenului prevăzut de lege notarul va putea continua procedura succesorală.

Nimeni nu și-a făcut iluzia că prin adoptarea art. 1.112 C. civ. toate problemele existente anterior în practică se vor rezolva. Considerăm însă că indiferența succesibililor față de procedura succesorală notarială

va fi mult atenuată, întrucât consecința neexercitării dreptului de a accepta moștenirea va fi aceea că succesibilul va pierde orice drepturi succesorale.

Este posibil ca în anumite situații niciunul dintre succesibili să nu solicite deschiderea procedurii succesorale notariale în cadrul termenului de opțiune succesorală de un an. Se pune problema de a ști ce se întâmplă cu acei succesibili care nici nu au acceptat moștenirea – expres sau tacit – și nici nu au renunțat în mod expres la moștenire, conform art. 1.120 alin. (2) C. civ.

Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să pornim de la realitatea potrivit căreia *termenul de un an este un termen de decădere* în care trebuie exercitat dreptul potestativ de opțiune succesorală. În lumina textelor actuale din noul Cod civil, *dacă succesibilul nu și-a exercitat dreptul de opțiune în termenul de un an, în puterea legii, el este decăzut din dreptul de a accepta moștenirea și, odată cu acest drept, se stinge – cu efect retroactiv – și titlul său de moștenitor; el devine străin de moștenire*[1].

Nu trebuie uitat niciun moment că, pentru ca o persoană să moștenească, în calitate de moștenitor legal sau testamentar, trebuie să îndeplinească toate condițiile prevăzute de lege – să aibă capacitate succesorală, vocație la moștenire, să nu fie nedemnă, să nu fie dezmoștenită (în cazul moștenitorilor legali nerezervatari) –, dar este

[1] A se vedea: M.D. Bob, *Ce efect produce scurgerea termenului de opțiune succesorală față de un succesibil inactiv?*, în PR nr. 10/2013, p. 49-55; I. Popa, *op. cit.*, p. 478; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 383.

Considerăm justă soluția exprimată în doctrină (M.D. Bob, *Familie și moștenire în România*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 361), potrivit căreia „scurgerea termenului de opțiune succesorală fără ca succesibilul să fi acceptat expres sau tacit duce la considerarea acestuia ca fiind renunțător tacit dacă și numai dacă s-a urmat procedura de citare prevăzută de art. 1.112 C. civ. În caz contrar, se va reține decăderea din dreptul de a accepta și, odată cu aceasta, stingerea titlului său de moștenitor, ceea ce îl face străin de moștenire".

Practic, prezumția prevăzută de art. 1.112 C. civ. operează „doar în condițiile existenței unei proceduri succesorale notariale și condiționată de derularea unei atare proceduri" (C. Ap. Cluj, dec. civ. nr. 165/2018, publicată în *Indaco Lege5*).

imperios să facă dovada că a acceptat – expres sau tacit – moștenirea în termenul de opțiune succesorală de un an. Fără o asemenea dovadă, nu va putea culege moștenirea, devenind o persoană străină de moștenire[1]. În toate cazurile, *numai ca urmare a acceptării*, transmisiunea moștenirii – care a operat cu titlu provizoriu, *ope legis*, din momentul deschiderii moștenirii – se consolidează, *devenind definitivă*.

Neexercitarea dreptului de opțiune succesorală în termenul prevăzut de lege nu se confundă însă cu renunțarea (expresă) la moștenire. De exemplu, succesibilul care a pierdut termenul poate beneficia de repunerea în termen, ceea ce nu se poate admite în cazul renunțătorului. Nici repunerea de drept în termenul de acceptare (reglementată de legile de restituire a proprietăților confiscate, respectiv: Legea nr. 18/1991, Legea nr. 112/1995, Legea nr. 10/2001) nu operează în cazul renunțătorului; în schimb, operează în cazul celor ce nu pot dovedi acceptarea în termen a moștenirii.

Precizăm, de asemenea, că stingerea titlului de moștenitor prin decăderea din dreptul de a accepta moștenirea produce efecte absolute (*erga omnes*); poate fi invocată – ca și renunțarea la moștenire – de către și față de orice persoană interesată, cum ar fi comoștenitorii legali sau moștenitorii subsecvenți, legatarii, creditorii sau debitorii succesiunii etc.

Încă o *precizare* se impune: potrivit art. 107 alin. (8) din Legea nr. 36/1995, „Declarația dată peste termenul de opțiune prin care un succesibil declară că nu și-a însușit calitatea sau titlul de moștenitor în termenul prevăzut la art. 1.103 din Codul civil, republicat, cu modificările ulterioare, și înțelege să renunțe la succesiune se înscrie în RNNEOS"[2].

Prima parte a textului are meritul de a limpezi raporturile dintre succesibili, permite notarului să procedeze la continuarea procedurii

[1] Potrivit art. 107 alin. (6) din Legea nr. 36/1995, „Pe bază de declarație sau probe administrate în cauză se va stabili dacă succesorii au acceptat succesiunea în termenul legal".

[2] Pentru discuții cu privire la această reglementare, a se vedea M.D. Bob, *Ce efect produce scurgerea termenului de opțiune succesorală față de un succesibil inactiv?*, *op. cit.*, p. 54-55.

succesorale fără teama că succesibilul care a dat declarația va avea o altă poziție juridică în viitor și face aproape imposibil demersul acestui succesibil prin care ar încerca să acrediteze ideea în fața instanței că ar fi acceptat moștenirea. De asemenea, este firesc ca această declarație să se înscrie în RNNEOS (Registrul național notarial de evidență a opțiunilor succesorale), deoarece – conform art. 164 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 36/1995 – în acest registru se înregistrează *toate* actele notariale referitoare la acceptarea, respectiv renunțarea la moștenire.

În opinia noastră, prevederea potrivit căreia prin declarație dată după expirarea termenului de un an succesibilul „înțelege să renunțe la succesiune" trebuia să lipsească, pentru că: i) este complet inutilă. Dacă succesibilul nu a acceptat moștenirea – astfel cum el însuși recunoaște –, a operat decăderea și s-a stins cu efect retroactiv și titlul său de moștenitor, el devenind o persoană străină de moștenire; ii) contravine art. 1.103 alin. (1) C. civ., potrivit căruia dreptul de opțiune succesorală – în sensul acceptării sau renunțării la moștenire – se exercită în termen de un an de la data deschiderii moștenirii. *Nu se mai poate renunța valabil la moștenire după împlinirea termenului de un an.*

Secțiunea a II-a
Exercitarea dreptului de opțiune succesorală

§1. Acceptarea moștenirii

271. *Noțiune și feluri.* Acceptarea moștenirii constă în actul sau faptul juridic unilateral săvârșit de succesibil prin care își consolidează necondiționat calitatea de moștenitor, definitivând transmisiunea succesorală care a operat la data deschiderii moștenirii.

Rezultă că prin acceptarea moștenirii succesibilul nu dobândește niciun drept, ci consolidează numai dobândirea care s-a produs de plin drept (*ope legis*) de la data deschiderii moștenirii și pierde posibilitatea de a renunța la ea.

Acceptarea moștenirii poate fi de două feluri. Astfel, ea poate fi *voluntară*, rezultând din manifestarea *expresă sau tacită* a voinței succesibilului, și *forțată*, prevăzută de lege ca sancțiune pentru săvârșirea unor fapte voluntare de către succesibil.

A. Acceptarea voluntară a moștenirii

I. Acceptarea voluntară expresă

272. *Noțiune.* Potrivit legii, acceptarea este expresă când succesibilul își însușește *explicit* titlul sau calitatea de moștenitor printr-un înscris autentic sau sub semnătură privată [art. 1.108 alin. (2) C. civ.]. Rezultă că acceptarea expresă trebuie să îndeplinească *două condiții*:

a) Voința succesibilului de a accepta expres moștenirea trebuie să fie manifestată *în formă scrisă*, autentică sau sub semnătură privată. După cum se precizează în literatura de specialitate, „legiuitorul a înlăturat acceptarea orală, atât pentru ca succesibilul să nu fie legat printr-un cuvânt rostit la întâmplare, cât și pentru a evita dovada prin martori a unei acceptări date prin viu grai"[1]. Prin urmare, acceptarea expresă este un *act formal, dar nu solemn*[2].

În situația în care acceptarea este făcută printr-un înscris autentic, declarația de acceptare se va înscrie în registrul național notarial ținut în format electronic, potrivit legii (art. 1.109 C. civ.). Este vorba de *Registrul național notarial de evidență a opțiunilor succesorale* (RNNEOS), în care se înregistrează toate actele notariale referitoare la acceptarea, respectiv renunțarea la moștenire[3].

---

[1] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 122.

[2] În același sens, a se vedea, de exemplu: Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *op. cit.*, p. 203; I. Popa, *op. cit.*, p. 480; J. Kocsis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 276. În practică (C. Ap. București, s. a IX-a, dec. civ. nr. 41/2007, în *Culegere de practică judiciară în materie civilă 2007*, p. 1083) s-a decis că „*ad probationem* este necesară existența unui înscris". În sensul că înscrisul este cerut *ad validitatem*, iar nu doar *ad probationem*, a se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 384.

[3] Potrivit art. 247 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995, „(1) Declarațiile de opțiune succesorală se înscriu în RNNEOS de către notarul public instrumentator la data autentificării acestora. Transmiterea declarațiilor către registru se va face pe suport electronic, în condițiile stabilite de către administratorul registrelor naționale notariale. (2) Acceptarea succesiunii de către moștenitorii prezenți se consemnează într-o încheiere și nu se comunică la RNNEOS în vederea înscrierii. (3) Renunțarea la succesiune se face numai în formă autentică și se comunică în RNNEOS în vederea înscrierii".

Înscrisul constatator al acceptării pure și simple nu trebuie să fie redactat cu respectarea unor formule sacramentale și speciale pentru a constata acceptarea succesiunii. El poate îmbrăca și forma unei scrisori simple (misivă), dacă ea are caracter juridic sau, cum se spune, constituie o „scrisoare de afaceri", de exemplu, scrisoarea adresată creditorilor succesiunii, conținând o ofertă de dare în plată, o cerere de amânare a plății datoriei sau scrisoarea adresată comoștenitorilor conținând o ofertă de partaj voluntar al moștenirii ori de înstrăinare a unor bunuri succesorale[1] etc. Acceptarea expresă poate îmbrăca și forma unor acte adresate instanței pentru rezolvarea unor probleme în legătură cu moștenirea în cauză[2] sau a unei cereri adresate unui birou notarial (de exemplu, petiția de ereditate, cererea de deschidere a procedurii succesorale notariale conținând voința succesibilului de a accepta moștenirea) ori forma unei declarații date la consiliul local prin care se indică compunerea masei succesorale și calitatea de moștenitor, în vederea depunerii înscrisului la biroul notarial competent pentru dezbaterea succesiunii[3].

Evident, înscrisul trebuie să fie redactat cu respectarea regulilor de capacitate și în termenul de opțiune succesorală. Acceptarea expresă a moștenirii poate fi făcută și prin reprezentant (respectiv cu încuviințarea lui și a instanței de tutelă), inclusiv printr-un mandatar împuternicit, în formă *scrisă* (deoarece mandatul formează un tot indivizibil cu actul în vederea căruia a fost dat) și cu procură dată *special*[4] pentru acceptarea moștenirii (fiindcă este un act de dispoziție)[5]. Mandatarul astfel împuternicit trebuie să accepte în scris moștenirea în cadrul termenului de opțiune (nefiind suficient ca data împuternicirii să se încadreze în această perioadă, deoarece procura dată în vederea acceptării nu valorează acceptare, putând fi revocată potrivit regulilor

[1] C. Ap. București, s. a IX-a, dec. civ. nr. 41/2007, cit. *supra*, p. 1082.

[2] Nu orice act adresat instanței constituie acceptare expresă. Pentru amănunte în legătură cu aceste acte, a se vedea *infra* nr. 276.3.

[3] A se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 707/1989, în RRD nr. 3/1990, p. 65-66; C. Ap. Timișoara, s. civ., dec. nr. 968/2003, citată de V. Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1251.

[4] TS, col. civ., dec. nr. 778/1962, în CD, 1962, p. 162.

[5] Potrivit art. 2.016 alin. (2) C. civ., pentru a încheia acte de dispoziție, mandatarul trebuie să fie împuternicit în mod expres.

mandatului – art. 2.031 C. civ. –, spre deosebire de actul acceptării, care este irevocabil) și, bineînțeles, înainte de încetarea efectelor mandatului. Precizăm că, în caz de deces al mandantului, mandatarul poate accepta moștenirea, întrucât întârzierea ar provoca pagube moștenitorilor succesibilului-mandant [art. 2.035 alin. (2) C. civ.].

b) Pentru ca înscrisul să valoreze acceptare expresă, din conținutul lui trebuie să rezulte faptul că *succesibilul și-a însușit* în mod neechivoc *calitatea de moștenitor*. Cu alte cuvinte, din înscris trebuie să rezulte că succesibilul înțelege să exercite drepturile și să-și asume obligațiile rezultând din calitatea de moștenitor. O formulare echivocă (de exemplu, succesibilul se numește pe sine ca „moștenitor", evocă calitatea sa de „succesor") nu poate valora acceptare expresă, putând avea semnificația unei simple referiri la vocația succesorală. Rezultă că instanța trebuie să analizeze conținutul real al actului pentru a concluziona în sensul acceptării exprese a moștenirii.

II. Acceptarea voluntară tacită

273. *Noțiune.* Potrivit legii, acceptarea este tacită când succesibilul face un act sau fapt *pe care nu ar putea să îl facă decât în calitate de moștenitor* [art. 1.108 alin. (3) C. civ.]. La fel ca și în cazul acceptării exprese, din textul de lege rezultă *două condiții* care trebuie să fie întrunite pentru a fi în prezența unei acceptări tacite: 1) voința succesibilului de a accepta moștenirea și 2) conduita lui (actele sau faptele săvârșite), din care să rezulte indirect intenția de a accepta moștenirea[1]. S-a observat însă că, în realitate, acceptarea tacită se rezumă la o singură condiție: actul săvârșit de succesibil să implice cu puterea necesității intenția de a accepta moștenirea, să nu poată primi și o altă interpretare[2]. Actele echivoce nu pot constitui o manifestare tacită a voinței de a accepta[3].

Asemănător acceptării exprese, acceptarea tacită poate fi făcută *și prin reprezentant*, inclusiv printr-un mandatar convențional împuternicit special să facă acte de acceptare tacită a moștenirii (de exemplu,

[1] A se vedea Mazeaud, *op. cit.*, p. 870, nr. 1090.

[2] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 122.

[3] A se vedea: CSJ, s. civ., dec. nr. 2193/1990, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 114-116; TS, col. civ., dec. nr. 768/1963, în JN nr. 10/1964, p. 116.

vânzarea unor bunuri din moştenire). Mandatarul poate fi şi un comoştenitor împuternicit să facă acte de acceptare tacită şi pentru ceilalţi moştenitori. Evident, actele de acceptare tacită trebuie să fie săvârşite de mandatar în termenul de opţiune succesorală.

Se mai admite că acceptarea tacită poate fi făcută şi printr-un gestionar de afaceri, dacă succesibilul ratifică în termenul de opţiune gestiunea, prefăcând-o într-un mandat (*ratihabitio mandato aequiparatur*)[1].

Întrucât legea nu distinge, acceptarea poate fi tacită nu numai în cazul moştenirii legale, dar şi în cazul celei testamentare. Este însă necesar ca legatarul să acţioneze nu ocult, ci invocând această calitate, aducând la cunoştinţa celor interesaţi testamentul din care rezultă vocaţia sa la moştenire[2] (în mod direct sau prin prezentarea la biroul notarial). Adăugăm că acte de acceptare tacită pot fi făcute nu numai de către legatarul universal sau cu titlu universal, dar şi de către legatarul cu titlu particular (de exemplu, prin preluarea bunului individual determinat care formează obiectul legatului, prin înstrăinarea lui etc.). Dacă legatul cu titlu particular este cu sarcină, din momentul acceptării lui tacite legatarul este obligat să execute sarcina.

274. *Actele cu valoare de acceptare tacită.* Noul Cod civil nu stabileşte, în concret, care anume acte săvârşite de succesibil constituie manifestarea intenţiei de a accepta tacit moştenirea, dar împarte posibilele acte în 3 categorii:

A) actele de dispoziţie juridică privind o parte sau totalitatea drepturilor asupra moştenirii *atrag acceptarea tacită a acesteia* [art. 1.110 alin. (1) C. civ.];

B) actele de dispoziţie, administrare definitivă ori folosinţă a unor bunuri din moştenire *pot avea valoare de acceptare tacită a moştenirii* [art. 1.110 alin. (2) C. civ.];

[1] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 123; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 97-98; TS, s. civ., dec. nr. 1411/1973, în CD, 1973, p. 183. Potrivit art. 1.340 C. civ., în privinţa actelor juridice, gestiunea ratificată produce, de la data când a fost începută, efectele unui mandat.

[2] A se vedea: Gh.D. Dimitrescu, *Acceptarea tacită a succesiunii de către legatarul universal*, în RRD nr. 4/1972, p. 78-79; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 101-102; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 385.

C) actele de conservare, supraveghere şi de administrare provizorie *nu valorează acceptare, dacă din împrejurările în care acestea s-au efectuat nu rezultă că succesibilul şi-a însuşit prin ele calitatea de moştenitor* [art. 1.110 alin. (3) C. civ.].

În consecinţă, în privinţa majorităţii actelor, revine instanţelor judecătoreşti sarcina de a aprecia, în concret, de la caz la caz, dacă actul săvârşit de succesibil, în această calitate, reprezintă sau nu o acceptare tacită a moştenirii. În cele ce urmează, vom trece în revistă diversele categorii de posibile acte juridice şi materiale pe care le poate încheia succesibilul, cu nuanţările pe care le-au făcut doctrina şi jurisprudenţa în decursul timpului.

A) Actele de dispoziţie juridică privind o parte sau totalitatea drepturilor asupra moştenirii *atrag acceptarea tacită a acesteia* [art. 1.110 alin. (1) C. civ.].

274.1. Constituie acte de acceptare tacită a moştenirii actele de dispoziţie având ca obiect *moştenirea privită ca universalitate (cotă-parte de universalitate)*. Sunt astfel de acte:

a) *înstrăinarea, cu titlu gratuit sau oneros, de către succesibil a drepturilor asupra moştenirii* [art. 1.110 alin. (1) lit. a) C. civ.]. Înstrăinarea (cesiunea) drepturilor succesorale, cu titlu oneros sau gratuit, este posibilă numai pentru că, în prealabil, succesibilul a acceptat moştenirea. Asemenea acte de dispoziţie implică în mod neîndoielnic intenţia succesibilului de a accepta moştenirea.

Înstrăinarea are ca obiect emolumentul succesiunii, fie dreptul asupra universalităţii, fie cota-parte indiviză asupra universalităţii, după cum înstrăinătorul a moştenit întreaga universalitate sau numai o cotă-parte. Înstrăinarea nu poate avea ca obiect titlul de moştenitor (inclusiv dreptul de opţiune), deoarece „legiuitorul socoteşte că titlul de moştenitor şi facultatea de a opta constituie bunuri intransmisibile prin acte între vii"[1]. În consecinţă, pentru a putea garanta, dacă este cazul (de exemplu, în ipoteza vânzării unei moşteniri), calitatea sa de moştenitor (art. 1.748 C. civ.) – nu de succesibil –, înstrăinătorul trebuie să accepte moştenirea, respectiv să încheie actul de dispoziţie din care să rezulte acceptarea tacită, în termenul de opţiune succesorală, consolidând astfel în persoana sa titlul de moştenitor universal

[1] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 126.

sau cu titlu universal[1], care să-i permită transferarea către cocontractant a moștenirii;

b) *renunțarea, chiar gratuită, în folosul unuia sau mai multor moștenitori determinați* [art. 1.110 alin. (1) lit. b) C. civ.];

c) *renunțarea la moștenire, cu titlu oneros, chiar în favoarea tuturor comoștenitorilor sau moștenitorilor subsecvenți* [art. 1.110 alin. (1) lit. c) C. civ.].

Prin urmare, renunțarea cu titlu oneros constituie totdeauna act de acceptare tacită, iar renunțarea cu titlu gratuit, numai dacă se face în favoarea unui (unor) moștenitor(i) determinat (-ți), nominalizat (-ți).

Asemenea acte de „renunțare" – denumite renunțare *in favorem* – constituie, în realitate, acte de acceptare a moștenirii însoțite de acte de înstrăinare între vii a drepturilor succesorale; succesibilul a putut transmite drepturile sale succesorale către unul sau mai mulți moștenitori determinați – cu titlu oneros sau cu titlu gratuit –, respectiv către toți comoștenitorii, fără deosebire, în schimbul unui preț (cu titlu oneros), pentru că, în prealabil, și-a consolidat titlul de moștenitor prin acceptare[2]. Astfel fiind, partea sa de moștenire va fi dobândită de beneficiarii „renunțării" nu de la defunct *mortis causa*, ci ca efect al actului încheiat *inter vivos* (cu respectarea condițiilor de fond și de formă prevăzute de lege pentru actul în cauză), urmând a se plăti – dacă este cazul – atât taxele de moștenire, cât și taxele de înstrăinare prin acte între vii corespunzătoare.

Rezultă că numai renunțarea pură și simplă, numită *pur abdicativă* – care este impersonală și cu titlu gratuit –, constituie un veritabil act de

[1] Legatarul cu titlu particular – dobândind bunuri succesorale singulare – nu poate săvârși acte de dispoziție având ca obiect universalitatea moștenirii.

[2] De exemplu, în cazul în care soțul supraviețuitor, preluând mobilierul și obiectele de uz casnic, semnează un act prin care declară că renunță la celelalte bunuri succesorale în schimbul unei sume de bani pe care ceilalți moștenitori se obligă să i-o plătească, devine acceptant al moștenirii (TJ Galați, dec. civ. nr. 323/1976, în RRD nr. 8/1976, p. 60-61). De fapt, și preluarea mobilierului și a obiectelor de uz casnic valorează acceptare, opțiunea fiind indivizibilă. Înseamnă că, oricum, dobândirea de către comoștenitori a bunurilor care se cuvin soțului supraviețuitor în baza art. 974 C. civ. poate avea loc numai ca efect al actului încheiat între ei, iar nu prin moștenire de la defunct în urma „renunțării" soțului supraviețuitor.

renunțare la moștenire și urmează a fi luată în considerare (de notarul public) ca declarație de renunțare la succesiune, în conformitate cu prevederile art. 247-248 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995[1].

B) Actele de dispoziție, administrare definitivă ori folosință a unor bunuri din moștenire *pot avea valoare de acceptare tacită a moștenirii* [art. 1.110 alin. (2) C. civ.].

În cele ce urmează vom examina, pe rând, actele de dispoziție privind unele bunuri din moștenire, acțiunile în justiție și alte acte procedurale, actele de administrare definitivă ori de folosință a unor bunuri din moștenire.

274.2. *Actele de dispoziție privind unele bunuri din moștenire.* Actele de dispoziție săvârșite de succesibil sunt, de regulă, cele mai clare, mai neîndoielnice acte de acceptare voluntară tacită a moștenirii. Încheierea actelor de dispoziție, indiferent de valoarea obiectului actului juridic și de natura lui (vânzare, donație etc.), presupune intenția neechivocă a succesibilului de a accepta moștenirea. Subliniem că ceea ce interesează în materie de opțiune succesorală nu este actul de dispoziție în sine, *ci intenția de acceptare manifestată de succesibil prin încheierea lui.* În consecință, chiar dacă actul de dispoziție nu ar putea produce efecte (ar fi nul[2] sau anulat, rezolvit sau revocat etc.), el va putea valora act de acceptare tacită dacă exprimă voința neîndoielnică a succesibilului în acest sens.

[1] Art. 247 din Regulament dispune că „(1) Declarațiile de opțiune succesorală se înscriu în RNNEOS de către notarul public instrumentator la data autentificării acestora. Transmiterea declarațiilor către registru se va face pe suport electronic, în condițiile stabilite de către administratorul registrelor naționale notariale. (2) Acceptarea succesiunii de către moștenitorii prezenți se consemnează într-o încheiere și nu se comunică la RNNEOS în vederea înscrierii. (3) Renunțarea la succesiune se face numai în formă autentică și se comunică în RNNEOS în vederea înscrierii", iar potrivit art. 248, „În cadrul procedurii succesorale, notarul public va verifica în RNNEOS existența opțiunilor succesorale înscrise în acesta, va lua act de înscrisurile de opțiune succesorală prezentate de părți și va consemna opțiunile succesorale ale moștenitorilor prezenți".

[2] A se vedea, de exemplu, C. Ap. București, s. a IX-a civ., dec. nr. 11/2008, în PR nr. 3/2008, p. 176.

În privința acestor acte, am arătat deja că actele de dispoziție *referitoare la moștenire* atrag acceptarea tacită a acesteia, iar în continuare vom face unele precizări în legătură cu actele de dispoziție privind bunurile singulare din moștenire.

Actele de dispoziție având ca obiect *bunurile succesorale singulare* (acte de înstrăinare cu titlu oneros – vânzare, schimb, întreținere, rentă viageră etc. – sau cu titlu gratuit – donație – către un terț sau chiar către un comoștenitor, acte de constituire a unor drepturi reale asupra bunurilor din succesiune – servituți, uzufruct, ipotecă, gaj etc. –, renunțarea la un drept, încheierea unui contract de valorificare a drepturilor de autor privitor la o operă literară, artistică ori științifică rămasă de pe urma defunctului[1], participarea succesibilului la încheierea unei promisiuni unilaterale sau bilaterale de vânzare a unui imobil din masa succesorală[2], chiar dacă promisiunea nu a fost urmată de un act de înstrăinare[3] etc.) constituie acte de acceptare tacită[4].

[1] Notariatul de stat al raionului Tudor Vladimirescu, București, încheierea succesorală nr. 324/1958, în LP nr. 7/1958, p. 117.

[2] C. Ap. București, dec. civ. nr. 590/2018, publicată în *Indaco Lege5*.

[3] TJ Sălaj, dec. civ. nr. 82/1986, în RRD nr. 8/1986, p. 74; TS, s. civ., dec. nr. 1792/1989, în Dreptul nr. 7/1990, p. 67; C. Ap. București, s. a IX-a civ., dec. nr. 11/2008, nepublicată, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 26-27. În jurisprudență (a se vedea C. Ap. București, s. a III-a civ., dec. nr. 1396/2009, nepublicată, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 49-50) s-a decis că, pentru a avea semnificația acceptării tacite a moștenirii, este necesar ca antecontractul de vânzare-cumpărare să se fi încheiat în cadrul termenului de exercitare a dreptului de opțiune succesorală.

[4] TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 2205/1996, în *Culegere TMB 1993-1997*, p. 164-165; C. Ap. Suceava, s. civ., dec. nr. 1714/2001, citată de C.S. Ricu, *Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 295. În jurisprudență s-a decis că instituirea unor legate cu titlu particular prin testament olograf întocmit de către succesibil în cadrul termenului de exercitare a dreptului de opțiune succesorală semnifică acceptarea tacită a moștenirii (C. Ap. București, s. a III-a civ., dec. nr. 46/2005, în PR nr. 2/2006, p. 110). Tot astfel, primirea de către moștenitorii reclamanți a sumei de bani reprezentând contravaloarea cotelor de proprietate asupra unui imobil ce face parte din masa succesorală reprezintă un veritabil act de dispoziție, de acceptare tacită a succesiunii, întrucât numai în calitate de moștenitori reclamanții puteau primi aceste sume, ca și primirea arendei de pe terenul agricol (C. Ap. Brașov, s. civ., dec. nr. 790/2005, citată de C.S. Ricu, *op. cit.*, p. 297).

Datorită principiului indivizibilității opțiunii succesorale[1], asemenea acte – deși au ca obiect un bun sau anumite bunuri din moștenire – valorează acceptare a întregii moșteniri.

Codul civil prevede că actele de dispoziție privind bunurile singulare din moștenire *pot* avea valoare de acceptare tacită, ceea ce înseamnă că există situații în care, deși succesibilul încheie un act de dispoziție, aceasta nu are ca efect acceptarea moștenirii. Astfel:

a) succesibilul poate vinde anumite bunuri ale moștenirii, dar aceste acte de vânzare pot fi încadrate în categoria actelor de administrare provizorie [„actele de natură urgentă a căror îndeplinire este necesară pentru punerea în valoare, pe termen scurt, a bunurilor moștenirii" – art. 1.110 alin. (4) C. civ.]; de exemplu, vânzarea unor bunuri supuse pieirii ori stricăciunii sau a căror conservare ar fi prea oneroasă;

b) nu valorează acceptare tacită nici înstrăinarea unui bun din masa succesorală dacă succesibilul a acționat cu credința (greșită) că bunul este proprietatea sa (nu face parte din masa succesorală). Din actul săvârșit în aceste condiții nu rezultă intenția succesibilului de a accepta moștenirea.

În schimb, dacă succesibilul dispune de un bun cu convingerea că acesta face parte din moștenire – deși în realitate este bunul altuia, fiind deținut de defunct cu titlu precar, de exemplu, depozit, locațiune, comodat etc. –, actul va constitui o acceptate tacită a moștenirii[2], deoarece hotărâtoare în problema analizată este *intenția succesibilului*, voința lui de a se comporta ca un moștenitor acceptant.

274.3. *Acțiuni în justiție și alte acte procedurale.* Această categorie de acte nu este menționată în mod expres în noul Cod civil, dar astfel de acte pot avea semnificația acceptării tacite a moștenirii în temeiul art. 1.108 alin. (3) C. civ. (*„Acceptarea este tacită când succesibilul face un act sau fapt pe care nu ar putea să îl facă decât în calitate de moștenitor"*), care este un text de principiu. În plus, art. 1.110 C. civ. nu cuprinde o enumerare limitativă, ci una exemplificativă, intenția legiuitorului nefiind aceea de a enumera toate actele posibile pe care le-ar putea săvârși un succesibil, ci doar pe cele mai reprezentative.

[1] A se vedea *supra* nr. 260 și TMB, s. civ., dec. nr. 2205/1996, în *Culegere TMB 1993-1997*, p. 164-165, precum și C. Ap. Timișoara, s. civ., dec. nr. 1427/2002, citată de C.S. Ricu, *op. cit.*, p. 296.

[2] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 126.

Constituie acte de acceptare tacită a moștenirii promovarea de către succesibil a unor acțiuni în justiție[1] ce presupun indirect, dar neîndoielnic, însușirea calității de moștenitor, cum ar fi: cererea de partaj al bunurilor succesorale, de raport al donațiilor sau de reducțiune a liberalității excesive, cererea de anulare a testamentului, cererea legatarului de predare a legatului, acțiunea în revendicarea bunurilor succesorale, acțiunea în evacuare din imobilul ce face parte din masa succesorală și solicitarea contravalorii lipsei de folosință cu privire la același imobil[2], opoziția la vânzarea silită a unui imobil succesoral etc.[3]. Tot astfel, potrivit art. 959 alin. (2) C. civ., „Sub sancțiunea decăderii, orice succesibil poate cere instanței judecătorești să declare nedemnitatea în termen de un an de la data deschiderii moștenirii. *Introducerea acțiunii constituie un act de acceptare tacită a moștenirii de către succesibilul reclamant*". Așadar, dacă acțiunea în declararea nedemnității (judiciare) este introdusă de un succesibil care nu își exercitase anterior dreptul de opțiune succesorală (în sensul acceptării, în mod expres sau tacit), atunci introducerea acestei acțiuni reprezintă pentru succesibilul reclamant un act de acceptare tacită a moștenirii, actul acceptării fiind irevocabil.

Intentarea unei acțiuni succesorale valorează acceptare chiar dacă va fi respinsă, anulată ca netimbrată, va fi urmată de renunțare etc. De exemplu, respingerea acțiunii în anularea testamentului nu afectează calitatea reclamantului de moștenitor legal acceptant.

Poate constitui act de acceptare tacită a moștenirii și participarea la proces a succesibilului în calitate de pârât, dacă – din atitudinea adoptată de el – rezultă însușirea calității de moștenitor, de exemplu,

[1] Actele adresate organelor de jurisdicție pot constitui și ele acte de acceptare a moștenirii (TS, s. civ., dec. nr. 2007/1988, în RRD nr. 7/1989, p. 70).

[2] C. Ap. Cluj, dec. civ. nr. 24/2019, publicată în *Indaco Lege5*.

[3] În practică s-a decis că introducerea de către soția supraviețuitoare a unei acțiuni prin care a solicitat constatarea calității sale de unică moștenitoare și întinderea masei succesorale exprimă intenția reclamantei de a-și apropria numai pentru sine masa de împărțit și a-și adjudeca numai pentru sine calitatea de erede, acțiune care, exercitată în termenul de opțiune succesorală, are semnificația juridică a unui act de acceptare (C. Ap. Iași, s. civ., dec. nr. 469/1998, citată de M.-M. Pivniceru, C. Susanu, D. Tătărușanu, *Moștenirea legală și testamentară. Împărțeala moștenirii. Practică judiciară*, Ed. Hamangiu, București, 2006, p. 79).

„dacă s-a apărat în calitate de erede (moștenitor) în acțiunea ce i s-a intentat pentru predarea legatului"[1].

În toate cazurile, instanța trebuie să aprecieze dacă participarea la proces a succesibilului poate fi interpretată drept acceptare a moștenirii. De exemplu, sesizarea instanței cu o contestație la executare, deoarece s-ar urmări datoriile succesorale din bunurile sale proprii, nu valorează acceptare[2]. Precizăm că, potrivit art. 469 alin. (3) C. pr. civ., apelul introdus de un moștenitor împotriva unei hotărâri judecătorești în cazul decesului autorului său care a figurat ca parte în acel proces *nu constituie prin el însuși un act de acceptare a moștenirii, dacă din conținutul cererii de apel nu rezultă că succesibilul își însușește calitatea de moștenitor*.

Tot astfel, nu constituie act de acceptare tacită, prin ea însăși, apărarea succesibilului în acțiunea intentată pentru repararea prejudiciului cauzat de defunct[3]. Iar în caz de condamnare a succesibilului în calitate de moștenitor la cererea creditorului urmăritor, precum și în cazul acțiunii revocatorii (pauliene), trebuie să se țină seama de efectele relative ale autorității lucrului judecat[4].

În privința participării la procedura succesorală notarială, s-a decis că simpla înfățișare a succesibilului la notar ca urmare a citării sale în vederea eliberării certificatului de moștenitor în favoarea altui succesibil nu are semnificația juridică a unei acceptări tacite a moștenirii[5].

274.4. *Actele de administrare definitivă ori de folosință a unor bunuri din moștenire.* În general, pot fi apreciate ca acte de acceptare tacită a moștenirii: intrarea în posesiunea (preluarea ori deținerea) și folosința bunurilor succesorale care, prin natura, numărul și valoarea lor, exclud ideea unor amintiri de familie; faptul mutării definitive a succesibilului în casa moștenită; demolarea unor construcții; efectuarea

[1] Cas. I, dec. nr. 233/1916, în C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat*, București, 1925, vol. II, p. 58-59, nr. 11.

[2] A se vedea E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 106.

[3] A se vedea Mazeaud, *op. cit.*, p. 872, nr. 1094. Pentru acțiunile posesorii și acțiunea în evacuarea locatarului, a se vedea *infra* nr. 274.5.

[4] A se vedea *supra* nr. 260 lit. e) și nr. 252 lit. b).

[5] A se vedea, de exemplu, C. Ap. Iași, s. civ., dec. nr. 227/1998, citată de M.-M. Pivniceru, C. Susanu, D. Tătărușanu, *op. cit.*, p. 99.

de lucrări ce nu comportă urgență; edificarea pe terenul și în gospodăria defunctului a unor construcții etc. Asemenea fapte implică acceptarea moștenirii, întrucât succesibilul se comportă ca un proprietar[1].

În legătură cu actele materiale care au semnificația acceptării tacite a moștenirii, se pune întrebarea ce se întâmplă dacă aceste acte (în special deținerea și folosința bunurilor) au fost săvârșite de *succesibilul coindivizar cu defunctul* (proprietate comună pe cote-părți sau în devălmășie ori indiviziune propriu-zisă, de exemplu, defunctul și succesibilul sunt frați care au dobândit de la părinți o moștenire nelichidată încă sau nepartajată), caz în care actele de folosință pot fi săvârșite de către succesibil în calitate de coproprietar, iar nu în aceea de acceptant al moștenirii. Întrucât în aceste cazuri actele săvârșite pot primi și o altă interpretare, ele nu mai au în mod neechivoc valoarea unei acceptări tacite. Astfel fiind, este necesar să se stabilească dacă succesibilul coindivizar a săvârșit actele „asupra bunului indiviz numai în temeiul dreptului său de proprietate sau a înțeles să exercite actele respective și în calitate de succesor"[2]. Tot astfel, folosirea de către soțul supraviețuitor a bunurilor comune dobândite în timpul căsătoriei cu soțul decedat nu este de natură, prin ea însăși, să ducă la concluzia univocă în sensul că el a acceptat moștenirea. „A pretinde aceasta ar însemna că succesibilul care nu dorește să accepte succesiunea este obligat să abandoneze bunurile comune spre a nu i se opune acceptarea de către el a succesiunii, ceea ce, desigur, este de neadmis. Într-o atare situație, este necesar a se stabili, prin administrarea de probe, anumite împrejurări din care să rezulte neîndoielnic intenția de acceptare a succesiunii."[3]

---

[1] A se vedea, de exemplu: TS, col. civ., dec. nr. 808/1959, în *Repertoriu... 1952-1969*, p. 445; *idem*, dec. nr. 490/1970, în CD, 1970, p. 164-166; *idem*, s. civ., dec. nr. 727/1975, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 199; *idem*, dec. nr. 1154/1986, în CD, 1986, p. 88-90; *idem*, dec. civ. nr. 1503/1988, în RRD nr. 3/1989, p. 66; *idem*, dec. nr. 1792/1989, în Dreptul nr. 7/1990, p. 67; TJ Hunedoara, dec. civ. nr. 550/1988, în RRD nr. 12/1988, p. 77.

[2] TS, s. civ., dec. nr. 277/1986, în CD, 1986, p. 79-80; C. Ap. Brașov, s. civ., dec. nr. 138/1995, publicată în *Indaco Lege4*.

[3] TS, s. civ., dec. nr. 1108/1971, în CD, 1971, p. 110; *idem*, dec. nr. 1792/1989, în Dreptul nr. 7/1990, p. 67; C. Ap. Craiova, dec. civ. nr. 2196/2017, publicată în *Indaco Lege5*.

În cele ce urmează, vom prezenta o sinteză a practicii judiciare, mai vechi și mai recente, cu privire la semnificația unor acte îndeplinite de către succesibil.

Astfel, într-o speță, s-a apreciat că reclamanta a făcut acte de acceptare tacită constând în luarea în posesie a garsonierei în litigiu după decesul tatălui său, plata cheltuielilor de întreținere și dispunerea de mobilierul existent în garsonieră, ce reprezintă acte materiale care nu puteau fi făcute decât în calitatea sa de moștenitor legal acceptant, fapt ce presupune indubitabil că a acceptat în mod tacit succesiunea[1].

Într-o altă cauză s-a apreciat că primirea de către doi dintre petenți a unei case de locuit împreună cu terenul aferent, iar de către alți trei a diferite suprafețe de teren, bunuri care făceau parte din moștenire, constituie acte de acceptare tacită a moștenirii[2].

Tot cu privire la faptul folosirii unui imobil proprietatea tabulară a defunctului, s-a apreciat că aceasta nu constituie act de acceptare a moștenirii dacă este săvârșită începând cu o dată anterioară deschiderii moștenirii. Împrejurarea că moștenitorul folosește un teren de peste 30 de ani anterior decesului mamei sale nu constituie act de acceptare a moștenirii, bunul fiind ieșit din patrimoniul acesteia cu mult timp înaintea decesului, având în vedere faptul că în speță nu sunt îndeplinite dispozițiile art. 689 C. civ. din 1864 [în prezent art. 1.108 alin. (3) C. civ.], actele materiale de acceptare a moștenirii trebuind să fie săvârșite imperios după data decesului (data deschiderii succesiunii)[3].

Titlul și durata locuirii trebuie să fie, de asemenea, luate în considerare la stabilirea intenției de a accepta moștenirea. Astfel, într-o cauză s-a considerat că reclamanta a acceptat în mod tacit moștenirea având în vedere că aceasta a locuit cu caracter stabil împreună cu fostul său soț și cu copilul acestora în imobilul succesoral, după decesul defunctei în anul 2002 și până în anul 2007, când a plecat la muncă în Germania, în timp ce, cu privire la pârâte, instanța a considerat ca neîntemeiată susținerea acestora potrivit căreia au acceptat tacit succesiunea prin faptul că au locuit în imobilul în litigiu

---

[1] C. Ap. Craiova, s. civ., dec. nr. 155/2011, publicată pe *portal.just.ro*.

[2] C. Ap. Ploiești, s. civ., dec. nr. 860/2008, publicată în Buletinul Curților de Apel nr. 4/2008.

[3] C. Ap. Alba Iulia, s. civ., dec. nr. 523/2007, publicată pe *portal.just.ro*.

ori de câte ori au venit în țară. În privința acestora din urmă, s-a apreciat că această împrejurare nu valorează act de acceptare tacită din moment ce nu se conturează într-o mutare definitivă în imobil din care să rezulte intenția de acceptare a succesiunii, ci în locuirea vremelnică și ocazională la venirea în țară din Germania[1].

S-a mai decis că nu constituie act de acceptare tacită a moștenirii mutarea vremelnică a succesibilului într-un imobil succesoral pentru a asigura păstrarea acestuia în bune condițiuni[2].

Precizăm că nu constituie acte de acceptare a moștenirii primirea ca zestre (donație) de la părinte, în timpul vieții, de anumite bunuri și stăpânirea lor după deschiderea succesiunii părintelui, chiar dacă donația s-a făcut fără scutire de raport[3]. Întrucât acceptarea donației este un act săvârșit înainte de deschiderea succesiunii (deci înainte de nașterea dreptului de opțiune), ea nu poate valora acceptare a moștenirii, indiferent dacă donația este raportabilă sau scutită de raport ori urmează să fie supusă reducțiunii (pentru că există moștenitori rezervatari și donația depășește cotitatea disponibilă). Iar stăpânirea bunurilor donate se face de către donatar în calitate de proprietar și, ca atare, nu exprimă intenția neechivocă a succesibilului de a accepta moștenirea, el păstrând nealterat dreptul de opțiune (inclusiv dreptul de a renunța la moștenire și de a păstra donația în limita cotității disponibile).

De asemenea, primirea unor bunuri de pomană și faptul de a locui un interval de timp cu soțul defunctei pentru a-i fi de ajutor, la domiciliul acestuia, nu pot fi considerate acte de acceptare tacită a moștenirii, deoarece nu sunt fapte care realizează condițiile impuse de art. 689 C. civ. din 1864 [în prezent art. 1.108 alin. (3) C. civ.]. S-a apreciat că aceste acte nu sunt nici acte de dispoziție și nu se integrează nici în categoria actelor de folosire sau administrare, de natură a

[1] T. Sibiu, s. civ., dec. nr. 216/2012, publicată pe *portal.just.ro*.

[2] A se vedea, de exemplu, TJ Suceava, dec. civ. nr. 1092/1983, în RRD nr. 3/1984, p. 72.

[3] TS, s. civ. dec. nr. 61/1972, citată de I. Mihuță, *Probleme de drept din practica Tribunalului Suprem, secția civilă*, în RRD nr. 12/1973, p. 118; N. Roșu, S. Lazăr, *Notă critică* la dec. civ. nr. 644/1973 a TJ Vrancea, în RRD nr. 2/1975, p. 51-52.

fi considerate acte de acceptare, deoarece le lipsește condiția efectuării lor sub titlul de moștenitor[1].

Au fost considerate acte de acceptare tacită edificarea de către reclamant, după deschiderea succesiunii și anterior expirării termenului de opțiune succesorală, pe terenul și în gospodăria defunctului, a unui șopron, precum și construirea trotuarului din beton, pe o suprafață de 22,53 mp. S-a apreciat că aceste acte fac dovada acceptării moștenirii, deoarece lucrările respective, nereclamând urgență, nu pot fi caracterizate ca fiind acte de conservare sau de administrare provizorie. Acceptarea tacită de către reclamant a succesiunii rezultă și din faptul că el a preluat diferite produse agricole rezultate din gospodăria defunctului[2].

S-a reținut în practica judiciară că actele de îngrijire efectuate de către succesibil cu privire la cei doi defuncți, de ajutorare cu bani în timpul vieții acestora, de locuire în imobil cu defunctul, prezența la înmormântarea defunctei nu sunt acte univoce care să conducă la concluzia certă a acceptării în mod tacit a succesiunii în înțelesul art. 689 C. civ. anterior [art. 1.108 alin. (3) C. civ.][3].

Într-o altă cauză, instanța a reținut că pârâții s-au mutat împreună cu soția supraviețuitoare în imobil, imediat după moartea soțului acesteia, continuând să locuiască în imobil și după decesul acesteia. Impozitul pentru acest teren a fost plătit de către soția supraviețuitoare până la decesul acesteia, iar de la decesul acesteia – de către pârâți. Pârâții s-au mutat în imobil împreună cu soția supraviețuitoare a defunctului pentru că aceasta avea nevoie de îngrijire, așa cum înșiși pârâții au arătat, act material care este departe de a fi lipsit de echivoc. Plata impozitelor după moartea soției supraviețuitoare nu are relevanță cu privire la succesiunea soțului acesteia[4].

[1] C. Ap. Iași, dec. civ. nr. 969/1999, publicată în *Jurisprudența Curții de Apel Iași în materie civilă pe anul 1999*, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 79-80.

[2] TS, s. civ., dec. nr. 1154/1986, în CD, 1986, p. 88-90. A se vedea și C. Ap. Constanța, s. civ., dec. nr. 164/1993, citată de M.-M. Pivniceru, C. Susanu, D. Tătărușanu, *op. cit.*, p. 104.

[3] C. Ap. București, s. a III-a civ., dec. nr. 207/2010, nepublicată, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 16.

[4] C. Ap. București, s. a IV-a civ., dec. nr. 755/2010, nepublicată, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 20-22.

S-a apreciat că preluarea unor bunuri minore, cum ar fi unelte de fierărie, nu are semnificația unei acceptări tacite[1].

Tot astfel, s-a considerat că luarea unor cărți și icoane ale defunctei nu reprezintă acte de acceptare tacită a moștenirii defunctului, acele bunuri având o valoare sentimentală, iar nu o valoare economică[2].

De asemenea, s-a mai decis că faptul de a lua din casa unde a locuit defuncta milieuri și farfurii pictate nu constituie act de acceptare a moștenirii, dată fiind valoarea redusă a bunurilor în raport cu întreaga masă succesorală, dar și pentru faptul că acestea pot fi incluse în cadrul unor amintiri de familie și au putut fi luate cu acest titlu; în consecință, astfel de acte nu pot duce la concluzia indubitabilă că reclamantele s-au manifestat ca moștenitoare cu ocazia preluării bunurilor menționate[3].

Pe aceeași linie de gândire, s-a arătat că din împrejurarea că succesibilul ar fi luat o pătură și două perne uzate nu se poate trage concluzia că acesta ar fi avut intenția neîndoielnică de acceptare a succesiunii față de defunct, cu care nici nu a ținut legătura de peste 30 de ani, iar pârâtul – în calitate de nepot – nu a fost prezent la înmormântarea defunctului[4].

Dimpotrivă, s-a apreciat că luarea din succesiune a unor bunuri, care, prin natura, numărul și valoarea lor, exclud ideea unor amintiri de familie, este de natură să justifice concluzia că a fost făcută și în vederea acceptării moștenirii. Așa fiind, atât luarea de către pârâtă a unor bunuri aparținând mamei sale, constând într-o mobilă și o lampă, cât și comportarea sa ulterioară față de bunurile administrate de tatăl său duc la concluzia certă că a avut intenția de a accepta succesiunea defunctei[5]. Cu atât mai mult semnifică acceptare tacită a moștenirii

[1] C. Ap. București, s. a III-a civ., dec. nr. 971/2009, nepublicată, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 19-20.

[2] C. Ap. București, s. a III-a civ., dec. nr. 207/2010, nepublicată, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 16.

[3] T. Sibiu, s. civ., dec. nr. 216/2012, publicată pe *portal.just.ro*; în același sens, a se vedea: TJ Timiș, dec. civ. nr. 849/1977, în RRD nr. 12/1977, p. 49; TJ Suceava, dec. civ. nr. 830/1983, în RRD nr. 1/1984, p. 59.

[4] C. Ap. Timișoara, dec. civ. nr. 1389/1995, citată de M.-M. Pivniceru, C. Susanu, D. Tătărușanu, *op. cit.*, p. 101.

[5] TS, dec. civ. nr. 1503/1988, în RRD nr. 3/1989, p. 66.

faptul că succesibilul a luat din masa succesorală „o tavă de argint, trei monede de aur și un serviciu de porțelan", deoarece aceste bunuri au o valoare patrimonială în sine, nu pot fi caracterizate ca simple amintiri de familie, mai ales că în speță nu s-a făcut dovada că moștenirea ar fi cuprins o multitudine de astfel de obiecte sau că ar fi avut o valoare atât de mare încât să se poată considera că, raportat la valoarea masei succesorale, valoarea obiectelor preluate ar fi total nesemnificativă[1].

De asemenea, luarea din imobilul succesoral, imediat după moartea defunctei, a anumitor bunuri mobile, respectiv a unei mașini de cusut și a unui dulap, constituie acte de acceptare tacită, întrucât mașina de cusut și dulapul nu pot fi considerate bunuri de mică valoare, raportat la componența și valoarea masei succesorale[2].

Într-o altă speță, s-a considerat că probatoriul administrat atestă preluarea de către reclamant a unor bunuri din patrimoniul defunctei (o butelie de aragaz și un butoi) după decesul acesteia și înainte de înmormântare, iar discuțiile ce s-au purtat între părți cu ocazia luării bunurilor relevă faptul că actul însușirii a fost făcut în calitatea lui de moștenitor și că presupune intenția de acceptare a succesiunii[3].

În mod similar, s-a arătat că reprezintă acceptare tacită a succesiunii faptul că, în termenul de opțiune succesorală, succesibilul (nepot de frate) a primit de la soția supraviețuitoare o vacă și un vițel, iar ulterior, dar înăuntrul termenului menționat, a luat din gospodărie produse agricole (mere și porumb). Susținerea soției supraviețuitoare în sensul că animalele s-au dat ca pomană nu poate fi luată în considerare, față de valoarea acestora[4].

Tot astfel, în jurisprudență s-a reținut că luarea de către un succesibil, la o lună de la deschiderea moștenirii, a unui camion încărcat cu materiale de construcție și a unor bunuri mobile importante, în prezența celorlalți moștenitori, echivalează cu acceptarea voluntară tacită a moștenirii[5].

[1] C. Ap. București, s. a IX-a civ., dec. nr. 97/2009, nepublicată, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 183-186.

[2] Jud. Bârlad, sent. civ. nr. 2980/2011, publicată pe *portal.just.ro*.

[3] C. Ap. Iași, dec. civ. nr. 1963/2000, citată de M.-M. Pivniceru, C. Susanu, D. Tătărușanu, *op. cit.*, p. 97-98.

[4] TJ Hunedoara, dec. civ. nr. 550/1988, în RRD nr. 12/1988, p. 77.

[5] C. Ap. Craiova, s. civ., dec. nr. 8700/1999, publicată în *Indaco Lege4*.

S-a apreciat că nu se poate reține că reclamanții ar fi acceptat moștenirea în mod tacit, de vreme ce din probele dosarului rezultă doar faptul recunoscut de toate părțile din proces că ei ar fi luat, cu permisiunea pârâtului, fânul de pe un teren din masa succesorală, dar ca o compensare pentru cheltuielile făcute cu înmormântarea defunctului. Susținerea reclamantei că în ultimele luni de viață ale defunctei a întreținut-o nu are nicio relevanță, deoarece pentru acceptarea succesiunii contează doar manifestarea de voință a succesibilului ulterioară decesului[1].

Reprezintă acte de administrare definitivă și atrag acceptarea tacită a moștenirii și: încasarea unor creanțe de la debitorii succesiunii[2] (care nu reprezintă venituri curente); încheierea între succesibili a unei convenții cu privire la administrarea bunurilor succesorale[3] (deoarece privește situația viitoare a bunurilor); efectuarea de cheltuieli utile sau voluptuare[4] (care nu au caracter necesar, dar măresc valoarea bunului, respectiv sunt făcute în scop de lux sau plăcere); locațiunea (închirierea, arendarea) bunurilor succesorale care angajează viitorul pe o perioadă mai îndelungată[5]; plata datoriilor mai însemnate ale defunctului. Precizăm însă că, dacă succesibilul a plătit în calitate de codebitor (solidar sau indivizibil) sau de fideiusor ori proprietar al imobilului grevat cu ipotecă pentru garantarea datoriei, plata în sine nu are semnificația acceptării tacite (putea plăti ca obligat personal ori *propter rem*) decât dacă – în acest scop – a preluat sumele necesare din moștenire[6].

În practica judecătorească, în mod consecvent, se admite soluția – aprobată de autori[7] – potrivit căreia plata impozitelor (pe clădiri,

[1] C. Ap. Suceava, s. civ., dec. nr. 62/1998, în SUBB nr. 1/2000, p. 123-124.
[2] A se vedea Mazeaud, *op. cit.*, p. 871, nr. 1093.
[3] TS, s. civ., dec. nr. 61/1972, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 200, nr. 499.
[4] A se vedea M.B. Cantacuzino, *Curs de drept civil*, Ed. Ramuri, Craiova, 1925, p. 249.
[5] A se vedea, de exemplu: Mazeaud, *op. cit.*, p. 871, nr. 1093; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 109.
[6] A se vedea și E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 100.
[7] A se vedea, de exemplu: St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 498-499; V. Stoica, *op. cit.*, p. 111; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 107; Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *op. cit.*, p. 208; I. Genoiu, *op. cit.*, p. 365; I. Popa, *op. cit.*, p. 486.

terenuri, autovehicule etc.) valorează acte de acceptare tacită a moștenirii[1]. Cu atât mai mult, plata taxelor asupra succesiunilor trebuie să fie privită ca act de acceptare.

C) Actele de conservare, supraveghere și de administrare provizorie *nu valorează acceptare, dacă din împrejurările în care acestea s-au efectuat nu rezultă că succesibilul și-a însușit prin ele calitatea de moștenitor* [art. 1.110 alin. (3) C. civ.].

274.5. *Acte de conservare, supraveghere și de administrare provizorie.* În mod frecvent succesibilul – înainte de a-și exercita în mod formal dreptul de opțiune succesorală – săvârșește diferite acte de conservare sau de administrare a patrimoniului succesoral, respectiv a bunurilor din acest patrimoniu. Astfel fiind, se pune întrebarea ce semnificație juridică au aceste acte din punctul de vedere al exercitării dreptului de opțiune, în ce condiții astfel de acte au semnificația acceptării tacite a moștenirii, bineînțeles, cu condiția să fi fost săvârșite în termenul de opțiune succesorală.

Noul Cod civil conține o singură precizare de principiu, indicând actele care nu au relevanță în privința exercitării dreptului de opțiune, lăsând posibilitatea succesibilului de a se pronunța în sensul dorit prin alte acte. Astfel, potrivit art. 1.110 alin. (3) C. civ., *„Actele de conservare, supraveghere și de administrare provizorie nu valorează acceptare, dacă din împrejurările în care acestea s-au efectuat nu rezultă că succesibilul și-a însușit prin ele calitatea de moștenitor"*. Tot astfel, alin. (4) prevede că *„sunt considerate a fi de administrare provizorie actele de natură urgentă a căror îndeplinire este necesară pentru normala punere în valoare, pe termen scurt, a bunurilor moștenirii"*.

[1] A se vedea, de exemplu: TS, col. civ., dec. nr. 808/1959, în *Repertoriu... 1952-1969*, p. 445; TS, s. civ., dec. nr. 490/1970, în CD, 1970, p. 164-166; *idem*, dec. nr. 1154/1986, în CD, 1986, p. 88-90; *idem*, dec. nr. 1792/1989, în Dreptul nr. 7/1990, p. 67; TJ Suceava, dec. civ. nr. 1092/1983, în RRD nr. 3/1984, p. 72; C. Ap. Craiova, s. civ., dec. nr. 1031/1994, citată de M.-M. Pivniceru, C. Susanu, D. Tătărușanu, *op. cit.*, p. 103; C. Ap. București, s. a IV-a civ., dec. nr. 1314/2008, publicată pe *portal.just.ro*; C. Ap. București, s. a IX-a civ., dec. nr. 436/2009, și C. Ap. București, s. a III-a civ., dec. nr. 1396/2009, ambele citate de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 50-52 și, respectiv, p. 49-50.

Asemenea acte, săvârșite pentru păstrarea în bune condițiuni a patrimoniului succesoral (*custodiae causa*), determinate de necesități urgente și folositoare tuturor moștenitorilor și care nu angajează viitorul bunurilor din moștenire, nu atacă fondul moștenirii, nu pot fi apreciate ca acte de acceptare tacită a moștenirii. Astfel de acte sunt, de exemplu: actele de întrerupere a prescripției ce curge împotriva moștenirii; efectuarea formelor de publicitate imobiliară (înscrierea dobândirii de drepturi reale – proprietate, servitute, superficie, ipotecă etc.); perceperea fructelor și veniturilor curente[1] (nu și a productelor – de exemplu, tăierea pădurii); contractarea de reparații urgente la bunurile din moștenire; cererea de inventariere (și, eventual, de punere sub sigiliu) a bunurilor succesorale potrivit art. 1.115-1.118 C. civ. și art. 105 din Legea nr. 36/1995; continuarea activității comerciale sau civile (curente) în cadrul unei societăți în care era asociat cu defunctul (dacă societatea nu încetează prin moartea unuia dintre asociați) etc.

Nici intentarea acțiunii posesorii sau pentru evacuarea locatarului (pentru neplata chiriei, expirarea termenului etc.) nu are relevanță în privința exercitării dreptului de opțiune, deoarece are caracterul unor acte de conservare sau de administrare provizorie și nu pune în discuție dreptul asupra bunului, viitorul patrimoniului succesoral.

Nu semnifică acceptare tacită a moștenirii nici plata cheltuielilor de înmormântare și a datoriilor rezultând din ultima boală a defunctului sau a micilor datorii ale defunctului, efectuate din considerente de morală, de respect față de memoria lui, de pietate (*pietatis causa*)[2].

---

[1] În legătură cu încasarea chiriei și perceperea recoltelor, a se vedea și: Mazeaud, *op. cit.*, p. 872, nr. 1094; TJ Suceava, dec. civ. nr. 1092/1983, în RRD nr. 3/1984, p. 72.

[2] C. Ap. Iași, s. civ., dec. nr. 919/2001, în *Jurisprudența Curții de Apel Iași în materie civilă pe anul 2001*, Ed. Lumina Lex, București, 2002, p. 105; C. Ap. Galați, s. civ., dec. nr. 523/2009, publicată în *Indaco Lege4*; C. Ap. Cluj, s. civ., dec. nr. 1017/2005, citată de C.S. Ricu, *op. cit.*, p. 295; C. Ap. Cluj, dec. civ. nr. 141/2017, publicată în *Indaco Lege5*. În jurisprudență s-a decis că „plata sicriului, a crucii și a frișelor de salcâm pentru pod cu prilejul înmormântării mamei reclamanților nu se circumscrie categoriei juridice a actelor cu semnificația juridică de acceptare tacită a succesiunii" (C. Ap. Iași, s. civ., dec. nr. 1739/2002, în *Jurisprudența Curții de Apel Iași în materie civilă pe anul 2002*, Ed. Lumina Lex, București, 2003, p. 71-72).

Uneori, și efectuarea unor acte de conservare poate avea semnificația acceptării moștenirii, atunci când din împrejurările în care acestea s-au efectuat rezultă că succesibilul și-a însușit prin ele calitatea de moștenitor. În acest sens, într-o speță[1], instanța a reținut că reclamantul a locuit în imobilul succesoral și a efectuat actele necesare întreținerii, conservării și îmbunătățirii stării imobilului, reparând și zugrăvind imobilul, executând instalația și racordarea instalației de apă potabilă. Având în vedere durata și continuitatea actelor materiale de îngrijire și îmbunătățire a imobilului succesoral, se exclude caracterul întâmplător sau de administrare în interesul tuturor moștenitorilor, dovedindu-se prin aceste acte însușirea calității de moștenitor și de proprietar și, ca atare, acceptarea tacită a moștenirii. Pe aceeași linie de gândire, s-a reținut[2] că zugrăvirea parțială a apartamentului de către reclamant și, în special, schimbarea instalației sanitare nu sunt acte de conservare, supraveghere și de administrare provizorie. Aceste acte materiale efectuate angajează viitorul bunurilor din moștenire pentru că tind la păstrarea în bune condițiuni a patrimoniului succesoral, atât timp cât nu sunt determinate de necesități urgente, cum ar fi defecțiuni majore la instalația sanitară.

Într-o altă speță s-a reținut că un contract de comodat al garajului are caracterul unui act de administrare, menit să asigure valorificarea folosinței bunului succesoral respectiv, în acord cu funcționalitatea sa normală, iar faptul că s-a realizat o cedare a folosinței garajului cu titlu gratuit nu este de natură să conducă la o altă concluzie, deoarece esențială este cedarea în sine a folosinței bunului succesoral, și nu modalitatea în care aceasta s-a realizat, act juridic care nu ar fi posibil dacă reclamanta nu și-ar fi asumat calitatea de moștenitor. Titlul gratuit sau oneros al operațiunii de cedare a folosinței este un aspect de natură patrimonială, care nu poate să descalifice comodatul din categoria actelor de administrare ce valorează acte de acceptare tacită a succesiunii, deoarece ceea ce primează este intenția succesibilului de a se considera moștenitor al defunctului, intenție relevată cu prisosință de efectuarea unei operațiuni de cedare a folosinței,

---

[1] C. Ap. București, s. a IV-a civ., dec. nr. 1314/2008, publicată pe *portal.just.ro*.

[2] C. Ap. Craiova, s. civ., dec. nr. 2698/2005, citată de C.S. Ricu, *op. cit.*, p. 296.

indiferent dacă se percepe sau nu un echivalent al folosinței pro- curate cocontractantului. În acest context, s-a apreciat că este, de asemenea, îndeplinită cerința caracterului definitiv al acestei operațiuni juridice, neexistând niciun element probatoriu în cauză care să învedereze că ar fi vorba de un act realizat din rațiuni de necesitate, cu caracter provizoriu, menit să asigure punerea în valoare pe termen scurt a acestei construcții anexă[1].

274.6. *Rezerva (declarația) expresă de neacceptare.* Dacă succesibilul încheie un act care, potrivit celor arătate, poate valora acceptare tacită, el nu poate anihila acest efect indirect, secundar al actului prin declarația expresă în act sau ulterior că nu a înțeles să-și însușească calitatea de moștenitor, căci, în principiu, afirmarea nu are valoare față de actele făcute (*protestatio contra actum non valet*)[2]. De exemplu, dacă moștenitorul vinde sau arendează (pe o perioadă mai lungă) terenul ce face parte din masa succesorală, acest act de dispoziție, respectiv de administrare definitivă, va avea semnificația acceptării tacite, chiar dacă va fi însoțit de rezerva neacceptării.

De aceea, art. 1.111 C. civ. prevede că succesibilul care intenționează să îndeplinească un act ce poate avea semnificația acceptării moștenirii, dar care dorește ca prin aceasta să nu fie considerat acceptant, trebuie să dea în acest sens, *anterior* îndeplinirii actului, o *declarație autentică notarială*[3].

B. Acceptarea forțată a moștenirii

275. *Sediul materiei. Natură juridică.* Potrivit art. 1.119 alin. (1) teza I C. civ., „Succesibilul care, cu rea-credință, a sustras ori a ascuns bunuri din patrimoniul succesoral sau a ascuns o donație supusă raportului ori reducțiunii este considerat că a acceptat moștenirea, chiar dacă anterior renunțase la ea".

---

[1] C. Ap. București, dec. civ. nr. 590/2018, publicată în *Indaco Lege5*.

[2] A se vedea și C. Ap. Ploiești, s. civ., dec. nr. 197/2011, citată de V. Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1269.

[3] Dacă succesibilul a efectuat acte de acceptare tacită a moștenirii, declarația *ulterioară* de neacceptare a moștenirii este lipsită de efecte juridice, succesibilul dobândind irevocabil calitatea de moștenitor. A se vedea și Jud. Blaj, sent. civ. nr. 697/2018, publicată în *Indaco Lege5*.

Acceptarea moștenirii poate fi nu numai voluntară, dar și forțată. Cea forțată – întâlnită relativ frecvent în practică – este impusă de lege în cazul în care succesibilul (unul sau mai mulți) a sustras sau a ascuns (tăinuit, dosit) bunuri ale moștenirii ori a ascuns o donație supusă raportului sau reducțiunii, cu intenția frauduloasă de a le însuși în exclusivitate și de a păgubi pe comoștenitori și/sau pe creditorii moștenirii. Este o excepție de la caracterul voluntar al actului de opțiune; voința succesibilului se manifestă numai în săvârșirea faptelor prevăzute de lege, în urma cărora se produce de drept acceptarea moștenirii, care implică anumite sancțiuni, chiar dacă asemenea consecințe nu sunt dorite de el.

Ca natură juridică, sustragerea sau ascunderea de bunuri nu se analizează ca acte juridice de opțiune (ca variantă de acceptare voluntară tacită)[1], ci ca *fapte juridice ilicite*, deci *delicte civile*[2]. Iar sancțiunea – constând în efectele speciale care se produc în urma săvârșirii acestor fapte – reprezintă *pedeapsă civilă*[3], calificare cu multiple consecințe sub raportul condițiilor ei de aplicare.

276. *Condițiile acceptării forțate.* Pentru a fi în prezența acceptării forțate trebuie să fie întrunite mai multe condiții[4].

276.1. *Elementul obiectiv*, indispensabil pentru a deveni aplicabile prevederile art. 1.119 C. civ., constă *fie în sustragerea sau ascunderea unor bunuri din patrimoniul succesoral, fie în ascunderea unei donații supuse raportului sau ascunderea unei donații supuse reducțiunii*, sustragere sau ascundere săvârșită de succesibil singur sau în participație cu altul (comoștenitor sau terț). În practica judecătorească și în literatura de specialitate, noțiunile de „sustragere" și „ascundere" sunt interpretate foarte larg, incluzând orice acte sau fapte de natură a diminua activul succesoral în dauna[5] comoștenitorilor și/sau creditorilor moștenirii și în folosul succesibilului de rea-credință.

---

[1] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 130-131.

[2] Este indiferent dacă fapta ilicită cade sau nu sub incidența legilor penale (furt, înșelăciune etc.). A se vedea și TS, s. civ., dec. nr. 2520/1989, în Dreptul nr. 8/1990, p. 79.

[3] A se vedea: Mazeaud, *op. cit.*, p. 873, nr. 1096; Ph. Malaurie, L. Aynès, *op. cit.*, p. 142, nr. 212.

[4] Pentru condiții, a se vedea, de exemplu: TS, s. civ., dec. nr. 2520/1989, *loc. cit.*; CSJ, s. civ., dec. nr. 1979/1992, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 119-125.

[5] Dauna nu trebuie să fie dovedită. A se vedea Ph. Malaurie, L. Aynès, *op. cit.*, p. 141, nr. 211.

Pot fi *fapte comisive*, de exemplu: ascunderea materială a unor bunuri (inclusiv a fructelor unor bunuri), bunuri care au existat în patrimoniul succesoral, ceea ce trebuie să fie dovedit[1]; confecționarea și prezentarea unui testament falsificat (care îl avantajează pe moștenitor în dauna celorlalți)[2] sau a unui înscris doveditor al unei creanțe nereale către succesiune etc.[3].

Dintre *faptele omisive*, sunt de reținut: omisiunea de a trece anumite bunuri în inventar[4]; nedeclararea unei donații – de exemplu, a unui dar manual sau a unei donații deghizate – raportabile (dacă este vorba de moștenitorii obligați la raport) sau chiar neraportabile, dar supusă reducțiunii în favoarea moștenitorilor rezervatari; nedeclararea unor datorii către moștenire etc.[5].

Având în vedere această varietate mare a faptelor, se admite că dosirea poate fi exercitată și asupra imobilelor[6] (de exemplu, donația deghizată având ca obiect un imobil). Tot astfel, se admite că fapta ilicită poate fi săvârșită nu numai după deschiderea moștenirii, dar și

[1] A se vedea CSJ, s. civ., dec. nr. 1979/1992, *loc. cit.*, p. 124.

[2] Potrivit art. 959 alin. (1) lit. b) C. civ., poate fi declarată nedemnă de a moșteni persoana care, cu rea-credință, a ascuns, a alterat, a distrus sau a falsificat testamentul defunctului. Există însă deosebiri de efecte juridice între nedemnitatea judiciară și acceptarea forțată a moștenirii. Astfel, nedemnul este înlăturat în totalitate atât de la moștenirea legală, cât și de la cea testamentară [art. 960 alin. (1) C. civ.], în timp ce succesibilul care se face vinovat de săvârșirea unor fapte ce intră sub incidența art. 1.119 C. civ. nu va avea niciun drept cu privire la bunurile sustrase sau ascunse (*dar va avea dreptul la celelalte bunuri, dacă este cazul*) și este ținut să plătească datoriile și sarcinile moștenirii proporțional cu cota sa din moștenire, *inclusiv cu propriile sale bunuri*. Cei interesați vor alege calea cea mai adecvată pentru ca, în raport cu situația concretă, să-și protejeze cât mai bine interesele (a se vedea și D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 369, nota de subsol 1).

[3] A se vedea: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 130; Mazeaud, *op. cit.*, p. 874, nr. 1099; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 369; Ph. Malaurie, L. Aynès, *op. cit.*, p. 141, nr. 211.

[4] A se vedea, de exemplu, CSJ, s. civ., dec. nr. 622/1990, în Dreptul nr. 9-12/1990, p. 236-237.

[5] Ascunderea existenței unui comoștenitor nu atrage aplicarea prevederilor art. 1.119 C. civ.

[6] C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 456, nr. 645.

înainte de această dată, eventual chiar cu complicitatea defunctului[1], cum se întâmplă în cazul donației în favoarea unuia dintre moștenitori, deghizată sub aparența unei vânzări pentru a se sustrage reducțiunii.

În toate cazurile, sustragerea sau ascunderea presupun *clandestinitatea*. În cazul în care comoștenitorii au avut cunoștință de existența bunurilor, sancțiunile prevăzute de lege nu mai sunt aplicabile – de exemplu, dacă bunurile au fost inventariate sau, fiind cunoscute, au format obiectul unor tratative în vederea partajării pe cale amiabilă[2].

276.2. *Elementul subiectiv* îl reprezintă *reaua-credință*, adică *intenția frauduloasă* a moștenitorului, fraudă destinată a înlătura aplicarea între moștenitori a regulilor devoluțiunii succesorale legale sau testamentare (inclusiv a regulilor privitoare la rezerva succesorală), a principiului egalității prin ruperea echilibrului dintre ei, ceea ce presupune existența unei pluralități de moștenitori. S-a admis însă că frauda succesorală în această materie poate consta și în intenția de a păgubi creditorii succesiunii prin diminuarea, ascunderea unei părți din activul succesoral (pentru a o sustrage urmăririi creditorilor[3]), deci poate proveni și din partea moștenitorului unic. În această din urmă ipoteză se va aplica însă numai pedeapsa decăderii din dreptul de a renunța la moștenire, nu și decăderea din drepturile succesorale asupra bunurilor sustrase sau ascunse[4].

[1] A se vedea, de exemplu: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 129, pct. 5; Mazeaud, *op. cit.*, p. 875, nr. 1099.

[2] A se vedea, de exemplu: TS, col. civ., dec. nr. 1238/1955, în CD, 1955, vol. I, p. 185-187; CSJ, s. civ., dec. nr. 1979/1992, *loc. cit.*, p. 122-125; T. București, s. a V-a civ., dec. nr. 1654/2006, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 52-54; Jud. Orăștie, sent. civ. nr. 69/2018; Jud. sect. 1 București, sent. civ. nr. 7723/2018; T. Cluj, dec. civ. nr. 2783/2018, publicate în *Indaco Lege5*.

[3] A se vedea, de exemplu, CSJ, s. civ., dec. nr. 622/1990, cit. *supra*.

[4] A se vedea: *infra* nr. 278; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 129, pct. 7; Mazeaud, *op. cit.*, p. 874, nr. 1098, unde se precizează că frauda îndreptată contra fiscului nu intră sub incidența art. 703 și art. 712 C. civ. din 1864 (în prezent, art. 1.119 C. civ.), sancțiunile fiscale fiind distincte de cele de drept civil. În sensul aplicării art. 703 C. civ. din 1864 numai dacă „sunt cel puțin doi moștenitori" – soluție pe care nu o împărtășim –, a se vedea: E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 114; Ph. Malaurie, L. Aynès, *op. cit.*, p. 139, nr. 210.

Subliniem că frauda succesorală trebuie să fie intenționată, dolosivă, *săvârșită cu rea-credință*[1]. Simpla omisiune (fie și culpabilă) de a declara unele bunuri succesorale sau nedeclararea unor bunuri din eroare, în credința greșită a succesibilului că îi aparțin cu titlu de proprietate sau că trebuie să fie restituite adevăratului proprietar locator, deponent sau comodant etc., nu atrage aplicarea sancțiunilor prevăzute de lege[2].

Întrucât buna-credință se prezumă, intenția frauduloasă trebuie să fie dovedită[3] de comoștenitorul sau creditorul interesat[4].

Având în vedere că frauda în această materie presupune intenția de a păgubi pe comoștenitori și/sau creditori, sancțiunile prevăzute de lege nu sunt aplicabile dacă sustragerea sau ascunderea este săvârșită

[1] A se vedea, de exemplu: TS, s. civ., dec. nr. 2903/1974, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 199-200, nr. 497; CSJ, s. civ., dec. nr. 622/1991, cit. *supra*; *idem*, dec. nr. 1031/1991, în Dreptul nr. 1/1992, p. 107; T. Sălaj, dec. civ. nr. 913/2017, Jud. Alexandria, sent. civ. nr. 2829/2017 (fapta culpabilă a constat în retragerea integrală a sumelor de bani existente într-un depozit bun comun al soților; dacă partea defunctului, care se include în patrimoniul succesoral, a fost ascunsă și însușită de către soția supraviețuitoare, cu rea-credință, aceasta nu va avea niciun drept cu privire la această sumă de bani), publicate în *Indaco Lege5*.

[2] Într-o speță s-a decis că „faptul că cei doi comoștenitori nu au solicitat includerea în certificatul de moștenitor a bunurilor mobile, cu excepția sumelor de bani, care nu ar fi putut fi ridicate fără certificatul de moștenitor, în condițiile în care doar ei doi au fost declarați moștenitorii tatălui lor, a fost, cel mai probabil, determinată de plata taxelor succesorale și nu de intenția de a ascunde aceste bunuri" (Jud. Mediaș, sent. civ. nr. 2146/2016, publicată în *Indaco Lege5*). Pentru inexistența relei-credințe, a se vedea și: T. Cluj, dec. civ. nr. 556/2016; Jud. Deta, sent. civ. nr. 1436/2017; T. Dâmbovița, dec. civ. nr. 1042/2018, publicate in *Indaco Lege5*.

[3] A se vedea, de exemplu, CSJ, s. civ., dec. nr. 1979/1992, *loc. cit.*, p. 124.

[4] Se admite că ascunderea frauduloasă pierde acest caracter – și deci nu poate fi invocată și dovedită – dacă moștenitorul vinovat înapoiază, din proprie inițiativă, bunurile sustrase sau ascunse (a se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 131), înainte de descoperirea faptei ilicite săvârșite. Dacă el încetează din viață mai înainte, moștenitorii lui nu pot înlătura aplicarea sancțiunilor prevăzute de lege prin restituirea bunurilor (a se vedea Mazeaud, *op. cit.*, p. 876, nr. 1101). În schimb, *persoanele ocrotite prin aceste dispoziții pot renunța la aplicarea lor*, normele nefiind imperative; îl pot ierta pe succesibilul vinovat sau pe moștenitorii lui, mai ales că fapta este săvârșită, cum s-ar spune, „în familie".

de succesibilul care *are drepturi succesorale exclusive* asupra bunurilor în cauză, căci în această ipoteză fapta nu este păgubitoare pentru alte persoane, deci nu reprezintă o manoperă frauduloasă. În acest sens, în practica judecătorească – aprobată în literatura de specialitate[1] – s-a stabilit că dreptul special al soțului supraviețuitor (operant în lipsă de descendenți ai defunctului) nu se pierde dacă – în cadrul devoluțiunii legale a moștenirii – el a sustras sau ascuns mobilierul sau obiectele de uz casnic, deoarece rudele defunctului cu care vine în concurs la moștenire (ascendenți și/sau colaterali) oricum nu au niciun drept asupra acestor bunuri[2] și deci nu sunt păgubite. Pentru acest motiv, sancțiunile în cauză nu sunt aplicabile nici în cazul legatarului cu titlu particular care sustrage sau ascunde bunuri care formează obiectul legatului și care îi revin în exclusivitate, nefiind supuse nici reducțiunii. Precizăm că legatarul cu titlu particular, în principiu, nu răspunde față de creditori [art. 1.114 alin. (3) teza I C. civ.], bunurile legate putând fi urmărite numai în virtutea regulii *nemo liberalis nisi liberatus*, atunci când creanțele nu pot fi satisfăcute de succesorii universali și cu titlu universal din valoarea patrimoniului succesoral[3].

276.3. *Autorul* faptei ilicite trebuie să aibă *calitatea de succesibil* cu vocație concretă la moștenire, fie ca moștenitor legal, fie ca legatar universal sau cu titlu universal. Astfel cum am arătat în cele ce precedă, legatarul cu titlu particular nu intră sub incidența art. 1.119 C. civ.; dacă și-a însușit bunuri care formează obiectul legatului și care îi revin în exclusivitate, nu dăunează succesorilor universali sau cu

[1] A se vedea: T. Capitalei, col. al II-lea civ., dec. nr. 3109/1956, cu *notă* de D. Rizeanu, în LP nr. 5/1957, p. 607 și urm.; TS, s. civ., dec. nr. 1349/1983, în CD, 1983, p. 90-92; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 129; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 371.

[2] A se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. I, 2019, p. 264-265.

[3] Potrivit art. 1.114 alin. (3) teza a II-a C. civ., prin excepție, legatarul răspunde pentru pasivul moștenirii, însă numai cu bunul sau bunurile ce formează obiectul legatului, dacă: a) testatorul a dispus în mod expres în acest sens; b) dreptul lăsat prin legat are ca obiect o universalitate, cum ar fi o moștenire culeasă de către testator și nelichidată încă; în acest caz, legatarul răspunde pentru pasivul acelei universalități; c) celelalte bunuri ale moștenirii sunt insuficiente pentru plata datoriilor și sarcinilor moștenirii.

titlu universal şi nici creditorilor moştenirii, faţă de care, în principiu, nu are calitatea de debitor; iar dacă şi-a însuşit bunuri care nu formează obiectul legatului înseamnă că a acţionat ca orice terţ fără vocaţie succesorală (inclusiv moştenitorul legal nerezervatar dezmoştenit, executorul testamentar etc.). Rezultă că pedeapsa acceptării forţate nu poate fi aplicată împotriva legatarului cu titlu particular şi nici el nu are interesul să ceară aplicarea ei împotriva moştenitorilor universali sau cu titlu universal care ar fi săvârşit fapta ilicită prevăzută de lege[1].

Dacă autorul faptei ilicite a decedat înainte de lichidarea moştenirii, moştenitorii lui (acceptanţi) vor suporta consecinţele acceptării tacite, retransmiterea operând fără beneficiul dreptului de opţiune prevăzut de art. 1.105 C. civ.

Întrucât sustragerea sau ascunderea constituie, după cum am văzut, delicte civile, dispoziţiile art. 1.119 C. civ. devin aplicabile – fapta fiind imputabilă – numai dacă autorul faptei ilicite a avut *capacitate delictuală* (nu capacitate de exerciţiu) în momentul săvârşirii ei, *deci a lucrat cu discernământ*. Potrivit art. 1.366 C. civ., minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani sau persoana pusă sub interdicţie judecătorească nu răspunde de prejudiciul cauzat, dacă nu se dovedeşte discernământul său la data săvârşirii faptei, iar minorul care a împlinit vârsta de 14 ani răspunde de prejudiciul cauzat, în afară de cazul în care dovedeşte că a fost lipsit de discernământ la data săvârşirii faptei. Aşadar, discernământul se prezumă relativ în cazul persoanelor care au împlinit vârsta de 14 ani şi nu sunt puse sub interdicţie, iar în cazul persoanelor incapabile (sub 14 ani sau puse sub interdicţie) trebuie să fie dovedit.

Rezultă că şi în cazul minorului sau al persoanei puse sub interdicţie, dacă a săvârşit delictul civil cu discernământ, acceptarea va fi forţată.

Dacă fapta ilicită a fost săvârşită cu participarea mai multor moştenitori universali sau cu titlu universal pentru a-i frauda pe ceilalţi moştenitori sau pe creditori, consecinţele vor fi suportate de toţi, iar pentru restituirea către succesiune a bunurilor sustrase sau ascunse vor răspunde delictual, deci *solidar* (art. 1.382 C. civ.).

---

[1] A se vedea şi: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 129, pct. 6; Mazeaud, *op. cit.*, p. 875, nr. 1100.

C. Efectele acceptării moştenirii

277. *Efecte generale. Consolidarea transmiterii moştenirii şi alte efecte.* Acceptarea moştenirii consolidează transmisiunea moştenirii realizată de plin drept la data decesului, fără deosebire după cum acceptarea este voluntară (expresă sau tacită) ori forţată, este exercitată de către succesibilul chemat în primul rând la moştenire sau de către succesibilul subsecvent (a cărui acceptare a devenit operantă ca urmare a renunţării primului chemat) ori este exprimată în mod direct sau ca urmare a revocării renunţării potrivit art. 1.123 C. civ. În toate cazurile, ca urmare a acceptării, *transmisiunea moştenirii* – care a operat cu titlu provizoriu *ope legis* din momentul deschiderii moştenirii (sub condiţia rezolutorie a renunţării) – *se consolidează, devenind definitivă*[1]. Acest efect, indiferent de momentul în care se produce acceptarea (bineînţeles, în cadrul termenului de opţiune succesorală), se produce *retroactiv*, începând din ziua deschiderii succesiunii.

Prin efectul acceptării se stinge definitiv dreptul de opţiune al succesibilului; el decade din dreptul de a renunţa la moştenire.

În privinţa suportării datoriilor şi sarcinilor moştenirii, art. 1.114 alin. (2) C. civ. prevede că moştenitorii legali şi legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile şi sarcinile moştenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporţional cu cota fiecăruia. Spre deosebire de Codul civil din 1864 – în temeiul căruia acceptarea pură şi simplă a moştenirii avea ca efect confundarea patrimoniului succesoral cu patrimoniul personal al moştenitorului, succesor universal sau cu titlu universal –, noul Cod civil prevede că moştenitorii universali sau cu titlu universal nu vor mai răspunde decât cu bunurile moştenite, nu şi cu bunurile lor proprii. S-a apreciat că nu este normal ca uneori dreptul de moştenire să fie o povară (sau chiar un dezastru din punct de vedere patrimonial) pentru moştenitor, care trebuie să fie încurajat să accepte moştenirea, iar nu să renunţe la ea.

---

[1] Pentru critica teoriei potrivit căreia deschiderea moştenirii nu ar genera decât dreptul de opţiune, transmisiunea succesorală operându-se în mod retroactiv numai prin efectul acceptării, a se vedea: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 120-121; C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 465-468; Mazeaud, *op. cit.*, p. 876, nr. 1102.

În sistemul noului Cod civil, ca urmare a acceptării moștenirii de către succesorul universal sau cu titlu universal, patrimoniul acestuia din urmă va fi divizat în două mase patrimoniale, fiecare având un regim juridic distinct. Aceste două mase patrimoniale subzistă fie până la lichidarea datoriilor moștenirii (dacă există un singur moștenitor), fie până la efectuarea partajului, care implică și lichidarea datoriilor succesorale (dacă există mai mulți moștenitori)[1]. După acest moment, masa patrimonială primită de la *de cuius* se „topește" în patrimoniul moștenitorului, care se va putea bucura pe deplin de bunurile care i-au revenit în exclusivitate.

În privința legatarului cu titlu particular, acesta nu este obligat să suporte datoriile și sarcinile moștenirii. Prin excepție, potrivit art. 1.114 alin. (3) C. civ., el răspunde pentru pasivul moștenirii, însă numai cu bunul sau bunurile ce formează obiectul legatului, dacă:

a) testatorul a dispus în mod expres în acest sens; de exemplu, legatarul unei case are obligația să plătească o sumă de bani unei instituții de binefacere sau pentru stingerea unei datorii a testatorului. În aceste cazuri suntem în prezența unui legat cu sarcină. Dacă acceptă legatul, legatarul este obligat să execute obligația impusă de testator;

b) dreptul lăsat prin legat are ca obiect o universalitate, cum ar fi o moștenire culeasă de către testator și nelichidată încă; în acest caz, legatarul răspunde pentru pasivul acelei universalități;

c) celelalte bunuri ale moștenirii sunt insuficiente pentru plata datoriilor și sarcinilor moștenirii. În concursul dintre creditorii succesiunii (inclusiv creditorii chirografari) și toți legatarii, inclusiv cei cu titlu particular, primii au preferință, fiindcă nimeni nu poate face liberalități (nu poate fi generos) dacă nu și-a plătit datoriile (*nemo liberalis nisi liberatus*). În consecință, legatul cu titlu particular va fi redus în măsura necesară achitării pasivului succesoral în cazul în care creditorii dovedesc faptul că nu pot satisface creanțele lor din celelalte bunuri ale moștenirii.

În cazul înstrăinării bunurilor moștenirii după deschiderea acesteia, bunurile intrate în patrimoniul succesoral prin efectul subrogației pot fi afectate stingerii datoriilor și sarcinilor moștenirii.

[1] A se vedea și: C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale în reglementarea noului Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 12-13; V. Stoica, *op. cit.*, p. 14-15.

278. *Efecte speciale în cazul acceptării forțate.* Efectele generale ale acceptării moștenirii intervin, potrivit celor arătate, atât în cazul acceptării voluntare, cât și în ipoteza acceptării forțate, care se produce de drept ca urmare a sustragerii sau ascunderii de bunuri succesorale în condițiile analizate.

În privința efectelor speciale ale acceptării forțate, legiuitorul noului Cod civil a creat un cadru normativ menit să descurajeze comiterea unor fapte ilicite care i-ar putea afecta pe comoștenitori sau pe creditori. Astfel, pentru săvârșirea faptei ilicite de sustragere sau ascundere a bunurilor succesorale, legea prevede – drept *pedeapsă civilă* – următoarele:

278.1. *Decăderea din dreptul de opțiune succesorală.* Succesibilul vinovat de săvârșirea faptelor prevăzute de lege este decăzut din dreptul de a renunța la moștenire. Mai mult decât atât, dacă a optat anterior în acest sens, decade din renunțarea la moștenire, dacă renunțarea nu a devenit irevocabilă prin acceptarea moștenirii de către alți moștenitori[1]. În consecință, el este socotit că a acceptat moștenirea.

278.2. *Decăderea din drepturile succesorale asupra bunurilor sustrase sau ascunse.* Potrivit art. 1.119 alin. (1) teza a II-a C. civ., succesibilul vinovat, cu toate că păstrează calitatea de moștenitor (acceptant), nu va avea niciun drept asupra bunurilor sustrase sau ascunse[2]. Aceste bunuri vor fi dobândite de către comoștenitorul succesibilului vinovat, respectiv de comoștenitorii săi, dacă sunt mai mulți – potrivit cotelor lor succesorale[3]. Nu are nicio importanță faptul că prin pierderea dreptului asupra bunurilor sustrase ori ascunse succesibilului vinovat i-ar fi afectată rezerva succesorală la care ar fi

[1] Dacă renunțarea a devenit irevocabilă și deci succesibilul a devenit străin de moștenire, după care sustrage bunuri succesorale, el se face vinovat de săvârșirea infracțiunii de furt, fără consecința acceptării forțate a moștenirii. Prin urmare, el decade din toate drepturile asupra bunurilor sustrase sau ascunse.

[2] A se vedea, de exemplu, CSJ, s. civ., dec. nr. 1979/1992, *loc. cit.*, p. 123; T. Sălaj, dec. civ. nr. 913/2017, Jud. Alexandria, sent. civ. nr. 2829/2017, publicate în *Indaco Lege5*. Decăderea din dreptul de moștenitor asupra bunurilor sustrase sau ascunse intervine și în cazul în care succesibilul – în mod voluntar – a acceptat moștenirea.

[3] A se vedea și C. Ap. București, s. a IV-a civ., dec. nr. 360/2006, în PR nr. 3/2006, p. 79.

fost îndrituit, deoarece pedeapsa civilă consacrată de art. 1.119 C. civ. se aplică cu prioritate. Dacă succesibilul vinovat este moștenitor unic sau, fiind mai mulți, cu toții împreună au sustras sau ascuns bunurile în scopul fraudării creditorilor moștenirii, acest efect al acceptării forțate nu se produce și nici nu ar fi în interesul creditorilor, bunurile intrând, oricum, sub incidența gajului lor general. Prin urmare, decăderea din drepturile succesorale asupra bunurilor sustrase sau ascunse se produce numai în raport cu comoștenitorii fraudați[1].

278.3. *Obligația succesibilului de a raporta ori de a reduce donația ascunsă*

a) Dacă succesibilul a ascuns o donație supusă raportului, el va fi obligat să raporteze donația ascunsă, fără însă a participa la distribuirea bunului donat.

De exemplu, dacă *de cuius*-ul are doi copii (C1 și C2), lasă un activ net de 800 și i-a făcut lui C1 o donație raportabilă de 200, pe care acesta o ascunde, se va proceda astfel: donația de 200 făcută lui C1 va fi supusă raportului, C1 va beneficia de bunuri în valoare de doar 400, iar C2 va beneficia de bunuri în valoare de 600, deoarece C1 nu va participa la distribuirea bunului donat în valoare de 200. Dacă C1 nu ar fi ascuns donația raportabilă și, pe cale de consecință, nu s-ar fi aplicat sancțiunea prevăzută de lege, C1 ar fi primit bunuri în valoare de 300 (păstrând și donația de 200), iar C2 ar fi primit bunuri în valoare de 500.

b) Dacă succesibilul a ascuns o donație supusă reducțiunii, el va fi obligat să reducă donația ascunsă, fără însă a participa la distribuirea bunului donat.

De exemplu, dacă *de cuius*-ul are 2 copii (C1 și C2), lasă un activ net de 100 și i-a făcut lui C1 o donație neraportabilă de 700, **pe care C1 nu o ascunde**, se va proceda astfel: se va stabili că masa de calcul este de 800, rezerva lui C1 este de 200, rezerva lui C2 este de 200, iar cotitatea disponibilă este de 400. Donația făcută lui C1, fiind neraportabilă, se impută mai întâi asupra cotității disponibile de 400 (pe care o epuizează), apoi asupra rezervei sale de 200 (pe care o epuizează), iar pentru 100 este supusă reducțiunii, pentru că ar afecta rezerva lui C2. Înseamnă că C1 va putea păstra donația, dar cu condiția

[1] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 130.

să-i plătească lui C2 100, iar C2 va culege întreg activul net de 100 și va mai primi 100 de la C1, pentru a-și completa rezerva de 200.

În schimb, **dacă C1 a ascuns donația de 700** supusă reducțiunii pentru a împărți în mod egal cu C2 activul net de 100, donația de 700 va fi redusă, iar C1 nu va participa la distribuirea bunului donat, ceea ce înseamnă că C1 va avea dreptul la doar **50** (jumătate din activul net de 100), iar C2 va beneficia de **750** (750 provine din valoarea donației de 700, de care C1 nu va beneficia și care îi va reveni în totalitate lui C2, la care se adaugă 50, adică jumătate din activul net de 100). Este important să se dovedească faptul că donația supusă reducțiunii a fost ascunsă cu rea-credință.

278.4. *Suportarea pasivului succesoral.* Cu toate că succesibilul vinovat – în cazul săvârșirii faptei în frauda comoștenitorilor – nu beneficiază de partea ce i s-ar fi cuvenit din bunurile sustrase sau ascunse, el va fi ținut să plătească datoriile și sarcinile moștenirii proporțional cu cota sa din moștenire care i se cuvine potrivit vocației succesorale, inclusiv cu propriile sale bunuri. Legea prevede decăderea *numai din drepturile succesorale* asupra bunurilor sustrase sau ascunse, *nu și din obligația* de a suporta datoriile și sarcinile moștenirii. De exemplu, dacă unul dintre cei doi moștenitori cu vocație egală (de pildă, copii ai defunctului) a ascuns bunuri (bijuterii, sume de bani etc.) reprezentând 20% din valoarea activului succesoral, el va culege 1/2 numai din restul activului (deci, 40% din total), iar comoștenitorul 60%, incluzând și bunurile dosite. În schimb, pasivul moștenirii va fi suportat în mod egal de către cei doi moștenitori (câte 50% fiecare). Cu alte cuvinte, în exemplul dat, succesibilul vinovat va culege bunuri în valoare de 40% din activul brut, dar va suporta 50% din pasivul moștenirii.

De asemenea, deși art. 1.114 alin. (2) C. civ. prevede că moștenitorii legali și legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile și sarcinile moștenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, în acest caz succesibilul vinovat va răspunde, dacă va fi cazul, *și cu propriile bunuri*. De exemplu, dacă activul brut al moștenirii este de 1.000, pasivul moștenirii este de 800, iar unul dintre succesibili a ascuns bunuri în valoare de 400, succesibilul inocent va primi bunuri în valoare de 700 și va suporta pasivul pentru 400, ia

succesibilul vinovat va primi bunuri în valoare de 300 şi va suporta pasivul pentru 400 (valoarea de 100 fiind acoperită din propriile bunuri, iar nu din cele moştenite). Este singurul caz consacrat de noul Cod civil în care succesibilul răspunde *ultra vires hereditatis*.

§2. Renunţarea la moştenire

279. *Noţiune şi condiţii de fond*

279.1. *Noţiune.* Renunţarea la moştenire este actul juridic unilateral, expres şi solemn prin care succesibilul declară, în cadrul termenului de opţiune succesorală, că nu îşi însuşeşte (renunţă la) titlul de moştenitor, desfiinţând cu efect retroactiv vocaţia sa succesorală, devenind străin de moştenire.

Dreptul de a renunţa aparţine tuturor moştenitorilor, indiferent că sunt moştenitori legali sau testamentari, rezervatari sau nerezervatari, cu vocaţie generală sau concretă, cu vocaţie universală, cu titlu universal sau cu titlu particular.

Succesibilul poate opta în acest sens din varii motive, fie pentru că moştenirea este insolvabilă, pasivul depăşind activul, fie pentru a păstra o donaţie raportabilă de care a beneficiat, fie din considerente familiale sau de altă natură (pentru ca partea sa din moştenire să fie dobândită de un alt succesibil, comoştenitor sau moştenitor legal subsecvent ori legatar, pentru că nu doreşte să primească nimic de la *de cuius*) etc.

279.2. *Condiţii de fond speciale*

a) Spre deosebire de acceptarea moştenirii, care, după cum am văzut, poate fi şi tacită, renunţarea nu poate fi decât *expresă*, „renunţarea la succesiune, în principiu, este expresă şi constituie un act juridic solemn"[1]. Ea nu poate fi dedusă (indirect) din anumite circumstanţe de fapt. De exemplu, lăsarea bunurilor succesorale în folosinţa unor comoştenitori nu are semnificaţia renunţării la moştenire de către ceilalţi, căci renunţarea nu poate fi prezumată, ci trebuie să fie expresă[2].

[1] CSJ, s. civ., dec. nr. 368/1993, în *Jurisprudenţa CSJ 1993*, p. 86; C. Ap. Braşov, s. civ., dec. nr. 1040/1994, citată de V. Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1268.

[2] TS, s. civ., dec. nr. 571/1978, în CD, 1978, p. 118-119. Art. 1.112 şi 1.113 C. civ. consacră două prezumţii de renunţare la moştenire (a se vedea *infra* nr. 281).

Neexercitarea dreptului de opţiune succesorală în cadrul termenului de opţiune – deşi produce, practic, efecte asemănătoare (succesibilii devin străini de moştenire) – nu valorează nici ea renunţare tacită la moştenire[1].

În legătură cu declaraţia expresă de renunţare la moştenire, în literatura de specialitate şi practica judecătorească s-a pus problema regimului juridic al convenţiei intervenite între moştenitori prin care unul (unii) dintre ei ar fi renunţat expres la moştenire (de regulă, cu titlu oneros). Dacă o asemenea convenţie s-ar fi încheiat înainte de deschiderea moştenirii, ea ar fi nulă absolut ca fiind un pact asupra unei succesiuni viitoare (art. 702 şi art. 965 C. civ. din 1864 şi, respectiv, art. 956 C. civ.).

În schimb, s-a apreciat că după deschiderea moştenirii oricare dintre succesibili se poate *obliga* faţă de ceilalţi să renunţe la moştenire şi această convenţie şi renunţarea pe care o conţine vor fi perfect valabile şi obligatorii între părţile contractante, fiind inopozabile numai faţă de terţi[2].

Considerăm că, într-adevăr, o asemenea convenţie poate fi recunoscută valabilă, pentru că nu contravine ordinii publice şi bunelor moravuri. Numai că această convenţie şi obligaţia de renunţare pe care o conţine nu valorează renunţare la moştenire nici în raporturile dintre părţi. În cazul în care, cu nerespectarea obligaţiei asumate, succesibilul acceptă moştenirea, acceptarea va produce efectele prevăzute de lege, angajându-se răspunderea civilă contractuală a debitorului obligaţiei neexecutate, ţinându-se însă seama de principiul irevocabilităţii acceptării.

Iar dacă succesibilul îşi execută obligaţia şi renunţă la moştenire, în schimb, comoştenitorii nu-şi respectă obligaţiile asumate, el va putea

[1] Pentru amănunte, a se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 132-133. A se vedea şi C. Ap. Craiova, s. civ., dec. nr. 2056/1997, publicată în *Indaco Lege4*. Potrivit unei alte păreri, renunţarea poate fi şi tacită (implicită), atunci când succesibilul lasă să treacă termenul de decădere prevăzut de lege fără a face acte de acceptare a moştenirii (a se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 393, precum şi autorii acolo citaţi).

[2] A se vedea: M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 258; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 134. Pentru unele rezerve, a se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 476, nr. 681.

cere executarea obligațiilor sau despăgubiri[1], dar nu va putea revoca renunțarea atunci când condițiile prevăzute de lege (art. 1.123 C. civ.) nu sunt îndeplinite[2]. Cu alte cuvinte, actul renunțării (inclusiv revocarea) urmează regimul juridic special prevăzut de lege, detașându-se de convenția prin care succesibilul s-a obligat să renunțe.

b) Renunțarea la moștenire este valabilă și produce efecte, ca atare, numai dacă succesibilul nu și-a exercitat anterior dreptul de opțiune prin acceptare – fie și tacită sau forțată – a moștenirii. Cel care a acceptat moștenirea nu mai poate reveni asupra acceptării (ea fiind irevocabilă); dacă a acceptat moștenirea, „renunțarea la succesiune este lipsită de orice efect juridic asupra actului inițial de acceptare"[3].

c) Reamintim că renunțarea, ca și acceptarea, este un *act juridic indivizibil*; succesibilul nu poate renunța în parte la dreptul său succesoral pentru a accepta restul[4].

d) În sfârșit, precizăm că renunțarea trebuie să fie *pur abdicativă* (impersonală și cu titlu gratuit); „renunțarea *in favorem*" reprezintă, în realitate, acte de acceptare a moștenirii însoțite de acte de înstrăinare

[1] Dacă comoștenitorii n-au folosit manopere dolosive pentru a-l determina pe succesibil să renunțe la moștenire, nu se poate cere anularea actului de renunțare. A se vedea TJ Olt, dec. civ. nr. 6/1987, cu *notă* de M. Georgescu, Al. Oproiu, în RRD nr. 9/1987, p. 63-67.

[2] Pentru condiții, a se vedea *infra* nr. 283.1.

[3] TS, s. civ., dec. nr. 1968/1972, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 200; CSJ, s. civ., dec. nr. 1984/1991, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 126-128. A se vedea și: TJ Timiș, dec. civ. nr. 878/1976, în RRD nr. 12/1976, p. 61; TJ Galați, dec. civ. nr. 323/1976, în RRD nr. 8/1976, p. 60-61; C. Ap. București, s. a IX-a, dec. civ. nr. 747/2006, publicată în *Culegere de practică judiciară în materie civilă 2006*, p. 501; T. București, s. a V-a civ., dec. nr. 208/2007, citată de V. Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1269; C. Ap. Ploiești, s. civ., dec. nr. 197/2011, citată de V. Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1269. Acceptarea trebuie însă să fie dovedită și nu poate fi dedusă dintr-o vagă ștersătură în încheierea finală notarială. A se vedea TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 2555/1986, cu *notă* de I. Moroianu-Zlătescu, D. Deselnicu, în RRD nr. 4/1987, p. 57-62.

[4] A se vedea *supra* nr. 260. Pentru practica judiciară, a se vedea și: ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 5139/2007, publicată pe *www.legalis.ro*; C. Ap. Craiova, s. civ., dec. nr. 8786/1999, publicată în *Indaco Lege4*; C. Ap. Iași, s. civ., dec. nr. 1166/2001, citată de M.-M. Pivniceru, C. Susanu, D. Tătărușanu, *op. cit.*, p. 80-81.

între vii a drepturilor succesorale[1], cu toate consecințele acceptării și transmiterii drepturilor succesorale.

280. *Condiții de formă.* Renunțarea la moștenire este un *act juridic solemn*. Potrivit art. 1.120 alin. (2) C. civ., *declarația de renunțare se face în formă autentică la **orice** notar public sau, după caz, la misiunile diplomatice și oficiile consulare ale României, în condițiile și limitele prevăzute de lege*. De asemenea, alin. (3) al art. 1.120 prevede că, pentru informarea terților, declarația de renunțare se va înscrie, pe cheltuiala renunțătorului, în registrul național notarial, ținut în format electronic, potrivit legii.

Rezultă că renunțarea trebuie să îndeplinească două condiții de formă: una de validitate și alta de opozabilitate.

a) Declarația de renunțare se face *în formă autentică* și trebuie să fie dată fie în fața notarului public, fie, după caz, la misiunile diplomatice și oficiile consulare ale României. Ea se poate face la orice notar public[2].

Declarația de renunțare care nu este dată în condițiile arătate (de exemplu, este făcută printr-un înscris sub semnătură privată) este lovită de nulitate absolută[3]. Ca urmare a *nulității* renunțării – care nu trebuie să fie confundată cu *revocarea* renunțării, pentru care legea prevede condiții speciale[4] –, succesibilul redobândește dreptul de opțiune succesorală („care rămâne întreg"[5]), putând accepta moștenirea,

[1] A se vedea și A. Vișan, *Cu privire la cazurile de ineficacitate a renunțării la succesiune*, în RRD nr. 2/1985, p. 21. Notarul „este competent a constata numai renunțările la succesiune făcute pur și simplu, iar nu și acelea în favoarea unora dintre moștenitori". A se vedea Cas. I, dec. nr. 45/1909, în C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. II, p. 65, nr. 11. Renunțarea la succesiune în favoarea altei persoane echivalează cu acceptarea acesteia. A se vedea TMB, s. a III-a civ., dec. nr. 496/1993, în *Culegere TMB 1993-1997*, p. 162-163.

[2] Renunțarea poate să rezulte și din consemnarea declarației făcute de notar în certificatul de moștenitor (CSJ, s. civ, dec. nr. 2498/1992, în Dreptul nr. 10-11/1993, p. 117).

[3] „Nerespectarea condiției de formă prevăzută de lege atrage după sine nulitatea renunțării" (CSJ, s. civ., dec. nr. 368/1993, *loc. cit.*, p. 86). Renunțarea la moștenire se poate face și prin mandatar cu procură specială autentică, mandatul formând un tot indivizibil cu actul în vederea căruia a fost dat.

[4] A se vedea *infra* nr. 283.

[5] C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 476, nr. 681.

așa cum poate să și renunțe, în condițiile prevăzute de lege, bineînțeles, în cadrul termenului de opțiune. În niciun caz, nulitatea renunțării nu are semnificația acceptării moștenirii.

b) Declarația de renunțare trebuie să fie înscrisă în Registrul național notarial de evidență a opțiunilor succesorale (RNNEOS). La nivelul Uniunii Naționale a Notarilor Publici există „Registrul național notarial de evidență a opțiunilor succesorale (RNNEOS)", administrat de Centrul Național de Administrare a Registrelor Naționale Notariale (CNARNN), în care se înregistrează toate actele notariale referitoare la acceptarea, respectiv renunțarea la moștenire [art. 164 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 36/1995 și art. 117 alin. (1) lit. c) din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995].

Art. 1.120 alin. (3) C. civ. prevede că declarația de renunțare la moștenire se înscrie în registrul național notarial doar *pentru informarea terților*, deci este o condiție de publicitate care nu afectează validitatea actului de renunțare.

Rezultă că succesibilul renunțător nu poate invoca lipsa înscrierii drept cauză de nulitate a declarației de renunțare, pentru a putea accepta moștenirea. El nu poate decât să revoce renunțarea în condițiile art. 1.123 C. civ., iar comoștenitorul sau moștenitorul subsecvent îi poate opune renunțarea neînscrisă în registrul de renunțări. În schimb, față de terțul de bună-credință (de exemplu, cel care a cumpărat un bun succesoral de la succesibilul renunțător) renunțarea neînscrisă nu este opozabilă; dimpotrivă, încheierea actului de dispoziție de către succesibil poate fi invocată, în temeiul art. 1.110 C. civ., ca act de acceptare tacită a moștenirii.

281. *Prezumții de renunțare.* Art. 1.120 alin. (1) C. civ. prevede că renunțarea la moștenire nu se presupune, însă există *două excepții*, pe care le-am examinat în cele ce precedă:

a) Potrivit art. 1.112 C. civ., „(1) *Este prezumat, până la proba contrară, că a renunțat la moștenire* succesibilul care, deși cunoștea deschiderea moștenirii și calitatea lui de succesibil, nu și-a exercitat dreptul de opțiune succesorală, prin acceptarea moștenirii sau renunțarea expresă la moștenire, în termenul de un an prevăzut la art. 1.103. (2) Prezumția de renunțare operează, după împlinirea termenului de un an de la deschiderea moștenirii, dacă succesibilul, citat în condițiile legii, nu face dovada exercitării dreptului de

opțiune succesorală. Citația trebuie să cuprindă, sub sancțiunea nulității acesteia, pe lângă elementele prevăzute de Codul de procedură civilă, și precizarea că, dacă succesibilul nu și-a exercitat dreptul de a accepta moștenirea în termenul de decădere prevăzut la art. 1.103, este prezumat că renunță la moștenire"[1].

b) Potrivit art. 1.113 C. civ., „(1) Pentru motive temeinice, la cererea oricărei persoane interesate, un succesibil poate fi obligat, cu aplicarea procedurii prevăzute de lege pentru ordonanța președințială, să își exercite dreptul de opțiune succesorală înăuntrul unui termen stabilit de instanța judecătorească, mai scurt decât cel prevăzut la art. 1.103 (termenul de un an – n.n., R.P.). (2) Succesibilul care nu optează în termenul stabilit de instanța judecătorească *este considerat că a renunțat la moștenire*"[2].

282. *Efectele renunțării.* Ca urmare a renunțării în condițiile prevăzute de lege, se desființează cu efect retroactiv și – dacă declarația de renunțare a fost înscrisă în Registrul național notarial de evidență a opțiunilor succesorale (RNNEOS) – cu opozabilitate *erga omnes* vocația succesibilului, el devenind străin de moștenire; „succesibilul care renunță este considerat că nu a fost niciodată moștenitor" [art. 1.121 alin. (1) C. civ.]. De aici decurg următoarele *consecințe*:

a) Renunțătorul nu beneficiază de niciun drept succesoral, dar nici nu este obligat să suporte datoriile și sarcinile moștenirii. Partea renunțătorului – atât activul, cât și pasivul – profită moștenitorilor pe care i-ar fi înlăturat de la moștenire sau celor a căror parte ar fi diminuat-o dacă ar fi acceptat moștenirea [art. 1.121 alin. (2) C. civ.]. Comoștenitorii sau moștenitorii subsecvenți acceptanți (indiferent că au acceptat înainte sau după momentul renunțării[3] și chiar dacă ar fi decedat în intervalul de timp de la deschiderea moștenirii până la renunțare) vor dobândi patrimoniul succesoral *ab initio*, din momentul deschiderii moștenirii, direct de la defunct (nu de la renunțător), potrivit regulilor devoluțiunii legale sau testamentare a moștenirii.

---

[1] Pentru amănunte, a se vedea *supra* nr. 270.

[2] Pentru amănunte, a se vedea *supra* nr. 267.

[3] De exemplu, dacă un copil al defunctului acceptă moștenirea, iar al doilea renunță o lună mai târziu, acceptarea primului va avea ca obiect întreaga moștenire (*nemo pro parte heres*).

Aceasta înseamnă că renunțarea va produce efecte ținând seama, dacă va fi cazul, de ordinea claselor de moștenitori legali, de împărțirea pe tulpini sau pe linii a moștenirii, de regulile care guvernează împărțirea moștenirii între ascendenții privilegiați și colateralii privilegiați sau între soțul supraviețuitor și clasele de moștenitori legali cu care vine în concurs, de dispozițiile testamentare etc. De exemplu, dacă la moștenire vine soțul supraviețuitor și doi copii ai defunctului, dintre care unul renunță, va profita numai celălalt copil; în schimb, dacă renunță unicul descendent al defunctului, va profita și soțul supraviețuitor, care – în concurs cu clasa a II-a de moștenitori legali – va avea o cotă mai mare decât în concurs cu un moștenitor din clasa întâi[1];

b) În caz de deces al renunțătorului, partea din moștenire la care ar fi avut dreptul nu se transmite către propriii moștenitori, iar descendenții lui nu vor putea veni la moștenire prin reprezentare, ci numai în nume propriu, în condițiile prevăzute de lege. În dreptul succesoral român, renunțătorul nu poate fi reprezentat;

c) Dacă renunțătorul (moștenitor obligat la raport) a beneficiat de o donație din partea celui care lasă moștenirea, nu va fi obligat la raport, indiferent dacă donația s-a făcut cu sau fără scutire de raport, putând păstra liberalitatea în limitele cotității disponibile [art. 1.147 alin. (1) C. civ.]. În mod excepțional, art. 1.147 alin. (2) C. civ. prevede că, prin stipulație expresă în contractul de donație, donatarul poate fi obligat la raportul donației și în cazul renunțării la moștenire[2]. În schimb, orice donație va fi supusă reducțiunii ca liberalitate excesivă dacă moștenitorii acceptanți sunt rezervatari și prin donația în cauză s-a încălcat rezerva lor. În acest din urmă caz, renunțătorul va fi tratat ca orice terț beneficiar al donației, chiar dacă – în caz de acceptare a moștenirii – ar fi avut și el calitatea de moștenitor rezervatar (care poate cumula cotitatea disponibilă cu cota sa de rezervă);

d) Drepturile reale sau de creanță ale renunțătorului împotriva defunctului sau ale acestuia împotriva succesibilului renunțător și care

[1] A se vedea, mai pe larg, Fr. Deak, *Notă* la dec. civ. nr. 599/1985 a TJ Vaslui, în RRD nr. 10/1986, p. 55-56, nr. 2.

[2] Pentru detalii, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, 2019, p. 398-405.

s-au stins prin consolidare sau confuziune *ope legis* la data deschiderii moștenirii renasc prin efectul retroactiv al renunțării;

e) Odată cu calitatea de moștenitor, renunțătorul pierde și beneficiul sezinei la care a avut dreptul în calitate de soț supraviețuitor, descendent sau ascendent privilegiat. Sunt menținute însă „actele conservatorii sau de administrație provizorie care sunt făcute de succesibili înainte de repudierea succesiunii"[1], chiar dacă succesibilul renunțător nu avea calitatea de moștenitor sezinar. Dacă succesibilul a efectuat alte acte, având semnificația acceptării tacite a moștenirii, nu mai poate renunța; după cum am văzut, renunțarea posterioară acceptării este lipsită de efecte juridice[2];

f) Creditorii succesibilului renunțător nu au dreptul să urmărească patrimoniul succesoral[3], după cum nici creditorii succesiunii nu au dreptul să urmărească bunurile din patrimoniul renunțătorului;

g) Renunțătorul nu are obligația de a plăti taxe succesorale[4].

283. *Revocarea (retractarea) renunțării.* Cu toate că, în principiu, renunțarea la moștenire, ca și acceptarea, este un act irevocabil, în intenția de a se evita vacanța succesorală, legea permite – în mod excepțional – revocarea renunțării, dar numai dacă sunt îndeplinite două condiții cumulativ prevăzute de art. 1.123 C. civ.[5].

283.1. *Condițiile revocării.* Cele două condiții sunt:

a) Revocarea este posibilă numai cât timp, în privința renunțătorului, *nu s-a împlinit termenul de opțiune succesorală*[6]. Precizăm că împlinirea termenului de opțiune trebuie să fie analizată *în concret*, în raport cu renunțătorul retractant, iar nu să se ia în calcul în mod automat termenul de un an de la deschiderea moștenirii, deci ținând

[1] CSJ, s. civ., dec. nr. 368/1993, în *Jurisprudența CSJ 1993*, p. 87.

[2] A se vedea *supra* nr. 279.2 lit. b).

[3] Pentru revocarea renunțării frauduloase la cererea creditorilor succesibilului, a se vedea *supra* nr. 252 lit. b).

[4] Renunțătorul va suporta cheltuielile generate de autentificarea declarației de renunțare, precum și pe cele aferente înscrierii declarației în registrul național notarial.

[5] A se vedea și: CSJ, s. civ., dec. nr. 368/1993, *loc. cit.*, p. 86; T. Brăila, dec. civ. nr. 154/2017, publicată în *Indaco Lege5*.

[6] A se vedea și: Jud. Medgidia, sent. civ. nr. 1899/2014; Jud. Hunedoara, sent. civ. nr. 901/2015, publicate în *Indaco Lege5*.

seama de toate regulile care guvernează regimul dreptului de opțiune succesorală (începutul curgerii termenului, suspendarea etc.)[1].

Decăderea renunțătorului din dreptul de a revoca renunțarea prin îndeplinirea termenului de opțiune operează *de drept* și poate fi invocată de orice *persoană interesată*, chiar și din oficiu[2].

b) Revocarea este posibilă numai dacă *moștenirea nu a fost acceptată* până în momentul revocării de un alt succesibil, comoștenitor sau moștenitor subsecvent, cu vocație legală sau testamentară, universală sau cu titlu universal[3]. Întrucât rațiunea pentru care legea admite revocarea renunțării este evitarea vacanței succesorale, acceptarea legatului cu titlu particular de către legatar nu împiedică revocarea renunțării făcute de succesorul universal sau cu titlu universal. Mai mult decât atât, revocarea renunțării este posibilă și în ipoteza acceptării legatului cu titlu universal, dacă vacanța succesorală s-a menținut pentru o cotă-parte din moștenire, iar retractantul are vocația să culeagă acea cotă[4].

Prin urmare, revocarea devine imposibilă din momentul în care succesiunea nu mai este vacantă – total sau parțial – datorită acceptării ei de către moștenitorii cu vocație asupra universalității succesorale[5], acceptare care poate fi expresă sau tacită, făcută înainte sau după renunțarea succesibilului care ar fi voit să o retracteze, dar nu mai poate din cauza faptului că moștenirea a fost „deja" (art. 1.123 C. civ.) – deci anterior retractării, iar nu concomitent sau ulterior[6] – acceptată de un alt succesibil.

[1] A se vedea *supra* nr. 266 și nr. 269.

[2] A se vedea și: M. Enache, *Notă* sub dec. civ. nr. 599/1985 a TJ Vaslui, în RRD nr. 10/1986, p. 50; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 133.

[3] A se vedea: Jud. Darabani, sent. civ. nr. 803/2012; Jud. Pașcani, sent. civ. nr. 2626/2013; T. Constanța, dec. nr. 652/2014; Jud. Constanța, sent. civ. nr. 15591/2015, publicate în *Indaco Lege5*.

[4] A se vedea Fr. Deak, *Notă* sub dec. civ. nr. 599/1985 a TJ Vaslui, în RRD nr. 10/1986, p. 57.

[5] A se vedea și Mazeaud, *op. cit.*, p. 879. Pentru critica soluției greșite, adoptate prin dec. civ. nr. 599/1985 a TJ Vaslui, potrivit căreia renunțarea devine irevocabilă numai dacă moștenirea este acceptată de rudele defunctului, nu și de soțul lui supraviețuitor, a se vedea Fr. Deak, *loc. cit.*, p. 54-57. A se vedea și D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 395.

[6] A se vedea și: M. Enache, *loc. cit.*, p. 51; Fr. Deak, *loc. cit.*, p. 57.

Precizăm însă că, în raport cu drepturile asupra moștenirii vacante (nu și dacă unitatea administrativ-teritorială ori statul a fost gratificat prin testament[1]), indiferent de măsurile întreprinse de notar, de curatorul desemnat sau de autoritatea administrației publice (art. 1.136 C. civ., referitor la administrarea provizorie a bunurilor moștenirii), succesibilul poate revoca renunțarea pe toată durata termenului de opțiune succesorală, constatarea vacanței succesorale având loc numai după expirarea termenului de un an și 6 luni de la deschiderea moștenirii[2]. Prin urmare, în raport cu drepturile asupra moștenirii vacante, revocarea renunțării devine inoperantă numai prin împlinirea termenului de opțiune succesorală.

c) Dacă primele două condiții arătate sunt îndeplinite, succesibilul poate reveni asupra hotărârii anterior luate, revocând renunțarea. *Revocarea renunțării se poate face numai în formă autentică, la fel ca și renunțarea*[3]. Declarația de revocare a renunțării se va înscrie în registrul național notarial, ținut în format electronic, în care se înscriu și renunțările la moștenire.

În sistemul Codului civil din 1864 se admitea că retractarea renunțării, ca și acceptarea pură și simplă a moștenirii, putea fi nu numai *expresă*, rezultând din însușirea calității de erede printr-un înscris autentic sau sub semnătură privată, dar și *tacită*[4], dacă rezulta neîndoielnic din acte cu semnificația acceptării tacite a moștenirii, ori chiar *forțată*, dacă succesibilul renunțător săvârșea fapte ilicite ce cădeau sub incidența art. 703 și art. 712 C. civ. din 1864 mai înainte ca renunțarea să fi devenit irevocabilă prin împlinirea termenului în care trebuia exercitat dreptul de opțiune succesorală sau prin acceptarea moștenirii de către un alt succesibil, moment în care renunțătorul pierdea definitiv (irevocabil) calitatea de succesibil.

[1] A se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. I, 2019, p. 292-293, nr. 89.1 lit. c).

[2] A se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. I, 2019, p. 288-293, nr. 89.1 și 89.2.

[3] A se vedea Jud. Constanța, sent. civ. nr. 1747/2015, publicată în *Indaco Lege5*.

[4] A se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 438, precum și autorii menționați la nota de subsol nr. 2.

În prezent, luând în considerare prevederile art. 1.123 alin. (1) teza finală, potrivit cărora se aplică în mod corespunzător dispozițiile art. 1.120 C. civ. (care reglementează forma renunțării, în sensul că declarația de renunțare se face *în formă autentică* și, pentru informarea terților, se înscrie în registrul național notarial), nu se mai poate susține, cu temei, că revocarea renunțării poate fi și tacită sau forțată[1]. Legiuitorul a urmărit în primul rând protejarea terților, adică a acelor persoane care încheie acte juridice având ca obiect bunuri succesorale cu cel care se pretinde moștenitor; pentru a nu fi considerați de rea-credință, terții trebuie să se încreadă în cele consemnate în registrul național notarial, iar nu în declarația succesibilului potrivit căreia, după ce a renunțat la moștenire, a săvârșit acte sau fapte care au semnificația acceptării moștenirii. Prin îndeplinirea formalităților prevăzute de lege se ocrotește siguranța circuitului civil, ținându-se seama și de faptul că revocarea renunțării valorează acceptare, succesibilul devine moștenitor și are toate drepturile și obligațiile aferente acestei calități.

283.2. *Efectele revocării renunțării*

a) Ca urmare a revocării renunțării, succesibilul devine *moștenitor acceptant, bunurile moștenirii fiind preluate în starea în care se găsesc.*

b) Ca orice act de opțiune succesorală, revocarea renunțării prin acceptare *operează retroactiv*, de la data deschiderii moștenirii. Efectele retroactive ale revocării nu operează însă în privința drepturilor dobândite de terțe persoane asupra bunurilor succesorale între momentul renunțării și acela al revocării renunțării [art. 1.123 alin. (2) teza finală C. civ.]. Legea vizează, pe de o parte, prescripția – extinctivă (stingerea unei datorii față de succesiune) sau achizitivă (dobândirea unui imobil succesoral prin uzucapiune) –, care operează oricum, nefiind influențată de actul în sine prin care se exercită dreptul de opțiune, și, pe de altă parte, drepturile dobândite de terți prin actele încheiate de custodele bunurilor succesorale sau de curatorul special, numiți în condițiile art. 1.117 C. civ.

[1] A se vedea și: C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1240; I. Genoiu, *op. cit.*, p. 387-388; I. Popa, *op. cit.*, p. 504.

Capitolul II
Transmisiunea activului și pasivului moștenirii

Secțiunea I
Obiectul transmisiunii

284. *Precizări introductive.* La decesul unei persoane fizice, patrimoniul ei – intransmisibil în timpul vieții – se transmite asupra moștenitorilor, legali și/sau testamentari. Fiind vorba de un patrimoniu, o universalitate, el cuprinde nu numai drepturile, dar și obligațiile defunctului. Transmisiunea are ca obiect, în principiu, numai drepturile și obligațiile defunctului cu conținut patrimonial, cele personal-nepatrimoniale fiind netransmisibile pe cale de moștenire.

Întrucât transmisiunea succesorală este nu numai activă, ci și pasivă, urmează să facem unele precizări privind cuprinsul activului și pasivului patrimoniului, iar apoi să analizăm transmisiunea drepturilor și obligațiilor și diviziunea lor în cazul pluralității de moștenitori.

285. *Cuprinsul activului succesoral.* Intră în alcătuirea patrimoniului succesoral, în principiu, numai drepturile patrimoniale existente la data deschiderii moștenirii. Drepturile personale nepatrimoniale nu se transmit prin moștenire decât în mod excepțional, în cazurile și în limitele prevăzute de lege. De exemplu, potrivit art. 11 din Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe[1], *„(1) Drepturile morale nu pot face obiectul vreunei renunțări sau înstrăinări. (2) După moartea autorului,* ***exercițiul*** *drepturilor prevăzute la art. 10 lit. a), b) și d)* [respectiv: dreptul de a decide dacă, în ce mod și când va fi adusă opera la cunoștință publică; dreptul de a pretinde recunoașterea calității de autor al operei; dreptul de a pretinde respectarea integrității operei și de a se opune oricărei modificări, precum și oricărei atingeri aduse operei, dacă prejudiciază onoarea sau reputația sa] *se transmite prin moștenire, potrivit legislației civile, pe durată nelimitată. Dacă nu există moștenitori, exercițiul acestor drepturi revine organismului de gestiune colectivă care a administrat drepturile autorului*

[1] Republicată în M. Of. nr. 489 din 14 iunie 2018.

sau, după caz, organismului cu cel mai mare număr de membri, din domeniul respectiv de creație"[1].

Drepturile patrimoniale ale defunctului intră în alcătuirea activului succesoral, indiferent de natura lor de drepturi reale principale sau accesorii (proprietate, superficie, servitute, dreptul real de folosință, ipoteca și gajul), drepturi de creanță sau drepturi patrimoniale rezultând din creații intelectuale. Fac parte din activul succesoral și acțiunile patrimoniale la care avea dreptul defunctul, cum sunt, de exemplu, acțiunile în revendicare, anulare, rezoluțiune sau reziliere, revocare etc., acțiuni care pot fi intentate sau continuate de moștenitori potrivit regulilor aplicabile.

Nu intră în alcătuirea activului succesoral acele drepturi care, deși patrimoniale și existente în patrimoniul celui care lasă moștenirea, se sting la moartea titularului lor întrucât au caracter viager sau sunt contractate ori născute *ex lege intuitu personae* (cum ar fi dreptul de uzufruct, uz sau abitație, o creanță de întreținere sau de rentă viageră, dreptul de folosință a unei locuințe, dreptul la pensie[2]) ori din alte

[1] În cazul artiștilor interpreți și executanți, *exercițiul* tuturor drepturilor morale se transmite prin moștenire [art. 97 alin. (2) din Legea nr. 8/1996].

[2] În privința contribuției la fondul de pensii, Curtea Constituțională s-a pronunțat (a se vedea, de exemplu, dec. nr. 901 din 25 octombrie 2012, publicată în M. Of. nr. 853 din 18 decembrie 2012) în sensul că „sumele plătite cu titlu de contribuție la asigurările sociale nu reprezintă un depozit la termen și, prin urmare, nu pot da naștere vreunui drept de creanță asupra statului sau a fondurilor de asigurări sociale". În consecință, s-a respins ca neîntemeiată excepția de neconstituționalitate în cadrul căreia autorul sesizării a susținut că o astfel de contribuție la fondul de pensii dă naștere unui adevărat drept de proprietate asupra acestui fond, care trebuie transmis moștenitorilor.

Alta este situația **pensiilor administrate privat**, reglementate de Legea nr. 411/2004 privind fondurile de pensii administrate privat (republicată în M. Of. nr. 482 din 18 iulie 2007). Potrivit art. 38, „(1) În cazul decesului unui participant înainte de deschiderea dreptului la pensia privată, beneficiarilor [adică moștenitorilor participantului, definiți conform prevederilor Codului civil] li se deschide câte un cont la ultimul fond de pensii la care a contribuit participantul decedat, în care se transferă activele cuvenite fiecăruia. (2) Drepturile beneficiarilor prevăzuți la alin. (1) sunt aceleași cu cele ale participanților la acel fond de pensii. (3) Beneficiarul are dreptul, după caz, la: a) cumularea conturilor la un singur fond de pensii, dacă are calitatea de participant la un alt fond de pensii; b) plata unică sau plăți eșalonate în rate pe o durată de maximum 5 ani, fără a datora penalități, dacă nu are calitatea de participant. (4) Plata drepturilor beneficiarului se face în termen de 10 zile lucrătoare de la data solicitării acestora".

Pentru pensiile facultative în privința cărora sumele din cont pot fi transmise moștenitorilor, a se vedea art. 94 din Legea nr. 204/2006 privind pensiile facultative (publicată în M. Of. nr. 470 din 31 mai 2006).

cauze (de exemplu, moartea celui care lasă moștenirea a operat ca o condiție rezolutorie – a se vedea întoarcerea convențională prevăzută în materia contractului de donație de art. 1.016 C. civ.[1] – sau ca un termen incert extinctiv – de exemplu, contractul de locațiune a fost încheiat pe durata vieții locatarului, situație în care la decesul locatarului dreptul de folosință nu se va transmite moștenitorilor acestuia[2]).

Pe de altă parte, *există și unele drepturi care, deși nu fac parte din patrimoniul defunctului la data deschiderii moștenirii, vor intra în alcătuirea activului succesoral ca urmare a reducțiunii liberalităților excesive sau prin efectul raportului donațiilor, dacă moștenitorii beneficiază de rezervă succesorală, respectiv de raport*[3]. Vor mai intra în activul succesoral fructele naturale și civile produse de bunurile succesorale ulterior deschiderii moștenirii, inclusiv echivalentul bănesc al folosinței exercitate de un moștenitor asupra unui bun din masa succesorală[4]. În condițiile economiei de piață, urmează a fi avute în vedere și fructele industriale, ținând seama însă de cheltuielile făcute și munca depusă pentru producerea lor de către unul (unii) dintre moștenitori[5].

[1] Potrivit art. 1.016 alin. (1) C. civ., „Contractul poate să prevadă întoarcerea bunurilor dăruite, fie pentru cazul când donatarul ar predeceda donatorului, fie pentru cazul când atât donatarul, cât și descendenții săi ar predeceda donatorului". Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, L. Mihai, R.Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 204-206.

[2] Potrivit art. 1.820 C. civ., „(1) Locațiunea nu încetează prin moartea locatorului sau a locatarului. (2) Cu toate acestea, în cazul locațiunii cu durată determinată, moștenitorii locatarului pot denunța contractul în termen de 60 de zile de la data la care au luat cunoștință de moartea locatarului și existența locațiunii".

[3] Pentru reducțiune și raport, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, 2019, p. 331-389.

[4] A se vedea L. Mihai, *În legătură cu obiectul partajului succesoral*, în RRD nr. 2/1987, p. 22-25.

[5] Pentru practica judecătorească în această materie până în anul 1990 – *ibidem*, p. 25.

286. *Cuprinsul pasivului succesoral.* În alcătuirea pasivului moştenirii intră datoriile şi sarcinile moştenirii. În cuprinsul mai multor articole [de exemplu, art. 1.067 alin. (3), art. 1.114, art. 1.119, art. 1.155], noul Cod civil face referire atât la datoriile, cât şi la sarcinile moştenirii.

a) Prin *datoriile moştenirii* se înţelege acele obligaţii patrimoniale ale defunctului care – indiferent de izvorul lor (contractual, delictual, legal[1] etc.) – există în patrimoniul succesoral la data deschiderii moştenirii, inclusiv datoriile defunctului faţă de moştenitori.

Nu reprezintă datorii ale moştenirii obligaţiile stinse prin moartea celui care lasă moştenirea, cum sunt obligaţiile patrimoniale legate de o calitate personală a defunctului (de exemplu, obligaţia de întreţinere prevăzută de lege în considerarea calităţii personale a defunctului[2], nu şi obligaţia de întreţinere asumată de către *de cuius* printr-un contract de întreţinere[3]) şi cele născute din contracte încheiate *intuitu personae* [de exemplu, obligaţiile antreprenorului – art. 1.871 alin. (1) C. civ.[4], obligaţiile mandatarului – art. 2.030 C. civ.[1]]. Aceste obligaţii nu se transmit prin moştenire, însă efectele produse în trecut sunt opozabile moştenitorilor (de exemplu, răspunderea pentru pieirea sau sustragerea bunului predat mandatarului în vederea vânzării, răspunderea antreprenorului pentru viciile lucrării etc.).

Nici indemnizaţia de asigurare (suma asigurată) datorată (plătită) de asigurător terţului beneficiar al asigurării de persoane (pentru caz de moarte a celui care lasă moştenirea) nu face parte din patrimoniul succesoral, fiind formată în patrimoniul asigurătorului, iar nu al asiguratului (defunctului). Pentru stabilirea masei de calcul, în cazul asigurării de deces în favoarea unui terţ beneficiar, se poate admite, cel mult, reunirea la activ a valorii primelor de asigurare plătite din patrimoniul defunctului. Dacă nu a fost desemnat un terţ beneficiar şi indemnizaţia se plăteşte moştenitorilor (art. 2.230 C. civ.[2]), dreptul la indemnizaţie va face parte din patrimoniul succesoral, ca şi indemnizaţiile de asigurare datorate sau plătite de societăţi de asigurare în temeiul altor contracte de asigurare (decât asigurarea în caz de deces).

[1] În mod frecvent fac parte din pasivul succesoral impozitele restante aferente terenurilor, clădirilor şi mijloacelor de transport. A se vedea, de exemplu, Jud. Brăila, sent. civ. nr. 2939/2018, publicată în *Indaco Lege5*.

[2] Avem în vedere obligaţia legală de întreţinere reglementată de art. 513 şi urm. C. civ. Potrivit art. 514 C. civ., obligaţia de întreţinere are *caracter personal* şi se stinge prin moartea debitorului obligaţiei de întreţinere, dacă prin lege nu se prevede altfel. În mod excepţional, art. 518 C. civ. prevede că „(1) Moştenitorii persoanei care a fost obligată la întreţinerea unui minor sau care i-a dat întreţinere fără a avea obligaţia legală sunt ţinuţi, în măsura valorii bunurilor moştenite, să continue întreţinerea, dacă părinţii minorului au murit, sunt dispăruţi sau sunt în nevoie, însă numai cât timp cel întreţinut este minor. (2) În cazul în care sunt mai mulţi moştenitori, obligaţia este solidară, fiecare dintre ei contribuind la întreţinerea minorului proporţional cu valoarea bunurilor moştenite". Pentru amănunte, a se vedea M. Avram, *Drept civil. Familia*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2013, p. 485 şi urm.

[3] Dacă debitorul decedează înaintea creditorului întreţinerii, obligaţia de întreţinere nu se stinge, ci întreţinerea în natură poate fi înlocuită cu o sumă de bani corespunzătoare, în condiţiile art. 2.261 C. civ.

[4] Potrivit art. 1.871 alin. (1) C. civ., „În cazul în care antreprenorul decedează sau devine, fără culpa sa, incapabil de a finaliza lucrarea sau de a presta serviciul, contractul încetează dacă a fost încheiat în considerarea aptitudinilor personale ale antreprenorului".

[1] Potrivit art. 2.030 C. civ., mandatul încetează prin „moartea (...) mandantului ori a mandatarului. Cu toate acestea, atunci când are ca obiect încheierea unor acte succesive în cadrul unei activităţi cu caracter de continuitate, mandatul nu încetează dacă această activitate este în curs de desfăşurare, cu respectarea dreptului de revocare sau renunţare al părţilor ori al moştenitorilor acestora". Precizăm că, potrivit art. 2.035 C. civ., „(1) În caz de deces, incapacitate sau faliment al uneia dintre părţi, moştenitorii ori reprezentanţii acesteia au obligaţia de a informa de îndată cealaltă parte. (2) În cazul prevăzut la alin. (1), mandatarul sau moştenitorii ori reprezentanţii săi sunt obligaţi să continue executarea mandatului dacă întârzierea acesteia riscă să pună în pericol interesele mandantului ori ale moştenitorilor săi".

Menţionăm şi faptul că, în privinţa mandatului judiciar, art. 88 C. pr. civ. prevede că „Mandatul nu încetează prin moartea celui care l-a dat şi nici dacă acesta a devenit incapabil. Mandatul dăinuieşte până la retragerea lui de către moştenitori sau de către reprezentantul legal al incapabilului".

[2] Potrivit art. 2.230 C. civ., în materia asigurărilor facultative de persoane, „Indemnizaţia de asigurare se plăteşte asiguratului sau beneficiarului desemnat de acesta. În cazul decesului asiguratului, dacă nu a fost desemnat un beneficiar, indemnizaţia de asigurare intră în masa succesorală, revenind moştenitorilor asiguratului".

b) Prin *sarcinile moştenirii* se înţelege acele obligaţii care – fără a fi existat în patrimoniul celui care lasă moştenirea – se nasc în persoana moştenitorului la deschiderea moştenirii sau ulterior, independent de voinţa defunctului sau din voinţa lui. Astfel sunt:

- cheltuielile de înmormântare (care nu trebuie să fie excesive)[1], inclusiv cheltuielile efectuate de moştenitori cu parastasele pentru pomenirea memoriei autorului lor, la diferite intervale de timp, conform obiceiurilor[2]. Uneori, sarcinile moştenirii pot cuprinde şi cheltuielile de repatriere a defunctului[3];

- cheltuielile pentru administrarea (de pază şi conservare, de sigilare, de inventariere, de evaluare a bunurilor succesorale etc.) şi lichidarea moştenirii, inclusiv taxele şi impozitele pentru bunurile din moştenire[4] sau cheltuielile necesare pentru efectuarea procedurii succesorale (de exemplu, cheltuielile predării legatelor – art. 1.066 C. civ. –, nu şi datoriile personale ale comoştenitorilor, cum ar fi taxele succesorale, onorariile, taxele judiciare de timbru etc.);

- plata legatelor cu titlu particular (inclusiv sarcini impuse moştenitorilor), care conferă legatarului calitatea de creditor al unei creanţe (de exemplu, o sumă de bani ce trebuie plătită unei asociaţii), reprezintă, de asemenea, o sarcină succesorală *în sensul larg al noţiunii*.

Subliniem că, dacă legatul cu titlu particular are ca obiect un drept real (proprietate, uzufruct, abitaţie, superficie etc.) asupra unui lucru individual determinat, legatarul dobândeşte calitatea de titular al dreptului în cauză din momentul deschiderii moştenirii [art. 1.059 alin. (1) C. civ.] şi, în consecinţă, *legatul nu reprezintă un pasiv al moştenirii*. Legatarul poate acţiona ca titular al dreptului real, iar nu în calitate de creditor[1].

[1] A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 478/1989 şi dec. nr. 338/1989, în Dreptul nr. 1-2/1990, p. 128. Cu privire la problema cheltuielilor de înmormântare, a se vedea şi: I.A. Man, *În legătură cu pasivul succesoral*, în RRD nr. 5/1987, p. 10-13; A. Ivanov, *În legătură cu prescriptibilitatea cererii – formulată în cadrul procedurii de partaj – privind lichidarea pretenţiilor dintre comoştenitori referitoare la cheltuielile de înmormântare*, în RRD nr. 8/1986, p. 20-22.

[2] CSJ, s. civ., dec. nr. 79/1994, în Dreptul nr. 12/1994, p. 63.

[3] Jud. sect. 5 Bucureşti, sent. civ. nr. 4492/2018, publicată în *Indaco Lege5*.

[4] A se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 111/1978, în CD, 1978, p. 123-127; *idem*, dec. nr. 129/1983, în CD, 1983, p. 80-82. Pentru problema prescriptibilităţii creanţei având ca obiect restituirea cotelor-părţi din aceste cheltuieli – soluţionată diferit în cele două decizii –, a se vedea *infra* nr. 295.

În schimb, legatul care are ca obiect o sumă de bani sau alte bunuri de gen ori obligaţii de a face sau a nu face conferă legatarului numai *un drept de creanţă* împotriva moştenitorului obligat să execute legatul. Tot astfel, în cazul legatului bunului altuia având ca obiect un bun individual determinat lăsat de testator în cunoştinţă de cauză, legatarul dobândeşte numai un drept de creanţă având ca obiect o obligaţie alternativă de a face împotriva moştenitorului însărcinat cu executarea legatului, alegerea având-o debitorul [art. 1.462 alin. (1) C. civ.], dacă testatorul nu a dispus altfel[2].

În sfârşit, împărtăşim opinia potrivit căreia cheltuielile suportate de unul dintre viitorii moştenitori cu întreţinerea lui *de cuius* pe timpul vieţii acestuia, fără participarea celorlalţi, nu pot fi incluse în pasivul moştenirii, iar dacă, potrivit legii, aceste cheltuieli pot fi recuperate, în parte, de la ceilalţi obligaţi la întreţinere, problema urmează să fie soluţionată direct între aceştia, fără implicarea patrimoniului succesoral[3]. De altfel, lichidarea acestor cheltuieli, dacă este cazul, se poate face şi înainte de deschiderea moştenirii, creanţa fiind prescriptibilă potrivit dreptului comun, de la data când titularul dreptului la acţiune a cunoscut sau, după împrejurări, trebuia să cunoască naşterea lui (art. 2.523 C. civ.).

[1] Devenind titular al dreptului de proprietate, legatarul bunului individual determinat îl poate revendica de la persoana care îl stăpâneşte fără drept. A se vedea: T. Reg. Craiova, dec. civ. nr. 4571/1957, în LP nr. 1/1958, p. 116-117, cu *notă* de I.D. Stănculescu; T. Reg. Bucureşti, s. a III-a civ., dec. nr. 4280/1955, în LP nr. 7/1956, p. 882, cu *notă* de N. Ionescu.

[2] Pentru amănunte privind legatul bunului altuia, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, 2019, p. 128-130, nr. 147.

[3] A se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile* 2017, p. 399.

Secțiunea a II-a
Transmisiunea activului succesoral

287. *Feluri.* Transmisiunea activului succesoral (ca şi a pasivului) poate fi universală, cu titlu universal sau cu titlu particular. În toate cazurile, ea operează *de drept*, de la data deschiderii moştenirii, dar prezintă unele particularităţi în cazul legatelor cu titlu particular.

288. *Transmisiunea universală sau cu titlu universal.* Transmisiunea universală are ca obiect patrimoniul succesoral, iar titularii dreptului sunt moştenitorii cu vocaţie universală: moştenitorii legali şi legatarii universali. Datorită vocaţiei universale, ei pot deveni titularii întregului patrimoniu succesoral, chiar dacă, în concret, emolumentul pe care îl culeg nu va cuprinde tot activul succesoral[1].

Transmisiunea cu titlu universal are ca obiect o cotă-parte (fracţiune) din moştenire (universalitate), ca urmare a vocaţiei limitate a titularului dreptului, care este legatar cu titlu universal[2].

289. *Transmisiunea cu titlu particular.* Aceasta are ca obiect unul sau mai multe bunuri determinate sau determinabile, privite izolat (*ut singuli*). Este cazul legatului cu titlu particular[3].

Transmisiunea cu titlu particular, fie şi sub condiţie, operează tot din momentul deschiderii moştenirii, dar natura dreptului dobândit de legatar depinde de obiectul legatului.

Dacă legatul are ca obiect dreptul de proprietate sau un alt drept real asupra unor bunuri individual determinate ori drepturi de proprietate intelectuală (de exemplu, dreptul de autor asupra unei opere literare, dreptul asupra unui brevet de invenţie) sau dreptul succesoral moştenit de testator şi lăsat legat înainte de lichidarea acelei moşteniri[4], legatarul *dobândeşte dreptul direct de la defunct, devenind titularul dreptului din momentul deschiderii moştenirii.*

[1] Pentru amănunte privind transmisiunea universală, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, p. 116-119, nr. 140-141.

[2] *Ibidem*, p. 119-121, nr. 142-143.

[3] *Ibidem*, p. 121-132, nr. 144-148.

[4] A se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, p. 126, nr. 145 lit. e).

În celelalte cazuri (bunuri de gen determinabile după număr, greutate, măsură etc., obligaţii de *a face* sau de *a nu face*, inclusiv în cazul legatului având ca obiect bunul altuia) legatarul dobândeşte *un drept de creanţă împotriva moştenitorului obligat la plata legatului.*

290. *Diviziunea de drept a activului succesoral între moştenitorii universali sau cu titlu universal.* În momentul deschiderii moştenirii, *creanţele defunctului, inclusiv cele solidare, se divid, prin efectul legii, între comoştenitori şi terţi, în proporţie cu partea ce revine fiecăruia din moştenire* (art. 1.427 şi art. 1.442 C. civ.). În consecinţă, fiecare moştenitor va putea urmări pe debitor numai pentru partea sa de creanţă. Dacă obiectul creanţei este *indivizibil*, fiecare moştenitor poate cere *în totalitate* executarea obligaţiei (art. 1.425 C. civ.).

Drepturile reale asupra bunurilor din patrimoniul succesoral se dobândesc de către moştenitori în stare de indiviziune; întrucât bunurile nu sunt susceptibile de diviziune prin efectul legii, comoştenitorii dobândesc numai cote-părţi ideale din dreptul real asupra bunurilor, corespunzătoare drepturilor succesorale ale fiecăruia, urmând ca drepturile exclusive asupra bunurilor concrete din moştenire să fie stabilite prin partaj.

Secțiunea a III-a
Transmisiunea pasivului succesoral

291. *Transmisiunea universală şi cu titlu universal.* Potrivit legii (art. 1.114 C. civ., art. 1.155 C. civ.), pasivul succesoral se suportă de către succesorii universali sau cu titlu universal (deci moştenitorii legali şi legatarii universali sau cu titlu universal), deoarece ei dobândesc prin moştenire – dacă au acceptat-o – un patrimoniu sau o fracţiune de patrimoniu, adică o universalitate care cuprinde nu numai drepturi, ci şi obligaţii (datorii şi sarcini, inclusiv plata legatelor cu titlu particular, care conferă legatarului calitatea de creditor al unei creanţe[1]).

292. *Transmisiunea cu titlu particular.* Spre deosebire de succesorii universali sau cu titlu universal, legatarii cu titlu particular

[1] A se vedea *supra* nr. 286 lit. b).

– *în principiu* – nu contribuie la plata pasivului succesoral [art. 1.114 alin. (3) C. civ.]; neavând vocație la universalitate, nu suportă nici pasivul universalității. În mod excepțional, legatarul cu titlu particular va fi obligat să contribuie la plata pasivului în următoarele ipoteze și limite [art. 1.114 alin. (3) teza a II-a C. civ.]:

a) dacă testatorul a prevăzut expres plata – totală sau parțială – de către legatarul cu titlu particular a unei datorii sau sarcini, inclusiv a unui legat cu titlu particular având ca obiect o creanță. De exemplu, testatorul a prevăzut ca legatarul unei case să plătească o sumă de bani unei instituții de binefacere sau pentru stingerea unei datorii a testatorului. În aceste cazuri suntem în prezența unui legat cu titlu particular cu sarcină. Art. 1.060 alin. (1) C. civ. prevede că, *dacă legatarul nu poate îndeplini sarcina cu care este grevat legatul său fără a depăși valoarea bunurilor primite în temeiul acestuia, se va putea libera predând beneficiarului sarcinii bunurile ce i-au fost lăsate prin legat sau valoarea lor*. În situația în care legatarul acceptă legatul, este obligat să execute obligația impusă de testator[1];

b) dacă legatul cu titlu particular are ca obiect o universalitate, cum ar fi o moștenire culeasă de către testator și nelichidată încă sau părți de interes dintr-o societate. În aceste cazuri, legatarul răspunde pentru pasivul acestei universalități.

Precizăm că este un legat cu titlu particular (iar nu cu titlu universal) legatul dreptului succesoral moștenit de testator ca universalitate sau cotă-parte din universalitate (și care, cât timp această moștenire nu a fost lichidată, poate fi înstrăinată ca atare atât prin acte *inter vivos* – prin vânzarea sau donația unei moșteniri[2] –, cât și *mortis causa*). Întrucât legatarul testatorului nu dobândește, în această ipoteză, vocație succesorală la universalitatea sau la cota-parte din universalitatea bunurilor (moștenirea) lăsată de testator, legatul este, potrivit art. 1.057 C. civ., cu titlu particular. O asemenea moștenire reprezintă o universalitate (cotă-parte din universalitate) numai în raporturile dintre cel care o lasă și testatorul-moștenitor. În raporturile dintre testator și legatarul său, acea moștenire nu reprezintă decât un grup

[1] Pentru legatul cu sarcină, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, 2019, p. 136-139.

[2] A se vedea art. 1.747-1.754 C. civ.

particular de bunuri[1] (asemănător drepturilor reale sau de creanță dobândite de testator prin legate cu titlu particular). Acestea sunt motivele pentru care art. 1.114 alin. (3) lit. b) C. civ. prevede în mod expres că acesta este *un legat cu titlu particular*[2];

c) dacă activul moștenirii (celelalte bunuri ale moștenirii) nu acoperă pasivul, în mod indirect și fără a fi obligat personal, legatarul va suporta consecințele existenței pasivului. Într-adevăr, în concursul dintre creditorii succesiunii (inclusiv creditorii chirografari) și toți legatarii, inclusiv cei cu titlu particular, primii au preferință, fiindcă nimeni nu poate face liberalități (nu poate fi generos) dacă nu și-a plătit datoriile (*nemo liberalis nisi liberatus*[3]). În consecință, legatul cu titlu particular va fi redus în măsura necesară plății datoriilor și sarcinilor moștenirii în cazul în care creditorii dovedesc că nu pot satisface creanțele lor din celelalte bunuri ale moștenirii;

d) dacă legatul cu titlu particular are ca obiect un bun ipotecat. În acest caz, legatarul, potrivit dreptului comun în materie de ipotecă, *nu este obligat personal să plătească*. Dar, fiind obligat *propter rem*, dacă plătește pentru a salva bunul de urmărirea creditorului ipotecar, se subrogă în drepturile creditorului plătit [art. 1.596 lit. b) C. civ.], putând recupera, pe calea acțiunii în regres, plata făcută de la succesorii universali sau cu titlu universal, obligați să suporte pasivul moștenirii.

Precizăm că legatarul uzufructului asupra unui (unor) bun(uri) determinat(e) (când și legatul, și uzufructul sunt cu titlu particular) nu contribuie la plata datoriilor și sarcinilor moștenirii. Face excepție ipoteza în care uzufructul cu titlu particular are ca obiect un fond ipotecat. În acest caz, dacă nudul proprietar sau debitorul creanței garantate nu achită datoria, legatarul uzufructului – pentru a pune la adăpost fondul de urmărirea creditorului ipotecar – va trebui să

[1] A se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 949, nr. 1403, precum și art. 1.114 alin. (3) C. civ.

[2] Pentru o opinie potrivit căreia legatul ar fi cu titlu universal, opinie care contravine prevederilor exprese ale Codului civil, a se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 417.

[3] Expresia latină se traduce „Nimeni nu poate fi generos decât dacă este eliberat (de datorii)". A se vedea, în acest sens, F. Ștef, *Dicționar de expresii juridice latine*, Ed. Oscar Print, București, 1995, p. 147.

plătească, dar va putea cere restituirea integrală a plății făcute de la nudul proprietar (art. 732 C. civ.) sau de la debitorul creanței garantate cu ipotecă, în virtutea subrogației personale în drepturile creditorului plătit [art. 1.596 lit. b) C. civ.].

293. *Diviziunea de drept a pasivului succesoral între moștenitorii universali și cu titlu universal proporțional cu cota succesorală ce îi revine fiecăruia.* Noul Cod civil [art. 1.114 alin. (2), art. 1.155 alin. (1)] consacră *principiul diviziunii de drept a pasivului succesoral între moștenitorii universali și cu titlu universal*, de la data deschiderii moștenirii. Legatarul cu titlu particular, așa cum am arătat în cele ce precedă, în principiu, nu contribuie la plata pasivului succesoral.

Moștenitorii universali și cu titlu universal au obligația de a plăti pasivul succesoral (datorii și sarcini) *proporțional cu partea succesorală ce îi revine fiecăruia*. Divizarea trebuie să se facă în funcție de partea calculată după *vocația fiecărui moștenitor*, chiar dacă folosul efectiv este mai mic sau mai mare. De exemplu, dacă defunctul are ca moștenitori legali doi copii, ei vor suporta în mod egal pasivul moștenirii, chiar dacă unul dintre ei este lipsit, cu titlu de sancțiune, de bunurile pe care le-a sustras sau le-a ascuns (art. 1.119 C. civ.) și de care va beneficia comoștenitorul; tot astfel, dacă unul dintre ei are sarcina plății unei datorii sau a unui legat ori, dimpotrivă, beneficiază, peste partea sa succesorală, de un legat cu titlu particular. Diviziunea de drept a pasivului proporțional cu partea succesorală nu este o regulă imperativă, defunctul putând însărcina pe unul dintre moștenitori cu executarea unei obligații, de exemplu, suportarea cheltuielilor de înmormântare[1].

Nici calitatea succesorilor universali sau cu titlu universal de a fi moștenitori sezinari sau nesezinari nu are relevanță sub aspectul divizării pasivului succesoral; întrucât pasivul succesoral se divide de drept între moștenitori de la data deschiderii moștenirii, creditorii pot acționa pentru plata creanței și împotriva moștenitorilor nesezinari. Obligația de plată a pasivului nu este o consecință a sezinei, ci a transmisiunii universale sau cu titlu universal[2].

[1] A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 1658/1981, în RRD nr. 8/1982, p. 60.

[2] A se vedea, de exemplu: M.B. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 267; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 230.

În legătură cu diviziunea pasivului succesoral proporțional cu partea ce revine fiecărui moștenitor, se pune întrebarea cum se stabilește această parte în cazul în care nu este stabilită sub forma unei cote-părți din moștenire, de exemplu, în ipoteza legatului cu titlu universal al tuturor bunurilor mobile[1]. În asemenea cazuri va trebui raportată valoarea legatului la valoarea întregii moșteniri, pentru ca pasivul să fie divizat în aceeași proporție. De exemplu, dacă valoarea tuturor bunurilor mobile este de 100.000 de lei, iar a imobilelor, de 300.000 de lei, legatarul cu titlu universal al bunurilor mobile va suporta 25% din pasivul moștenirii[2].

[1] Potrivit art. 1.056 alin. (2) lit. c) C. civ., legatul proprietății tuturor bunurilor imobile sau legatul proprietății tuturor bunurilor mobile reprezintă un legat cu titlu universal. Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, 2019, p. 119-121.

[2] În practica judecătorească anterioară adoptării noului Cod civil s-a pus și problema dacă pentru divizarea pasivului urma a se ține seama și de valoarea bunurilor gospodăriei casnice pe care soțul supraviețuitor le moștenea în exclusivitate în temeiul art. 5 din Legea nr. 319/1944 și s-a răspuns afirmativ (a se vedea TS, s. civ., dec. nr. 338/1989, în Dreptul nr. 1-2/1990, p. 138), punct de vedere împărtășit și de unii autori (a se vedea, de exemplu, D. Chirică, *Succesiuni și testamente*, p. 443). Alți autori (de exemplu: Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 459-460; C. Toader, în C. Toader, L. Stănciulescu, R. Popescu, V. Stoica, *Moștenirea testamentară. Transmisiunea și împărțeala moștenirii*, Ed. Actami, București, 1994, p. 156) au considerat, dimpotrivă, că „dreptul special al soțului supraviețuitor nu poate fi atins prin valorificarea creanțelor creditorilor, aceste creanțe urmând a fi satisfăcute din restul bunurilor, inclusiv partea soțului supraviețuitor din aceste bunuri. Deci, la divizarea pasivului între moștenitori se au în vedere exclusiv părțile ereditare din aceste bunuri. De exemplu, valoarea moștenită în exclusivitate de soțul supraviețuitor în temeiul art. 5 din Legea nr. 319/1944 este de 10 milioane lei. Valoarea celorlalte bunuri moștenite în concurs cu fratele defunctului (1/2 soțul supraviețuitor și 1/2 fratele, potrivit art. 1 din Legea nr. 319/1944) este tot de 10 milioane lei. În acest caz, soțul supraviețuitor va trebui să suporte 1/2 din pasivul moștenirii, iar nu 3/4, cât reprezintă valoarea totală a bunurilor moștenite de el, raportată la valoarea integrală a masei succesorale. Numai dacă pasivul nu poate fi astfel satisfăcut, soțul supraviețuitor va răspunde și cu bunurile obiecte ale dreptului său special".

În ceea ce ne privește, apreciem că, în sistemul noului Cod civil, soțul supraviețuitor, atunci când dobândește atât dreptul de moștenire special asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic, cât și dreptul de moștenire în concurs cu moștenitori din clasele II-IV, va trebui să suporte pasivul moștenirii proporțional cu

294. *Excepții de la regula diviziunii de drept a pasivului succesoral proporțional cu părțile succesorale.* În anumite cazuri, prevăzute fie de lege, fie de cel care lasă moștenirea, fie prin convenția dintre moștenitori, pasivul succesoral nu se divide între ei sau se divide altfel decât proporțional cu cotele succesorale:

a) Potrivit art. 1.155 alin. (2) C. civ., „Înainte de partajul succesoral, creditorii ale căror creanțe provin din conservarea sau din administrarea bunurilor moștenirii ori s-au născut înainte de deschiderea moștenirii pot cere să fie plătiți din bunurile aflate în indiviziune. De asemenea, ei pot solicita executarea silită asupra acestor bunuri"[1]. Cu toate că obligațiile se transmit moștenitorilor divizat, dreptul de gaj general al creditorilor rămâne indivizibil cât timp durează indiviziunea între moștenitori. Drept urmare, creditorii moștenirii vor putea urmări bunurile succesorale pentru întreaga datorie și, ca atare, nu suportă riscul insolvabilității unora dintre moștenitori, fiind satisfăcuți integral din prețul obținut, neținând seama de diviziunea între moștenitori a datoriilor. Numai dacă urmăresc patrimoniul personal al moștenitorilor sunt obligați să țină seama de diviziunea de drept a pasivului succesoral.

b) *Dacă obligația este indivizibilă* – indivizibilitate naturală sau convențională –, *oricare moștenitor poate fi urmărit pentru întreg*

valoarea tuturor bunurilor la care are vocație succesorală. Astfel, dacă soțul supraviețuitor moștenește mobilier și obiecte de uz casnic în valoare de 100.000 de lei, iar valoarea celorlalte bunuri moștenite în concurs cu fratele defunctului (1/2 soțul supraviețuitor și 1/2 fratele defunctului) este de 50.000 de lei (fratele fiind și el îndreptățit la bunuri în valoare de 50.000 de lei), soțul supraviețuitor va trebui să suporte 75% din pasivul moștenirii (corespunzător bunurilor dobândite, în valoare de 150.000 de lei), iar fratele 25% (corespunzător bunurilor dobândite, în valoare de 50.000 de lei). Această soluție are în vedere faptul că opțiunea soțului supraviețuitor ca moștenitor legal este *indivizibilă* (nu este posibil să opteze într-un fel cu privire la mobilier și la obiectele de uz casnic și în alt fel cu privire la celelalte bunuri), iar prin acceptarea moștenirii soțul supraviețuitor dobândește automat ambele categorii de bunuri. Suportarea pasivului succesoral trebuie să se facă în funcție de partea calculată *după vocația fiecărui moștenitor* pentru a se realiza un echilibru între activul la care moștenitorul este îndreptățit și pasivul la care este obligat.

[1] A se vedea și TMB, s. a VI-a civ., dec. nr. 1610/2018, publicată în *Indaco Lege5*.

(art. 1.425 C. civ.), *cu drept de regres împotriva comoștenitorilor* [art. 1.157 alin. (1) C. civ.]. Subliniem că numai obligația indivizibilă se transmite nefracționat asupra moștenitorilor, având drept consecință (avantaj pentru creditor) multiplicarea debitorilor obligați pentru tot în caz de moarte a unuia dintre debitorii obligați indivizibil. De exemplu, dacă două persoane au contractat o datorie indivizibilă de 200.000 de lei și una dintre ele moare având doi copii moștenitori, creditorul va putea urmări pentru întreaga datorie (200.000 de lei) trei persoane (în loc de două, câte erau inițial).

În schimb, dacă obligația defunctului a fost numai solidară, fără caracter indivizibil, ea se divide de drept între moștenitori proporțional cu părțile succesorale. În exemplul dat, dacă obligația a fost contractată numai solidar, creditorul va putea cere de la fiecare moștenitor numai câte 100.000 de lei, solidar cu debitorul originar obligat pentru 200.000 de lei. Din această cauză, *creditorii caută să stipuleze obligarea debitorilor **solidar și indivizibil**.* Creditorul are interesul să stipuleze indivizibilitatea chiar dacă obligația este asumată de un singur debitor, stipulația fiindu-i de folos în cazul decesului debitorului care are o pluralitate de moștenitori.

c) Dacă obligația are ca obiect un bun individual determinat sau o prestație determinată asupra unui astfel de bun, moștenitorul posesor va putea fi acționat singur, având drept de regres împotriva celorlalți moștenitori, dacă este cazul.

d) Dacă obligația este garantată cu o ipotecă sau o altă garanție reală, moștenitorul care primește bunul afectat garanției va fi obligat pentru tot, însă numai în limita valorii acelui bun, iar participarea sa la restul pasivului moștenirii se reduce corespunzător. Această dispoziție legală are în vedere caracterul indivizibil al ipotecii, creditorul ipotecar urmărind bunul ipotecat în raport doar cu moștenitorul care a primit bunul, nefiind ținut să-și dividă urmărirea contra tuturor moștenitorilor.

e) Dacă unul dintre moștenitori este însărcinat, prin titlu, să execute singur obligația, moștenitorul însărcinat cu plata datoriei poate fi urmărit singur de creditor, de regulă, fără drept de regres împotriva celorlalți[1].

[1] Pentru practica judiciară, a se vedea Jud. Suceava, sent. civ. nr. 1592/2015, publicată în *Indaco Lege5*.

Dacă titlul din care rezultă însărcinarea este testamentul lăsat de defunct, scutirea celorlalți moștenitori reprezintă o liberalitate, care va produce efecte numai cu condiția să nu aducă atingere rezervei succesorale a moștenitorului însărcinat, dacă este cazul.

Dacă însărcinarea rezultă din titlul creanței încheiat de cel care lasă moștenirea cu creditorul, moștenitorul *solvens* va avea drept de regres împotriva comoștenitorilor pentru tot ceea ce a plătit peste partea sa din pasiv. Orice clauză contrară ar fi un act asupra unei moșteniri viitoare, nul ca atare.

În sfârșit, titlul poate fi convenția dintre moștenitori, încheiată după deschiderea moștenirii.

În toate cazurile, voința defunctului (de exemplu, testamentul) sau voința comoștenitorilor poate fi invocată de creditori pentru a urmări pe unul dintre ei pentru întreaga datorie. În schimb, dacă ei n-au consimțit, pot urmări pe moștenitori potrivit diviziunii legale a pasivului succesoral[1].

295. *Contribuția moștenitorilor la datoriile plătite. Acțiuni în regres.* Problema vizează raporturile dintre comoștenitori, în ipoteza în care unul (unii) dintre ei a plătit din datoriile și sarcinile moștenirii mai mult decât partea sa. O asemenea plată peste partea contributivă din datorie poate fi făcută de moștenitor voluntar (de exemplu, pentru a salva un bun succesoral, aflat în indiviziune, de la urmărirea creditorilor) sau ca urmare a obligației juridice de a plăti peste partea sa din datorie (de exemplu, datorie indivizibilă, datorie garantată cu ipotecă ce poartă asupra unui bun succesoral etc.).

Art. 1.157 alin. (1) C. civ. prevede că moștenitorul universal sau cu titlu universal care, din cauza garanției reale sau din orice altă cauză, a plătit din datoria comună mai mult decât partea sa are drept de regres împotriva celorlalți moștenitori, însă numai pentru partea din datoria comună ce revenea fiecăruia, chiar și atunci când moștenitorul care a plătit datoria ar fi fost subrogat în drepturile creditorilor, iar potrivit alin. (2), atunci când unul dintre moștenitorii universali sau cu titlu universal este insolvabil, partea lui din pasivul moștenirii se împarte între toți ceilalți în proporție cu cotele succesorale ale fiecăruia.

[1] A se vedea: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 232-233; Mazeaud, *op. cit.*, p. 1382-1383, nr. 1774.

Atunci când comoștenitorul *solvens* a plătit *în mod voluntar* peste partea lui din pasivul moștenirii, el se poate îndrepta cu o acțiune personală împotriva celorlalți comoștenitori care nu au achitat părțile lor contributive, fie o acțiune din *gestiunea de afaceri* (art. 1.330 și urm. C. civ.), fie o acțiune rezultând din *subrogația legală* reglementată de art. 1.596 lit. d) C. civ.

Atunci când comoștenitorul a plătit ca urmare *a obligației juridice* de a plăti peste partea sa din datorie, el are la dispoziție o *acțiune personală în regres* întemeiată pe prevederile art. 1.157 alin. (1) C. civ., indiferent dacă plata a fost efectuată înainte sau după ieșirea din indiviziune.

În toate cazurile, acțiunea este *divizibilă*, chiar dacă creanța creditorului plătit era indivizibilă, comoștenitorul *solvens* (asemănător codebitorului solidar) putând cere de la comoștenitori partea ce fiecare dintre ei era obligat a o plăti[1].

Partea comoștenitorilor insolvabili se va divide între ceilalți moștenitori, inclusiv comoștenitorul *solvens*, proporțional cu cotele succesorale ale fiecăruia. De exemplu, dacă sunt 2 copii (cotele succesorale fiind de câte 3/8) și soțul supraviețuitor (cota succesorală fiind de 1/4), iar datoria plătită de unul dintre copii este de 800.000 de lei și celălalt copil este insolvabil, copilul *solvens* va putea cere soțului supraviețuitor partea sa din datorie (1/4 din 800.000 de lei = 200.000 de lei) și 2/5 din partea de 300.000 de lei a copilului insolvabil (120.000 de lei), *solvens*-ul suportând – în afara părții sale din datorie (300.000 de lei) – și o cotă de 3/5 (180.000 de lei) din partea de datorie a copilului insolvabil, deoarece raportul dintre părțile succesorale (2/8 la 3/8) ale moștenitorilor solvabili este de 2/5 la 3/5.

Întrucât are ca obiect valorificarea unei creanțe, deci are caracter personal, acțiunea în regres este *prescriptibilă* în termenul general de prescripție, indiferent că cererea se valorifică printr-o acțiune separată sau în cadrul acțiunii de ieșire din indiviziune[2] (care este

[1] A se vedea și Jud. sect. 6 București, sent. civ. nr. 474/2016, publicată în *Indaco Lege5*.

[2] A se vedea, în acest sens: A. Ivanov, *loc. cit. supra*; I.A. Man, *loc. cit. supra*; TS, s. civ., dec. nr. 503/1987, în CD, 1987, p. 116-119. Prin această decizie, instanța supremă a revenit asupra soluției adoptate anterior (prin dec. nr. 1699/1972,

imprescriptibilă). Se apreciază însă că posesiunea exercitată de moștenitorul *solvens* asupra bunurilor succesorale aflate în indiviziune are caracter întrerupător de prescripție[1], dar numai dacă are semnificația recunoașterii datoriei de către ceilalți moștenitori[2]. În aceste cazuri, pierderea posesiei bunurilor succesorale, partajul voluntar al acestora sau intentarea unei acțiuni de ieșire din indiviziune de către alți comoștenitori are ca efect începutul cursului prescripției dreptului la acțiunea în restituire[3].

Din cauza soluțiilor neunitare din practica judiciară, a fost promovat un recurs în interesul legii privitor la regimul juridic al cheltuielilor de înmormântare. Prin decizia nr. 6 din 19 ianuarie 2009[4], Secțiile Unite ale Înaltei Curți au decis că „*Cererile privind lichidarea pretențiilor referitoare la cheltuielile de înmormântare și respectarea tradițiilor religioase ce compun pasivul succesoral sunt prescriptibile în termenul general de prescripție atât în situațiile în care sunt formulate în cadrul acțiunii de ieșire din indiviziune, cât și atunci când sunt formulate pe cale separată*".

În cuprinsul deciziei s-a reținut, printre altele, că acțiunea este prescriptibilă în termenul general de prescripție, indiferent dacă

în RRD nr. 4/1973, p. 176), potrivit căreia acțiunea în regres ar fi imprescriptibilă, ca și acțiunea de ieșire din indiviziune. Evident, regulile de fond ale prescripției trebuie să fie aplicate în raport de natura dreptului, iar nu în raport de cadrul procedural al valorificării. Menționăm că s-a revenit în sensul arătat nu numai în materia restituirii cheltuielilor de înmormântare, dar și în privința impozitelor și taxelor plătite de un moștenitor pentru bunurile din moștenire, care sunt deopotrivă elemente ale pasivului succesoral. A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 111/1978, în CD, 1978, p. 123-127, și dec. nr. 129/1983, în CD, 1983, p. 80-82.

[1] A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 503/1987, cit. *supra*.

[2] Exercitarea posesiei de către un moștenitor nu este identică cu ipoteza *predării* bunului care formează obiectul antecontractului de vânzare-cumpărare în posesia promitentului-cumpărător, care echivalează – în toate cazurile – cu o recunoaștere a dreptului promitentului-cumpărător de a cere încheierea contractului, recunoaștere care întrerupe prescripția. A se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 542/1976, în CD, 1976, p. 71; *idem*, dec. nr. 412/1980, în CD, 1980, p. 20; *idem*, dec. nr. 188/1981, în CD, 1981, p. 65. Comoștenitorul care exercită posesiunea datorează și echivalentul bănesc al folosinței pentru partea comoștenitorilor.

[3] A se vedea M. Nicolae, *Tratat de prescripție extinctivă*, *op. cit.*, p. 734.

[4] Publicată în M. Of. nr. 321 din 14 mai 2009.

pretenția se valorifică în cadrul partajului sau pe cale separată, deoarece instituția prescripției are în vedere natura dreptului, și nu cadrul procesual în care acesta se valorifică. Cum posesia exercitată de către moștenitorul *solvens* asupra bunurilor succesorale *are caracter întrerupător de prescripție*, în acest caz termenul de prescripție de 3 ani începe să curgă *de la data formulării cererii de ieșire din indiviziune*, ce ar putea avea ca rezultat deposedarea creditorului de bunurile succesorale[1]. Există însă situații când cheltuielile de înmormântare, pomeniri și parastase au fost suportate de către un terț străin de succesiune. Într-o astfel de ipoteză, terțul *solvens* le poate pretinde de la succesorii lui *de cuius*, în termenul general de prescripție care curge de la data efectuării acelor cheltuieli.

Menționăm și faptul că, potrivit art. 1.157 alin. (3) C. civ., moștenitorul are dreptul de a cere plata creanțelor pe care le are față de moștenire de la ceilalți moștenitori, ca orice alt creditor al moștenirii. În privința părții din datorie care îi revine ca moștenitor, dispozițiile art. 1.620-1.624 (privitoare la compensație și confuziune) sunt aplicabile.

[1] A se vedea și Jud. sect. 5 București, sent. civ. nr. 7753/2017, publicată în *Indaco Lege5*.

Capitolul III
Dobândirea sezinei

296. *Considerații introductive.* Spre deosebire de drepturile succesorale, care se dobândesc de către toți moștenitorii de la data deschiderii moștenirii, în ceea ce privește dobândirea *exercițiului* acestor drepturi (numită *sezină*), legea distinge între două categorii de moștenitori (indiferent că sunt moștenitori legali sau testamentari, rezervatari sau nerezervatari, universali sau cu titlu universal ori cu titlu particular):

- moștenitori care au de drept sezina moștenirii, numiți moștenitori sezinari (art. 1.126 C. civ.);
- ceilalți moștenitori, care nu au sezină și, în consecință, trebuie să ceară trimiterea în stăpânirea moștenirii (art. 1.127 C. civ. – moștenitorii legali nesezinari; art. 1.128 C. civ. – legatarii universali și legatarii cu titlu universal), respectiv executarea (predarea) legatului (art. 1.129 C. civ. – legatarii cu titlu particular).

Vom analiza, mai întâi, problemele vizând drepturile conferite de sezina legală, iar apoi dobândirea sezinei de către succesorii universali și cu titlu universal nesezinari și executarea (predarea) legatelor cu titlu particular[1].

Secțiunea I
Dobândirea de drept a sezinei de către moștenitorii legali sezinari

297. *Noțiunea de „sezină".* Sezina este un beneficiu al legii care conferă moștenitorilor sezinari, pe lângă stăpânirea de fapt exercitată asupra bunurilor din patrimoniul succesoral, și dreptul de a administra

[1] Evităm să folosim noțiunea de „predare a legatelor" universale sau cu titlu universal, deoarece ele au ca obiect o universalitate juridică, un patrimoniu (fracțiune de patrimoniu), care cuprinde nu numai bunuri susceptibile de predare, dar și drepturi de creanță și obligații. Nici chiar legatele particulare nu totdeauna pot fi „predate".

acest patrimoniu și de a exercita drepturile și acțiunile defunctului, *fără a fi necesară atestarea prealabilă a calității de moștenitor* pe cale notarială sau judecătorească (art. 1.125 C. civ.).

298. *Moștenitorii sezinari.* Potrivit noului Cod civil, sunt moștenitori sezinari *soțul supraviețuitor, descendenții și ascendenții privilegiați, adică exact aceiași moștenitori care au calitatea de moștenitori rezervatari.* După cum se observă, nici ascendenții ordinari (care au avut calitatea de moștenitori sezinari potrivit Codului civil din 1864) și nici colateralii privilegiați (care fac parte din clasa a II-a, alături de ascendenții privilegiați) nu au calitatea de moștenitori sezinari.

Calitatea de sezinar a acestor categorii de moștenitori este condiționată de vocația lor concretă la moștenire; cine nu moștenește nu poate avea calitatea de moștenitor sezinar. Astfel, cine este înlăturat de la moștenire prin prezența altor moștenitori dintr-o clasă mai apropiată sau de un grad mai apropiat ori din cauza renunțării la moștenire sau a nedemnității nu poate avea calitatea de moștenitor sezinar. În acest sens, se spune că sezina are un caracter *individual* (nu aparține colectiv tuturor potențialilor sezinari[1]) și *succesiv*[2] (se dobândește, dacă este cazul, cu efect retroactiv de la data deschiderii moștenirii, de către moștenitorul subsecvent)[3].

Precizăm că moștenitorul rezervatar dezmoștenit păstrează calitatea de moștenitor sezinar, deoarece culege rezerva în calitate de moștenitor (legal). În plus, regulile referitoare la sezină sunt *imperative*[4] și nu pot fi modificate prin voința celui care lasă moștenirea. Testatorul nu poate

[1] De exemplu, dacă defunctul are un fiu și un nepot de fiu, fiul are calitatea de moștenitor sezinar, nu și nepotul de fiu, care este înlăturat de la moștenire de tatăl său în temeiul principiului proximității gradului de rudenie între moștenitorii din aceeași clasă [art. 964 alin. (3) C. civ.].

[2] A se vedea Ph. Malaurie, L. Aynès, *op. cit.*, p. 121, nr. 165.

[3] În practica instanței supreme s-a reținut că, pentru a se bucura de sezină, moștenitorii sezinari trebuie să fi acceptat moștenirea în termenul de exercitare a dreptului de opțiune succesorală și că „între sezină și mecanismul de transmitere a succesiunii nu se poate face nicio legătură, sezina nefiind susceptibilă de a avea înrâurire asupra modalităților de acceptare sau renunțare la succesiune" (CSJ, s. civ., dec. nr. 5787/2001, în Dreptul nr. 6/2002, p. 213; a se vedea și ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 10367/2005, publicată pe *www.scj.ro*).

[4] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 64.

înlătura sau atribui sezină altor moștenitori ori modifica efectele ei după voința sa. El poate dispune numai în cazurile și în limitele prevăzute de lege. Se admite totuși că moștenitorul sezinar poate renunța la invocarea acestei calități[1] (fără a renunța la moștenire); fiind un beneficiu al legii, titularul lui poate renunța la sezină.

299. *Efectele sezinei.* Sezina produce următoarele *efecte juridice*:

a) Moștenitorul sezinar poate intra în stăpânirea de fapt și administrarea tuturor bunurilor succesorale, mobile sau imobile, fără îndeplinirea vreunei formalități prealabile. Practic, moștenitorul sezinar are dreptul să stăpânească bunurile moștenirii și să administreze patrimoniul succesoral înainte de obținerea certificatului de moștenitor[2]. Numai dacă s-au luat măsuri speciale de conservare a unor bunuri potrivit legii (art. 1.117-1.118 C. civ.[3]), moștenitorul sezinar va fi împiedicat să exercite în fapt stăpânirea bunurilor în cauză[4].

În cazul sumelor de bani, valorilor sau titlurilor de valoare, moștenitorii – fie și sezinari –, pentru a putea dispune de acestea, trebuie să dovedească drepturile succesorale, de regulă, cu certificatul de

[1] A se vedea Mazeaud, *op. cit.*, p. 916, nr. 1159, și p. 928, nr. 1184.

[2] În cazul pluralității de moștenitori sezinari, oricare dintre ei poate administra patrimoniul succesoral. În acest sens, se spune că sezina are *caracter indivizibil* (a se vedea Mazeaud, *op. cit.*, p. 917, nr. 1163).

[3] Potrivit art. 1.117 alin. (1) C. civ., „Dacă există pericol de înstrăinare, pierdere, înlocuire sau distrugere a bunurilor, notarul va putea pune bunurile sub sigiliu sau le va preda unui custode", iar art. 1.118 C. civ. prevede: „(1) Dacă în timpul efectuării inventarului se vor găsi sume de bani, hârtii de valoare, cecuri sau alte valori, se vor depune în depozitul notarial sau la o instituție specializată, făcându-se mențiune despre aceasta și în procesul-verbal de inventariere. (2) Din sumele de bani găsite la inventariere se vor lăsa moștenitorilor sau celor care locuiau cu defunctul și gospodăreau împreună cu acesta sumele necesare pentru: a) întreținerea persoanelor ce erau în sarcina celui decedat, pentru maximum 6 luni; b) plata sumelor datorate în baza contractelor individuale de muncă sau pentru plata asigurărilor sociale; c) acoperirea cheltuielilor pentru conservarea și administrarea bunurilor moștenirii".

[4] Unele atribuții similare celor ale moștenitorilor sezinari le poate avea și executorul testamentar. Astfel, în temeiul art. 1.079 și art. 1.080 C. civ., acesta are dreptul să administreze patrimoniul succesoral, are obligația să ceară, în condițiile legii, punerea sigiliilor, dacă printre moștenitori sunt și minori, persoane puse sub interdicție judecătorească sau dispărute etc.

moștenitor eliberat de notarul public în cadrul procedurii succesorale notariale sau după soluționarea neînțelegerilor pe cale judecătorească printr-o hotărâre definitivă. Astfel, art. 1.049 alin. (2) C. civ. prevede că instituțiile specializate nu vor putea proceda la predarea legatului având ca obiect sume de bani, valori sau titluri de valoare decât în baza hotărârii judecătorești ori a certificatului de moștenitor care constată valabilitatea dispoziției testamentare și calitatea de legatar[1], prevederile referitoare la raport și reducțiune fiind aplicabile.

Potrivit art. 252 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995, în aplicarea art. 1.049 din Codul civil, coroborat cu art. 107 alin. (2) din Legea nr. 36/1995[2], în cazul dispozițiilor testamentare privind sumele de bani, valorile sau titlurile de valoare depuse de testator la instituțiile de credit, notarul public va proceda la întocmirea procesului-verbal de constatare a stării materiale a înscrisului, respectiv la întocmirea procesului-verbal de validare a dispoziției testamentare, în baza înscrisului original care cuprinde clauza testamentară, prezentat notarului public de către instituția de credit. Așadar, notarul are dreptul și obligația să solicite originalul înscrisului care cuprinde dispoziția testamentară, iar instituția de credit are obligația să o înainteze de îndată. Cu atât mai mult, originalul acestui înscris trebuie comunicat instanței de judecată, la cererea acesteia.

În privința valorilor existente în casetele de valori, art. 2.197 alin. (2) C. civ. prevede că, în caz de deces al clientului sau al unuia dintre clienții care foloseau aceeași casetă, prestatorul (adică instituția de credit sau o altă entitate care prestează, în condițiile legii, astfel de

[1] Este posibil ca acest legat cu titlu particular să fie revocat – în mod expres sau tacit – printr-un alt testament, olograf sau autentic, întocmit de către deponent, fără ca instituția specializată să fie informată. Cu prilejul rezolvării problemelor succesorale, pe cale amiabilă sau pe cale judecătorească, se va lua în considerare și faptul că dispoziția (clauza) testamentară a fost revocată printr-un testament ulterior și a devenit astfel ineficace.

[2] Art. 107 alin. (2) din Legea nr. 36/1995 prevede că, „în cazul existenței unui testament olograf, mistic sau privilegiat prezentat notarului public sau găsit la inventar, acesta procedează la deschiderea și vizarea lui spre neschimbare. La termenul fixat pentru dezbatere se constată starea lui materială, întocmindu-se un proces-verbal, urmat de procedura validării".

servicii – n.n.), odată ce a fost înştiinţat, nu poate să consimtă la deschiderea casetei decât cu acordul tuturor celor îndreptăţiţi sau, în lipsă, în condiţiile stabilite de instanţa de judecată. Dacă s-a declanşat procedura succesorală notarială – indiferent dacă există sau nu o dispoziţie testamentară privind aceste valori – notarul public are dreptul să efectueze inventarul casetei de valori, potrivit art. 1.115-1.118 C. civ. şi art. 105 din Legea nr. 36/1995, fie pe baza acordului celor îndreptăţiţi, fie în baza hotărârii judecătoreşti[1].

După soluţionarea problemelor succesorale – fie prin eliberarea certificatului de moştenitor, fie prin hotărâre judecătorească – instituţia specializată poate elibera sumele de bani, valorile sau titlurile de valoare celui menţionat în certificatul de moştenitor sau în hotărârea judecătorească. Acesta poate fi legatarul desemnat în cuprinsul dispoziţiei testamentare (atunci când nu există vreo cauză de ineficacitate a legatului), dar poate fi şi o altă persoană (de exemplu, moştenitorul rezervatar, în cazul în care legatul este redus în totalitate pentru că a încălcat rezerva)[2]. Aşadar, titularul clauzei testamentare nu poate obţine aceste bunuri nici doar pe baza certificatului de deces al deponentului şi nici pe baza unui certificat *de calitate* de moştenitor[3]. În acest mod se asigură o protecţie corespunzătoare, în primul rând, a intereselor moştenitorilor rezervatari şi creditorilor, iar în al doilea rând, a intereselor altor moştenitori legali sau testamentari, care au posibilitatea să atace acest testament (pentru absenţa discernământului, incapacitate, dol etc.).

Sezina recunoscută moştenitorului nu anihilează „drepturile celui care stăpâneşte pentru sine, în fapt, bunurile succesorale şi care, în această calitate, este apărat împotriva unor fapte materiale de

[1] A se vedea şi U.N.N.P.R., *Codul civil al României. Îndrumar notarial*, vol. I, Ed. Monitorul Oficial, Bucureşti, 2011, p. 385.

[2] Există posibilitatea ca suma de bani, valorile sau titlurile de valoare să se elibereze *parţial* legatarului şi *parţial* moştenitorului rezervatar (atunci când se constată ineficacitatea parţială a legatului, care a încălcat doar în parte rezerva) sau – constatându-se ineficacitatea totală a legatului din cauza nulităţii, revocării, caducităţii – eliberarea bunurilor să se facă moştenitorilor legali, legatarului universal, cu titlu universal sau altui legatar cu titlu particular.

[3] C. Macovei, M.-C. Dobrilă, *op. cit.*, p. 1.157; M.D. Bob, *op. cit.*, p. 182.

deposedare"[1]. Dacă bunurile succesorale se găsesc în posesiunea unei alte persoane, moştenitorii sezinari „nu o pot obţine decât pe căile ordinare ale acţiunilor petitorii sau posesorii"[2].

b) Moştenitorul sezinar poate exercita drepturile şi acţiunile patrimoniale dobândite prin moştenire[3] – inclusiv acţiunile posesorii, chiar dacă nu a exercitat în fapt posesiunea imobilului[4] – şi poate fi urmărit de creditorii moştenirii ca pârât (cu excepţia situaţiei în care a cerut întocmirea inventarului potrivit art. 1.104 C. civ.[5]), fără atestarea prealabilă a calităţii de moştenitor.

Întrucât creanţele din activul succesoral şi pasivul succesoral se divid de drept între moştenitorii universali şi cu titlu universal de la data deschiderii moştenirii, proporţional cu cota succesorală[6], fiecare moştenitor sezinar poate acţiona şi poate fi acţionat numai pentru partea ce-i revine din creanţă, respectiv din datorii sau sarcini. Sezina nu înlătură diviziunea de drept a raporturilor obligaţionale[7].

[1] TJ Hunedoara, dec. civ. nr. 138/1971, în RRD nr. 7/1971, p. 153.

[2] Cas. I, dec. nr. 439/1904, în C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. II, p. 18, nr. 50.

[3] A se vedea şi T. Teleorman, dec. civ. nr. 38/2018, publicată în *Indaco Lege5*.

[4] Moştenitorul sezinar are „exerciţiul tuturor acţiunilor posesorii şi petitorii, deşi de fapt nu a posedat un singur moment imobilul succesiunii" – Cas. I, dec. din 1909, în C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. II, p. 19, nr. 57. În cazul pluralităţii de moştenitori, oricare poate exercita acţiunile în mod indivizibil (de exemplu, acţiunea în revendicare, în anularea unui contract încheiat de defunct etc.). A se vedea Ph. Malaurie, L. Aynès, *op. cit.*, p. 120, nr. 164.

[5] Reamintim că, potrivit art. 1.104 C. civ., „(1) În cazul în care succesibilul a cerut întocmirea inventarului anterior exercitării dreptului de opţiune succesorală, termenul de opţiune nu se va împlini mai devreme de două luni de la data la care i se comunică procesul-verbal de inventariere. (2) Pe durata efectuării inventarului, succesibilul nu poate fi considerat moştenitor, cu excepţia cazului în care a acceptat moştenirea".

[6] Pentru amănunte şi excepţii, a se vedea *supra* nr. 290 şi 293-294.

[7] În acest sens, se poate spune că sezina are *caracter divizibil*. A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 93-94.

Secţiunea a II-a
Dobândirea sezinei de către moştenitorii nesezinari

300. *Consideraţii generale.* În dreptul nostru, numai soţul supravieţuitor, descendenţii şi ascendenţii privilegiaţi sunt moştenitori sezinari, deci nu au nevoie de atestarea prealabilă a calităţii lor de moştenitori de către organele abilitate de lege. În schimb, ceilalţi moştenitori legali, precum şi moştenitorii testamentari pot intra în stăpânirea bunurilor succesorale şi pot exercita drepturile şi acţiunile[1] succesorale numai după încuviinţare, ceea ce se face, de regulă, prin eliberarea certificatului de moştenitor de către notarul public, după soluţionarea neînţelegerilor pe cale judecătorească, dacă este cazul[2].

În privinţa dobândirii sezinei, noul Cod civil face unele diferenţieri după cum este vorba de moştenitori legali nesezinari, legatari universali sau cu titlu universal ori legatari cu titlu particular.

Urmează să analizăm aceste probleme ţinând seama şi de dispoziţiile Legii notarilor publici şi a activităţii notariale nr. 36/1995.

301. *Dobândirea sezinei de către moştenitorii legali nesezinari.* Potrivit art. 1.127 C. civ., moştenitorii legali nesezinari (ascendenţii ordinari şi rudele colaterale – n.n.) dobândesc sezina numai prin eliberarea certificatului de moştenitor, dar cu efect retroactiv din ziua deschiderii moştenirii. În prezent, dobândirea sezinei se realizează pe calea procedurii succesorale notariale (necontencioase), prin eliberarea certificatului de moştenitor de către notarul public competent potrivit

[1] Întrucât prin *petiţia de ereditate* se urmăreşte recunoaşterea calităţii de moştenitor şi restituirea bunurilor succesorale, ea poate fi intentată şi de către moştenitorii nesezinari înainte de a fi însezinaţi prin eliberarea certificatului de moştenitor. A se vedea: Cas. I, dec. nr. 213/1901, în C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. II, p. 18; C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 435; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 77.

[2] Trimiterea în stăpânirea moştenirii poate fi cerută şi de către moştenitorul legal sau testamentar străin, pentru că ea nu modifică drepturile succesorale (Cas. I, dec. nr. 55/1898 şi nr. 250/1898; Cas., SU, dec. nr. 3/1898 şi nr. 8/1898, în C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. II, p. 17, nr. 38-40). Numai dreptul de proprietate asupra „terenului", privit în materialitatea lui (iar nu şi echivalentul lui în bani sau în alte bunuri), nu poate fi dobândit de cetăţenii străini şi apatrizi decât în condiţiile legii.

legii. Numai dacă se ivesc neînţelegeri între persoanele interesate procedura notarială se suspendă şi certificatul de moştenitor se eliberează după soluţionarea neînţelegerilor pe cale judecătorească, în baza hotărârii rămase definitivă[1].

Până la dobândirea sezinei prin eliberarea certificatului de moştenitor, moştenitorul nesezinar nu poate exercita acţiunile dobândite prin moştenire, respectiv nu poate fi urmărit în calitate de moştenitor

[1] *Pentru a avea dovada calităţii de moştenitor şi a întinderii drepturilor succesorale, eliberarea certificatului de moştenitor se solicită şi de către moştenitorii sezinari.* Pe de altă parte, eliberarea certificatului de moştenitor nu este obligatorie nici în cazul moştenitorilor nesezinari. Procedura succesorală notarială se deschide la cererea oricărei persoane interesate, precum şi a secretarului consiliului local al localităţii în raza căreia se aflau bunurile defunctului la data deschiderii moştenirii [art. 103 alin. (1) din Legea nr. 36/1995]. De exemplu, moştenitorul nesezinar care deţine bunurile mobile moştenite (obiecte de mobilier, de vestimentaţie, tablouri, bibelouri, cărţi etc.), care *nu* sunt supuse unei evidenţe speciale (cum sunt supuse, de exemplu, autovehiculele), nu are interes să solicite deschiderea procedurii succesorale notariale.

Pe de altă parte, s-a precizat că certificatul de moştenitor (procedura succesorală notarială) are *un caracter facultativ*, în sensul că „succesibilul sau altă persoană interesată poate sesiza direct instanţa judecătorească în vederea dezbaterii unei succesiuni" [art. 110 alin. (1) din Legea nr. 36/1995]. Trebuie precizat însă că, potrivit art. 193 C. pr. civ., „(1) Sesizarea instanţei se poate face numai după îndeplinirea unei proceduri prealabile, dacă legea prevede în mod expres aceasta. Dovada îndeplinirii procedurii prealabile se va anexa la cererea de chemare în judecată. (2) Neîndeplinirea procedurii prealabile nu poate fi invocată decât de către pârât prin întâmpinare, sub sancţiunea decăderii. (3) *La sesizarea instanţei cu dezbaterea procedurii succesorale, reclamantul va depune o încheiere emisă de notarul public cu privire la verificarea evidenţelor succesorale prevăzute de Codul civil. În acest caz, neîndeplinirea procedurii prealabile va fi invocată de către instanţă, din oficiu, sau de către pârât*". A se vedea şi: TS, col. civ., dec. nr. 672/1965, în *Repertoriu... 1952-1969*, p. 451; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 65; Jud. Caracal, sent. civ. nr. 1374/1978, cu *notă* de I.P. Cernat, în RRD nr. 7/1980, p. 43-45.

În practica recentă (a se vedea, de exemplu, Jud. Cluj-Napoca, sent. civ. nr. 1727/2016, publicată în *Indaco Lege5*) s-a decis că „obligaţia de a depune anexat cererii de chemare în judecată încheierea notarului public cu privire la verificarea evidenţelor succesorale după toţi defuncţii ale căror succesiuni trebuie dezbătute este o obligaţie legală", iar nerespectarea acestei obligaţii determină *respingerea cererii ca inadmisibilă*.

[art. 1.127 alin. (2) C. civ.] şi nici nu poate administra patrimoniul succesoral. Însă dobândirea sezinei nu afectează *dobândirea drepturilor*, care operează în virtutea legii din momentul deschiderii succesiunii, chiar şi în cazul moştenirii testamentare. Prin urmare, moştenitorul nesezinar poate să înstrăineze bunurile moştenite înainte de dobândirea sezinei, deoarece exercită un drept al său propriu[1], şi poate cere notarului public luarea măsurilor de conservare a bunurilor succesorale (art. 1.117 C. civ.).

Dobândirea sezinei produce aceleaşi efecte ca şi sezina legală[2] şi operează retroactiv până în ziua deschiderii moştenirii, moştenitorul însezinat având dreptul şi la fructele bunurilor moştenite de la această dată[3]. Numai în cazul legatelor art. 1.058 C. civ. prevede că legatarul are dreptul la fructele bunurilor moştenirii care i se cuvin din ziua deschiderii moştenirii sau din ziua în care legatul produce efecte în privinţa sa, cu excepţia cazului în care cel care a posedat bunurile ce constituie obiectul legatului a fost de bună-credinţă[4].

302. *Dobândirea sezinei de către legatarul universal.* Potrivit art. 1.128 alin. (1) C. civ., legatarul universal poate cere intrarea în stăpânirea de fapt a moştenirii de la moştenitorii rezervatari. După cum am arătat în cele ce precedă, în sistemul noului Cod civil toţi moştenitorii rezervatari sunt şi moştenitori sezinari.

Dacă asemenea moştenitori nu există sau refuză, legatarul universal intră în stăpânirea moştenirii prin eliberarea certificatului de moştenitor[5].

---

[1] Cas. I, dec. din 20 octombrie 1908, în C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. II, p. 19, nr. 55.

[2] Cas. I, dec. nr. 397/1896, în C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. II, p. 17, nr. 36.

[3] A se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 436.

[4] Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, 2019, p. 145-146, nr. 154.

[5] În literatura de specialitate (a se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 414) se arată: „În mod bizar, art. 1.128 alin. (1) teza a II-a NCC prevede că punerea în posesie se va face prin eliberarea certificatului de moştenitor şi în ipoteza în care există moştenitori sezinari, dar aceştia refuză predarea. Or, de vreme ce, prin natura ei, procedura succesorală notarială, în cadrul căreia se eliberează certificatul de moştenitor, este una graţioasă, ea trebuie suspendată de îndată ce între moştenitori se ivesc neînţelegeri, adică un litigiu [art. 109 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 36/1995 a notarilor publici şi

În lumina Legii nr. 36/1995, intrarea în stăpânirea moştenirii de către legatarul universal se realizează şi produce efecte, ca şi în cazul moştenitorilor legali nesezinari, *prin eliberarea certificatului de moştenitor de către notarul public* (după soluţionarea neînţelegerilor de către instanţă, dacă este cazul), în toate cazurile în care moştenitorii legali nu au consimţit de bunăvoie la stăpânirea succesiunii de către legatarul universal.

În cadrul procedurii succesorale notariale, dacă legatarul universal a fost instituit printr-un testament autentic, se citează numai moştenitorii rezervatari, iar dacă nu există astfel de moştenitori, numai legatarul. Dacă testamentul este olograf sau mistic, se citează şi moştenitorii legali nerezervatari. În ambele cazuri se va cita şi executorul testamentar, dacă a fost desemnat prin testament [art. 106 alin. (3) din Legea nr. 36/1995]. Evident, necitarea moştenitorilor legali nerezervatari în cazul testamentului autentic nu anihilează dreptul lor de a ataca, potrivit legii, cu acţiune în justiţie testamentul.

În sfârşit, precizăm că sezina urmează să fie dobândită de către legatarul universal potrivit regulilor arătate chiar dacă el ar avea calitatea de moştenitor legal sezinar (de exemplu, unul dintre copiii defunctului instituit legatar universal). Întrucât el invocă calitatea de moştenitor testamentar – pentru a dobândi mai mult decât cota sa de moştenitor legal –, această calitate urmează să fie atestată, dacă nu a fost recunoscută de bunăvoie, pe cale notarială sau judecătorească[1].

---

a activităţii notariale, republicată], care nu pot fi soluţionate decât de instanţa de judecată". Aceleaşi consideraţii se fac şi în legătură cu art. 1.128 alin. (2) teza a II-a C. civ.

Lăsând la o parte faptul că refuzul de predare nu este incompatibil cu eliberarea certificatului de moştenitor (de exemplu, fiul defunctului – moştenitor rezervatar – refuză predarea de bunăvoie a bunurilor succesorale, dar afirmă că va face acest lucru după eliberarea certificatului de moştenitor pentru a se proceda de către notar la reducţiunea liberalităţii, potrivit legii, iar legatarul universal este de acord cu acest mod de a se proceda), legiuitorul a avut în vedere faptul că, potrivit art. 116 alin. (6) din Legea nr. 36/1995, „*După suspendarea procedurii succesorale în cazurile prevăzute la art. 109 alin. (1) lit. b) şi c), certificatul de moştenitor se eliberează în baza hotărârii judecătoreşti rămase definitivă*". Aşadar, nu este nimic bizar...

[1] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 83.

303. *Dobândirea sezinei de către legatarul cu titlu universal.* Potrivit art. 1.128 alin. (2) C. civ., legatarul cu titlu universal poate cere intrarea în stăpânirea de fapt a moștenirii de la moștenitorii rezervatari sau, după caz, de la legatarul universal intrat în stăpânirea moștenirii ori de la moștenitorii legali nerezervatari care au intrat în stăpânirea moștenirii, fie de drept, fie prin eliberarea certificatului de moștenitor[1]. Dacă asemenea moștenitori nu există sau refuză, legatarul cu titlu universal intră în stăpânirea moștenirii prin eliberarea certificatului de moștenitor.

Practic, dacă intrarea în stăpânirea fracțiunii din moștenire nu se realizează prin bună învoială, legatarul cu titlu universal va intra în posesiune pe baza certificatului de moștenitor eliberat de către notarului public (după soluționarea neînțelegerilor de către instanță, dacă este cazul), în condițiile prevăzute de lege pentru legatarul universal. Deși Legea nr. 36/1995 nu se referă expres la legatarul cu titlu universal, dispozițiile ei sunt aplicabile în mod corespunzător, ținând seama de vocația mai limitată a legatarului cu titlu universal. De exemplu, citarea moștenitorilor legali nerezervatari va fi obligatorie chiar dacă legatarul cu titlu universal a fost instituit printr-un testament autentic, deoarece ei au vocație la fracțiunea din moștenire ce depășește partea legatarului cu titlu universal. În schimb, dacă există mai multe legate cu titlu universal care epuizează întreaga moștenire (de exemplu, două pentru câte o jumătate din moștenire), citarea moștenitorilor nerezervatari nu va fi obligatorie [art. 106 alin. (3) din Legea nr. 36/1995].

304. *Predarea legatului cu titlu particular.* Potrivit art. 1.129 C. civ., legatarul cu titlu particular intră în posesia obiectului legatului din ziua în care acesta i-a fost predat de bunăvoie sau, în lipsă, din ziua depunerii la instanță a cererii de predare. În aplicarea acestei dispoziții, trebuie să avem în vedere natura dreptului care formează obiectul legatului.

[1] Referirea la moștenitorii care au intrat în stăpânirea moștenirii *de drept* îi vizează, în mod evident, doar pe moștenitorii rezervatari, singurii care au dreptul să stăpânească bunurile moștenirii și să administreze patrimoniul succesoral înainte de obținerea certificatului de moștenitor. Particula „fie" are rolul de a face distincția între cei care au intrat în stăpânirea moștenirii de drept și cei care au avut nevoie de eliberarea certificatului de moștenitor.

Astfel, de exemplu, dacă legatul are ca obiect liberarea legatarului de o datorie către defunct (*legatum liberationis*), nu se pun probleme de executare a legatului, deoarece datoria se stinge de la data deschiderii moștenirii. În cazul legatului având ca obiect sume de bani, valori sau titluri de valoare, instituțiile specializate nu vor putea proceda la predare decât în baza hotărârii judecătorești ori a certificatului de moștenitor care constată valabilitatea dispoziției testamentare și calitatea de legatar [art. 1.049 alin. (2) C. civ.].

Dacă legatul are ca obiect un drept real asupra unui lucru individual determinat, legatarul poate valorifica dreptul dobândit din momentul deschiderii moștenirii [art. 1.059 alin. (1) C. civ.] – împotriva deținătorului bunului – printr-o *acțiune reală* în revendicare, dacă dreptul dobândit este cel de proprietate, sau prin acțiunea confesorie, în cazul unui alt drept real.

Dacă legatul are ca obiect un drept de creanță (inclusiv bunuri determinate generic), legatarul poate obține executarea legatului printr-o *acțiune personală*, cu caracter patrimonial (prescriptibilă în termenul general de prescripție de 3 ani[1]), întemeiată pe testament (*ex testamento*), intentată împotriva moștenitorilor universali sau cu titlu universal (între care datoria se divide, de regulă, proporțional cu cotele succesorale) sau, în mod excepțional, împotriva legatarului cu titlu particular însărcinat de testator cu plata legatului ori împotriva terțului debitor, dacă legatul are ca obiect creanța testatorului împotriva acestuia (*legatum nominis*).

Precizăm că, potrivit art. 2.386 pct. 7 C. civ., legatarii cu titlu particular beneficiază de *ipotecă legală* asupra imobilelor din moștenire cuvenite celui obligat la executarea legatului, pentru plata acestuia.

În sfârșit, menționăm că legatarul cu titlu particular poate valorifica drepturile succesorale în cadrul procedurii succesorale notariale, obținând certificatul de moștenitor (legatar) ca dovadă a calității de legatar pe care notarul o constată în temeiul testamentului care îndeplinește condițiile legale de formă, nu conține dispoziții contrare legii și nu aduce atingere drepturilor moștenitorilor rezervatari sau există acordul acestora. Legea nr. 36/1995 precizează expres că, în aceste

[1] A se vedea TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 2081/1997, în *Culegere TMB 1993-1997*, p. 286-287.

condiţii, „notarul public va putea stabili drepturile legatarului particular asupra bunurilor determinate prin testament", putând proceda, cu acordul moştenitorilor, şi la reducerea liberalităţilor, până la limitele prevăzute de lege [art. 115 alin. (2) teza ultimă şi alin. (3)].

305. *Dreptul de preferinţă al creditorilor moştenirii faţă de legatari.* Art. 1.067 alin. (1) C. civ. consacră în mod expres principiul *nemo liberalis nisi liberatus* („nimeni nu poate face liberalităţi cât timp nu şi-a plătit creditorii")[1]. Astfel, potrivit acestui text de lege, „Creditorii moştenirii au dreptul să fie plătiţi cu prioritate faţă de legatari". Activul brut al moştenirii formează obiectul dreptului de gaj general al creditorilor moştenirii, care pot cere achitarea datoriilor şi sarcinilor moştenirii cu întâietate faţă de legate, urmând ca acestea din urmă să fie plătite numai din activul net şi – mai mult decât atât – numai în limitele cotităţii disponibile, dacă există moştenitori rezervatari care solicită reducţiunea.

Art. 1.067 alin. (2) C. civ. consacră un *caz de reducţiune atipică*, întrucât anumite legate cu titlu particular pot fi reduse chiar fără a exista moştenitori rezervatari. Potrivit art. 1.067 alin. (2) C. civ., „Dacă legatele cu titlu particular depăşesc activul net al moştenirii, ele vor fi reduse în măsura depăşirii, la cererea creditorilor moştenirii sau a celui care este obligat să le execute". Un exemplu este edificator: să presupunem că activul brut al moştenirii *de cuius*-ului X este de 200.000 de lei, pasivul succesoral este de 140.000 de lei, iar X le-a lăsat lui A şi B câte un legat cu titlu particular, lui A o maşină în valoare de 60.000 de lei şi, respectiv, lui B un teren în valoare de 40.000 de lei. Moştenirea a mai fost acceptată şi de fratele F. Activul brut va servi în primul rând pentru plata creditorilor moştenirii. Aşadar, creditorii primesc bunuri în valoare de 140.000 de lei pentru a stinge pasivul, iar activul net este de 60.000 de lei. Întrucât suma legatelor este de 100.000 de lei (mai mare decât activul net), cele 2 legate cu titlu particular vor fi reduse, toate deodată şi proporţional; în consecinţă, legatul lui A se va reduce de la 60.000 de lei la 36.000 de lei, iar legatul lui B se va reduce de la 40.000 de lei la 24.000 de lei.

[1] Legatarii nu pot cere predarea legatelor decât după achitarea în prealabil a datoriilor. A se vedea TS, col. civ., dec. nr. 1192/1957, în *Repertoriu... 1952-1969*, p. 443.

Acesta reprezintă un caz la care face referire şi art. 1.114 alin. (3) lit. c) C. civ., potrivit căruia legatarul cu titlu particular răspunde pentru pasivul moştenirii, însă numai cu bunul sau bunurile ce formează obiectul legatului, dacă celelalte bunuri ale moştenirii sunt insuficiente pentru plata datoriilor şi sarcinilor moştenirii. Este evident că, în exemplul prezentat mai sus, fratele F nu va culege niciun bun[1].

Potrivit art. 1.067 alin. (3) C. civ., „În cazul în care, fără a se cunoaşte anumite datorii sau sarcini ale moştenirii, a fost executat un legat, moştenitorul legal sau testamentar, creditorii sau orice persoană interesată poate solicita restituirea de la legatarul plătit, în măsura în care legatul urmează a fi redus". Bunăoară, în exemplul prezentat mai sus, dacă activul brut este de 200.000 de lei, iar la data deschiderii moştenirii era cunoscut doar un pasiv succesoral de 40.000 de lei, fratele F are obligaţia să execute cele două legate cu titlu particular (în valoare totală de 100.000 de lei), lui revenindu-i bunuri în valoare de 60.000 de lei. În cazul în care ulterior se dovedeşte că pasivul era mai mare (de exemplu, pe lângă datoria cunoscută de 40.000 de lei, *de cuius*-ul X luase cu împrumut suma de 100.000 de lei de la un prieten, iar termenul de restituire se împlineşte la un an după decesul lui X), legatele lui A şi B se vor reduce pentru a fi plătit creditorul. Astfel, datoria de 100.000 de lei faţă de creditor va fi acoperită parţial de către F (60.000 de lei, adică în limita bunurilor moştenite) şi parţial de A şi B, ale căror legate se vor reduce de la 60.000 de lei la 36.000 de lei şi, respectiv, de la 40.000 de lei la 24.000 de lei.

[1] Dacă F ar fi fost copilul defunctului, calitatea lui de moştenitor rezervatar ar fi avut drept consecinţă reducerea legatelor în limita cotităţii disponibile de 30.000 de lei, pentru ca F să primească rezerva de 30.000 de lei. În această ipoteză, creditorii ar fi primit bunuri în valoare de 140.000 de lei, F ar fi primit bunuri în valoare de 30.000 de lei (rezerva de 1/2 din masa de calcul de 60.000 de lei), legatul lui A s-ar fi redus de la 60.000 de lei la 18.000 de lei, iar legatul lui B s-ar fi redus de la 40.000 de lei la 12.000 de lei.

Capitolul IV
Petiţia de ereditate

306. *Noţiunea.* În capitolele precedente am analizat regulile care guvernează transmisiunea activului şi pasivului moştenirii, precum şi dobândirea sezinei. În unele cazuri însă, patrimoniul succesoral este stăpânit de persoane ale căror drepturi succesorale sunt contestate de alte persoane, care pretind că ar avea calitatea de adevăraţi moştenitori universali sau cu titlu universal. Mijlocul juridic (acţiunea) cu ajutorul căruia aceste din urmă persoane pot valorifica drepturile pretinse şi pot intra în posesiunea moştenirii se numeşte petiţie de ereditate (*petitio hereditatis*). Prin această acţiune reclamantul cere recunoaşterea calităţii (titlului) sale de moştenitor şi, drept consecinţă, posesiunea patrimoniului succesoral.

Prin urmare, *petiţia de ereditate* este o acţiune prin care o persoană cere instanţei judecătoreşti recunoaşterea titlului său de moştenitor legal sau legatar (universal sau cu titlu universal) şi obligarea la restituirea bunurilor succesorale (universalitate sau cotă-parte din universalitate) a persoanei care – pretinzându-se, de asemenea, moştenitor universal ori cu titlu universal – deţine aceste bunuri (sau unele dintre ele) în această calitate, drepturile pretinse de cele două părţi fiind inconciliabile.

307. *Părţile. Deosebire faţă de alte acţiuni.* După cum rezultă din definiţia dată, *reclamantul* în petiţia de ereditate este persoana care se pretinde a fi succesor universal sau cu titlu universal, respectiv succesorii ei în drepturi (cesionarii de drepturi succesorale sau moştenitorii ei prin retransmitere, în caz de deces). Legatarul cu titlu particular îşi poate valorifica drepturile dobândite prin intermediul acţiunii în revendicare sau confesorie (dacă dreptul dobândit este real) ori al acţiunii personale (dacă legatul are ca obiect un drept de creanţă). Neavând pretenţii asupra universalităţii succesorale, *legatarul cu titlu particular nu beneficiază de petiţia de ereditate.*

Pârâtul este, de asemenea, o persoană care se pretinde a fi succesor universal sau cu titlu universal şi care posedă bunurile succesorale în

această calitate[1] (posesor *pro herede*). Din această cauză, natura adevărată a acţiunii se poate stabili numai după ce pârâtul şi-a precizat poziţia faţă de cererea reclamantului: se apără în calitate de succesor universal sau cu titlu universal ori în altă calitate.

Astfel, dacă pârâtul posedă bunurile succesorale şi se apără în calitate de proprietar sau de titular al unui alt drept real ori de posesor ordinar – iar nu de moştenitor – acţiunea va fi de revendicare, negatorie sau posesorie, după caz, chiar dacă reclamantul va trebui să-şi dovedească calitatea sa de moştenitor pentru a putea acţiona (calitate procesuală activă).

Petiţia de ereditate nu se confundă nici cu acţiunea personală prin care reclamantul cere plata datoriei pârâtului faţă de succesiune, dacă acesta din urmă refuză plata nu pentru că ar fi moştenitor (stingerea ei prin confuziune), ci din cauza inexistenţei datoriei sau a stingerii ei pe altă cale (de exemplu, plata, remiterea de datorie, prescripţia extinctivă etc.).

Uneori petiţia de ereditate este valorificată ca o chestiune prejudicială, în cadrul unei acţiuni de partaj, cu care însă nu se confundă, aceasta din urmă având ca obiect împărţeala moştenirii după ce calitatea moştenitorilor şi întinderea drepturilor lor au fost stabilite în cadrul petiţiei de ereditate.

Alteori reuşita petiţiei de ereditate presupune admiterea acţiunii în anularea certificatului de moştenitor eliberat pe numele pârâtului, dacă reclamantul se consideră vătămat în drepturi prin eliberarea lui (art. 1.134 C. civ. şi art. 120 din Legea nr. 36/1995), sau în anularea testamentului pe care pârâtul îşi întemeiază calitatea sa de legatar universal sau cu titlu universal.

308. *Caractere juridice*

a) Majoritatea autorilor califică petiţia de ereditate drept o *acţiune reală*[2], căci are drept scop deposedarea moştenitorului aparent de

---

[1] În cadrul petiţiei de ereditate se pune în discuţie însuşi titlul de succesor al moştenitorului aparent. A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 1051/1969, în CD, 1969, p. 160.

[2] A se vedea, de exemplu: C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 493, nr. 708; M.B. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 270; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 513; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 425; D. Macovei, *op. cit.*, p. 160; V. Stoica, *op. cit.*, p. 136; Mazeaud, *op. cit.*,

bunurile succesorale, creanţele din masa succesorală fiind vizate ca o valoare patrimonială, iar nu ca un raport juridic valorificat împotriva debitorului.

S-a mai susţinut că petiţia de ereditate ar fi o acţiune personală, mixtă sau că natura acţiunii ar depinde de alcătuirea concretă a activului succesoral. Indiferent de calificare, potrivit art. 118 C. pr. civ., competenţa de a soluţiona petiţia de ereditate aparţine instanţei de la locul deschiderii moştenirii. Dispoziţiile procedurale de drept comun (art. 107 şi urm. C. pr. civ.) se aplică numai în cazul acţiunilor intentate împotriva persoanelor care nu pretind a avea calitatea de moştenitor.

b) Petiţia de ereditate este *o acţiune divizibilă*, în sensul că fiecare pretins moştenitor (în caz de pluralitate) trebuie să acţioneze, respectiv să se apere în nume propriu, neputând reprezenta – în puterea legii – pe comoştenitori, iar hotărârea obţinută este opozabilă numai faţă de părţile din proces. De exemplu, respingerea acţiunii intentate de un pretins moştenitor nu poate fi opusă cu autoritate de lucru judecat faţă de acţiunea intentată de un alt moştenitor.

c) În sfârşit, petiţia de ereditate este *o acţiune imprescriptibilă*, moştenitorul cu vocaţie universală sau cu titlu universal putând obţine ***oricând*** recunoaşterea calităţii sale de moştenitor (art. 1.130 C. civ.)[1].

309. *Dovada calităţii de moştenitor.* Problema centrală care se pune în legătură cu soluţionarea petiţiei de ereditate este dovedirea calităţii de moştenitor legal sau de legatar universal ori cu titlu universal. Mijloacele de probă admise în acest cadru sunt certificatul de moştenitor sau certificatul de calitate de moştenitor, testamentul, actele de stare civilă şi orice alte mijloace de probă admise de lege. În cadrul soluţionării petiţiei de ereditate, cu ajutorul acestor mijloace de probă, reclamantul, pentru a avea câştig de cauză, trebuie să probeze

p. 987, nr. 1253; J. Guinand, M. Stettler, *Droit civil. II. Successions*, Ed. Univ. Fribourg, Suisse, 1999, p. 218; J. Kocsis, P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 364. Pentru practica judecătorească, a se vedea, de exemplu: TS, s. civ., dec. nr. 1051/1969, în CD, 1969, p. 160-164; *idem*, dec. nr. 447/1972, nepublicată; C. Ap. Bucureşti, s. a IX-a, dec. nr. 174/2010, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 298-301.

[1] Pentru controversele existente înainte de adoptarea noului Cod civil, a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 480, nota de subsol nr. 3.

că are calitatea de moştenitor – în tot sau în parte – în privinţa patrimoniului succesoral reclamat, titlul său fiind preferabil ori concurent cu titlul pârâtului.

Certificatul de moştenitor se eliberează de către notarul public în cadrul procedurii succesorale notariale necontencioase şi cuprinde constatările referitoare la patrimoniul succesoral, numărul şi calitatea moştenitorilor şi cotele ce le revin din patrimoniul defunctului, respectiv bunurile atribuite dacă moştenitorii şi-au împărţit bunurile prin bună învoială în acest cadru (art. 1.132 C. civ. şi art. 116 din Legea nr. 36/1995). Certificatul astfel eliberat – mijloc de însezinare şi instrument probatoriu – face dovada deplină în privinţa calităţii de moştenitor, legal sau testamentar, precum şi dovada dreptului de proprietate al moştenitorilor acceptanţi asupra bunurilor[1] din masa succesorală, în cota care se cuvine fiecărui moştenitor în parte[2] [art. 1.133 alin. (1) C. civ. şi art. 120 alin. (3) din Legea nr. 36/1995].

Menţiunile din noul Cod civil şi din Legea nr. 36/1995 relative la valoarea juridică a certificatului de moştenitor – introduse la cererea reprezentanţilor U.N.N.P.R. – nu transformă certificatul de moştenitor într-un mijloc de probă absolut cu privire la calitatea moştenitorului de proprietar al bunurilor ce fac parte din moştenire. Dimpotrivă, cele consemnate în certificatul de moştenitor pot fi combătute de terţii

[1] În cazul în care există şi alte bunuri succesorale, care nu au fost cuprinse în certificatul de moştenitor (sau în *certificatul de moştenitor suplimentar* eliberat potrivit art. 119 din Legea nr. 36/1995), „oricare dintre moştenitori este îndreptăţit să ceară instanţei să constate această situaţie şi să includă în masa succesorală toate acele bunuri ce au existat, la data deschiderii succesiunii, în patrimoniul persoanei decedate" (CSJ, completul de 7 jud., dec. nr. 7/1993 în *Buletinul CSJ 1993*, p. 11). A se vedea şi: TS, s. civ., dec. nr. 1537/1983 şi nr. 1758/1983, în CD, 1983, p. 92-97; CSJ, s. civ., dec. nr. 790/1990, în Dreptul nr. 1/1991, p. 69. De asemenea, în practică s-a decis că, în cazul în care cu privire la un teren s-a dispus reconstituirea dreptului de proprietate, se va emite un supliment de certificat de moştenitor, fără a exista vreun motiv de nulitate a certificatului anterior emis, având în vedere că analiza cauzelor de nulitate se face în funcţie de datele de la momentul emiterii actului a cărui nulitate se invocă, iar nu în funcţie de elementele intervenite ulterior" (C. Ap. Bucureşti, s. a IX-a, dec. nr. 357/2009, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 253, şi V. Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1290).

[2] A se vedea, în acest sens, de exemplu: TS, s. civ., dec. nr. 2588/1973, în RRD nr. 7/1974, p. 59; *idem*, dec. nr. 968/1985, în CD, 1985, p. 90-91.

interesaţi prin proba contrară, autorul moştenitorului neputând să-i transmită acestuia din urmă mai multe drepturi decât el însuşi a avut[1].

La cererea moştenitorilor, notarul public poate elibera *certificatul de calitate de moştenitor*. Acesta atestă numărul, calitatea şi întinderea drepturilor tuturor moştenitorilor legali, cu respectarea procedurii prevăzute pentru eliberarea certificatului de moştenitor, exceptând dispoziţiile privind masa succesorală. Certificatul de calitate de moştenitor se eliberează cu respectarea procedurii prevăzute de lege pentru eliberarea certificatului de moştenitor, stabilindu-se şi cotele succesorale. Certificatul de calitate de moştenitor se eliberează şi în situaţia în care s-a eliberat anterior certificat de moştenitor (art. 117 din Legea nr. 36/1995)[2].

Dacă certificatul de moştenitor (*de calitate* de moştenitor) a fost emis pe numele uneia dintre părţile litigante (de exemplu, al pârâtului) şi cealaltă parte se consideră vătămată prin emiterea lui, va putea cere instanţei judecătoreşti constatarea sau, după caz, declararea nulităţii

[1] După cum s-a reţinut în practica judiciară (a se vedea TMB, s. a V-a civ., dec. nr. 4290/2017, publicată în *Indaco Lege5*), „certificatul de moştenitor nu poate fi opus terţilor ca instrument de dovadă absolută, el neconstituind un titlu de proprietate, căci el nu poate fi considerat ca o dovadă că bunurile aflate în patrimoniul defunctului au fost proprietatea acestuia care s-au transmis apoi, prin efectul moştenirii, în patrimoniul succesorului. Notarul nu are chemarea să ateste calitatea de proprietar a defunctului, ci numai calitatea de moştenitor şi întinderea drepturilor succesorale ale fiecărui moştenitor. Certificatul de moştenitor este un mijloc de dovadă a dobândirii drepturilor pe cale de moştenire *(mortis causa)* şi nu constituie dovada însăşi a existenţei acelui drept şi cu atât mai puţin un act constitutiv al acestui drept. Notarul public constată şi autentifică existenţa şi calitatea moştenitorilor, declaraţia acestora privind bunurile aflate în masa succesorală şi stabileşte cotele care li se cuvin. Dovada dobândirii dreptului de proprietate de către defunct se face cu alte mijloace de probă decât certificatul de moştenitor şi declaraţiile succesorilor. De aceea, orice terţ care a fost vătămat în drepturile sale prin certificatul de moştenitor poate cere anularea acestuia, iar în dovedirea acţiunii poate folosi orice mijloc de probă permis de lege".

[2] În legătură cu certificatul de calitate de moştenitor, în literatura de specialitate s-a arătat în mod corect că succesibilii care solicită un atare certificat trebuie să facă dovada acceptării moştenirii (exprese sau tacite, în condiţiile legii) în termenul de exercitare a dreptului de opţiune succesorală (I. Popa, *Procedura succesorală notarială*, în RRDP nr. 1/2007, p. 213).

acestuia şi stabilirea drepturilor sale, conform legii (art. 1.134 C. civ. şi art. 120 din Legea nr. 36/1995).

În privinţa constatării sau, după caz, a declarării nulităţii certificatului de moştenitor, trebuie să deosebim după cum (i) partea care o cere a participat la procedura succesorală notarială şi a consimţit la eliberarea lui sau (ii) are calitatea de terţă persoană care nu şi-a dat acordul la emiterea lui.

(i) Dacă reclamantul din proces a participat la procedura succesorală notarială şi a consimţit la eliberarea certificatului de moştenitor, acesta are valoarea unei convenţii între moştenitori (art. 969 C. civ. din 1864, respectiv art. 1.270 C. civ.) şi anularea lui, respectiv constatarea nulităţii vor putea fi cerute numai pentru vicii de consimţământ sau incapacitate[1] (acţiunea în anulare fiind prescriptibilă) ori pentru cauze de nulitate absolută[2] (acţiunea în constatarea nulităţii absolute fiind imprescriptibilă), potrivit dreptului comun.

(ii) În schimb, faţă de terţi (inclusiv partea din proces care nu a participat la emiterea lui) menţiunile certificatului de moştenitor sunt opozabile numai până la dovada contrară. Ei pot cere *oricând* constatarea nulităţii certificatului de moştenitor, iar acţiunea poate

[1] A se vedea: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 181; R. Petrescu, *Aspecte din practica judiciară în legătură cu anularea certificatului de moştenitor*, în RRD nr. 9/1975, p. 36-37; I. Spirescu, I. Mihalache, *Anularea certificatului de moştenitor la cererea părţilor prezente la dezbaterea succesorală în faţa notarului de stat*, în RRD nr. 6/1981, p. 36-37; TS, col. civ., dec. nr. 1827/1955, în CD, 1955, vol. I, p. 194-195; TS, s. civ., dec. nr. 514/1972, în CD, 1972, p. 164-167; *idem*, dec. nr. 1006/1972, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 209-210; *idem*, dec. nr. 2082/1973, în RRD nr. 7/1974, p. 59; *idem*, dec. nr. 624/1978, în RRD nr. 11/1978, p. 59; CSJ, s. civ., dec. nr. 790/1990, în Dreptul nr. 1/1991, p. 69; *idem*, dec. nr. 232/1992, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 136-138; C. Ap. Bucureşti, s. a III-a civ., dec. nr. 2203/2001, în *Practică judiciară civilă 2001-2002*, p. 299; C. Ap. Bucureşti, s. a IV-a civ., dec. nr. 2225/2003, în *Practică judiciară civilă 2003-2004*, p. 100; C. Ap. Bucureşti, s. a III-a civ., dec. nr. 754/2004, în *Practică judiciară civilă 2003-2004*, p. 322; C. Ap. Bucureşti, s. a IV-a civ., dec. nr. 140/2005, în *Culegere de practică judiciară în materie civilă 2005*, p. 154; C. Ap. Bucureşti, s. a IV-a civ., dec. nr. 824/2010, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 95-96; T. Hunedoara, dec. civ. nr. 434/2018, publicată în *Indaco Lege5*.

[2] A se vedea: CSJ, s. civ., dec. nr. 459/1993, în *Buletinul CSJ 1993*, p. 28; TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 1325/1992, în *Culegere de practică judiciară civilă pe anul 1992*, p. 165.

avea ca obiect[1]: a) constatarea calităţii de moştenitor, stabilirea masei succesorale şi a drepturilor fiecărui moştenitor[2]; b) cuprinderea în masa succesorală a unui bun aflat în proprietatea unei alte persoane, situaţie în care acţiunea în constatarea nulităţii întruneşte caracteristicile unei acţiuni în revendicare sau în constatare, după caz[3].

Testamentul poate servi, de asemenea, ca instrument probatoriu al calităţii de moştenitor (testamentar) în cadrul procesului declanşat prin petiţia de ereditate, întrucât certificatul de moştenitor nu este un instrument de dovadă obligatoriu[4]. „Exercitarea de către legatarii universali a drepturilor lor nu este condiţionată de existenţa certificatului de moştenitor, care, de altfel, în caz de neînţelegere între părţi nici nu poate fi eliberat, natura şi întinderea drepturilor respective putând fi dovedită în faţa instanţei de judecată"[5].

[1] A se vedea şi M. Nicolae, *Tratat de prescripţie extinctivă*, *op. cit.*, p. 722.

[2] Dacă moştenitorul a acceptat succesiunea expres sau tacit, dar nu a participat la dezbaterea succesorală (în cadrul procedurii notariale), poate cere instanţei competente anularea certificatului de moştenitor eliberat altui (altor) moştenitor(i), acţiunea fiind imprescriptibilă (C. Ap. Suceava, s. civ., dec. nr. 1057/1998, cu *notă* de T. Pungă, în Dreptul nr. 8/1999, p. 121-129). A se vedea şi: P. Perju, *Sinteză teoretică a jurisprudenţei Curţii de Apel Suceava în domeniile dreptului civil şi procesual civil*, în Dreptul nr. 9/2000, p. 146, nr. 11; C. Ap. Bucureşti, s. a III-a civ., dec. nr. 625/2009, citată de C. Nica, *op. cit.*, vol. II, p. 172-174; T. Constanţa, dec. civ. nr. 493/2018, publicată în *Indaco Lege5*.

[3] Acţiunea în constatarea nulităţii parţiale a certificatului de moştenitor, ca urmare a includerii eronate în lăsământul succesoral a unui teren aparţinând unei terţe persoane, este o acţiune în constatarea nulităţii, asemănătoare acţiunii în revendicare, şi, ca atare, este imprescriptibilă (a se vedea ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 2784/2005, în P. Perju, *Probleme de drept civil şi procesual civil din practica Secţiei civile şi de proprietate intelectuală a Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie*, în Dreptul nr. 7/2006, p. 218). A se vedea şi C. Ap. Craiova, s. civ., dec. nr. 1128/2007, citată de L.C. Stoica, *Ineficacitatea actului juridic civil. Practică judiciară*, vol. I, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2009, p. 310-315; Jud. Calafat, sent. civ. nr. 1052/2017, publicată în *Indaco Lege5*.

[4] A se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, p. 185-186; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 169; ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 2160/2007, în Dreptul nr. 12/2007, p. 292, disponibilă şi pe *www.scj.ro*.

[5] TS, s. civ., dec. nr. 672/1965, în JN nr. 10/1965, p. 161. A se vedea şi: TS, col. civ., dec. nr. 1802/1956, în LP nr. 6/1957, p. 734, cu *notă* de Y. Eminescu; *idem*, dec. nr. 884/1958, în CD, 1958, p. 216.

Actele de stare civilă vor putea fi, de asemenea, prezentate ca dovadă a calităţii de moştenitor, a rudeniei cu defunctul sau a calităţii de soţ supravieţuitor. Având caracter autentic, ele vor putea fi combătute numai în condiţiile prevăzute de lege.

Şi *alte mijloace de dovadă* (orice mijloace de probă[1]) vor putea fi prezentate pentru a justifica vocaţia succesorală. În acest sens, legea prevede expres posibilitatea stabilirii calităţii de moştenitor nu numai prin acte de stare civilă, dar şi cu martori [art. 108 alin. (1) din Legea nr. 36/1995]. Această posibilitate există nu numai în cadrul procedurii succesorale notariale, dar şi în faţa instanţei, în cursul judecării petiţiei de ereditate. În acest sens s-a pronunţat şi practica judecătorească: în litigiile privind o avere succesorală, pentru dovada rudeniei cu defunctul pot fi încuviinţate şi alte probe decât actele de stare civilă, care însă să nu fie contrarii certificatelor de stare civilă prezentate[2]. Calitatea de moştenitor legal poate fi dedusă – când nu rezultă cu claritate din actele de stare civilă – din recunoaşterea pârâţilor[3].

Legea nr. 36/1995 reglementează şi ***procedura lichidării pasivului succesoral*** (art. 121-134). Astfel, în cadrul procedurii succesorale notariale, notarul public va putea proceda la lichidarea pasivului succesoral, *cu acordul tuturor moştenitorilor*. Procedura de lichidare constă în: a) recuperarea tuturor creanţelor defunctului; b) plata tuturor datoriilor aferente succesiunii, respectiv a pasivului succesoral, indiferent dacă acestea sunt datorii ale defunctului sau datorii generate pentru dezbaterea procedurii succesorale; c) executarea legatelor cu titlu particular; d) valorificarea bunurilor mobile/imobile ale defunctului, în vederea stingerii pasivului succesoral, în cazul în care în activul succesoral nu există lichidităţi care să acopere pasivul succesiunii sau în cazul în care moştenitorii nu înţeleg să încheie cu creditorii succesiunii o convenţie prin care să se stabilească modalitatea de stingere amiabilă a pasivului.

[1] A se vedea Mazeaud, *op. cit.*, p. 979-980, nr. 1256.

[2] TS, col. civ., dec. nr. 2013/1956, în CD, 1956, vol. I, p. 32; TS, s. civ., dec. nr. 1911/1979, în CD, 1979, p. 161-163.

[3] TJ Timişoara, dec. civ. nr. 323/1987, cu *notă* (I) de D. Radu şi *notă* (II) de C.I. Stoica, în RRD nr. 2/1988, p. 49 şi urm. Pentru considerentele arătate, nu împărtăşim părerea exprimată în prima notă, potrivit căreia dovada calităţii de moştenitor legal trebuie să se facă „pe deplin, cu acte de stare civilă" (p. 54).

Lichidarea se face de către notarul public învestit cu dezbaterea procedurii succesorale sau sub supravegherea acestuia, ori de câte ori în masa succesorală este dovedit un pasiv exigibil. Pentru stabilirea pasivului, notarul public va întocmi inventarul şi va solicita moştenitorilor declaraţii autentice sau orice alte probe despre existenţa pasivului şi caracterul cert, lichid şi exigibil al acestuia, va verifica Registrul naţional notarial de evidenţă a creditorilor persoanelor fizice şi a opoziţiilor la efectuarea partajului succesoral (RNNEC) şi va primi cereri de la creditorii defunctului în vederea recuperării creanţelor acestora, întocmind tabloul creditorilor. Tabloul creditorilor se definitivează în 3 luni de la deschiderea procedurii succesorale notariale, prioritate având creanţele bugetare.

Notarul public învestit cu soluţionarea cauzei succesorale va elibera în faza premergătoare obligatorie un *certificat succesoral de lichidare*, care cuprinde, pe lângă masa succesorală compusă din activ şi pasiv, moştenitorii şi cotele ce revin acestora şi acordul lor cu privire la modul de lichidare a pasivului succesoral, numirea lichidatorului şi termenul de finalizare a procedurii. Notarul public se va îngriji de publicitatea certificatului succesoral de lichidare în registrele publice[1].

După finalizarea procedurii de lichidare, notarul public va elibera certificatul de moştenitor, în masa succesorală urmând a fi evidenţiat produsul net al lichidării. Partajul succesoral între moştenitori se poate face numai după emiterea certificatului de moştenitor eliberat după lichidare[2].

310. *Efectele petiţiei de ereditate.* Dacă acţiunea este admisă, recunoscându-se calitatea de moştenitor a reclamantului, el are dreptul la înapoierea bunurilor succesorale ce au fost deţinute de către pârât, care s-a dovedit a fi fost un simplu *moştenitor aparent*. Dar se pune şi problema efectelor hotărârii faţă de terţii care au încheiat acte juridice cu moştenitorul aparent în perioada dintre momentul deschiderii moştenirii şi data soluţionării petiţiei de ereditate printr-o hotărâre definitivă.

[1] Pentru amănunte privind efectuarea propriu-zisă a lichidării pasivului succesoral, a se vedea art. 125-132 din Legea nr. 36/1995.

[2] Pentru amănunte, a se vedea I. Popa, *op. cit.*, p. 555-558.

310.1. *Efecte între adevăratul moştenitor şi moştenitorul aparent.* Potrivit art. 1.131 alin. (1) C. civ., „Recunoaşterea calităţii de moştenitor îl obligă pe deţinătorul fără titlu al bunurilor din patrimoniul succesoral la restituirea acestor bunuri cu aplicarea regulilor prevăzute la art. 1.635-1.649", din materia restituirii prestaţiilor.

Obligaţia de restituire este guvernată de reguli deosebite (ca şi în materie de revendicare) după cum **(A)** moştenitorul aparent a fost *de bună-credinţă* (de exemplu, nu a avut cunoştinţă de testamentul valorificat în proces de reclamant, de retractarea renunţării la moştenire, de stabilirea filiaţiei copilului din afara căsătoriei etc.) sau **(B)** *de rea-credinţă* (a cunoscut că reclamantul este adevăratul moştenitor). Există şi unele aspecte comune **(C)**.

A. *Dacă moştenitorul aparent a fost de bună-credinţă* [care, potrivit art. 14 alin. (2) C. civ., se prezumă până la proba contrară], el are următoarele obligaţii:

a) să restituie bunurile succesorale *în natură* şi în starea actuală (art. 1.639 C. civ.);

b) dacă restituirea în natură nu poate avea loc din cauza pieirii totale sau a înstrăinării bunurilor supuse restituirii, moştenitorul aparent este ţinut să plătească *valoarea bunurilor considerată fie la momentul primirii lor, fie la acela al pieirii sau al înstrăinării, în funcţie de cea mai mică dintre aceste valori* (art. 1.641 C. civ.);

c) dacă bunurile succesorale *au pierit fortuit*, moştenitorul aparent este liberat de obligaţia restituirii, însă el trebuie să cedeze adevăratului moştenitor, după caz, fie indemnizaţia încasată pentru această pieire, fie, atunci când nu a încasat-o încă, dreptul de a primi această indemnizaţie (art. 1.642 C. civ.);

d) dacă bunurile succesorale *au suferit o pierdere parţială*, cum este o deteriorare sau o altă scădere de valoare, moştenitorul aparent este ţinut să îl indemnizeze pe adevăratul moştenitor, cu excepţia cazului în care pierderea rezultă din folosinţa normală a bunurilor sau dintr-o împrejurare neimputabilă moştenitorului aparent. Atunci când cauza restituirii este imputabilă adevăratului moştenitor, bunurile ce fac obiectul restituirii trebuie înapoiate în starea în care se găsesc la momentul introducerii acţiunii, fără despăgubiri, afară de cazul când această stare este cauzată din culpa moştenitorului aparent (art. 1.643 C. civ.);

e) *rambursarea cheltuielilor* făcute de către moştenitorul aparent cu bunurile succesorale este supusă regulilor prevăzute în materia accesiunii pentru posesorul de bună-credinţă (art. 1.644 C. civ.)[1];

f) moştenitorul aparent dobândeşte *fructele produse de bunurile succesorale* şi suportă cheltuielile angajate cu producerea fructelor. El nu datorează nicio indemnizaţie pentru folosinţa bunurilor, cu excepţia cazului în care această folosinţă a fost obiectul principal al prestaţiei şi a cazului în care bunurile erau, prin natura lor, supuse unei deprecieri rapide [art. 1.645 alin. (1) C. civ.];

g) *cheltuielile restituirii* sunt suportate de părţi proporţional cu valoarea bunurilor care se restituie [art. 1.646 alin. (1) C. civ.];

h) dacă *moştenitorul aparent nu are capacitate de exerciţiu deplină*, nu este ţinut la restituirea bunurilor decât în limita folosului realizat, apreciat la data cererii de restituire. Sarcina probei acestei îmbogăţiri incumbă adevăratului moştenitor. Moştenitorul aparent poate fi ţinut la restituirea integrală atunci când, cu intenţie sau din culpă gravă, a făcut ca restituirea să fie imposibilă (art. 1.647 C. civ.).

B. *Dacă moştenitorul aparent a fost de rea-credinţă* (care trebuie dovedită), el are următoarele obligaţii:

a) să restituie bunurile succesorale *în natură* şi în starea actuală (art. 1. 639 C. civ.);

b) dacă restituirea în natură nu poate avea loc din cauza pieirii totale sau înstrăinării bunurilor supuse restituirii, moştenitorul aparent este ţinut să plătească *valoarea bunurilor considerată fie la momentul primirii lor, fie la acela al pieirii sau al înstrăinării, în funcţie de valoarea cea mai mare* (art. 1.641 C. civ.);

c) dacă bunurile succesorale *au pierit fortuit*, moştenitorul aparent este liberat de obligaţia de restituire dacă dovedeşte că bunurile ar fi pierit şi în cazul în care, la data pieirii, ar fi fost deja predate adevăratului moştenitor. În orice caz, moştenitorul aparent trebuie să cedeze adevăratului moştenitor, după caz, fie indemnizaţia încasată pentru

[1] Aceasta înseamnă că sunt aplicabile prevederile art. 581, art. 583 alin. (1), art. 584 alin. (1) şi (3), art. 585 alin. (2), art. 587 alin. (1) şi (3), art. 588, art. 590 alin. (1) C. civ. Pentru amănunte, a se vedea: C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 371 şi urm.; V. Stoica, *op. cit.*, p. 339 şi urm.

această pieire, fie, atunci când nu a încasat-o încă, dreptul de a primi această indemnizaţie (art. 1.642 C. civ.);

d) dacă bunurile succesorale *au suferit o pierdere parţială*, cum este o deteriorare sau o altă scădere de valoare, moştenitorul aparent este ţinut să îl indemnizeze pe adevăratul moştenitor, cu excepţia cazului în care pierderea rezultă din folosinţa normală a bunurilor sau dintr-o împrejurare neimputabilă moştenitorului aparent (art. 1.643 C. civ.);

e) *rambursarea cheltuielilor* făcute de către moştenitorul aparent cu bunurile succesorale este supusă regulilor prevăzute în materia accesiunii pentru posesorul de rea-credinţă (art. 1.644 C. civ.)[1];

f) în privinţa fructelor – naturale, industriale sau civile (venituri) –, moştenitorul aparent este ţinut, după compensarea cheltuielilor angajate cu producerea lor, să restituie fructele pe care le-a dobândit sau putea să le dobândească şi să îl indemnizeze pe adevăratul moştenitor pentru folosinţa pe care bunurile i-au putut-o procura [art. 1.645 alin. (2) C. civ.];

g) cheltuielile restituirii sunt suportate integral de moştenitorul aparent [art. 1.646 alin. (2) C. civ.];

h) dacă moştenitorul aparent nu are capacitate de exerciţiu deplină, nu este ţinut la restituirea bunurilor decât în limita folosului realizat, apreciat la data cererii de restituire. Sarcina probei acestei îmbogăţiri incumbă adevăratului moştenitor. Moştenitorul aparent poate fi ţinut la restituirea integrală atunci când, cu intenţie sau din culpă gravă, a făcut ca restituirea să fie imposibilă (art. 1.647 C. civ.).

C. *Aspecte comune moştenitorilor aparenţi de bună şi de rea-credinţă*. Indiferent dacă este de bună sau de rea-credinţă, moştenitorul aparent este ţinut să restituie adevăratului moştenitor *sumele de bani pe care le-a încasat de la debitorii moştenirii*. Potrivit art. 1.478 C. civ., plata făcută cu bună-credinţă unui creditor aparent este

[1] Aceasta înseamnă că sunt pe deplin aplicabile prevederile art. 582, art. 583 alin. (2), art. 584 alin. (2) şi (3), art. 585 alin. (1) lit. b), art. 587 alin. (2) şi (3), art. 588, art. 590 alin. (2), art. 593 C. civ. Pentru amănunte, a se vedea: C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 373 şi urm.; V. Stoica, *op. cit.*, p. 339 şi urm.

valabilă, chiar dacă ulterior se stabileşte că acesta nu era adevăratul creditor. Rezultă că, dacă, bunăoară, un debitor al moştenirii efectuează plata în mâinile moştenitorului aparent, care prezintă un certificat de moştenitor în care se menţionează că el este moştenitorul *de cuius*-ului, plata este valabilă, iar debitorul este liberat. Ulterior, moştenitorul aparent este ţinut să restituie adevăratului moştenitor plata primită, potrivit regulilor stabilite pentru restituirea prestaţiilor [art. 1.478 alin. (2) coroborat cu art. 1.635-1647 C. civ.].

Pe de altă parte însă, şi moştenitorul aparent va avea dreptul să i se înapoieze *sumele pe care le-a plătit pentru achitarea datoriilor şi sarcinilor moştenirii*.

Menţionăm, de asemenea, că drepturile şi obligaţiile moştenitorului aparent faţă de moştenire – care au fost considerate stinse prin confuziune – *vor produce efecte (renasc)*, moştenitorul aparent fiind străin faţă de moştenire cu efect retroactiv (a se vedea şi art. 1.624 şi art. 1.628 C. civ.).

310.2. *Efecte faţă de terţi.* Potrivit art. 1.131 alin. (2) C. civ., „În privinţa actelor juridice încheiate între deţinătorul fără titlu al bunurilor succesorale şi terţi, dispoziţiile art. 960 alin. (3) se aplică în mod corespunzător". Art. 960 alin. (3) C. civ. prevede că „Actele de conservare, precum şi actele de administrare, în măsura în care profită moştenitorilor, încheiate între nedemn şi terţi, sunt valabile. De asemenea, se menţin şi actele de dispoziţie cu titlu oneros încheiate între nedemn şi terţii dobânditori de bună-credinţă, regulile din materia cărţii funciare fiind însă aplicabile". Este evident că „aplicarea corespunzătoare" vizează şi împrejurarea că în locul „nedemnului" îl vom avea în vedere pe „moştenitorul aparent".

Este posibil ca moştenitorul aparent să fi încheiat acte juridice cu terţe persoane referitoare la bunurile moştenirii (acte de conservare, de administrare sau chiar de dispoziţie). Care va fi soarta acestor acte?

Art. 960 alin. (3) C. civ. distinge între actele de conservare şi actele de administrare, pe de o parte, şi actele de dispoziţie, pe de altă parte.

a) Actele de conservare, precum şi actele de administrare, în măsura în care profită adevăraţilor moştenitori, încheiate între moştenitorul aparent şi terţi (fie şi de rea-credinţă), sunt valabile. Interesul

economic general impune ca aceste bunuri să fie conservate şi puse în valoare, iar actele care se încheie folosesc de cele mai multe ori şi adevăraţilor moştenitori. Aceştia din urmă pot să ceară desfiinţarea actelor de conservare sau de administrare dacă sunt îndeplinite *în mod cumulativ* două condiţii: *(i)* terţul a fost de rea-credinţă şi *(ii)* actul se dovedeşte dăunător (de exemplu, încheierea între moştenitorul aparent şi terţ a unui contract de antrepriză pentru repararea unei clădiri şi perceperea unui preţ vădit disproporţionat în raport cu lucrările efectuate)

Menţionăm că, potrivit art. 1.649 teza a II-a C. civ., contractele cu executare succesivă (de exemplu, contractele de locaţiune), sub condiţia respectării formalităţilor de publicitate prevăzute de lege, vor continua să producă efecte pe durata stipulată de părţi, *dar nu mai mult de un an de la data desfiinţării titlului constituitorului* (moştenitorului aparent).

b) Plata făcută cu bună-credinţă moştenitorului aparent de către un debitor al moştenirii este valabilă, chiar dacă ulterior se stabileşte că moştenitorul aparent nu are calitatea de veritabil moştenitor şi nu era îndrituit să primească plata (art. 1.478 C. civ.).

c) Actele de dispoziţie cu titlu oneros încheiate între moştenitorul aparent şi terţii dobânditori de bună-credinţă se menţin, regulile din materia cărţii funciare fiind aplicabile.

c1) *În privinţa bunurilor mobile*, s-a avut în vedere faptul că, potrivit art. 919 alin. (1) şi (3) C. civ., până la proba contrară, acela care stăpâneşte bunul este prezumat posesor şi, tot până la proba contrară, posesorul este considerat proprietar. De asemenea, art. 935 C. civ. prevede că oricine se află la un moment dat în posesia unui bun mobil este prezumat că are un titlu de dobândire a dreptului de proprietate asupra bunului, iar potrivit art. 936 C. civ., cu excepţia cazurilor prevăzute de lege (de exemplu, navele şi aeronavele), posesia de bună-credinţă a bunului mobil asigură opozabilitatea faţă de terţi a actelor juridice constitutive sau translative de drepturi reale.

Luând în considerare aceste reglementări, în cazul în care între moştenitorul aparent şi terţul dobânditor de bună-credinţă s-a încheiat

un act de dispoziție (de exemplu, un contract de vânzare) având ca obiect un bun mobil, sunt pe deplin aplicabile prevederile art. 937 alin. (1) C. civ., potrivit cărora *persoana care, cu bună-credință, încheie cu un neproprietar un act translativ de proprietate cu titlu oneros având ca obiect un bun mobil devine proprietarul acelui bun din momentul luării sale în posesie efectivă*. Neproprietarul este, în ipoteza noastră, moștenitorul aparent, pentru că titlul său de moștenitor se desființează cu efect retroactiv, de la data deschiderii moștenirii. De asemenea, este de bună-credință terțul dobânditor care, la data intrării în posesia efectivă a bunului, nu cunoștea și nici nu trebuia, după împrejurări, să cunoască lipsa calității de proprietar a înstrăinătorului[1].

Din simpla lecturare a art. 937 alin. (1) C. civ. se observă că acest text nu este aplicabil actelor de dispoziție cu titlu gratuit ce au ca obiect un bun mobil, legiuitorul urmărind să acorde prioritate proprietarului (adevăratului moștenitor), iar nu posesorului (terțului dobânditor de la moștenitorul aparent).

c2) *În privința bunurilor imobile*, s-a prevăzut în mod expres că *actul de dispoziție se menține, fiind însă aplicabile regulile din materia cărții funciare*.

Noul Cod civil a consacrat principiul publicității materiale (denumit și principiul credinței publice), care reprezintă „acea regulă potrivit căreia, în afara îngrădirilor și excepțiilor legale, cel care a dobândit cu bună-credință vreun drept real înscris în cartea funciară, în temeiul unui act cu titlu oneros, devine adevăratul titular al dreptului înscris în folosul său, chiar dacă, la cererea adevăratului titular, dreptul autorului său va fi radiat din cartea funciară"[2]. Acest principiu ocrotește buna-credință și asigură securitatea dinamică a circuitului civil.

Principiul publicității materiale este consacrat de art. 901 C. civ., potrivit căruia: „(1) Sub rezerva unor dispoziții legale contrare, oricine

[1] Pentru amănunte privind dobândirea proprietății bunurilor mobile prin posesia de bună-credință, a se vedea: C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 412 și urm.; V. Stoica, *op. cit.*, p. 396 și urm.

[2] M. Nicolae, *Tratat de publicitate imobiliară*, ed. a 2-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2011, vol. II, p. 457.

a dobândit cu bună-credință vreun drept real înscris în cartea funciară, în temeiul unui act juridic cu titlu oneros, va fi socotit titularul dreptului înscris în folosul său, chiar dacă, la cererea adevăratului titular, dreptul autorului său este radiat din cartea funciară. (2) Terțul dobânditor este considerat de bună-credință numai dacă, la data înregistrării cererii de înscriere a dreptului în folosul său, sunt îndeplinite următoarele condiții: a) nu a fost înregistrată nicio acțiune prin care se contestă cuprinsul cărții funciare; b) din cuprinsul cărții funciare nu rezultă nicio cauză care să justifice rectificarea acesteia în favoarea altei persoane; și c) nu a cunoscut, pe altă cale, inexactitatea cuprinsului cărții funciare[1]. (3) Dispozițiile prezentului articol sunt aplicabile și terțului care a dobândit cu bună-credință un drept de ipotecă în temeiul unui act juridic încheiat cu titularul de carte funciară ori cu succesorul său în drepturi, după caz. (4) Dispozițiile prezentului articol nu pot fi însă opuse de o parte contractantă celeilalte și nici de succesorii lor universali sau cu titlu universal, după caz".

Pentru ca acest principiu să producă efectul achizitiv de drepturi reale imobiliare, trebuie să avem în vedere domeniul și condițiile sale de aplicare.

În ceea ce privește *domeniul de aplicare*, principiul operează numai în cazul dobândirii unui drept tabular, în temeiul unui act juridic cu titlu oneros, înscris în cartea funciară, și numai în folosul unui terț de bună-credință care a dobândit cu titlu oneros un drept real, întemeindu-se pe cuprinsul cărții funciare. Cu referire la situația noastră, efectul achizitiv în folosul terțului dobânditor operează numai dacă există cel puțin *trei înscrieri* ale dreptului de proprietate asupra unui imobil, efectuate de titulari diferiți: *i)* în primul rând, *de cuius*-ul (*Primus* sau antecesorul tabular) trebuie să aibă el însuși dreptul înscris în cartea funciară, în baza unui act de dobândire valabil; *ii)* în al doilea rând, moștenitorul aparent (*Secundus* sau succesorul tabular) trebuie să

[1] Pentru inexistența bunei-credințe (sora defunctului, care a cumpărat de la unul dintre fii imobilele ce făceau parte din masa succesorală, cunoștea că defunctul mai avea un fiu), a se vedea T. Sibiu, sent. civ. nr. 1010/2017, publicată în *Indaco Lege5*.

aibă şi el înscris dreptul real, ca moştenitor, de exemplu, în baza certificatului de moştenitor; *iii)* în fine, cel care a dobândit de la *Secundus* (*Tertius* sau subachizitorul tabular) va beneficia de efectul achizitiv numai dacă îşi va înscrie dreptul real în cartea funciară, în temeiul actului cu titlu oneros încheiat cu *Secundus*.

Cu privire la *condiţiile care trebuie îndeplinite*, acestea sunt următoarele: *i)* dreptul *de cuius*-ului (*Primus*) să fi fost înscris în mod valabil în cartea funciară; *ii)* înscrierea dreptului moştenitorului aparent (*Secundus*) să fie inexactă, în sensul că el nu a dobândit niciun drept de la *de cuius*; *iii)* din cuprinsul cărţii funciare să rezulte o aparenţă de existenţă a dreptului înscris în folosul moştenitorului aparent (*Secundus*); *iv)* actul juridic încheiat între moştenitorul aparent (*Secundus*) şi terţul achizitor (*Tertius*) să fie valabil încheiat, cu titlu oneros şi cu titlu particular (de exemplu, un contract de vânzare); *v)* dreptul real dobândit de *Tertius* să fie el însuşi înscris în cartea funciară; *vi) Tertius* să fie de bună-credinţă la data înregistrării cererii de înscriere a dreptului în folosul său (iar nu doar la data încheierii actului juridic), în condiţiile prevăzute de art. 901 alin. (2) C. civ.; *vii)* la data înscrierii dreptului în folosul lui *Tertius* să fi trecut cel puţin trei ani de la data înscrierii dreptului real în folosul moştenitorului aparent (*Secundus*)[1].

Dacă vor fi îndeplinite în mod cumulativ condiţiile enumerate mai sus, terţul de bună-credinţă dobândeşte *ex lege* dreptul real ca şi cum ar fi încheiat actul de dispoziţie cu adevăratul moştenitor (proprietar), acesta din urmă pierzând definitiv bunul ce a format obiectul actului

[1] Pentru amănunte, a se vedea: V. Stoica, *op. cit.*, p. 456-457; M. Nicolae, *Tratat de publicitate imobiliară*, vol. II, p. 805-808. După cum a subliniat, în mod just, acest din urmă autor, „principiul publicităţii materiale nu operează automat, ci numai după trecerea unui anumit termen în care efectul achizitiv de drepturi este, practic, suspendat, iar buna-credinţă, deşi apreciată după un criteriu subiectiv, nu este suficientă pentru ca terţul dobânditor cu titlu oneros să devină titularul unui drept inatacabil *contra verum dominum*. Dacă principiul publicităţii materiale ar acţiona automat, atunci adevăratul titular ar fi întotdeauna sacrificat, deoarece el n-ar avea nicio posibilitate pentru a reacţiona în vederea apărării dreptului său vătămat printr-o înscriere nevalabilă".

de dispoziţie. În aceste condiţii, adevăratul moştenitor poate solicita obligarea la despăgubiri a moştenitorului aparent[1].

Actele de dispoziţie cu titlu gratuit (contract de donaţie) având ca obiect un imobil, încheiate între moştenitorul aparent şi terţul dobânditor, chiar şi de bună-credinţă, se desfiinţează cu efect retroactiv, potrivit principiului *resoluto iure dantis, resolvitur ius accipientis* [art. 1.254 alin. (2) C. civ.]. Această soluţie decurge din interpretarea *per a contrario* a prevederilor art. 960 alin. (3) C. civ. şi se justifică prin aceea că, în vreme ce adevăratul moştenitor se luptă pentru a evita o pagubă – *certat de damno vitando* –, dobânditorul cu titlu gratuit se luptă pentru a păstra un avantaj pur gratuit – *certat de lucro captando*[2].

Dacă actul de dispoziţie încheiat între moştenitorul aparent şi terţ va fi desfiinţat cu efect retroactiv, moştenitorul aparent va putea fi

[1] Trebuie menţionate şi două texte din Legea nr. 71/2011 de punere în aplicare a Codului civil cu incidenţă în materie. Art. 76 prevede că „Dispoziţiile art. 876-915 din Codul civil privitoare la cazurile, condiţiile, efectele şi regimul înscrierilor în cartea funciară se aplică numai actelor şi faptelor juridice încheiate sau, după caz, săvârşite ori produse după intrarea în vigoare a Codului civil", iar art. 79 dispune că „(1) În cazul în care, pentru prima dată, s-au înscris în cartea funciară, fără cauză legitimă, drepturi reale potrivit art. 58[1] din Legea nr. 7/1996, republicată, cu modificările şi completările ulterioare, terţii dobânditori cu titlu oneros ai vreunui drept real imobiliar, întemeindu-se, cu bună-credinţă, pe cuprinsul cărţii funciare, nu se pot prevala contra adevăraţilor proprietari, străini de cartea funciară, de dispoziţiile art. 901 din Codul civil sau ale art. 31 din Legea nr. 7/1996, republicată, cu modificările şi completările ulterioare, după caz, cât timp nu s-a împlinit termenul de uzucapiune tabulară prevăzut de Codul civil sau dacă în acest termen s-a înscris o acţiune prin care se contestă cuprinsul cărţii funciare. (2) Dispoziţiile prezentului articol nu sunt aplicabile şi înscrierilor efectuate înainte de intrarea în vigoare a Codului civil. În acest caz, sunt aplicabile dispoziţiile de drept comun privitoare la uzucapiune, în vigoare la data intrării în posesia imobilului". A se vedea şi V. Stoica, *op. cit.*, p. 458.

[2] Terţul dobânditor cu titlu gratuit se poate apăra prin invocarea uzucapiunii tabulare (în condiţiile art. 931 C. civ.), precum şi prin împlinirea termenului de decădere de 5 ani pentru introducerea acţiunii în rectificare, prevăzută de art. 909 alin. (2) C. civ. (în acest din urmă caz, termenul de 5 ani curge de la înregistrarea de către dobânditorul cu titlu gratuit a cererii de înscriere a dreptului real).

acționat de către terț pentru evicțiune, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege pentru a atrage răspunderea pentru evicțiune[1].

[1] Înainte de intrarea în vigoare a noului Cod civil, în privința actelor de dispoziție privind un bun imobil încheiate între moștenitorul aparent și terț, în literatura de specialitate și în practica judiciară se admitea *teoria moștenitorului aparent*. Potrivit acestei teorii, actul încheiat cu moștenitorul aparent se menținea dacă era (1) *cu titlu particular* și (2) *cu titlu oneros*, iar terțul a fost (3) *de bună-credință* (se prezuma), el dovedind în plus că a existat (4) *o eroare comună* (credință obștească) și (5) *invincibilă* asupra calității de moștenitor a moștenitorului aparent (*error communis facit ius*); aparența în condițiile unei erori obștești era creatoare de drept. În aceste condiții actul rămânea valabil și opozabil moștenitorilor adevărați, dobândirea dreptului de către terț producându-se în momentul încheierii actului și independent de intrarea sa în posesia imobilului sau de buna-credință ori reaua-credință a moștenitorului aparent. Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 70-71 și 485-486, precum și literatura de specialitate și jurisprudența citate la p. 70.

În literatura de specialitate recentă (a se vedea, de exemplu: D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 428-531; Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *op. cit.*, p. 252) se susține că teoria moștenitorului aparent s-ar aplica în materia actelor de dispoziție având ca obiect imobile și după intrarea în vigoare a noului Cod civil, menționându-se faptul că teoria aparenței creatoare de drept a fost preluată expres de art. 17 C. civ.

Nu putem împărtăși acest punct de vedere pentru cel puțin două argumente: a) art. 17 alin. (4) C. civ. precizează în mod expres că „Dispozițiile prezentului articol *nu sunt aplicabile în materie de carte funciară* și nici în alte materii în care legea reglementează un sistem de publicitate"; b) art. 960 alin. (3) teza a II-a C. civ. prevede că „De asemenea, se mențin și actele de dispoziție cu titlu oneros încheiate între nedemn și terții dobânditori de bună-credință, *regulile din materia cărții funciare fiind* ***însă*** *aplicabile*". Cu alte cuvinte, legiuitorul a tranșat această chestiune în mod clar tocmai pentru a nu mai da naștere la discuțiile și controversele care au existat sub imperiul Codului civil din 1864 (a se vedea și J. Kocsis, P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 371).

Așadar, în privința actelor de dispoziție cu titlu oneros, având ca obiect un bun imobil, încheiate între moștenitorul aparent (nedemn) și terții dobânditori de bună-credință se aplică regulile din materia cărții funciare, iar nu teoria moștenitorului aparent.

Titlul V
Indiviziunea și partajul moștenirii

Capitolul I
Indiviziunea succesorală

Secțiunea I
Noțiune și caracteristici

311. *Indiviziune; proprietate comună pe cote-părți.* Terminologia folosită de autori și modul de tratare în această materie fiind foarte variate, considerăm că sunt utile unele precizări prealabile.

Art. 1.143 și urm. C. civ. conțin dispoziții generale referitoare la „partajul succesoral". Art. 1.143 alin. (2) C. civ. prevede că dispozițiile art. 669-686 – care reglementează „partajul" în general – se aplică și partajului succesoral în măsura în care nu sunt incompatibile cu acesta[1].

Se face însă distincție în funcție de obiectul „comunității"; dacă are ca obiect un bun singular, individual, se folosește noțiunea de „proprietate comună pe cote-părți" (coproprietate), iar dacă are ca obiect o

[1] În cele ce urmează, nu ne vom referi la proprietatea comună în devălmășie a soților (nu interesează materia indiviziunii succesorale), deoarece prin moartea unuia dintre soți ea se transformă în proprietate comună pe cote-părți. Potrivit art. 108 alin. (2) din Legea nr. 36/1995, „În succesiunile care privesc bunurile comune ale autorului succesiunii și ale soțului supraviețuitor, cotele de contribuție ale acestora la dobândirea bunurilor și asumarea obligațiilor se stabilesc prin acordul moștenitorilor consemnat în încheierea finală sau, după caz, în actul de lichidare încheiat în formă autentică". Tot astfel, art. 1.133 alin. (2) C. civ. prevede că, în vederea stabilirii componenței patrimoniului succesoral, notarul public procedează, mai întâi, la lichidarea regimului matrimonial. Numai cota-parte ce revine soțului decedat formează obiectul masei succesorale. Moștenitorii soțului decedat – inclusiv soțul supraviețuitor – moștenesc cote-părți, iar nu proprietate devălmașă.

universalitate de bunuri (patrimoniu), noțiunea de „indiviziune"[1]. Altfel spus, „proprietatea comună pe cote-părți este o modalitate a dreptului de proprietate, pe când indiviziunea este o modalitate a patrimoniului"[2].

Această distincție – teoretic justă și utilă pentru anumite analize juridice – nu trebuie însă absolutizată, pentru că, în fond, proprietatea comună pe cote-părți este o proprietate indiviză, tot așa cum indiviziunea este o proprietate comună pe cote-părți. Într-adevăr, câtă vreme coproprietatea nu a încetat (prin partaj, prin vânzarea cotelor către unul dintre coproprietari sau de toți coproprietarii către un terț etc.), titularii acesteia se găsesc în indiviziune, odată cu încetarea indiviziunii încetând și coproprietatea. Iar indiviziunea asupra universalității de bunuri presupune proprietatea comună pe cote-părți asupra universalității și asupra fiecărui bun din universalitate, câtă vreme coindivizarii nu au procedat la ieșirea din indiviziune sau indiviziunea nu a încetat, în total sau în parte, într-o altă modalitate (de exemplu, decesul unui coindivizar moștenit de celălalt, vânzarea de către coindivizari a unui bun indiviz către un terț etc.).

În ambele cazuri (coproprietate-indiviziune, indiviziune-coproprietate), fiecare titular are numai o cotă-parte ideală, abstractă din drept, dreptul asupra cotei-părți (ideale) fiind un drept de proprietate individual absolut și exclusiv al fiecărui coindivizar, niciunul dintre ei nefiind titular exclusiv asupra unui anumit bun sau asupra unei fracțiuni materiale din bun, căci numai dreptul este fracționat, nu și bunul sau bunurile privite în materialitatea lor.

Întrucât natura juridică și regulile aplicabile indiviziunii succesorale nu diferă, în fond, de natura și regimul juridic aplicabil coproprietății, reguli a căror analiză își are locul în cadrul teoriei drepturilor

[1] A se vedea, de exemplu: G. Luțescu, *Teoria generală a drepturilor reale*, București, 1947, p. 350; C. Stătescu, *Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturile reale*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 692; D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună pe cote-părți și aplicațiile sale practice*, Ed. Științifică, București, 1973, p. 10-12; C. Stătescu, C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale*, Universitatea București, 1988, p. 177; C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 204; V. Stoica, *op. cit.*, p. 279.

[2] C. Stătescu, *Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturile reale*, p. 692; C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 204.

reale (a dreptului de proprietate), vom analiza regimul juridic al indiviziunii succesorale și al ieșirii din indiviziune (partajul) numai în măsura reclamată de obiectul complex, cantitativ diferit al indiviziunii succesorale, față de obiectul singular, individual al coproprietății (de exemplu, obiectul partajului succesoral). Iar în cadrul ultimului capitol vom analiza problema partajului de ascendent, instituție specifică dreptului succesoral, menită să prevină, în tot sau în parte, indiviziunea succesorală și necesitatea partajului succesoral.

312. *Pluralitate de titulari.* Indiviziunea – în toate formele ei – presupune o pluralitate de titulari ai dreptului de proprietate. În ceea ce privește indiviziunea succesorală, se precizează că ea presupune dobândirea moștenirii „de mai mulți erezi (moștenitori)"[1], și anume de mai multe persoane cu vocație la întreg sau la fracțiuni din moștenire[2].

Într-adevăr, legatul cu titlu particular – având ca obiect proprietatea exclusivă asupra unui (unor) bun(uri) determinat(e) – nu creează indiviziune. În schimb, dacă există doi sau mai mulți moștenitori legali sau legatari universali ori cu titlu universal, ei dobândesc bunurile succesorale în stare de indiviziune, cu excepția moștenitorilor care sunt rude în linie descendentă și între care defunctul a făcut un partaj de ascendent[3].

Nu excludem însă indiviziunea, cel puțin parțială, nici în ipoteza existenței unui singur moștenitor cu vocație universală. Avem în vedere, de exemplu, culegerea moștenirii de către unicul moștenitor al defunctului în condițiile renunțării la moștenire (sau nedemnității succesorale) a soțului supraviețuitor. În această ipoteză, se stabilește cota-parte ce revine defunctului din bunurile comune ale soților, cotă-parte ce se moștenește de către unicul succesor, care va rămâne în indiviziune (coproprietar) cu soțul supraviețuitor cu privire la aceste bunuri până la încetarea indiviziunii pe cale de partaj.

Unicul moștenitor se va afla în indiviziune (coproprietate) și cu privire la bunurile care au fost coproprietatea defunctului cu alte persoane sau în ipoteza legatarului cu titlu particular care a dobândit

[1] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 207.

[2] D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 441.

[3] A se vedea *infra* nr. 342 și urm.

prin testament o cotă-parte din proprietatea unui bun determinat (de exemplu, cota de 1/2 dintr-un apartament).

Prin urmare, indiviziunea presupune o pluralitate de titulari, dar nu neapărat mai mulţi moştenitori cu vocaţie universală.

Secţiunea a II-a
Regimul juridic al indiviziunii succesorale

313. *Două principii călăuzitoare.* Există două principii, două reguli fundamentale care guvernează regimul juridic al indiviziunii:

a) fiecare coindivizar are un drept individual, absolut şi exclusiv asupra cotei-părţi ideale ce i se cuvine având ca obiect bunurile din indiviziune;

b) niciunul dintre coindivizari nu este titular exclusiv asupra vreunui bun sau bunurilor indivize, privite în materialitatea lor.

În lumina acestor principii se poate contura regimul juridic al indiviziunii.

314. *Libera dispoziţie asupra cotei-părţi ideale.* Fiecare coindivizar poate dispune liber şi fără consimţământul celorlalţi de cota-parte ideală ce-i revine din indiviziune, dreptul fiind transmisibil *inter vivos* şi *mortis causa* (moştenire legală sau testamentară, inclusiv legate cu titlu particular), dobânditorul substituindu-se în drepturile coindivizarului transmiţător[1]. Art. 634 alin. (1) C. civ., din materia coproprietăţii obişnuite, dar aplicabil şi indiviziunii, prevede că fiecare coproprietar este titularul exclusiv al unei cote-părţi din dreptul de proprietate şi poate dispune în mod liber de aceasta în lipsă de stipulaţie contrară.

Coindivizarul poate dispune liber atât asupra cotei sale indivize din universalitate (având ca obiect toate bunurile)[2], cât şi (numai) de cota

[1] A se vedea şi CSJ, s. civ., dec. nr. 1306/1995, în Dreptul nr. 2/1996, p. 109. Dacă există o pluralitate de dobânditori (de exemplu, mai mulţi moştenitori legali), cota-parte indiviză retransmisă prin moştenire va deveni, la rândul ei, obiectul indiviziunii între dobânditori (Ch. Larroumet, *Droit civil*, Paris, 1988, vol. II, p. 181).

[2] Pentru vânzarea unei cotei-părţi din universalitate (vânzarea unei moşteniri), a se vedea art. 1.747-1.754 C. civ.

sa parte asupra unui bun determinat din universalitate (de exemplu, cota sa parte ideală asupra terenului agricol moştenit alături de alte bunuri)[1]. Referitor la această din urmă ipoteză s-a susţinut însă că, în cazul în care comoştenitorii fac acte de dispoziţie cu privire la „cota lor parte din aceste lucruri" concrete din moştenire, soarta acestor înstrăinări va atârna de rezultatul împărţelii[2].

În realitate, în cazul în care coindivizarul a dispus de cota sa parte ideală de drept – iar nu de bunul aflat în indiviziune privit în materialitatea sa ori de o porţiune determinată material din acel bun – actul de dispoziţie este perfect valabil şi efectele sale nu depind de rezultatul partajului, atribuirea lui unui alt coindivizar având drept consecinţă plata către dobânditorul cotei indivize a echivalentului cotei sale[3]. Prin urmare, coindivizarul poate dispune liber nu numai de cota sa indiviză asupra universalităţii, dar şi de cota sa asupra unui anumit bun din universalitate. Diferenţa este, sub aspectul analizat, numai cantitativă, iar nu calitativă, pentru a antrena consecinţe juridice deosebite. După cum s-a arătat, dacă un comoştenitor se hotărăşte să vândă, „cesiunea poate avea ca obiect ori drepturile sale dintr-un bun determinat, ori ansamblul drepturilor sale succesorale"[4].

315. *Regimul actelor referitoare la bunurile aflate în indiviziune.* Deşi noul Cod civil reglementează, în materia proprietăţii comune pe cote-părţi, situaţia actelor ce au ca obiect bunurile care aparţin mai multor titulari, aceste reguli sunt aplicabile – pentru motivele prezentate în cele ce precedă – şi bunurilor succesorale aflate în indiviziune. Principiul aplicabil în materie este acela *al unanimităţii*, care presupune

[1] Pentru ipoteza vânzării cu opţiune de răscumpărare ce are ca obiect o cotă dintr-un bun (art. 1.761 C. civ.), a se vedea Fr. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. I, 2018, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2017, p. 231-232.

[2] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 208. A se vedea şi: Mazeaud, *op. cit.*, vol. II, p. 1076, nr. 1311; CSJ, s. civ., dec. nr. 1199/1991, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 150.

[3] A se vedea CSJ, s. civ., dec. nr. 1306/1995, cit. *supra*.

[4] Ph. Malaurie, L. Aynès, *op. cit.*, p. 480, nr. 822. Cu privire la dreptul creditorilor de a urmări cota-parte determinată a debitorului lor din imobilul aflat în coproprietate (art. 818 C. pr. civ.), a se vedea M. Stancu, în *Noul Cod de procedură civilă comentat şi adnotat*, vol. II, p. 893-896.

ca cei care au calitatea de coindivizari să exercite concomitent şi împreună drepturile născute din calitatea de coindivizar. În continuare, vom prezenta pe scurt aceste reguli, cu nuanţele necesare, făcând referire şi la practica judiciară rămasă de actualitate după adoptarea noului Cod civil.

315.1. *Actele de folosinţă.* În lumina art. 636 alin. (1) C. civ., fiecare coindivizar are dreptul de a folosi bunurile aflate în indiviziune în măsura în care nu le schimbă destinaţia (de exemplu, imobilul cu destinaţia de locuinţă este transformat în spaţiu comercial) şi nu aduce atingere drepturilor celorlalţi coindivizari. Spre deosebire de regimul actelor juridice, se admite că stăpânirea în fapt şi folosinţa materială a bunurilor indivize pot fi exercitate de un coindivizar fără acordul celorlalţi, cu condiţia de a nu împiedica pe ceilalţi în folosinţa bunului şi a nu aduce atingere drepturilor lor prin transformarea bunurilor indivize sau prin schimbarea destinaţiei şi a modului de utilizare[1].

În doctrină[2] s-a arătat, în mod judicios, că, în situaţia în care un coindivizar foloseşte un bun succesoral cu îngăduinţa celorlalţi coindivizari, această îngăduinţă poate avea semnificaţia unui act dezinteresat, asemănător contractului de comodat (evident, raţionamentul este valabil pentru cotele ce nu aparţin coindivizarului ce foloseşte bunul). Dacă o asemenea îngăduinţă sau un acord între coindivizari nu există, ceilalţi coindivizari pot solicita obligarea coindivizarului care a folosit bunul la plata unei sume corespunzătoare cotelor lor părţi din dreptul asupra bunului (de exemplu, un apartament – care ar putea fi închiriat cu 900 de lei lunar – este folosit integral, timp de un an, de către coindivizarul A, fără acordul sau îngăduinţa coindivizarilor B şi C; aceştia din urmă pot solicita obligarea lui A la plata sumei de câte 300 de lei lunar ca urmare a folosirii exclusive a bunului de către A). Acţiunea va fi motivată în drept pe dispoziţiile art. 636 alin. (2) coroborat cu art. 635 C. civ.[3].

[1] A se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 257/1970, în RRD nr. 7/1970, p. 181; *idem*, dec. nr. 549/1978, în CD, 1978, p. 10; CSJ, s. civ., dec. nr. 1567/1992, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 13-16.

[2] A se vedea V. Stoica, *op. cit.*, p. 284.

[3] Potrivit art. 635 C. civ., „Coproprietarii vor împărţi beneficiile şi vor suporta sarcinile coproprietăţii, proporţional cu cota lor parte din drept", iar potrivit art. 636 alin. (2), „Cel care, împotriva voinţei celorlalţi proprietari, exercită în mod exclusiv folosinţa bunului comun poate fi obligat la despăgubiri".

Se pune problema de a şti cum anume trebuie să procedeze coindivizarii atunci când nu este nici îngăduinţa folosirii bunului doar de către unul dintre ei şi nici nu a intervenit vreun acord prin care să se convină asupra folosinţei. În acest caz se poate realiza un *partaj de folosinţă*, relativ frecvent întâlnit în practică. Noul Cod civil prevede în mod expres că modul de folosire a bunului comun se stabileşte prin acordul coindivizarilor, iar în caz de neînţelegere, prin hotărâre judecătorească (art. 639).

315.2. *Actele de conservare.* Având în vedere că prin actele de conservare se urmăreşte preîntâmpinarea pierderii unui drept subiectiv civil şi că acestea sunt acte avantajoase pentru autorul lor, în sensul că presupun cheltuieli de o valoare mai mică decât valoarea dreptului ce se tinde a fi salvat, ele pot fi încheiate de un singur coindivizar, fără a fi necesar acordul celorlalţi. Soluţia este consacrată în mod expres în materia coproprietăţii, dar, evident, se aplică şi în privinţa indiviziunii. Astfel, art. 640 C. civ. prevede că „Fiecare coproprietar poate să facă acte de conservare cu privire la bunul comun fără acordul celorlalţi coproprietari". Sunt acte de conservare, de exemplu: întreruperea unei prescripţii, îndeplinirea formalităţilor de publicitate privind un drept, încheierea unor contracte de antrepriză pentru un act sau un fapt, repararea unui bun aflat în pericol de a pieri sau a se degrada grav ori pentru asigurarea pazei bunurilor succesorale.

315.3. *Actele de administrare.* Sunt calificate drept acte de administrare acele acte prin care se tinde la o normală punere în valoare a unui bun, a unei mase patrimoniale sau a unui patrimoniu. În această categorie includem închirierea unor bunuri pe o durată de cel mult 5 ani, denunţarea unor contracte de locaţiune, cesiunile de venituri imobiliare, încheierea unor contracte de reparare sau îmbunătăţire a unor bunuri succesorale care nu se află în pericol de pieire sau degradare gravă, asigurarea unor bunuri etc.

În privinţa regimului juridic, potrivit art. 641 C. civ., actele de administrare cu privire la bunul comun pot fi făcute numai cu acordul coindivizarilor ce deţin majoritatea cotelor-părţi.

Prin excepţie, actele de administrare care limitează în mod substanţial posibilitatea unui coindivizar de a folosi bunul comun în raport cu cota sa parte ori care impun acestuia o sarcină excesivă prin

raportare la cota sa parte sau la cheltuielile suportate de către ceilalți coindivizari nu vor putea fi efectuate decât cu acordul acestuia. Așadar, în aceste cazuri nu se mai aplică regula majorității, ci *regula unanimității*. Dispoziția legală este cât se poate de firească și are menirea de a preveni o nedorită „dictatură" a coindivizarului (coindivizarilor) majoritar(i), care – profitând de cota majoritară – ar putea încheia acte de administrare împovărătoare pentru coindivizarul minoritar.

Tot astfel, coindivizarul sau coindivizarii interesați pot cere instanței să suplinească acordul coindivizarului aflat în imposibilitate de a-și exprima voința sau care se opune în mod abuziv la efectuarea unui act de administrare indispensabil menținerii utilității sau valorii bunului. De exemplu, coindivizarul minoritar se opune în mod nejustificat la efectuarea unor lucrări de consolidare și reparare a unei case vechi.

Actele de administrare încheiate cu nerespectarea regulilor menționate mai sus sunt inopozabile coindivizarului care nu a consimțit, expres ori tacit, la încheierea actului (art. 642 C. civ.).

315.4. *Actele de dispoziție.* Includem în categoria actelor de dispoziție actele de înstrăinare (vânzare, schimb, întreținere, rentă viageră etc.), actele de grevare cu drepturi reale (de exemplu, constituirea dreptului de uzufruct), actele de constituire a unor garanții reale (de exemplu, constituirea unei ipoteci) etc.

Potrivit art. 641 alin. (4) C. civ., orice acte juridice de dispoziție cu privire la bunul comun, actele de folosință cu titlu gratuit, cesiunile de venituri imobiliare și locațiunile încheiate pe termen mai mare de 3 ani, precum și actele care urmăresc exclusiv înfrumusețarea bunului nu se pot încheia *decât cu acordul tuturor coindivizarilor*. Orice act juridic cu titlu gratuit va fi considerat act de dispoziție.

Relativ la acest text de lege se impun două precizări: i) în privința actelor enumerate de art. 641 alin. (4) C. civ. este consacrată *regula unanimității*; ii) sub aspectul regimului juridic, unele acte de administrare (de exemplu, locațiunile cu durata între 3-5 ani) sunt asimilate actelor de dispoziție.

Care va fi soarta unui act de dispoziție încheiat de un singur coindivizar cu un terț? Problema s-a pus și se pune cel mai adesea în practică în situația în care un singur coindivizar vinde singur (fără acordul celorlalți) un bun succesoral.

Sub imperiul Codului civil din 1864, când partajul avea un caracter declarativ, se decidea că, dacă un coindivizar încheia singur actul de dispoziție, de exemplu, înstrăina în natură, în materialitatea sa, un bun indiviz sau o porțiune determinată material din acel bun (indiferent dacă valoarea bunului sau a porțiunii materiale din bun era mai mică sau mai mare decât cota sa parte din indiviziune), soarta actului depindea de rezultatul partajului, care producea efecte retroactive; astfel, actul era perfect valabil dacă bunul (porțiunea din bun, de exemplu, din terenul moștenit) era atribuit coindivizarului dispunător și desființat retroactiv în caz contrar.

Potrivit noului Cod civil, partajul nu mai produce efecte retroactive[1]. În aceste condiții, în lumina dispozițiilor art. 642 C. civ., actele de dispoziție încheiate cu nerespectarea regulii unanimității *sunt inopozabile* coindivizarului care nu a consimțit, expres ori tacit, la încheierea actului. Aceasta înseamnă că, dacă, de exemplu, un coindivizar vinde singur un bun succesoral:

i) actul încheiat între coindivizar și terț este valabil și va produce efecte între aceste părți. Coindivizarul vânzător are obligația de a asigura ulterior transmiterea proprietății întregului bun către terțul cumpărător; dacă nu își îndeplinește o astfel de obligație, cumpărătorul poate cere, pe lângă daune-interese, *la alegerea sa*, fie reducerea prețului proporțional cu cota-parte pe care nu a dobândit-o, fie rezoluțiunea contractului în cazul în care nu ar fi cumpărat dacă ar fi știut că nu va dobândi proprietatea întregului bun [art. 1.683 alin. (5) C. civ.];

ii) față de celălalt coindivizar, contractul de vânzare nu își va produce efecte; cel care nu a vândut poate să ignore contractul de vânzare (să facă abstracție de el, să-l trateze ca și când nu ar exista)[2].

---

[1] Potrivit art. 680 C. civ., „(1) Fiecare coproprietar devine proprietarul exclusiv al bunurilor sau, după caz, al sumelor de bani ce i-au fost atribuite numai cu începere de la data stabilită în actul de partaj, dar nu mai devreme de data încheierii actului, în cazul împărțelii voluntare, sau, după caz, de la data rămânerii definitive a hotărârii judecătorești. (2) În cazul imobilelor, efectele juridice ale partajului se produc numai dacă actul de partaj încheiat în formă autentică sau hotărârea judecătorească rămasă definitivă, după caz, au fost înscrise în cartea funciară".

[2] A se vedea C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 216.

Ce posibilități are coindivizarul care nu a vândut? a) *În primul rând*, potrivit art. 642 alin. (2) C. civ., coindivizarului vătămat i se recunoaște dreptul ca, *înainte de partaj*, să exercite *acțiunile posesorii* împotriva terțului care ar fi intrat în posesia bunului comun în urma încheierii actului. În acest caz, restituirea posesiei bunului se va face în folosul tuturor coindivizarilor, cu daune-interese, dacă este cazul, în sarcina celor care au participat la încheierea actului. Dacă a expirat termenul de un an, prevăzut de art. 951 alin. (1) C. civ., în care putea fi introdusă o acțiune posesorie, coindivizarul care nu a consimțit la încheierea contractului de vânzare poate introduce împotriva terțului cumpărător care deține bunul o acțiune în revendicare[1]. b) *În al doilea rând*, coindivizarul care nu a vândut va putea să solicite partajul bunurilor succesorale, din masa succesorală făcând parte și bunul vândut, deoarece actul de înstrăinare la care nu a consimțit nu îi este opozabil[2]. Dacă bunul vândut va fi atribuit coindivizarului vânzător (ceea ce înseamnă că acesta și-a executat obligația de a asigura ulterior transmiterea proprietății întregului bun către terțul cumpărător), actul de înstrăinare își va produce efectul translativ, însă numai de la data la care va produce efecte actul de partaj. Dacă, dimpotrivă, bunul nu va fi atribuit coindivizarului vânzător, actul de înstrăinare nu va mai produce efecte[3], urmând a avea loc o desocotire între coindivizarul vânzător și terțul dobânditor (se va putea angaja răspunderea pentru evicțiune a vânzătorului, în condițiile legii).

315.5. *Acțiunile în justiție.* Sub imperiul vechiului Cod civil, regula unanimității se aplica în mod consecvent și în privința acțiunii în revendicarea unui bun indiviz, care nu putea fi exercitată de un singur coindivizar, întrucât viza recunoașterea dreptului de proprietate pentru toți[4].

[1] C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 216; V. Stoica, *op. cit.*, p. 291.

[2] Dacă bunul nu se află în posesia terțului dobânditor, coindivizarul care nu a înstrăinat nu va mai fi nevoit să intenteze acțiunea posesorie sau în revendicare, putând cere direct partajul.

[3] A se vedea V. Stoica, *op. cit.*, p. 294.

[4] A se vedea, de exemplu: TS, col. civ., dec. nr. 662/1960, în CD, 1960, p. 356-357; TS, s. civ., dec. nr. 1105/1969, în CD, 1969, p. 237-239; *idem*, dec. nr. 1335/1978, în CD, 1978, p. 31-32; CSJ, s. civ., dec. nr. 1467/1992, în Dreptul nr. 7/1993, p. 91; *idem*, dec. nr. 295/1993, în Dreptul nr. 7/1994, p. 85; *idem*, dec. nr. 892/1995, în Dreptul nr. 2/1996, p. 103.

Printr-o hotărâre din anul 2006[1], Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat în sensul că „aplicarea strictă a regulii unanimității le-a impus reclamanților o sarcină disproporționată, ce i-a privat de orice posibilitate clară și concretă de a obține examinarea de către instanțe a cererilor lor de restituire a terenurilor în litigiu, aducând astfel atingere substanței înseși a dreptului lor de acces la o instanță". Prin urmare, a avut loc încălcarea art. 6 par. 1 din Convenție (care garantează dreptul la un proces echitabil), în măsura în care se referă la dreptul de acces la o instanță.

Ulterior, instanța supremă a statuat în sensul că „instanțele trebuie să analizeze regula unanimității în funcție de circumstanțele concrete ale cauzei și să se stabilească deplin situația de fapt în raport de care să se poată reține că persoana îndreptățită poate formula singură acțiunea în revendicare, și nu să se limiteze doar să constate că impunerea regulii unanimității reprezintă o negare a dreptului de acces la o instanță de judecată"[2].

În lumina art. 643 C. civ., fiecare coproprietar (coindivizar) poate sta singur în justiție, indiferent de calitatea procesuală, în orice acțiune privitoare la coproprietate (indiviziune), inclusiv în cazul acțiunii în revendicare. Hotărârile judecătorești pronunțate în folosul coproprietății (indiviziunii) profită tuturor coproprietarilor (coindivizarilor). Hotărârile judecătorești potrivnice unui coproprietar (coindivizar) nu sunt opozabile celorlalți coproprietari (coindivizari). Când acțiunea nu este introdusă de toți coproprietarii (coindivizarii), pârâtul poate cere instanței de judecată introducerea în cauză a celorlalți coproprietari (coindivizari) în calitate de reclamanți, în termenul și condițiile prevăzute în Codul de procedură civilă pentru chemarea în judecată a altor persoane (art. 68-71 C. pr. civ.).

După cum se observă, art. 643 C. civ. vizează *toate acțiunile în justiție*, dar legiuitorul s-a referit în mod expres la acțiunea în revendicare pentru a înlătura orice controversă.

315.6. *Culegerea fructelor bunului comun.* Potrivit art. 637 C. civ., fructele produse de bunurile comune se cuvin tuturor coindivizarilor, proporțional cu cota lor parte din drept.

[1] Hotărârea din 14 decembrie 2006, pronunțată în cauza *Lupaș și alții împotriva României*, publicată în M. Of. nr. 464 din 10 iulie 2007.

[2] ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 4442/2009, publicată pe *www.scj.ro*.

Coindivizarul care a suportat singur cheltuielile producerii sau culegerii fructelor are dreptul la restituirea acestor cheltuieli de către coindivizari, în proporție cu cotele lor părți.

Fructele naturale sau fructele industriale ale bunului comun însușite de un coindivizar fac parte din masa partajabilă cât timp ele nu au fost consumate ori înstrăinate sau nu au pierit și pot fi identificate distinct[1]. În caz contrar, coindivizarul interesat are dreptul la despăgubiri, cu excepția cazului în care fructele au pierit în mod fortuit. Dreptul la acțiunea în despăgubiri este supus prescripției, potrivit dreptului comun.

Dreptul de a reclama fructele civile ale bunului comun însușite de un coindivizar este supus prescripției, potrivit dreptului comun (art. 638 C. civ.).

316. *Imprescriptibilitatea dreptului de a cere ieșirea din indiviziune.* Potrivit art. 1.143 alin. (1) C. civ., „Nimeni nu poate fi obligat a rămâne în indiviziune. Moștenitorul poate cere oricând ieșirea din indiviziune, chiar și atunci când există convenții sau clauze testamentare care prevăd altfel". Prin urmare, spre deosebire de dreptul de a accepta moștenirea, care trebuie exercitat în termenul de opțiune succesorală de un an de la deschiderea moștenirii [art. 1.103 alin. (1) C. civ.], ieșirea din indiviziune poate fi cerută oricând, de către oricare dintre coindivizari și indiferent de timpul trecut de la deschiderea moștenirii și chiar dacă ei au stăpânit părți distincte din masa indiviză sau aceasta a fost stăpânită de unul dintre ei[2]. Legiuitorul nu agreează starea de indiviziune, pentru că aceasta este de natură să creeze multiple probleme coindivizarilor cu privire la exercitarea atributelor dreptului de proprietate asupra bunurilor succesorale.

---

[1] Întrucât aceste fructe fac parte din masa partajabilă, acțiunea ce are ca obiect partajarea lor este imprescriptibilă extinctiv.

[2] A se vedea: TS, col. civ., dec. nr. 1080/1967, în *Repertoriu... 1952-1969*, p. 448; TS, s. civ., dec. nr. 1699/1972, în RRD nr. 4/1973, p. 176. Dacă reclamantul nu a acceptat moștenirea, acțiunea de ieșire din indiviziune nu poate fi respinsă ca prescrisă (deoarece este imprescriptibilă), fiind vorba de lipsa calității procesuale active (persoană străină de moștenire), și nu de prescrierea dreptului la acțiune (TS, s. civ., dec. nr. 1566/1986, în RRD nr. 6/1987, p. 69). Dacă însă este vorba de moștenire prin retransmitere și autorul decedat a acceptat moștenirea retransmisă, ea va face parte din moștenirea rămasă de pe urma lui (*ibidem*).

Potrivit art. 672 C. civ., convențiile privind suspendarea partajului nu pot fi încheiate pentru o perioadă mai mare de 5 ani[1]. În cazul imobilelor, convențiile trebuie încheiate în formă autentică și supuse formalităților de publicitate prevăzute de lege.

Instanța sesizată cu cererea de partaj poate suspenda pronunțarea partajului, pentru cel mult un an, pentru a nu se aduce prejudicii grave intereselor celorlalți coproprietari. Dacă pericolul acestor prejudicii este înlăturat înainte de împlinirea termenului, instanța, la cererea părții interesate, va reveni asupra măsurii.

Clauza testamentară prin care *de cuius*-ul ar impune rămânerea în indiviziune, fie și pe termen de numai 5 ani, este lovită de nulitate. De asemenea, este lovită de nulitate convenția dintre coindivizari prin care aceștia ar conveni *să mențină starea de indiviziune pe timp nedeterminat*, imprescriptibilitatea fiind socotită a fi de ordine publică. În schimb, convenția intervenită între coindivizari prin care aceștia convin *suspendarea partajului* pentru o perioadă de cel mult 5 ani este valabilă, conform art. 672 C. civ.

---

[1] În sensul că, după expirarea termenului de 5 ani, înțelegerea dintre coindivizari se poate prelungi, a se vedea V. Stoica, *op. cit.*, p. 299. Împărtășim această soluție, întrucât servește intereselor coindivizarilor. Evident, noua convenție se poate încheia pe o durată de cel mult 5 ani.

Capitolul II
Partajul moştenirii

Secţiunea I
Noţiunea şi condiţiile de fond ale partajului

317. *Noţiunea de „partaj". Partajul definitiv. Partajul de folosinţă şi partajul parţial.* Partajul este operaţiunea juridică ce pune capăt stării de indiviziune (coproprietate) prin împărţirea, în natură şi/sau prin echivalent, a bunurilor aflate în indiviziune, având ca efect înlocuirea cotei-părţi ideale, indivize, asupra acestora, cu drepturi exclusive ale fiecăruia dintre coindivizari asupra unor bunuri (valori) determinate în materialitatea lor.

În noul Cod civil, partajul este reglementat în art. 669-686, care constituie dreptul comun în materie, aplicându-se şi partajului succesoral în măsura în care nu sunt incompatibile cu acesta [art. 1.143 alin. (2) C. civ.]. De asemenea, în materie succesorală există unele reglementări speciale (art. 1.143-1.145, art. 1.155-1.159). În fine, pentru aspectele de ordin procedural trebuie să avem în vedere „Procedura partajului judiciar", reglementată de art. 980-996 C. pr. civ. Subliniem însă că această reglementare este aplicabilă numai în cazul *partajului definitiv* (de proprietate), prin care se pune capăt stării de indiviziune.

Evident, coindivizarii pot conveni şi un *partaj provizoriu al folosinţei* bunurilor (a unora dintre ele) care compun masa indiviză. Dacă între coindivizari există neînţelegeri cu privire la folosinţa bunurilor indivize, partajul folosinţei se poate rezolva prin acordul lor sau pe cale judecătorească. Partajul folosinţei pronunţat de instanţă nu poate fi considerat incompatibil cu starea de indiviziune, iar raţiuni de utilitate practică reclamă rezolvări pentru soluţionarea neînţelegerilor privind folosinţa bunurilor, dacă partajarea este posibilă în fapt fără vătămarea intereselor coindivizarilor şi dacă niciunul dintre ei nu cere ieşirea din indiviziune (partajul definitiv al proprietăţii). Numai cererea de ieşire definitivă din indiviziune a unui coproprietar (coindivizar)

împiedică partajul folosinţei pe cale judecătorească, deoarece „nimeni nu poate fi obligat a rămâne în indiviziune" [art. 1.143 alin. (1) C. civ.][1].

Precizăm, de asemenea, că partajul definitiv (al proprietăţii) – indiferent de forma de realizare (prin bună învoială sau pe cale judecătorească) – poate fi nu numai total, având ca obiect întreaga masă indiviză, dar şi *parţial*, având ca obiect numai unul sau anumite bunuri succesorale[2], în cazul în care comoştenitorii şi-au manifestat voinţa (expres sau tacit) de a rămâne în indiviziune asupra restului bunurilor[3].

În cazul în care sunt trei sau mai mulţi coindivizari, partajul poate fi *parţial şi în ceea ce priveşte persoanele*, dacă numai unul (unii) dintre ei cere (cer) despărţirea părţilor la care are (au) dreptul, iar ceilalţi înţeleg să rămână în indiviziune asupra bunurilor rămase după satisfacerea solicitanţilor[4].

Evident, partajul parţial nu este admisibil dacă toţi coindivizarii solicită ieşirea din indiviziune [art. 1.143 alin. (1) C. civ.][5] ori dacă ei solicită partajul pentru toate bunurile indivize.

318. *Condiţiile generale de fond ale partajului moştenirii* vizează calitatea persoanelor care îl pot cere, capacitatea lor de exerciţiu şi, în mod excepţional, necesitatea unei autorizaţii.

318.1. *Persoanele care pot cere partajul moştenirii*

a) În primul rând, partajul poate fi cerut de către *coindivizari* (moştenitorii legali şi legatarii universali sau cu titlu universal). Aşa cum am văzut, legatarul cu titlu particular, dobândind un drept real

---

[1] Pentru partajul de folosinţă, a se vedea şi *supra* nr. 315.1.

[2] Potrivit art. 684 alin. (3) C. civ., „Partajul este însă valabil chiar dacă nu cuprinde toate bunurile comune; pentru bunurile omise se poate face oricând un partaj suplimentar". A se vedea şi M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 291. Pentru partajul parţial de ascendent, a se vedea art. 1.162 C. civ. şi *infra* nr. 348.

[3] Potrivit art. 983 alin. (3) C. pr. civ., „În cazul în care înţelegerea priveşte numai partajul anumitor bunuri, instanţa va lua act de această învoială şi va pronunţa o hotărâre parţială, continuând procesul pentru celelalte bunuri". A se vedea şi TJ Hunedoara, dec. nr. 209/1971, în RRD nr. 11/1971, p. 144-145.

[4] A se vedea: D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 476; V. Stoica, *op. cit.*, p. 297-298.

[5] A se vedea TJ Satu Mare, dec. nr. 521/1980, în RRD nr. 5/1981, p. 65-66.

asupra unui bun determinat, nu devine coindivizar şi deci nu are calitatea de a cere ieşirea din indiviziune (afară numai dacă legatul a avut ca obiect o cotă-parte ideală asupra unui bun determinat).

b) *Succesorii în drepturi ai coindivizarilor*, care se subrogă în drepturile lor, pot, de asemenea, cere partajul sau continua acţiunea începută de autorul lor. Din această categorie fac parte dobânditorii prin acte între vii (cesionarii) de drepturi succesorale, iar în caz de moarte a unui coindivizar, moştenitorii lui, care se bucură de drepturile succesorale prin retransmitere (succesiuni succesive). În acest din urmă caz, în ipoteza în care coindivizarul decedat are mai mulţi moştenitori, se creează două stări de indiviziune (mase indivize), astfel încât se impune partajul acestora în ordinea deschiderii succesiunilor, separat sau în cadrul aceluiaşi dosar[1].

c) *Creditorii personali ai coindivizarilor* pot cere partajul sau continua acţiunea de partaj promovată de coindivizarul debitor, pe calea acţiunii oblice. Astfel, potrivit art. 1.156 alin. (2) C. civ., creditorii personali ai moştenitorilor şi orice persoană ce justifică un interes legitim pot să ceară partajul în numele debitorului lor, pot pretinde să fie prezenţi la partajul prin bună învoială sau pot să intervină în procesul de partaj. Legiuitorul a pornit de la realitatea potrivit căreia dreptul de a cere ieşirea din indiviziune nu are caracter exclusiv personal[2].

[1] A se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 1941/1986, în CD, 1986, p. 101-103; CSJ, s. civ., dec. nr. 753/1990, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 138-140. În cadrul procedurii succesorale notariale, art. 254 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995 prevede că în cazul succesiunilor succesive care se dezbat deodată se întocmeşte un singur certificat de moştenitor pentru toţi defuncţii, stabilindu-se pentru fiecare dintre aceştia, în ordinea decesului lor, masa succesorală, precum şi calitatea şi drepturile fiecărui moştenitor sau legatar. Fiecare cauză succesorală va face obiectul unui dosar distinct, iar certificatul de moştenitor pentru succesiuni succesive va primi un singur număr, dat în dosarul aceluia dintre defuncţi care a decedat primul, celelalte dosare conexându-se la acesta. Dacă moştenitorii şi-au împărţit bunurile prin bună învoială, art. 113 alin. (3) din Legea nr. 36/1995 prevede că în încheierea finală a procedurii succesorale se va arăta modul de împărţeală şi bunurile succesorale atribuite fiecăruia dintre moştenitori.

[2] Pentru această soluţie sub imperiul Codului civil din 1864, a se vedea şi: M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 221; C. Toader, în C. Toader, L. Stănciulescu, R. Popescu, V. Stoica, *Moştenirea testamentară. Transmisiunea şi împărţeala moştenirii*, Ed. Actami, Bucureşti, 1994, p. 149; D.A. Popescu, *Contractul de societate*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1996, p. 94-95; C. Turianu, V. Stoica, *Partajul bunurilor care formează obiect de executare silită sau asupra cărora au fost luate măsuri asigurătorii*, în RRD nr. 3/1985, p. 22-29; Gh. Comăniţă, *Dreptul de a cere partajul şi titularii săi*, în Dreptul nr. 1/2000, p. 69.

În situaţia în care creditorii unui coindivizar cer partajul bunurilor succesorale pe calea acţiunii oblice, convenţiile de suspendare a partajului le sunt opozabile, „întrucât, pe calea acestei acţiuni, creditorii nu pot avea o poziţie mai bună decât ar avea-o debitorul lor, în numele căruia se exercită acţiunea"[1]. Totuşi, în scopul protecţiei creditorilor şi al zădărnicirii înţelegerilor frauduloase dintre moştenitori, art. 678 alin. (4) C. civ. prevede: „Convenţiile de suspendare a împărţelii pot fi opuse creditorilor numai dacă, înainte de naşterea creanţelor, au dobândit dată certă în cazul bunurilor mobile sau au fost autentificate în cazul bunurilor imobile şi s-au îndeplinit formalităţile de publicitate prevăzute de lege, dacă este cazul".

Precizăm şi faptul că, în cazul în care un creditor a introdus acţiunea de partaj în numele debitorului său (comoştenitor), ceilalţi moştenitori pot obţine respingerea acţiunii de partaj, plătind datoria în numele şi pe seama moştenitorului debitor [art. 1.156 alin. (3) C. civ.].

În privinţa *creditorilor moştenirii*, art. 1.155 alin. (2) C. civ. le-a creat un regim privilegiat, în sensul că ei pot cere să fie plătiţi din bunurile aflate în indiviziune sau, după caz, pot solicita executarea silită asupra acestor bunuri[2]. În aceste condiţii, nu justifică un interes pentru a solicita partajul bunurilor succesorale[3].

Indiferent de cine îl cere, partajul se poate efectua – atât prin bună învoială, cât şi pe cale judecătorească – numai cu participarea tuturor coindivizarilor, sub sancţiunea nulităţii absolute a actului de partaj [art. 684 alin. (2) C. civ.], chiar dacă s-ar fi „rezervat" bunuri coindivizarului lipsă, fie şi corespunzătoare cotei sale părţi[4].

[1] V. Stoica, *op. cit.*, p. 299.

[2] A se vedea *supra* nr. 294 lit. a).

[3] A se vedea: Al. Bacaci, Gh. Comăniţă, *op. cit.*, p. 266-267; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 481.

[4] A se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 673/1982, în CD, 1982, p. 36-40; CSJ, s. civ., dec. nr. 1173/1991, în Dreptul nr. 1/1992, p. 109-110.

318.2. *Capacitatea de exercițiu necesară pentru a cere și a participa la partaj.* În sistemul Codului civil din 1864, partajul producea efecte declarative – iar nu translative – de drepturi, însă, din cauza consecințelor pe care le avea asupra patrimoniilor coindivizarilor, partajul era calificat (asimilat) drept un act de înstrăinare – de dispoziție –, iar nu de administrare a patrimoniului. În consecință, toți coindivizarii participanți la partaj (inclusiv în cadrul procedurii succesorale notariale) trebuiau să aibă capacitate deplină de exercițiu, iar persoanele lipsite de capacitate sau cu capacitate de exercițiu restrânsă trebuiau să fie reprezentate, respectiv asistate de ocrotitorul legal, nefiind suficientă o încuviințare prealabilă[1].

În cadrul noului Cod civil partajul nu mai are un caracter declarativ, ci constitutiv de drepturi (art. 680). În aceste condiții, partajul are ca efect un transfer de drepturi între coproprietari, ceea ce accentuează caracterul său de act de dispoziție[2]. Aceasta înseamnă că pentru a solicita și a participa la partaj este necesară *capacitatea deplină de exercițiu*.

În ceea ce privește persoanele lipsite de capacitate de exercițiu (minorii sub 14 ani și interzișii judecătorești), ele pot participa la partaj prin reprezentanții lor (părinți sau tutore), iar aceștia – conform art. 144 alin. (2) și art. 502 alin. (1) C. civ. – nu pot, fără avizul consiliului de familie și autorizarea instanței de tutelă, să facă acte de împărțeală privind bunurile minorului (interzisului).

Minorii cu capacitate de exercițiu restrânsă pot face acte de partaj cu încuviințarea părinților sau, după caz, a tutorelui, cu avizul consiliului de familie și cu autorizarea instanței de tutelă [art. 146 alin. (2) coroborat cu art. 144 alin. (2) C. civ.].

În caz de contrarietate de interese între ocrotitor și cel ocrotit (de exemplu, ambii sunt coindivizari), este necesară numirea de către instanța de tutelă a unui *curator special*, în condițiile art. 150 alin. (1) C. civ. Dacă sunt mai mulți incapabili cu interese contrare, pentru fiecare se va numi un curator[3].

[1] A se vedea Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 13/1957, în CD, 1957, p. 19-20.
[2] V. Stoica, *op. cit.*, p. 302; Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *op. cit.*, p. 267.
[3] A se vedea și Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 6/1959, în CD, 1959, p. 27-29.

În sfârșit, precizăm că pentru partajul folosinței bunurilor indivize părțile nu trebuie să aibă capacitate de exercițiu deplină[1], fiind suficient să aibă, respectiv să îndeplinească condițiile prevăzute de lege pentru încheierea actelor de administrare a patrimoniului.

318.3. *Autorizație.* Potrivit legislației în vigoare, ieșirea din indiviziune – prin bună învoială sau pe cale judecătorească – nu este condiționată de obținerea unei autorizații administrative prealabile. Numai dacă în masa succesorală se găsesc construcții și partajul lor în natură, potrivit propunerilor de partaj, necesită modificări arhitectonice, va fi necesară obținerea autorizației potrivit Legii nr. 50/1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții (republicată în 2004). În lipsa autorizației, lucrarea nu va putea fi executată, respectiv va putea fi desființată, aplicându-se și alte sancțiuni prevăzute de lege. Nici hotărârea instanței nu poate să țină loc de autorizație[2].

Ieșirea din indiviziune cu statul sau unitățile administrativ-teritoriale nu necesită o autorizație specială, partajarea făcându-se potrivit dreptului comun. Însă partajarea bunurilor (imobilelor) aflate în indiviziune cu domeniul public sau privat al comunelor, orașelor sau județelor se poate face numai cu participarea organelor care reprezintă aceste persoane juridice[3].

[1] A se vedea: C. Toader, *op. cit.*, p. 150; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 205.
[2] A se vedea CSJ, s. cont. adm., dec. nr. 692/1994, în *Jurisprudența CSJ 1994*, p. 637-638.
[3] Potrivit art. 21 din Legea nr. 215/2001 a administrației publice locale, „(2) În justiție, unitățile administrativ-teritoriale sunt reprezentate, după caz, de primar sau de președintele consiliului județean. (2[1]) Pentru apărarea intereselor unităților administrativ-teritoriale, primarul, respectiv președintele consiliului județean, stă în judecată ca reprezentant legal și nu în nume personal. (3) Primarul, respectiv președintele consiliului județean, poate împuternici o persoană cu studii superioare juridice de lungă durată din cadrul aparatului de specialitate al primarului, respectiv al consiliului județean, sau un avocat care să reprezinte interesele unității administrativ-teritoriale, precum și ale autorităților administrației publice locale respective, în justiție”.

Secţiunea a II-a
Obiectul partajului succesoral

319. *Bunurile care fac obiectul partajului. Regula.* Spre deosebire de obiectul transmisiunii succesorale, care cuprinde drepturile şi obligaţiile cu caracter patrimonial ale defunctului[1], obiectul partajului îl constituie, în principiu, numai bunurile asupra cărora poartă drepturile reale ale defunctului transmise asupra moştenitorilor. Aşa cum am văzut, creanţele defunctului, precum şi pasivul succesoral se divid între moştenitorii universali şi cu titlu universal proporţional *cu partea succesorală ce îi revine fiecăruia*[2]. În schimb, drepturile reale asupra bunurilor din patrimoniul succesoral se dobândesc de către moştenitori în stare de indiviziune; întrucât bunurile nu sunt susceptibile de diviziune prin efectul legii, moştenitorii dobândesc cote-părţi ideale din dreptul real asupra bunurilor, corespunzătoare drepturilor succesorale ale fiecăruia, urmând ca drepturile exclusive asupra bunurilor concrete din moştenire să fie stabilite prin partaj, dacă defunctul nu a făcut un partaj de ascendent[3].

Prin urmare, obiectul partajului îl constituie, în principiu, numai bunurile asupra cărora poartă drepturile reale ale defunctului şi care s-au transmis asupra moştenitorilor[4]. Această regulă de principiu cunoaşte două excepţii: pe de o parte, există bunuri care, deşi există în patrimoniul succesoral la data deschiderii moştenirii, nu sunt supuse partajului, iar, pe de altă parte, există bunuri care formează obiectul partajului, deşi nu au făcut parte din masa succesorală la data deschiderii moştenirii[5].

---

[1] Pentru amănunte, a se vedea *supra* nr. 284 şi urm.

[2] Pentru amănunte şi excepţii, a se vedea *supra* nr. 290 şi 293-294.

[3] A se vedea *infra* nr. 342 şi urm.

[4] Vor fi cuprinse în masa partajabilă şi bunurile omise din certificatul de moştenitor, pentru care se poate emite un certificat de moştenitor suplimentar (art. 119 din Legea nr. 36/1995), nefiind necesar să se anuleze certificatul de moştenitor (TS, s. civ., dec. nr. 31/1981, în CD, 1981, p. 127). A se vedea şi *supra* nr. 309.

[5] A se vedea *infra* nr. 320 şi 321.

Precizăm, de asemenea, că în cadrul partajului prin bună învoială sau pe cale judecătorească se soluţionează şi alte probleme patrimoniale între coindivizari; de exemplu, contribuţia moştenitorilor la datoriile succesorale plătite de unul dintre ei peste partea sa din datorie; dacă nu se înţeleg, acţiunea în regres având acest obiect poate fi valorificată (dacă nu s-a făcut separat) în cadrul acţiunii de partaj, deşi – evident – nu este vorba de partaj, ci de valorificarea unei creanţe rezultând din plata făcută peste partea contributivă din datorie (gestiune de afaceri sau subrogaţie legală)[1].

320. *Bunurile existente în patrimoniul succesoral nesupuse partajului.* Anumite bunuri, deşi existau în patrimoniul defunctului la data deschiderii moştenirii, nu formează obiectul partajului. Astfel de bunuri sunt:

1. bunurile individual determinate care formează obiectul unor legate cu titlu particular. Acestea se dobândesc de către legatar de la data deschiderii moştenirii (ca şi creanţele) şi deci nu formează obiectul partajului. Numai dacă legatul ar avea ca obiect o cotă-parte din dreptul de proprietate asupra unui bun individual determinat (de exemplu, o cotă de 1/4 dintr-o casă) legatarul ar urma să participe, în calitate de coindivizar, la partaj. După cum am văzut, indiviziunea poate fi nu numai totală (asupra universalităţii succesorale), dar şi parţială (asupra unui bun din universalitate).

Dacă însă legatul are ca obiect un dezmembrământ al proprietăţii, bunul va forma obiectul partajului numai sub raportul proprietăţii dezmembrate. În acest sens s-a hotărât că, dacă în masa succesorală se găseşte un imobil, cumpărat de cel care lasă moştenirea cu rezerva uzufructului viager în favoarea vânzătorului, la partaj va putea fi inclusă numai nuda proprietate[2];

---

[1] A se vedea *supra* nr. 295. Cu toate că obiectul indiviziunii şi, în consecinţă, al partajului îl constituie bunurile asupra cărora poartă drepturile reale moştenite, „în procesul de ieşire din indiviziune între moştenitori trebuie să fie lichidate, fiind conexe, toate pretenţiile reciproce dintre ei cu privire la averea succesorală" (CSJ, s. civ., dec. nr. 1997/1991, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 151-154), inclusiv cererile de reducţiune a liberalităţilor excesive, de raport al donaţiilor etc.

[2] A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 549/1989 în Dreptul nr. 1-2/1990, p. 127. A se vedea şi TJ Constanţa, dec. civ. nr. 1094/1987, în RRD nr. 5/1988, p. 74. În principiu, titularul unui dezmembrământ al proprietăţii (de exemplu, uzufruc-

2. bunurile care, prin destinaţia sau prin natura lor, nu sunt susceptibile de a fi partajate, cum sunt:

a) *amintirile de familie*, care nu pot fi partajate pe cale judecătorească, ci numai în mod voluntar.

Amintirile de familie sunt reglementate de art. 1.141-1.142 C. civ. Constituie amintiri de familie bunurile ce au aparţinut membrilor familiei şi stau mărturie istoriei acesteia. Sunt incluse în această categorie bunuri precum corespondenţa purtată de membrii familiei, arhivele familiale, decoraţiile, armele de colecţie, portretele de familie, documentele, precum şi orice alte bunuri cu semnificaţie morală deosebită pentru respectiva familie. Aceste bunuri fac parte din masa succesorală şi se transmit moştenitorilor, *potrivit dreptului comun.*

Derogarea apare sub aspectul regimului juridic, în sensul că „moştenitorii pot ieşi din indiviziune cu privire la bunurile care constituie amintiri de familie *numai prin partaj voluntar*, iar în cazul în care nu se realizează partajul voluntar, bunurile care constituie amintiri de familie *rămân în indiviziune*. Pe durata indiviziunii, prin acordul moştenitorilor sau, în lipsa acestuia, prin hotărârea instanţei, amintirile de familie sunt depozitate în interesul familiei la unul ori mai mulţi dintre moştenitori sau în locul convenit de ei. Moştenitorul desemnat ca depozitar poate revendica bunurile care constituie amintiri de familie de la cel care le deţine pe nedrept, dar nu le poate înstrăina, împrumuta sau da în locaţiune fără acordul unanim al coindivizarilor"[1];

b) *servituţile şi părţile comune din imobile destinate folosinţei în comun* (curtea comună, subsolul şi podul casei, drumul de acces etc.) *şi care fac obiectul dreptului de proprietate comună forţată şi perpetuă.* În mod excepţional, se poate proceda la partaj cu acordul coproprietarilor, dacă bunul, prin natura sa, permite partajul (de

tuarul) nu se găseşte in indiviziune cu proprietarul (nudul proprietar), dezmembrămintele încetând potrivit regulilor aplicabile acestor drepturi reale, iar nu prin partaj. Indiviziunea presupune drepturi reale *de aceeaşi natură* (de regulă, proprietatea, fie şi nuda proprietate).

[1] A se vedea şi C. Munteanu, *Despre amintirile de familie şi morminte*, în RRDP nr. 2/2009, p. 53-65 (articolul a fost scris înainte de intrarea în vigoare a noului Cod civil).

exemplu, curtea, podul, pivniţa etc.). Instanţa este îndreptăţită să dispună partajul şi fără acordul coproprietarilor, dacă – ţinând seama de natura şi destinaţia funcţională a bunului – această posibilitate există în fapt, fără a leza interesele vreunui coproprietar[1]. Soluţia practicii judiciare şi-a găsit consacrarea expresă în art. 671 alin. (2) C. civ., care prevede că „(...) partajul poate fi cerut în cazul părţilor comune din clădirile cu mai multe etaje sau apartamente atunci când aceste părţi încetează de a mai fi destinate folosinţei comune";

c) *dreptul real de folosinţă asupra locurilor de înmormântare şi lucrărilor funerare* (care, de regulă, se transmit în indiviziune soţului supravieţuitor şi rudelor celor mai apropiate ale defunctului, potrivit regulamentelor cimitirelor, şi care pot forma obiectul partajului numai în mod excepţional)[2].

Menţionăm că adăugirile şi îmbunătăţirile efectuate de unul sau unii dintre copartajanţi asupra bunurilor succesorale nu fac obiectul partajului propriu-zis, însă urmează a fi desocotite între copartajanţi dacă bunul în cauză nu cade în lotul celui care le-a efectuat[3].

321. *Bunurile care fac obiectul partajului, deşi nu au existat în masa succesorală la data deschiderii moştenirii.* Pe temeiuri juridice diferite, intră în această categorie:

a) bunurile care sunt aduse la masa succesorală ca efect al reducţiunii liberalităţilor excesive sau ca efect al raportului donaţiilor;

[1] Pentru practica judecătorească anterioară intrării în vigoare a noului Cod civil, a se vedea, de exemplu: TS, completul de 7 jud., dec. nr. 31/1977, în *Repertoriu... 1975-1980*, p. 65; *idem*, s. civ., dec. nr. 1039/1975, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 94; *idem*, dec. nr. 927/1977, în CD, 1977, p. 13; *idem*, dec. nr. 1095/1982, în *Repertoriu... 1980-1985*, p. 68; *idem*, dec. nr. 994/1988, în RRD nr. 14/1989, p. 73-74.

[2] A se vedea L. Mihai, *În legătură cu obiectul partajului succesoral*, în RRD nr. 2/1987, p. 26-27. În practica instanţei supreme (a se vedea ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 4328/2005, publicată pe *www.scj.ro*) s-a decis că dreptul de concesiune asupra locurilor de înmormântare în cimitire este un drept real şi indiviz, părţile aflându-se într-o indiviziune forţată şi perpetuă, fiind inadmisibilă acţiunea în revendicare a unei cripte a construcţiei funerare intentată de unul dintre coindivizari.

[3] A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 1593/ 1979, în CD, 1979, p. 124.

b) bunurile care intră în masa succesorală în temeiul subrogației reale cu titlu universal, de exemplu, prețul obținut din vânzarea unui bun succesoral care nu este partajabil în natură sau despăgubirile plătite pentru distrugerea unui bun succesoral de către un terț;

c) bunurile asupra cărora se reconstituie dreptul de proprietate al defunctului în condițiile legilor de restituire (de exemplu, Legea nr. 18/1991, Legea nr. 112/1995, Legea nr. 10/2001). Avem în vedere nu numai bunurile restituite (terenuri și/sau construcții, obiecte de artă, obiecte din metale prețioase etc.), dar și sumele de bani primite în cazul imposibilității restituirii în natură a bunurilor preluate în timpul regimului comunist;

d) fructele naturale, civile sau industriale produse de bunurile succesorale după data deschiderii moștenirii formează, de asemenea, obiectul partajului, sporind masa succesorală prin accesiune, și se cuvin tuturor coindivizarilor, în proporție cu cotele lor părți din moștenire (art. 637 C. civ.), afară numai dacă ei au procedat anterior la un partaj al folosinței. În acest din urmă caz, fiecărui beneficiar i se vor cuveni în exclusivitate fructele produse de bunul pe care l-a folosit (de exemplu, recolta obținută de pe lotul de teren ce i s-a atribuit în folosință).

Dacă folosința unui bun succesoral a fost exercitată în mod exclusiv (de exemplu, casa a fost locuită) de un comoștenitor împotriva voinței celorlalți, el va fi obligat să aducă la masa partajabilă echivalentul bănesc al folosinței [art. 636 alin. (2) C. civ.], dacă nu justifică un titlu pentru folosința gratuită a bunului peste cota-parte ce-i aparține (de exemplu, un comodat convenit cu comoștenitorii, dreptul de abitație al soțului supraviețuitor etc.). Evident, cota-parte din fructe poate fi solicitată nu numai în cadrul partajului succesoral, dar și printr-o acțiune separată.

În toate cazurile, cererea privind cota-parte din fructe este *imprescriptibilă* dacă fructele naturale și industriale există în materialitatea lor – adică nu au fost consumate, nu au fost înstrăinate și nici nu au pierit – în momentul sesizării instanței și sunt revendicate ca atare [art. 638 alin. (2) teza I C. civ.] și *prescriptibilă în termenul de 3 ani* ca drept de creanță cât privește fructele civile sau echivalentul bănesc al celor naturale ori industriale (termenul fiind calculat de la data culegerii fructelor). Menționăm că pot fi pretinse și fructele industriale, ținând seama, evident, de cheltuielile producerii sau culegerii fructelor făcute de către coindivizarul în cauză, ceilalți coindivizari fiind obligați la restituire în proporție cu cotele lor părți [art. 638 alin. (1) C. civ.][1].

Secțiunea a III-a
Raportul datoriilor

322. *Noțiune.* Într-o formulare laconică, alături de raportul donațiilor, art. 738 C. civ. din 1864 prevedea obligația fiecărui moștenitor de a raporta la masa succesiunii „(...) sumele ce este dator către succesiune".

Noul Cod civil reglementează atât raportul donațiilor[2], cât și raportul datoriilor (art. 1.158).

Astfel, potrivit alin. (1) al articolului sus-menționat, „Dacă, la data partajului succesoral, un moștenitor are o datorie certă și lichidă față de moștenire, aceasta se lichidează prin luare mai puțin". Prin urmare, dacă un moștenitor are o datorie față de succesiune, ea se lichidează nu prin plată sau prin dare în plată, ci prin instituția raportului în modalitatea luării mai puțin (prin preluare sau prin imputație).

De exemplu, *de cuius* a împrumutat unuia dintre cei doi copii moștenitori suma de 10.000 de lei și, în afara creanței respective, a mai lăsat bunuri în valoare de 30.000 de lei, ceea ce înseamnă că masa de calcul este de 40.000 de lei. Ca urmare a raportului datoriei, moștenitorul debitor va lua numai 10.000 de lei din bunurile succesorale, dat fiind că în lotul său a fost cuprinsă și datoria sa față de succesiune de 10.000 de lei (raport prin imputație), iar celălalt copil al defunctului va

[1] Pentru amănunte și practica judecătorească privind regimul juridic al fructelor bunurilor succesorale sub imperiul Codului civil din 1864, a se vedea: L. Mihai, *loc. cit.*, p. 23-25; C. Toader, *op. cit.*, p. 151-152; E. Safta-Romano, *op. cit.*, II, p. 208-209; A. Sitaru, *În legătură cu obligația aducerii fructelor la masa bunurilor partajabile*, în RRD nr. 10/1977, p. 32-37.

[2] Pentru detalii, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, 2019, p. 362-389.

primi bunuri succesorale în valoare de 20.000 de lei. A doua modalitate de efectuare a raportului datoriilor este aceea ca celălalt copil al defunctului să preia bunuri din masa succesorală până la concurenţa datoriei de 10.000 de lei, cât este valoarea datoriei copilului debitor faţă de moştenire (raport prin preluare), iar restul bunurilor succesorale în valoare de 20.000 de lei să se împartă în mod egal între cei doi comoştenitori.

Dacă datoria nu ar fi fost raportabilă, fiecare comoştenitor ar fi luat câte 1/2 din bunurile succesorale, datoria comoştenitorului debitor stingându-se prin confuziune în aceeaşi proporţie (1/2), rămânând debitor faţă de celălalt comoştenitor pentru cealaltă jumătate. Numai că, în acest caz, comoştenitorul său ar fi venit în concurs cu creditorii personali ai debitorului, suportând riscul insolvabilităţii sale, soluţie inechitabilă, contrară echilibrului legal ce trebuie asigurat între moştenitori.

Raportul operează chiar dacă datoria are ca obiect alte bunuri[1] şi indiferent de izvorul ei (contractual, delictual etc.), cu condiţia să fie certă şi lichidă, însă nu neapărat exigibilă.

Potrivit art. 1.158 alin. (3) C. civ., raportul nu operează în privinţa creanţei pe care un moştenitor o are faţă de moştenire; el nu ar putea prelua cu întâietate din masa succesorală bunuri care să acopere valoarea creanţei. Însă moştenitorul care este atât creditor, cât şi debitor al moştenirii se poate prevala de compensaţia legală, chiar dacă nu ar fi întrunite condiţiile acesteia (datoriile neavând ca obiect bunuri fungibile de aceeaşi natură sau nefiind deopotrivă exigibile – art. 1.617 C. civ.), urmând a fi raportat numai soldul debitor, dacă este cazul.

Dacă debitorul are mai multe datorii care nu sunt acoperite cu partea sa din bunurile moştenirii, aceste datorii se sting proporţional prin raport, în limita cotei din moştenire pe care o are [art. 1.158 alin. (2) C. civ.]; fiind vorba de raport, iar nu de plată, nu sunt aplicabile regulile imputaţiei plăţii. Numai restul rămas va fi guvernat de regulile aplicabile plăţii. De exemplu, copilul A are două datorii faţă de moştenire, de 18.000 de lei, respectiv de 12.000 de lei, iar masa

[1] A se vedea Mazeaud, *op. cit.*, p. 1303, nr. 1695.

de calcul este de 40.000 de lei (întrucât în activul brut mai există bunuri în valoare de 10.000 de lei); rezultă că partea copilului A este de 20.000 de lei, iar partea copilului B este tot de 20.000 de lei. Întrucât datoriile în cuantum de 30.000 de lei ale lui A nu sunt acoperite cu partea sa din bunurile moştenirii de 20.000 de lei, cele două datorii se sting proporţional prin raport, una diminuându-se de la 18.000 de lei la 6.000 de lei, iar cealaltă diminuându-se de la 12.000 de lei la 4.000 de lei. A îi datorează lui B restul de 10.000 de lei (6.000 de lei + 4.000 de lei, adică datoriile diminuate), iar B va culege şi celelalte bunuri succesorale în valoare de 10.000 de lei.

323. *Natură juridică.* Sub imperiul Codului civil din 1864, problema a fost controversată.

Potrivit unei păreri, raportul datoriilor ar fi o variantă a raportului donaţiilor, având acelaşi domeniu de aplicare (între descendenţi şi soţul supravieţuitor, numai în cazul indiviziunii rezultând din moştenire şi numai al datoriilor existente la data deschiderii moştenirii).

Potrivit unei alte păreri, „raportul datoriilor este un mod de lichidare a datoriilor, propriu împărţelii, destinat să asigure egalitatea între copărtaşi"[1] sau, altfel spus, este o „operaţiune de partaj (raport prin luare mai puţin), iar nu de plată"[2]. În consecinţă, este aplicabil nu numai în raporturile dintre descendenţi şi soţul supravieţuitor, dar şi în raporturile dintre alţi moştenitori, inclusiv legatarii universali sau cu titlu universal. Pe de altă parte, raportul datoriilor poate fi aplicat în cazul oricărei indiviziuni (nu numai succesorale) şi în cazul oricărei datorii născute în timpul şi din cauza indiviziunii.

Împărtăşind această din urmă opinie, precizăm că, după părerea noastră, lichidarea datoriilor prin raport nu presupune cu necesitate o operaţiune de partaj[3]. Lichidarea prin raport a datoriilor poate avea loc

[1] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 258. A se vedea şi: St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 543; C. Toader, *op. cit.*, p. 160.

[2] Mazeaud, *op. cit.*, p. 1304, nr. 1698.

[3] Astfel cum am arătat în cele ce precedă (*supra* nr. 317) şi cum se admite unanim, partajul este operaţiunea juridică ce pune capăt stării de indiviziune (coproprietate) prin împărţirea, în natură şi/sau prin echivalent, a bunurilor aflate

şi fără ieşirea din indiviziune a moştenitorilor; de exemplu, în cadrul procedurii succesorale notariale se pot lichida datoriile pe această cale, fără ca moştenitorii să împartă restul bunurilor succesorale, chiar şi bunul din care comoştenitorul a „preluat" o cotă-parte din proprietate, corespunzătoare valorii datoriei. De pildă, comoştenitorul care nu are calitatea de debitor preia din masa succesorală suma de 10.000 de lei (aceasta fiind valoarea datoriei celuilalt copil faţă de moştenire), iar în privinţa apartamentului cei doi comoştenitori decid să rămână în indiviziune. Alt exemplu: copilul A are o datorie faţă de moştenire de 25.000 de lei, iar masa succesorală mai cuprinde un apartament în valoare de 75.000 de lei; în faţa notarului, cei 2 copii doresc să se lichideze datoria lui A faţă de moştenire prin imputaţie, iar în privinţa apartamentului se stipulează că A are o cotă de 1/3, iar B are o cotă de 2/3, cei 2 comoştenitori optând *să rămână în indiviziune cu privire la apartament*, dar să împartă chiria pe care o plăteşte locatarul potrivit cotelor menţionate mai sus. Nu se poate spune că în aceste cazuri s-a realizat partajul succesoral. Tocmai pentru a permite lichidarea datoriilor fără efectuarea partajului, art. 1.158 alin. (4) C. civ. prevede că, „prin acordul tuturor moştenitorilor, raportul datoriilor se poate realiza şi înainte de partajul succesoral".

În toate cazurile, raportul datoriei presupune acceptarea moştenirii şi calitatea de debitor a moştenitorului, dobândită înainte sau după deschiderea moştenirii şi indiferent de modul de dobândire (datorie personală sau dobândită pe cale de moştenire prin reprezentare ori prin retransmitere). În privinţa datoriei, legea nu prevede posibilitatea scutirii de raport (caz în care lichidarea datoriei ar avea loc prin plată); este însă posibilă remiterea de datorie, care, fiind o liberalitate, urmează regimul juridic corespunzător (după cum este o donaţie indirectă, raportabilă ca atare, sau legat neraportabil, dar supus reducţiunii, dacă este cazul). Fiind posibilă iertarea de datorie, cu efecte mai puternice decât raportul datoriei, nu excludem nici această din urmă posibilitate (*qui potest plus potest minus*).

în indiviziune, având ca efect *înlocuirea cotei-părţi ideale, indivize*, asupra acestora, *cu drepturi exclusive ale fiecăruia dintre coindivizari* asupra unor *bunuri (valori) determinate în materialitatea lor.*

Secţiunea a IV-a
Formele partajului

324. *Enumerare.* Potrivit legii (art. 670 C. civ.), partajul poate fi făcut în două forme: prin bună învoială sau prin hotărâre judecătorească.

§1. Partajul prin bună învoială

325. *Condiţii.* Art. 1.144 C. civ., intitulat „Partajul voluntar", dispune: „(1) Dacă toţi moştenitorii sunt prezenţi şi au capacitate de exerciţiu deplină, partajul se poate realiza prin bună învoială, în forma şi prin actul pe care părţile le convin. Dacă printre bunurile succesorale se află imobile, convenţia de partaj trebuie încheiată în formă autentică, sub sancţiunea nulităţii absolute. (2) Dacă nu sunt prezenţi toţi moştenitorii ori dacă printre ei se află minori sau persoane puse sub interdicţie judecătorească ori persoane dispărute, atunci se vor pune sigilii pe bunurile moştenirii în cel mai scurt termen, iar partajul voluntar se va realiza cu respectarea regulilor referitoare la protecţia persoanelor lipsite de capacitate de exerciţiu sau cu capacitate de exerciţiu restrânsă ori privitoare la persoanele dispărute".

Pentru validitatea partajului prin bună învoială trebuie să fie îndeplinite următoarele *condiţii*:

- toţi coindivizarii să fie prezenţi. În privinţa persoanelor dispărute sunt aplicabile prevederile art. 178 lit. d) C. civ., potrivit cărora instanţa de tutelă poate institui curatela dacă o persoană a dispărut fără a exista informaţii despre ea şi nu a lăsat un mandatar sau un administrator general;
- toţi coindivizarii să aibă capacitate de exerciţiu deplină. Potrivit art. 674 C. civ., dacă un coindivizar este lipsit de capacitate de exerciţiu ori are capacitate de exerciţiu restrânsă, partajul va putea fi făcut prin bună învoială numai cu autorizarea instanţei de tutelă, precum şi, dacă este cazul, a ocrotitorului legal. Menţionăm şi faptul că, în temeiul art. 1.080 alin. (1) lit. a) C. civ., executorul testamentar va cere, în condiţiile legii, punerea sigiliilor, dacă printre moştenitori sunt şi minori, persoane puse sub interdicţie judecătorească sau dispărute;

- coindivizarii să fie de acord cu realizarea partajului pe această cale şi cu clauzele convenţiei[1]. Evident, convenţia poate fi încheiată numai după deschiderea moştenirii; orice înţelegere anterioară reprezintă un act asupra unei moştenirii viitoare şi, ca atare, este nulă absolut (art. 956 C. civ.). Numai partajul de ascendent – care nu constituie o ieşire din indiviziune, ci o modalitate de prevenire a ei – se face prin acte încheiate anterior (art. 1.160 şi urm. C. civ.).

Dacă aceste condiţii sunt îndeplinite, partajul se poate realiza în orice formă, inclusiv verbală, dovada lui urmând a fi făcută potrivit dreptului comun (art. 249 şi urm. C. pr. civ.), părţile putând achiesa şi la administrarea probei cu martori (art. 309 C. pr. civ.)[2]. Partajul voluntar trebuie însă să fie dovedit în mod neîndoielnic[3].

Dacă printre bunurile succesorale se află imobile, convenţia de partaj trebuie încheiată în formă autentică, sub sancţiunea nulităţii absolute.

De multe ori partajul prin bună învoială se realizează în cadrul procedurii succesorale notariale. Astfel, art. 113 alin. (3) din Legea nr. 36/1995 prevede că dacă moştenitorii şi-au împărţit bunurile prin bună-învoială, în încheierea finală a procedurii succesorale se va arăta modul de împărţeală şi bunurile succesorale atribuite fiecăruia, iar actul de împărţeală va putea fi cuprins în încheierea finală sau se va putea întocmi separat, în una dintre formele prescrise de lege.

Adăugăm şi faptul că, sub aspectul aplicării în timp a dispoziţiilor noului Cod civil, art. 66 alin. (1) din Legea nr. 71/2011 prevede că dispoziţiile din materia partajului sunt aplicabile convenţiilor de partaj încheiate după intrarea în vigoare a noului Cod civil.

---

[1] Potrivit art. 1.080 alin. (2) C. civ., „Testatorul poate dispune ca executorul testamentar să procedeze la partajarea bunurilor moştenirii. Partajul produce efecte numai dacă proiectul prezentat de către executor a fost aprobat de toţi moştenitorii".

[2] Soluţia era aceeaşi şi sub imperiul Codului civil din 1864. A se vedea, de exemplu, CSJ, s. civ., dec. nr. 884/1992, în Dreptul nr. 11/1992, p. 84-85. A se vedea şi: TS, col. civ., dec. nr. 336/1968, cit. *supra*; *idem*, dec. nr. 68/1961, p. 188; *idem*, dec. nr. 574/1971, în CD, 1971, p. 119-121; *idem*, dec. nr. 1238/1989, în Dreptul nr. 3/1990, p. 68.

[3] TS, s. civ., dec. nr. 1238/1989, cit. *supra*; *idem*, dec. nr. 355/1972, în RRD nr. 11/1972, p. 168.

326. *Modalităţi de partaj prin bună învoială.* Atunci când condiţiile arătate sunt îndeplinite, coindivizarii beneficiază de deplină libertate în realizarea partajului.

Astfel, ei pot împărţi toate bunurile sau numai o parte dintre ele, urmând ca restul să fie împărţit ulterior, prin hotărâre judecătorească[1] sau tot prin bună învoială. Partajarea bunurilor se poate face în natură, prin atribuirea lor unora dintre coindivizari cu indemnizarea corespunzătoare a celorlalţi, prin vânzarea bunurilor şi împărţirea preţului etc., inclusiv prin atribuirea nudei proprietăţi unora dintre moştenitori şi a uzufructului (eventual, cu o sultă) celorlalţi, fiind suficient ca prin învoiala lor să înceteze starea de indiviziune[2].

§2. Partajul prin hotărâre judecătorească

327. *Cazuri.* Partajul se face pe cale judecătorească la cererea oricăruia dintre coindivizari sau, în condiţiile legii, a creditorilor[3], în toate cazurile în care nu s-a realizat prin bună învoială. Dacă se dovedeşte că între părţi a intervenit un act (în sens de *negotium*, fie şi verbal) de partaj voluntar, cu respectarea cerinţelor legale, cererea de partaj judiciar urmează să fie respinsă ca inadmisibilă[4].

Partajul judiciar este obligatoriu:

- dacă nu sunt prezenţi (personal sau prin reprezentant) toţi coindivizarii;

- dacă între coindivizari există persoane lipsite de capacitate de exerciţiu sau cu capacitate de exerciţiu restrânsă ori persoane dispărute şi condiţiile ocrotirii lor nu sunt îndeplinite (de exemplu, instanţa de tutelă a refuzat autorizarea pentru partajul voluntar).

---

[1] A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 64/1981, în CD, 1981, p. 59.

[2] TS, s. civ., dec. nr. 758/ 1976, în RRD nr. 10/1976, p. 64.

[3] A se vedea *supra* nr. 318.1. Cu privire la instanţa competentă a judeca cererea de partaj succesoral, precizăm că, în conformitate cu prevederile art. 94 pct. 1 lit. j) şi art. 118 C. pr. civ., aceasta este judecătoria în a cărei circumscripţie şi-a avut defunctul ultimul domiciliu. A se vedea şi: ICCJ, s. I civ., dec. nr. 1399/2015, publicată pe *www.scj.ro*; D. Trăilă, *op. cit.*, p. 303-308.

[4] A se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 202/1982, în RRD nr. 1/1983, p. 66; *idem*, dec. nr. 1401/1985, în RRD nr. 5/1986, p. 82.

Cererea de partaj judiciar nu este condiționată de încercarea prealabilă de partaj prin bună învoială, oricare dintre coindivizari putându-se adresa direct justiției[1].

328. *Aspecte de ordin procedural.* Fără a intra în toate detaliile de ordin procedural – care, în mod firesc, se studiază la materia Drept procesual civil[2] –, apreciem că sunt utile câteva precizări referitoare la modul de soluționare a unei cereri de partaj succesoral.

a) *Cuprinsul cererii.* Reclamantul este obligat să arate în cerere, pe lângă mențiunile prevăzute la art. 194 C. pr. civ. (adică numele și domiciliul părților, obiectul cererii, motivele de fapt și de drept, dovezile, semnătura), persoanele între care urmează a avea loc partajul, titlul pe baza căruia acesta este cerut, toate bunurile supuse partajului, valoarea lor (după prețuirea reclamantului), locul unde acestea se află, precum și persoana care le deține sau le administrează (art. 981 C. pr. civ.).

Este necesar să se indice titlul pe baza căruia partajul este cerut, pentru ca instanța să verifice dacă acel bun a aparținut celui despre

[1] Potrivit art. 110 din Legea nr. 36/1995, succesibilul sau altă persoană interesată poate sesiza direct instanța judecătorească în vederea dezbaterii unei succesiuni, dar dispozițiile art. 193 alin. (3) C. pr. civ. sunt aplicabile. Art. 193 C. pr. civ. prevede că: „(1) Sesizarea instanței se poate face numai după îndeplinirea unei proceduri prealabile, dacă legea prevede în mod expres aceasta. Dovada îndeplinirii procedurii prealabile se va anexa la cererea de chemare în judecată. (2) Neîndeplinirea procedurii prealabile nu poate fi invocată decât de către pârât prin întâmpinare, sub sancțiunea decăderii. (3) La sesizarea instanței cu dezbaterea procedurii succesorale, reclamantul va depune o încheiere emisă de notarul public cu privire la verificarea evidențelor succesorale prevăzute de Codul civil. În acest caz, neîndeplinirea procedurii prealabile va fi invocată de către instanță, din oficiu, sau de către pârât".

În practică s-a decis că moștenitorii care au beneficiat de reconstituirea dreptului de proprietate în condițiile prevăzute de Legea nr. 18/1991 pot solicita partajarea terenului numai după ce s-a emis titlul de proprietate prevăzut de această lege. A se vedea TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 606/1996, în *Culegere TMB 1993-1997*, p. 404-406.

[2] A se vedea, de exemplu: I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, vol. II, p. 704-716; G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, Ed. Hamangiu, 2016, p. 813-834; I. Gilcă, în *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat*, vol. II, p. 1350-1382.

a cărui moștenire este vorba. Este posibil să se solicite doar un partaj parțial, pentru restul bunurilor părțile preferând să rămână în indiviziune.

Deși obiectul partajului îl constituie bunurile asupra cărora poartă drepturile reale moștenite, „în procesul de ieșire din indiviziune între moștenitori trebuie să fie lichidate, fiind conexe, toate pretențiile reciproce dintre ei cu privire la averea succesorală"[1].

b) *Declarațiile părților.* La primul termen de judecată, dacă părțile sunt prezente, instanța le va lua declarație cu privire la fiecare dintre bunurile supuse partajului și va lua act, când este cazul, de recunoașterile și acordul lor cu privire la existența bunurilor, locul unde se află și valoarea acestora (art. 982 C. pr. civ.). De regulă, instanța procedează la luarea unui *interogatoriu din oficiu*, în condițiile art. 351 și urm. C. pr. civ., întrebările și răspunsurile fiind consemnate în încheierea de ședință. Avantajul este acela că, dacă părțile recunosc faptul că anumite bunuri se află în indiviziune, că se găsesc în posesia uneia dintre ele, că au o anumită valoare etc., nu este nevoie să se mai administreze probe cu privire la aceste aspecte.

c) *Rolul activ al instanței. Înțelegerile dintre părți.* În tot cursul procesului, instanța va stărui ca părțile să împartă bunurile prin bună învoială. Judecătorul va trebui să explice părților avantajele partajului prin bună învoială, care – dacă se realizează – înseamnă evitarea unor cheltuieli însemnate (taxe de timbru, onorarii de expert, onorarii de avocat, cheltuieli de deplasare etc.), evitarea pierderii timpului (procesele de partaj fiind de durată) etc.

Dacă părțile ajung la o înțelegere cu privire la împărțirea bunurilor, instanța va hotărî potrivit înțelegerii lor. Împărțeala se poate face prin bună învoială și dacă printre cei interesați se află minori, persoane puse sub interdicție judecătorească ori dispăruți, însă numai cu încuviințarea prealabilă a instanței de tutelă, precum și, dacă este cazul, a reprezentantului sau a ocrotitorului legal. Practic, în acest caz, părțile încheie o tranzacție (care trebuie să îmbrace formă scrisă), de care instanța urmează să ia act prin hotărâre, tranzacția alcătuind dispozitivul

[1] CSJ, s. civ., dec. nr. 1997/1991, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 151-154.

hotărârii judecătorești[1]. În toate cazurile, sub sancțiunea nulității absolute, părțile sau una dintre ele nu trebuie să urmărească prin tranzacție realizarea de scopuri ilicite. Astfel, se impune ca prin încheierea tranzacției să nu se urmărească eludarea dispozițiilor imperative ale legii sau fraudarea terților (de exemplu, a creditorilor)[2]. Dacă instanța constată că părțile urmăresc astfel de scopuri, ea este obligată să respingă cererea de a da o hotărâre de expedient și să continue judecata[3].

În cazul în care înțelegerea privește numai partajul anumitor bunuri, instanța va lua act de această învoială și va pronunța o *hotărâre parțială*, continuând procesul pentru celelalte bunuri [art. 983 alin. (3) C. pr. civ.].

Din punct de vedere procedural, partajul reglementat de art. 983 C. pr. civ. este tot un partaj realizat prin hotărâre judecătorească, pentru că de înțelegerea părților se ia act prin hotărârea pronunțată de instanță.

d) *Încheierea de admitere în principiu.* Dacă pentru formarea loturilor comoștenitorilor sunt necesare operații de măsurătoare, evaluare și altele asemenea, pentru care instanța nu are date suficiente, mai întâi, instanța va da o *încheiere* prin care va stabili bunurile supuse partajului, datoriile și sarcinile moștenirii, datoriile și creanțele comoștenitorilor față de defunct, calitatea de comoștenitori a părților

---

[1] Pentru tranzacție, a se vedea art. 438-441 C. pr. civ. și art. 2.267-2.278 C. civ. Pentru detalii, a se vedea Fr. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. III, 2018, p. 149-170.

[2] Art. 2.278 alin. (1) teza a II-a C. civ. prevede că tranzacția poate fi atacată cu acțiune revocatorie sau cu acțiunea în declararea simulației. În legătură cu drepturile creditorilor, a se vedea și: V. Stoica, Fl.A. Baias, *Posibilitatea revocării unei tranzacții judiciare pe calea acțiunii pauliene*, în RRD nr. 1/1987, p. 12-17; TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 727/1986, în RRD nr. 2/1987, p. 69-70.

[3] A se vedea: Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 12/1958, în CD, 1958, p. 29-30; CSJ, s. civ., dec. nr. 552/1990, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 286-287. În practica judiciară recentă s-a reținut că, la înfățișarea unei tranzacții, instanța de judecată este datoare să verifice dacă învoiala părților nu urmărește un scop ilicit, fiind potrivnică legilor, intereselor statului sau ale terților. În cauză, părțile, deși au cunoscut că bunul nu mai era în patrimoniul lor, au dispus prin conivență de el prin tranzacție, ceea ce demonstrează ilicitatea scopului urmărit, respectiv tranzacționarea în dauna intereselor terțului dobânditor (C. Ap. București, s. a III-a civ., dec. nr. 845/2004, în *Practică judiciară civilă 2003-2004*, p. 538-542).

din proces, cota-parte ce se cuvine fiecăruia și creanțele născute din starea de indiviziune pe care comoștenitorii le au unii față de alții.

Atunci când, în condițiile legii, s-au formulat și alte cereri în legătură cu partajul și de a căror soluționare depinde efectuarea acestuia, precum cererea de reducțiune a liberalităților excesive, cererea de raport al donațiilor, cererea de raport al datoriilor și altele asemenea, prin încheierea de admitere în principiu instanța se va pronunța și cu privire la aceste cereri[1]. Prin aceeași încheiere, instanța va dispune efectuarea unei expertize pentru formarea loturilor. Dacă bunurile sunt de natură diferită (de exemplu, imobile, autoturisme, bijuterii), se va dispune efectuarea mai multor expertize. Raportul de expertiză va arăta valoarea bunurilor și criteriile avute în vedere la stabilirea acestei valori, va indica dacă bunurile sunt comod partajabile în natură și în ce mod, propunând, la solicitarea instanței, loturile ce urmează a fi atribuite.

În cazul în care, după pronunțarea încheierii de admitere în principiu, dar mai înainte de pronunțarea hotărârii de partaj, se constată că există și alți comoștenitori sau că au fost omise unele bunuri care trebuiau supuse partajului, fără ca privitor la acești comoștenitori sau la acele bunuri să fi avut loc o dezbatere contradictorie, instanța va putea da, cu citarea părților, *o nouă încheiere*, care va cuprinde, după caz, și comoștenitorii sau bunurile omise. În aceleași condiții, instanța poate, cu consimțământul tuturor comoștenitorilor, să elimine un bun care a fost cuprins din eroare în masa de împărțit (art. 986 C. pr. civ.). Opțiunea legiuitorului noului Cod de procedură civilă este rațională, întrucât se urmărește ca eventualele omisiuni sau erori să fie corectate la timp, pentru a nu fi afectată hotărârea de partaj.

Pentru a nu se fragmenta procesul de partaj, încheierea de admitere în principiu și încheierea suplimentară, dacă este cazul, *pot fi atacate numai cu apel odată cu fondul, nu și în mod separat.*

---

[1] De exemplu, art. 1.761 C. civ. prevede că: „(1) În cazul vânzării cu opțiune de răscumpărare ce are ca obiect o cotă dintr-un bun, partajul trebuie cerut și în raport cu vânzătorul dacă acesta nu și-a exercitat încă opțiunea. (2) Vânzătorul care nu și-a exercitat opțiunea de răscumpărare în cadrul partajului decade din dreptul de opțiune, chiar și atunci când bunul este atribuit, în tot sau în parte, cumpărătorului".

Trebuie reţinut faptul că nu în toate procesele de partaj succesoral este necesară pronunţarea unei încheieri de admitere în principiu. Sunt situaţii în care se pronunţă direct hotărârea de partaj, întrucât litigiul este unul care nu ridică probleme deosebite; de exemplu, din masa succesorală face parte doar un apartament, comoştenitori sunt cei 2 copii ai defunctului, între care nu există nicio neînţelegere cu privire la masa partajabilă, calitatea lor de comoştenitori şi cota-parte ce se cuvine fiecăruia, dar ambii doresc să li se atribuie apartamentul, care nu este comod partajabil în natură.

329. *Reguli de fond aplicabile.* Ne vom referi numai la unele reguli de fond orientative aplicabile partajului prin hotărâre judecătorească.

a) Partajul bunurilor aflate în indiviziune se va face *în natură*, proporţional cu cota-parte a fiecărui comoştenitor (art. 676 C. civ. şi art. 984 C. pr. civ.). Prin urmare, în principiu, partajul judiciar urmează a se face *în natură*, fiind inadmisibil ca – fără consimţământul coindivizarilor – „să se atribuie unora dintre ei toate bunurile în natură, iar altora numai contravaloarea părţii ce li se cuvine, când este posibil să se dea fiecăruia bunuri în natură"[1]. La formarea şi atribuirea loturilor, instanţa va ţine seama, după caz, şi de acordul părţilor, mărimea cotei-părţi ce se cuvine fiecăreia din masa bunurilor de împărţit, natura bunurilor, domiciliul şi ocupaţia părţilor, faptul că unii dintre coindivizari, înainte de a se cere partajul, au făcut construcţii sau îmbunătăţiri cu acordul celorlalţi coindivizari sau altele asemenea[2] (art. 988 C. pr. civ.). În cazul în care loturile nu sunt egale în valoare, ele se întregesc printr-o sumă de bani, numită sultă[3].

---

[1] CSJ, s. civ., dec. nr. 49/1990, în Dreptul nr. 9-12/1990, p. 239-240; TS, s. civ., dec. nr. 449/ 1985, în RRD nr. 1/1987, p. 67.

[2] De exemplu, faptul că unul dintre comoştenitori a vândut un bun succesoral unui terţ dobânditor de bună-credinţă.

[3] Obligaţia de plată a sultei de către mai mulţi coindivizari este conjunctă (divizibilă), prescriptibilă şi producătoare de dobânzi, potrivit dreptului comun. A se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 1590/1989, în Dreptul nr. 5/1990, p. 69; Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 3/1968, în CD, 1968, p. 13-14; TJ Bacău, dec. civ. nr. 154/1986, în RRD nr. 1/1987, p. 67.

În vederea formării loturilor, bunurile indivize urmează să fie evaluate cu acordul coindivizarilor[1], iar în caz de neînţelegere între ei, prin *expertiză*, în funcţie de valoarea de circulaţie a bunurilor la data partajului şi după starea lor la data deschiderii moştenirii, pentru ca diminuarea valorii sau sporul de valoare – dacă nu este rezultatul activităţii vreunuia dintre coindivizari[2] – să fie suportat, respectiv să profite tuturor[3].

b) Dacă bunul succesoral (unele dintre ele) este indivizibil sau nu este comod partajabil în natură ori partajul în natură ar cauza o scădere importantă a valorii acestuia (de exemplu, terenul intravilan ar deveni neconstruibil[4]) ori i-ar modifica în mod păgubitor destinaţia economică

---

[1] În virtutea principiului disponibilităţii, părţile sunt libere să stabilească o altă valoare decât valoarea de circulaţie. A se vedea CSJ, s. civ., dec. nr. 1715/1992, în Dreptul nr. 10-11/1993, p. 121.

[2] Dacă între momentul deschiderii moştenirii şi cel al partajului valoarea bunurilor succesorale a scăzut ca urmare a folosinţei abuzive a bunurilor exercitată în mod exclusiv de către unul dintre copartajanţi, cu împiedicarea exerciţiului dreptului simultan şi concurent al celorlalţi comoştenitori, trebuie avută în vedere starea şi valoarea bunurilor succesorale la momentul deschiderii moştenirii (C. Ap. Bucureşti, s. a IX-a civ., dec. nr. 250/2005, citată de V. Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1296).

[3] Cu privire la evaluare, a se vedea, de exemplu: TS, s. civ., dec. nr. 1387/1977, în *Repertoriu... 1975-1980*, p. 148; *idem*, dec. nr. 1543/1983, în RRD nr. 6/1985, p. 67; *idem*, dec. nr. 792/1985, în RRD nr. 1/1987, p. 69; CSJ, s. civ., dec. nr. 498/1992, în Dreptul nr. 2/1993, p. 75; *idem*, dec. nr. 600/1992, în Dreptul nr. 10/1992, p. 90; *idem*, dec. nr. 1288/1992, în Dreptul nr. 7/1993, p. 94-95; *idem*, dec. nr. 1715/1992, în Dreptul nr. 10-11/1993, p. 121; *idem*, dec. nr. 2465/1992, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 155-157; *idem*, dec. nr. 1930/1993, în *Buletinul CSJ 1993*, p. 88-91. A se vedea şi: N. Iancu, M. Florescu, *Evaluarea clădirilor de locuit construite cu sprijinul statului şi a locuinţelor construite din fonduri proprii*, în Dreptul nr. 6/1991, p. 38-41; A. Cristian, Fl.A. Baias, *Consideraţii referitoare la preţurile actuale ale locuinţelor*, în Dreptul nr. 1/1993, p. 47-53.

[4] A se vedea şi: TS, col. civ., dec. nr. 419/1957, în CD, 1957, p. 162-164; TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 453/1993, în *Culegere TMB 1993-1997*, p. 378-379. S-a apreciat că, în cazul unui teren arabil de numai 3.201 mp, partajarea în natură nu se justifică nici în ipoteza în care se îngreuna exploatarea acestuia cu mijloace mecanice agricole, fiind atribuit copartajantului care, având folosinţa bunului, prin înzestrare, îl exploata de mult timp, aducându-i şi îmbunătăţiri (C. Ap. Suceava, s. civ., dec. nr. 222/1999. A se vedea P. Perju, *Sinteză teoretică a jurisprudenţei*

(spațiul comercial transformat în 3 birouri neatractive din punct de vedere economic), partajul se va face în unul dintre următoarele moduri: i) atribuirea întregului bun, în schimbul unei sulte, în favoarea unuia sau a mai multor coindivizari, la cererea acestora; ii) vânzarea bunului în modul stabilit de coindivizari ori, în caz de neînțelegere, la licitație publică, în condițiile legii, și distribuirea prețului către coindivizari proporțional cu cota-parte a fiecăruia dintre ei. Să le examinăm pe rând:

i) *atribuirea întregului bun, în schimbul unei sulte, în favoarea unuia sau a mai multor coindivizari, la cererea acestora*. Prin încheiere, instanța atribuie *provizoriu* bunul unuia (unora) dintre coindivizari. Dacă mai mulți coindivizari cer să li se atribuie bunul, instanța va ține seama de criteriile prevăzute la art. 988 C. pr. civ. [a se vedea *supra* lit. a)]. *Niciunul dintre criteriile avute în vedere de lege și de practica judecătorească nu poate fi absolutizat, impunându-se corelarea lor*[1].

Prin aceeași încheiere, instanța va stabili și *termenul* în care coindivizarul căruia i s-a atribuit provizoriu bunul este obligat să consemneze sumele ce corespund cotelor-părți cuvenite celorlalți coindivizari. Pentru stabilirea termenului, instanța urmează să ia în considerare situația concretă, în așa fel încât să permită celui căruia i

Curții de Apel Suceava în domeniul dreptului civil și al celui procesual civil, semestrul I/1999, în Dreptul nr. 12/1999, p. 163, nr. 14).

În doctrină (D. Trăilă, *op. cit.*, p. 437-446) au fost făcute propuneri interesante menite să evite fărâmițarea terenurilor agricole din extravilan ca urmare a partajului succesoral.

[1] A se vedea, de exemplu: TS, s. civ., dec. nr. 1287/1978, în CD, 1978, p. 34; *idem*, dec. nr. 1022/1979, în RRD nr. 11/1979, p. 67; *idem*, dec. nr. 646/1980, în CD, 1980, p. 26; *idem*, dec. nr. 467/1982, în RRD nr. 1/1983, p. 67; *idem*, dec. nr. 418/1989, în Dreptul nr. 1-2/1990, p. 134; CSJ, s. civ., dec. nr. 2509/1993, în Dreptul nr. 8/1994, p. 88; *idem*, dec. nr. 2726/1991, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 174-176; CSJ, completul de 7 jud., dec. nr. 25/1994, în *Buletinul CSJ 1994*, p. 65-68. A se vedea și: D.M. Fruth-Oprișan, *Examen teoretic al practicii Tribunalului Suprem în materia partajului* (II), în RRD nr. 7/1988, p. 42-43; A. Sitaru, D. Sitaru, *Aspecte din practica judiciară în legătură cu partajarea bunurilor*, în RRD nr. 7/1982, p. 61-62. Pentru prezentarea detaliată a diverselor criterii ale partajului, a se vedea și D. Trăilă, *op. cit.*, p. 349-352, precum și lucrările acolo citate.

s-a atribuit provizoriu bunul să obțină sumele necesare plății sultei (sultelor)[1]. În cazul în care coindivizarul căruia i s-a atribuit provizoriu bunul consemnează, în termenul stabilit, sumele cuvenite celorlalți coindivizari, instanța, prin hotărârea asupra fondului procesului, îi va atribui acestuia bunul. Dimpotrivă, în cazul în care coindivizarul nu consemnează în termen sumele cuvenite celorlalți coindivizari (și, adăugăm noi, nu există un acord al părților pentru prelungirea termenului), instanța va putea atribui bunul altui coindivizar, urmând aceeași procedură.

În fine, art. 990 C. pr. civ. dispune că, la cererea unuia dintre coindivizari, instanța, ținând seama de împrejurările cauzei, pentru motive temeinice, va putea să îi atribuie bunul direct prin hotărârea asupra fondului procesului, stabilind totodată sumele ce se cuvin celorlalți coindivizari și termenul în care este obligat să le plătească. Apreciem că instanțele trebuie să recurgă numai în mod excepțional la această modalitate de soluționare a partajului și numai dacă drepturile coindivizarilor creditori ai sultelor nu se află în pericol (de exemplu, în cazul imobilelor, coindivizarii au un drept de ipotecă legală în condițiile art. 2.386 pct. 5 C. civ., care se înscrie din oficiu în cartea funciară).

ii) *vânzarea bunului în modul stabilit de coindivizari ori, în caz de neînțelegere, la licitație publică, în condițiile legii, și distribuirea prețului către coindivizari proporțional cu cota-parte a fiecăruia dintre ei*[2]. Potrivit art. 991 C. pr. civ., în cazul în care niciunul dintre

[1] În practică s-a decis, în mod judicios, că termenul de plată a sultei trebuie să fie un termen rezonabil, care să aibă în vedere și prejudiciul la care coproprietarii cărora bunul nu le-a revenit în lot s-ar expune și, totodată, să preîntâmpine cererea nejustificată a celui căruia bunul i-a fost repartizat în tergiversarea achitării sultei (C. Ap. Craiova, s. civ., dec. nr. 516/2010, citată de V. Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1313).

[2] Pentru practica judiciară, a se vedea: Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 4/1967, în CD, 1967, p. 33; CSJ, s. civ., dec. nr. 754/1990, în Dreptul nr. 9-12/1990, p. 40; *idem*, dec. nr. 2509/1993, cit. *supra*; TS, s. civ., dec. nr. 475/1981, în RRD nr. 11/1981, p. 45; *idem*, dec. nr. 819/1982, în RRD nr. 5/1983, p. 76; *idem*, dec. nr. 469/1988, în RRD nr. 1/1989, p. 64; TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 790/1993, în *Culegere TMB 1993-1997*, p. 379-383. Vânzarea bunurilor succesorale este o *ultima ratio*. A se vedea J. Guinand, M. Stettler, *op. cit.*, p. 245.

coindivizari nu cere atribuirea bunului (pentru că, de regulă, nu dispun de sumele necesare pentru plata sultelor) ori, deşi acesta a fost atribuit provizoriu, nu s-au consemnat, în termenul stabilit, sumele cuvenite celorlalţi coindivizari, instanţa, prin încheiere, va dispune vânzarea bunului, stabilind totodată dacă vânzarea se va face de către părţi prin bună învoială ori de către executorul judecătoresc.

Dacă părţile sunt de acord ca vânzarea să se facă prin bună învoială, instanţa va stabili şi termenul la care aceasta va fi efectuată. Termenul nu poate fi mai mare de 3 luni, în afară de cazul în care părţile sunt de acord cu majorarea lui. Din punct de vedere practic, este preferabil să se recurgă la această modalitate de vânzare, deoarece preţul ce se poate obţine este, de regulă, superior celui obţinut ca urmare a vânzării la licitaţie.

În cazul în care vreuna dintre părţi nu a fost de acord cu vânzarea prin bună învoială sau dacă această vânzare nu s-a realizat în termenul de 3 luni (sau în termenul majorat prin acordul părţilor), instanţa, prin încheiere dată cu citarea părţilor, va dispune ca vânzarea să fie efectuată de executorul judecătoresc[1].

În privinţa eventualelor căi de atac, legea prevede că încheierile pot fi atacate separat numai cu apel, în termen de 15 zile de la pronunţare. Dacă nu au fost astfel atacate, aceste încheieri nu mai pot fi supuse

[1] Potrivit art. 992 C. pr. civ., „(1) După rămânerea definitivă a încheierii prin care s-a dispus vânzarea bunului de către un executor judecătoresc, acesta va proceda la efectuarea vânzării la licitaţie publică. (2) Executorul va fixa termenul de licitaţie, care nu va putea depăşi 30 de zile pentru bunurile mobile şi 60 de zile pentru bunurile imobile, socotite de la data primirii încheierii, şi va înştiinţa coproprietarii [coindivizarii] despre data, ora şi locul vânzării. (3) Pentru termenul de licitaţie a bunurilor mobile, executorul va întocmi şi afişa publicaţia de vânzare, cu cel puţin 5 zile înainte de acel termen. (4) În cazul vânzării unui bun imobil, executorul va întocmi şi afişa publicaţia de vânzare cu cel puţin 30 de zile înainte de termenul de licitaţie. (5) Coproprietarii [coindivizarii] pot conveni ca vânzarea bunurilor să se facă la orice preţ oferit de participanţii la licitaţie. De asemenea, ei pot conveni ca vânzarea să nu se facă sub un anumit preţ. (6) Dispoziţiile prezentului articol se completează în mod corespunzător cu dispoziţiile prezentului cod privitoare la vânzarea la licitaţie a bunurilor mobile şi imobile prevăzute în materia executării silite".

apelului odată cu hotărârea asupra fondului procesului. Se au în vedere efectele energice pe care le pot produce încheierile date de instanţă.

c) Indiferent de modalitatea de realizare a partajului, hotărârea instanţei trebuie să cuprindă *o repartizare concretă a bunurilor*, în materialitatea lor, sau a echivalentului lor bănesc, astfel încât să se pună capăt indiviziunii; menţinerea stării de indiviziune prin atribuire de cote indivize asupra unor bunuri este inadmisibilă[1].

d) În toate cazurile, *asupra cererii de partaj instanţa se va pronunţa prin hotărâre*. Sumele depuse de unul dintre coindivizari pentru ceilalţi, precum şi cele rezultate din vânzare vor fi împărţite de instanţă potrivit dreptului fiecărui coindivizar (proporţional cu cota-parte a fiecăruia dintre ei). În cazul în care partajul nu se poate realiza în niciuna dintre modalităţile prevăzute de lege, instanţa va hotărî închiderea dosarului. Părţile pot introduce o nouă cerere de partaj, ipoteză în care încheierile de admitere în principiu nu au autoritate de lucru judecat.

e) *Hotărârea de partaj are efect constitutiv*. Odată rămasă definitivă, hotărârea de partaj constituie *titlu executoriu* şi poate fi pusă în executare chiar dacă nu s-a cerut predarea efectivă a bunului ori instanţa nu a dispus în mod expres această predare. Hotărârea de partaj este supusă numai apelului[2].

Executarea cu privire la bunurile împărţite poate fi cerută în termenul de prescripţie de 10 ani prevăzut la art. 706 C. pr. civ.

În cazul în care părţile declară în mod expres că nu solicită predarea bunurilor, hotărârea de partaj nu este susceptibilă de executare silită. Pentru a intra în posesia bunurilor atribuite, a căror predare i-a fost refuzată de ceilalţi coindivizari, partea interesată va trebui să exercite acţiunea în revendicare.

[1] A se vedea: TS, col. civ., dec. nr. 558/1966, în JN nr. 9/1966, p. 162; TS, s. civ., dec. nr. 384/1989, în Dreptul nr. 3/1990, p. 67-68.

[2] În privinţa suportării cheltuielilor de judecată (care, în principiu, se compensează), a se vedea D. Trăilă, *op. cit.*, p. 374-375.

Secţiunea a V-a
Drepturile creditorilor cu privire la partaj

330. *Dreptul de opoziţie (de intervenţie).* Potrivit alin. (2) şi (4) ale art. 1.156 C. civ., „(2) Creditorii personali ai moştenitorilor şi orice persoană ce justifică un interes legitim pot să ceară partajul în numele debitorului lor, pot pretinde să fie prezenţi la partajul prin bună învoială sau pot să intervină în procesul de partaj. (...) (4) Creditorii pot solicita revocarea partajului fără a fi obligaţi să dovedească frauda copărtaşilor numai dacă, deşi au cerut să fie prezenţi, partajul s-a realizat în lipsa lor şi fără să fi fost convocaţi. În toate celelalte cazuri, acţiunea în revocarea partajului rămâne supusă dispoziţiilor art. 1.562"[1].

După cum rezultă din aceste dispoziţii, în materie de partaj, legiuitorul a consacrat o modalitate juridică specială de prevenire a fraudelor pe care copărtaşii le-ar putea săvârşi în dauna creditorilor lor (de exemplu, copărtaşului debitor i se atribuie bunuri mobile care se pot ascunde uşor, un imobil grevat de către unul dintre copărtaşi în timpul indiviziunii i se atribuie altui copărtaş etc.), şi anume instituţia numită în mod tradiţional „opoziţia la partaj"[2].

Prin urmare, legiuitorul a creat posibilitatea pentru creditori de a solicita revocarea în condiţii mai lesnicioase (nefiind obligaţi să dovedească frauda copărtaşilor) a partajului realizat în frauda drepturilor lor, însă numai atunci când – deşi au solicitat să participe la

[1] În materia bunurilor, art. 679 C. civ. prevede: „(1) Creditorii personali ai unui coproprietar vor putea, de asemenea, să intervină, pe cheltuiala lor, în partajul cerut de coproprietari ori de un alt creditor. Ei nu pot însă să atace un partaj efectuat, afară numai dacă acesta s-a făcut în lipsa lor şi fără să se ţină seama de opoziţia pe care au făcut-o, precum şi în cazurile când partajul a fost simulat ori s-a făcut astfel încât creditorii nu au putut să intervină în proces. (2) Dispoziţiile alin. (1) sunt aplicabile şi în cazul creditorilor care au un drept de garanţie asupra bunului comun ori al celor a căror creanţă s-a născut în legătură cu conservarea sau administrarea acestuia". În materia partajului succesoral, se aplică prioritar dispoziţiile art. 1.156 C. civ., astfel cum rezultă din art. 1.143 alin. (2) C. civ. („Dispoziţiile art. 669-686 se aplică şi partajului succesoral în măsura în care nu sunt incompatibile cu acesta").

[2] Denumirea de „opoziţie la partaj" este oarecum improprie, deoarece creditorii nu se opun partajului, ci solicită o anumită modalitate de realizare a lui.

partaj – acesta s-a realizat în lipsa lor şi fără a fi fost informaţi cu privire la data şi locul la care urmează a avea loc partajul. Pentru toate celelalte situaţii rămân aplicabile prevederile de drept comun din materia acţiunii revocatorii (pauliene), care în această materie prezintă dezavantaj pentru creditori, în sensul că aceştia din urmă trebuie să dovedească frauda copărtaşilor.

331. *Exercitarea dreptului de opoziţie.* Cât timp partajul nu s-a definitivat, creditorii oricăruia dintre copărtaşi îşi pot manifesta intenţia de a lua parte la operaţiile de partaj, *indiferent că se efectuează prin bună învoială sau pe cale judecătorească.*

De asemenea, în lumina art. 679 alin. (2) C. civ., pot face opoziţie la partaj creditorii care au un drept de garanţie asupra unui bun succesoral (categorie care poate include şi creditorii moştenirii), precum şi creditorii a căror creanţă s-a născut în legătură cu conservarea sau administrarea bunurilor succesorale (categorie care îi poate include, de asemenea, pe creditorii unuia/unora dintre comoştenitori, pe creditorii moştenirii – executorul testamentar, care administrează patrimoniul succesoral şi care are dreptul la remuneraţie, custodele şi curatorul numiţi de notar, în condiţiile art. 1.117 C. civ., pentru conservarea sau administrarea bunurilor succesorale etc.).

Dreptul de opoziţie (de intervenţie) se poate exercita printr-o declaraţie formală în acest sens, dar şi prin orice alt act al creditorului adus la cunoştinţa copărtaşilor din care reiese neîndoielnic voinţa sa de a participa la partaj[1] (cerere de partaj făcută pe calea acţiunii oblice[2], urmărirea unui bun succesoral, acţiunea pentru pronunţarea unei hotărâri care să ţină loc de contract de vânzare având ca obiect un imobil succesoral[3] etc.).

332. *Efectele opoziţiei.* Exercitarea opoziţiei de către creditor produce următoarele *efecte*:

a) Copărtaşii sunt obligaţi să-l cheme pe creditorul oponent să participe la operaţiunile de partaj. În cazul în care creditorul nu a fost

[1] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 280.

[2] A se vedea *supra* nr. 318.1.

[3] CSJ, s. civ., dec. nr. 154/1992 (nepublicată), citată de C. Toader, *op. cit.*, p. 207.

chemat (citat) la partaj, el poate ataca actul de partaj pe calea acțiunii revocatorii, frauda copărtașilor prezumându-se.

b) Creditorul oponent are dreptul să supravegheze regularitatea operațiunilor de partaj (de exemplu, împărțirea în natură a bunurilor, dacă sunt comod partajabile, formarea de loturi egale în valoare etc.), dar nu poate pretinde ca partajul să se facă potrivit intereselor sale (de exemplu, nu poate pretinde ca imobilul succesoral să fie atribuit debitorului său, atunci când criteriile de preferință pledează în favoarea altui copărtaș).

c) Bunurile succesorale care cad în lotul copărtașului debitor devin indisponibile. Astfel fiind, el nu poate încasa sumele ce i se cuvin din moștenire și nu poate dispune de bunurile ce i-au fost atribuite[1].

d) În cazul pluralității de creditori, opoziția făcută de unul dintre ei produce efecte numai în favoarea creditorului oponent, afară numai dacă creanța este solidară (solidaritate activă) – creditorul oponent reprezentând pe ceilalți creditori solidari – sau dacă obligația este indivizibilă, iar creditorul decedat are mai mulți moștenitori, dintre care numai unul a făcut opoziție.

e) În cazul în care creditorul nu a făcut opoziție, el poate să solicite revocarea partajului în condițiile dreptului comun (art. 1.562 C. civ., care reglementează acțiunea revocatorie[2]). Creditorul va trebui să dovedească frauda comoștenitorilor, care nu mai este prezumată, ca în cazul efectuării opoziției.

În legătură cu acest aspect, în literatura de specialitate[3] s-a susținut că ar exista o contradicție între prevederile art. 679 alin. (1) C. civ. și cele ale art. 1.156 alin. (4) teza a II-a C. civ. și s-a propus ca această pretinsă contradicție să fie rezolvată în sensul că propoziția „în toate celelalte cazuri, acțiunea în revocarea partajului rămâne supusă dispozițiilor art. 1.562", conținută la art. 1.156 alin. (4) teza a II-a C. civ., se referă strict la cazurile în care partajul a fost simulat ori a fost făcut astfel încât creditorii nu au putut să intervină, nu și la alte situații.

[1] A se vedea, în acest sens: C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 560, nr. 816; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 281.

[2] Pentru amănunte privind acțiunea revocatorie, a se vedea L. Pop, I.-F. Popa, S.I. Vidu, *Curs de drept civil. Obligațiile*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 567 și urm.

[3] D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 490.

În realitate, nu există nicio contradicție, art. 1.156 alin. (4) teza a II-a C. civ. cuprinzând o normă specială în raport cu norma conținută în art. 679 alin. (1) C. civ. Luându-se în considerare că în materie succesorală este mult mai simplu să fie fraudat un creditor decât în materia coproprietății[1], legiuitorul a instituit un regim juridic derogatoriu în materia partajului succesoral față de partajul unui bun aflat în coproprietate. Astfel, în cazul în care creditorii nu au formulat opoziție, partajul succesoral poate fi atacat cu acțiunea revocatorie (pauliană) de drept comun ori de câte ori creditorii dovedesc frauda copărtașilor, oricare ar fi modalitatea în care aceasta s-a produs (așadar, nu doar în caz de partaj simulat și de partaj făcut astfel încât creditorii nu au putut să intervină în proces, cum ar fi partajul făcut în grabă pentru a paraliza dreptul de intervenție al creditorilor)[2]. Rezultă că legiuitorul a dorit să îi sprijine în mod deosebit pe creditori, care pot solicita revocarea partajului chiar dacă acesta s-a definitivat[3].

Secțiunea a VI-a
Efectele partajului

333. *Reglementarea din Codul civil din 1864. Efectul declarativ (retroactiv).* Indiferent de forma partajului – prin bună învoială sau pe cale judecătorească –, potrivit art. 786 C. civ. din 1864, „fiecare

[1] În materie succesorală comoștenitorii pot susține, de exemplu, că debitorul-comoștenitor a primit de la *de cuius* o donație raportabilă (și astfel comoștenitorului-debitor i se diminuează partea din bunurile succesorale), că celălalt comoștenitor are creanțe împotriva moștenirii, că există și alte datorii sau sarcini ale moștenirii în raport cu terțe persoane, că anumite bunuri mobile nu fac parte din masa succesorală etc. Aceste susțineri nu pot fi făcute cu temei în privința unui bun aflat în coproprietate, unde posibilitatea fraudării creditorului unui copărtaș este mult mai redusă.

[2] A se vedea: C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 561, nr. 818; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 281; D. Trăilă, *op. cit.*, p. 397-398.

[3] Menționăm și faptul că există o schimbare de optică în raport cu reglementarea anterioară. Astfel, art. 785 C. civ. din 1864 prevedea în mod clar: creditorii „nu pot însă să atace o împărțeală *săvârșită*", ceea ce noul Cod civil nu mai prevede în materia partajului succesoral.

coerede este prezumat că a moştenit singur şi imediat toate bunurile care compun partea sa, sau care i-au căzut prin licitaţie, şi că n-a fost niciodată proprietar pe celelalte bunuri ale succesiunii".

Prin urmare, ca efect al partajului, dreptul asupra cotei ideale din masa bunurilor indivize devenea un drept exclusiv asupra unui anumit bun sau asupra unor bunuri determinate în materialitatea lor, fiecare coindivizar devenind proprietarul exclusiv al bunurilor ce i-au fost atribuite, considerându-se că a dobândit acele bunuri direct de la defunct din momentul deschiderii succesiunii şi că ceilalţi coindivizari nu au fost proprietarii acelor bunuri. Aceasta însemna că prin partaj nu opera un transfer de drepturi între coindivizari, ei neavând – unii faţă de alţii – calitatea de avânzi-cauză (*habentes causam*), defunctul fiind autorul lor comun. Aşadar, partajul nu avea caracter translativ, ci declarativ de drepturi şi, ca atare, retroactiva până în momentul deschiderii moştenirii[1].

Evident, partajul producea efecte declarative numai dacă avea ca obiect proprietatea, iar nu folosinţa bunurilor. Pe de altă parte, dacă partajul se realiza prin vânzarea bunurilor către o *terţă* persoană (prin bună învoială sau prin licitaţie publică), înstrăinarea avea efect constitutiv, cu toate consecinţele potrivit dreptului comun (de exemplu, terţul era succesorul în drepturi al coindivizarilor, iar nu al defunctului). Art. 786 C. civ. din 1864 a consacrat efectul declarativ al partajului, cu consecinţe opozabile faţă de terţi[2], dar numai în privinţa bunurilor ce au fost atribuite în proprietate „coerezilor" (comoştenitorilor).

334. *Consecinţele efectului declarativ al partajului (consacrat de Codul civil din 1864)* au fost, în principal, următoarele:

a) Actele juridice – în special cele de dispoziţie (înstrăinare sau grevare) – referitoare la bunurile aflate în indiviziune, privite în materialitatea lor, încheiate de un coindivizar înainte de partaj cu nerespectarea regulilor care guvernau indiviziunea, se consolidau sau se desfiinţau cu efect retroactiv, după cum bunul care forma obiectul actului juridic era atribuit prin împărţeală copărtaşului contractant sau

[1] A se vedea: Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 3/1968, în CD, 1968, p. 11; TS, s. civ., dec. nr. 697/1977, în CD, 1977, p. 34; *idem*, dec. nr. 384/1989, în Dreptul nr. 3/1990, p. 67-68; *idem*, dec. nr. 1451/1989, în Dreptul nr. 4/1990, p. 72.

[2] A se vedea nr. următor (334).

altui copărtaş. Dacă actul juridic (de exemplu, constituirea unei ipoteci, a unui uzufruct etc.) s-a încheiat cu consimţământul tuturor coindivizarilor (regula unanimităţii), terţul putea valorifica integral dreptul împotriva copărtaşului atributar[1].

b) Partajul – nefiind translativ sau constitutiv de drepturi reale[2], iar copărtaşul atributar dobândind drepturi exclusive provenind din succesiune – era opozabil faţă de terţi chiar dacă nu se respectau regulile de publicitate imobiliară.

c) Actul de partaj, fie şi hotărâre judecătorească, nefiind translativ de proprietate, nu putea servi ca just titlu pentru uzucapiunea de 10-20 de ani, consacrată de vechiul Cod civil, dacă în masa indiviză a fost trecut un imobil care nu era proprietatea defunctului.

d) Întrucât copărtaşul atributar nu era succesorul în drepturi al celorlalţi, în caz de neexecutare a obligaţiilor rezultând din partaj (de exemplu, neplata sultei) nu se putea cere rezoluţiunea actului de partaj potrivit dreptului comun[3].

e) Întrucât efectul declarativ al partajului „prezumat" de lege (art. 786 C. civ. din 1864) nu era o regulă imperativă, de ordine publică[4], coindivizarii puteau anihila consecinţele lui, hotărând, de exemplu, ca actul (de constituire de ipotecă, de uzufruct etc.) încheiat de unul dintre ei asupra unui bun în timpul indiviziunii să rămână valabil indiferent de beneficiarul atribuirii sau că pentru neplata sultei se putea cere rezoluţiunea actului de partaj.

335. *Reglementarea din noul Cod civil.* Potrivit art. 680 C. civ., „(1) Fiecare coproprietar devine proprietarul exclusiv al bunurilor sau, după caz, al sumelor de bani ce i-au fost atribuite numai cu începere de la data stabilită în actul de partaj, dar nu mai devreme de data

[1] A se vedea şi M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 286.

[2] Partajul, constituind doar o modalitate de trecere de la dreptul de proprietate pe cote-părţi la dreptul de proprietate determinat al fiecărui coindivizar, nu era condiţionat de prealabila intabulare a drepturilor părţilor în cartea funciară. A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 2491/1985, în CD, 1985, p. 100-103.

[3] Dobândirea dreptului de proprietate exclusivă asupra bunului atribuit prin partaj nu era condiţionată de plata sultei. A se vedea C. Ap. Bucureşti, s. a IV-a civ., dec. nr. 1473/1999, în Juridica nr. 3/2000, p. 125-126.

[4] C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 532-533, nr. 766; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 297-298.

încheierii actului, în cazul împărțelii voluntare, sau, după caz, de la data rămânerii definitive a hotărârii judecătorești. (2) În cazul imobilelor, efectele juridice ale partajului se produc numai dacă actul de partaj încheiat în formă autentică sau hotărârea judecătorească rămasă definitivă, după caz, au fost înscrise în cartea funciară".

După cum se observă, în materia efectelor partajului s-a produs o schimbare radicală de concepție, în sensul că s-a renunțat la efectul declarativ al partajului în favoarea *efectului constitutiv*. Practic, prin efectuarea partajului se creează o situație juridică nouă, în sensul că anumite bunuri care s-au aflat în indiviziune (comoștenitorii având o cotă ideală și abstractă din fiecare particulă ce compune bunurile succesorale) devin proprietate exclusivă, iar acest drept de proprietate exclusivă se naște doar la data partajului (indiferent dacă acesta este realizat prin bună învoială sau prin hotărâre judecătorească).

Partajul produce și următoarele efecte:

a) actele juridice încheiate cu încălcarea art. 641 C. civ. (care consacră regula majorității pentru anumite acte de administrare, respectiv regula unanimității pentru alte acte de administrare și pentru cele de dispoziție) sunt inopozabile coindivizarului care nu a consimțit, expres sau tacit, la încheierea actului cu privire la acel bun. Dacă la partaj bunul va fi atribuit coindivizarului care a consimțit actul, efectele acelui act se vor produce numai de la data la care va produce efecte partajul, conform art. 680 C. civ.;

b) actele încheiate, în condițiile legii, de un coindivizar cu privire la bunul aflat în indiviziune rămân valabile și sunt opozabile celui căruia i-a fost atribuit bunul în urma partajului. Este vorba de actele de conservare, de administrare sau de dispoziție încheiate cu respectarea cerințelor legii (art. 640-641 C. civ.)[1];

c) garanțiile constituite de un coindivizar asupra cotei sale părți se strămută *de drept* asupra bunului atribuit acestuia sau, după caz, a sumelor de bani care i-au fost atribuite prin partaj (art. 682 C. civ.). Acesta este un caz de subrogație reală cu titlu particular[2].

[1] A se vedea *supra* nr. 315.

[2] Amintim și faptul că, potrivit art. 2.353 C. civ., „(1) Dacă în urma partajului sau a unui alt act constitutiv ori translativ de drepturi constituitorul păstrează vreun drept asupra unei părți materiale din bun, ipoteca ce fusese constituită asupra unei cote-părți indivize din dreptul asupra bunului se strămută de drept

Secțiunea a VII-a
Obligația de garanție între copărtași

336. *Noțiune.* Pentru ca egalitatea (respectiv, asigurarea cotelor legale) dintre copărtași să nu fie afectată din cauze ulterioare desăvârșirii partajului, legea stabilește în sarcina lor o obligație reciprocă de garanție a bunurilor atribuite prin partaj: coindivizarii își datorează, în limita cotelor-părți, garanție pentru evicțiune și vicii ascunse, dispozițiile legale privitoare la obligația de garanție a vânzătorului aplicându-se în mod corespunzător [art. 683 alin. (1) C. civ.]. Prin urmare, deși copărtașii nu sunt succesori în drepturi unii față de alții, totuși partajul dă naștere unei obligații de garanție în sarcina lor, asemănător actelor translative cu titlu oneros (vânzarea), dacă unul dintre ei suferă o pierdere din cauza evicțiunii sau viciilor ascunse intervenite după partaj, dar din cauze anterioare partajului, astfel încât egalitatea zdruncinată în acest fel să fie restabilită între ei.

337. *Condiții.* Obligația de garanție devine operantă numai dacă sunt îndeplinite următoarele *condiții*:

a) unul dintre copărtași a suferit o tulburare în exercitarea prerogativelor de proprietar sau a altui drept născut în persoana sa prin efectul partajului. Tulburarea (evicțiunea) trebuie să fie de drept. Pentru simpla tulburare de fapt, fără temei juridic, copărtașii nu răspund, cel în cauză putându-se apăra singur, de exemplu, prin acțiunea posesorie. Dacă tulburarea ar proveni de la un copărtaș, s-ar putea invoca „excepția de garanție", consacrată în materia vânzării de art. 1.696 C. civ.: „Acela care este obligat să garanteze contra evicțiunii nu poate să evingă" (*quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio*).

Spre deosebire de Codul civil din 1864, noul Cod civil prevede expres că obligația de garanție funcționează și în cazul viciilor ascunse, reprezentând tulburări ale folosinței[1];

asupra părții respective din bun, însă numai în limita valorii cotei-părți indivize. (2) În caz contrar, ipoteca se strămută de drept asupra sumelor cuvenite constituitorului. Dispozițiile art. 2.331 se aplică în mod corespunzător".

[1] Pentru garanția contra viciilor ascunse, a se vedea, de exemplu: R. Dincă, *Contracte civile speciale în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 139-146; Fr. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. I, 2017, p. 163-180.

b) tulburarea să aibă o *cauză anterioară datei partajului*. Copărtașii nu răspund de împrejurări ivite după partaj, de exemplu, exproprierea – în tot sau în parte – a bunului;

c) tulburarea să nu fie imputabilă copărtașului care a suferit pierderea. De exemplu, pentru uzucapiunea, chiar începută înainte, dar desăvârșită ulterior partajului, copărtașii nu răspund, deoarece copărtașul păgubit, în calitate de proprietar exclusiv, avea posibilitatea să întrerupă prescripția achizitivă. Iar în cazul în care copărtașul a fost acționat în justiție de către un terț (de exemplu, o acțiune în revendicare) și nu i-a chemat în garanție pe copărtași, aceștia nu vor răspunde pentru evicțiune dacă dovedesc că, fiind introduși în proces, ar fi avut mijloace potrivite pentru a-l apăra împotriva terțului, putându-i opune excepția procesului rău condus (*exceptio mali processus*);

d) obligația de garanție să nu fi fost înlăturată printr-o clauză de negaranție stipulată în actul de partaj [art. 683 alin. (3) teza a II-a C. civ.]. Clauza trebuie să fie *expresă* (nu este suficientă cunoașterea pericolului evicțiunii) și *specială* (nu generală), arătând cauzele de evicțiune sau viciile ascunse pentru care garanția este înlăturată.

338. *Efecte.* În cazul în care condițiile arătate sunt îndeplinite și evicțiunea s-a produs (ori viciile ascunse s-au ivit), fiecare copărtaș este obligat, în limitele cotei sale părți, să îl despăgubească pe copărtașul prejudiciat prin efectul evicțiunii sau al viciului ascuns [art. 683 alin. (2) C. civ.]. Întrucât pierderea se împarte proporțional cu cotele-părți, partea corespunzătoare va fi suportată și de către copărtașul garantat. Iar dacă unul dintre copărtașii garanți este insolvabil, partea datorată de acesta se va suporta, proporțional, de către ceilalți copărtași, inclusiv de copărtașul prejudiciat.

Acțiunea în garanție pentru evicțiune și pentru vicii ascunse se prescrie în termenul general de prescripție de 3 ani. În caz de evicțiune, termenul curge de la data producerii ei. În cazul viciilor ascunse, conform art. 2.531 C. civ., „(1) Dacă prin lege nu se prevede altfel, prescripția dreptului la acțiune pentru viciile ascunse începe să curgă: a) în cazul unui *bun transmis* sau al unei lucrări executate, alta decât o construcție, de la împlinirea *unui an* de la data predării ori recepției finale a bunului sau a lucrării, în afara cazului în care viciul a fost descoperit mai înainte, când prescripția va începe să curgă de la data descoperirii; b) în cazul unei construcții, de la împlinirea a *3 ani* de la

data predării sau recepției finale a construcției, afară numai dacă viciul a fost descoperit mai înainte, când prescripția va începe să curgă de la data descoperirii. (...) (4) Termenele prevăzute în prezentul articol sunt *termene de garanție* înăuntrul cărora viciile trebuie, în toate cazurile, să se ivească".

Creanța rezultând din evicțiune se bucură de un drept de ipotecă legală [art. 2.386 pct. 5 C. civ.][1].

Coindivizarii nu datorează garanție dacă prejudiciul este urmarea faptei săvârșite de un alt coindivizar. În acest caz, răspunderea va reveni numai coindivizarului vinovat, neexistând niciun motiv pentru ca și ceilalți coindivizari să răspundă.

Secțiunea a VIII-a
Desființarea partajului

339. *Nulitatea relativă.* Potrivit art. 684 alin. (1) C. civ., „Partajul prin bună învoială poate fi desființat pentru aceleași cauze ca și contractele".

Aceasta înseamnă că actul de partaj poate fi anulat pentru vicii de consimțământ: eroare esențială, dol, violență, leziune, potrivit dreptului comun.

De asemenea, cu anularea, potrivit dreptului comun, se sancționează și partajul făcut cu nerespectarea condițiilor de ocrotire a persoanelor lipsite de capacitatea de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă[2].

[1] Potrivit art. 37 alin. (6) și (8) din Legea cadastrului și a publicității imobiliare nr. 7/1996, în toate cazurile când prin lege se acordă un privilegiu imobiliar sau o *ipotecă legală* pentru garantarea vreunui drept sau creanțe, *acestea se vor înscrie din oficiu în cartea funciară*, cu excepția situației în care părțile renunță în mod expres la acest beneficiu; înscrierea privilegiului sau a ipotecii legale se face, de regulă, în temeiul înscrisului din care rezultă creanța privilegiată sau care conferă dreptul de a lua o inscripție ipotecară. Privilegiile sau *ipotecile legale* se vor înscrie pentru suma prevăzută în înscris; dacă creanța nu este determinată, pentru suma maximă arătată în cerere, precum și cuantumul dobânzii.

[2] A se vedea și CSJ, s. civ., dec. nr. 1173/1991, cit. *supra*.

În schimb, o simplă omisiune a unui (unor) bun(uri) succesoral(e) nu constituie cauză de nulitate a partajului; pentru bunurile omise se poate face oricând un partaj suplimentar [art. 684 alin. (3) C. civ.].

Nulitatea relativă pentru vicii de consimţământ sau pentru incapacitate poate fi acoperită prin confirmarea expresă sau tacită a partajului, potrivit dreptului comun (art. 1.261 şi urm. C. civ.)[1]. Iar copărtaşul care, cunoscând cauza de nulitate, înstrăinează în tot sau în parte bunurile atribuite nu mai poate invoca nulitatea relativă a partajului prin bună învoială (art. 685 C. civ). O asemenea înstrăinare, dacă a fost benevolă, echivalează cu o confirmare tacită a nulităţii relative, prezumată *iuris et de iure*[2].

340. *Nulitatea absolută.* În principiu, potrivit dreptului comun, actul de partaj va fi nul absolut dacă s-a încheiat cu violarea unor norme imperative (de exemplu, cauză ilicită sau imorală etc.)[3].

De asemenea, indiferent de persoana care îl cere, partajul se poate efectua – atât prin bună învoială, cât şi pe cale judecătorească – *numai cu participarea tuturor coindivizarilor*, sub sancţiunea nulităţii absolute a actului de partaj [art. 684 alin. (2) C. civ.].

Tot astfel, dacă printre bunurile succesorale se află imobile, convenţia de partaj trebuie încheiată în *formă autentică*, sub sancţiunea nulităţii absolute [art. 1.144 alin. (1) teza a II-a C. civ.].

341. *Efectele desfiinţării partajului.* Anularea sau declararea nulităţii actului de partaj produce efecte retroactive (de la data partajului), cu consecinţa *renaşterii stării de indiviziune*. În principiu, nulitatea actului de partaj este totală, deoarece el este format din clauze indivizibile, astfel încât nicio clauză nu poate fi suprimată sau schimbată fără desfiinţarea întregului act.

Ca urmare a desfiinţării partajului, copărtaşii vor fi obligaţi, în principiu, să înapoieze la masa indiviză bunurile primite în temeiul partajului. Se vor aplica în mod corespunzător reglementările de drept comun din materia efectelor nulităţii (art. 1.254 şi urm. C. civ.) şi restituirii prestaţiilor (art. 1.635-1.647 C. civ.). Ulterior, se poate realiza un nou partaj – prin bună învoială sau prin hotărâre judecătorească –, dacă părţile nu preferă să rămână în indiviziune.

[1] A se vedea şi TS, col. civ., dec. nr. 336/1968, în CD, 1968, p. 102.
[2] A se vedea C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 242.
[3] A se vedea: C. Toader, *op. cit.*, p. 174; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 505.

Capitolul III
Partajul de ascendent

Secţiunea I
Noţiunea de „partaj de ascendent"

342. *Utilitatea şi definiţia partajului de ascendent.* Având în vedere inconvenientele stării de indiviziune (*mater discordiarum*), dificultăţile partajului succesoral şi faptul că ascendenţii cunosc foarte bine necesităţile şi preferinţele descendenţilor în ceea ce priveşte bunurile din (viitorul) patrimoniul succesoral, legea permite ca ascendentul să-şi împartă – prin donaţie sau prin testament – bunurile sale între descendenţi, preîntâmpinând naşterea stării de indiviziune între ei – total sau parţial – la decesul ascendentului.

Noul Cod civil reglementează această instituţie specială a dreptului succesoral prin art. 1.160-1.163. În lumina acestor dispoziţii, partajul de ascendent poate fi definit drept *un act juridic între vii (donaţie) sau pentru cauză de moarte (testament) prin care ascendentul împarte între toţi descendenţii săi cu vocaţie succesorală la deschiderea moştenirii bunurile sale – în tot sau în parte – aceste bunuri fiind dobândite de către aceştia divizat, în mod individual, iar nu în cote-părţi ideale, ce caracterizează starea de indiviziune.*

343. *Natura juridică.* Partajul de ascendent este un *act juridic mixt*: pe de o parte, el reprezintă o donaţie sau o dispoziţie testamentară, iar pe de altă parte, un act de partaj, dar de natură specială, întrucât nu este menit să pună capăt unei stări de indiviziune, ci, dimpotrivă, preîntâmpină naşterea unei astfel de stări între descendenţii dispunătorului la deschiderea moştenirii[1]. Fiind un act mixt, partajul de ascendent trebuie să fie realizat cu respectarea atât a regulilor care guvernează donaţiile sau dispoziţiile testamentare, după caz, cât şi a normelor privitoare la partaj în general şi partajul de ascendent în special.

[1] A se vedea şi D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 506.

Secţiunea a II-a
Condiţiile de validitate a partajului de ascendent

§1. Condiţii de formă

344. *Reguli aplicabile.* Potrivit art. 1.161 alin. (1) C. civ., partajul de ascendent se poate realiza prin donaţie sau prin testament, cu respectarea formelor, condiţiilor şi regulilor prevăzute de lege pentru aceste acte juridice. Astfel fiind, partajul-donaţie imobiliară făcută prin înzestrări la încheierea căsătoriei este nul în lipsa formei autentice [art. 813 C. civ. din 1864 şi art. 1.011 alin. (1) C. civ.][1]. Tot astfel, partajul de ascendent prin act între vii („act de împărţire") încheiat cu nerespectarea formei autentice este nul dacă nu întruneşte nici condiţiile de validitate a unui testament olograf[2]. Iar partajul făcut prin testament va fi nul şi dacă testamentul este reciproc[3]. În schimb, partajul-donaţie conjunctivă (făcut de părinţi împreună în favoarea descendenţilor comuni) este valabil dacă a fost făcut în folosul descendenţilor comuni. În cazul bunurilor comune ale soţilor, partajul-donaţie conjunctivă este singurul posibil prin acte între vii[4].

După deschiderea moştenirii (moartea ascendentului care a partajat bunurile), nulitatea donaţiei sau a testamentului pentru vicii de formă (sau alte excepţii) poate fi acoperită în condiţiile art. 1.010 C. civ.[5].

---

[1] A se vedea P. Perju, *Sinteză teoretică a jurisprudenţei instanţelor din circumscripţia Curţii de Apel Suceava în materie civilă*, în Dreptul nr. 5/1995, p. 42-43 şi 50. Dacă partajul-donaţie are ca obiect bunuri mobile corporale, se poate face şi sub formă de dar manual, în condiţiile legii. A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 362/1987, în CD, 1987, p. 119-120.

[2] CSJ, s. civ., dec. nr. 1409/1992, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 130-133.

[3] Partajul de ascendent cuprins într-un testament reciproc este nul, chiar dacă moştenitorii au posedat separat, încă din timpul vieţii testatorului, bunurile astfel cum au fost împărţite prin testament. A se vedea T. Reg. Oltenia, dec. civ. nr. 2575/1966, cu *notă* de P. Petrovici, în RRD nr. 3/1967, p. 144-147.

[4] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 309.

[5] Potrivit art. 1.010 C. civ., „Confirmarea unei liberalităţi de către moştenitorii universali ori cu titlu universal ai dispunătorului atrage renunţarea la dreptul de a opune viciile de formă sau orice alte motive de nulitate, fără ca prin această renunţare să se prejudicieze drepturile terţilor".

§2. Condiţii de fond

345. *Condiţii de drept comun şi speciale.* Partajul de ascendent trebuie să îndeplinească condiţiile de fond de drept comun (capacitate, consimţământ, obiect etc.) prevăzute de lege pentru validitatea donaţiilor, respectiv a dispoziţiilor testamentare, după caz [art. 1.161 alin. (1) C. civ.].

În afara condiţiilor de drept comun, legea prevede anumite condiţii speciale pentru validitatea partajului de ascendent, vizând persoanele care pot face şi între care se face acest partaj, obiectul lui şi modul de partajare a bunurilor.

346. *Persoanele îndreptăţite a face partajul de ascendent.* Potrivit legii, *numai părinţii şi ceilalţi ascendenţi* (bunici, străbunici etc.) pot să-şi împartă bunurile pe această cale între descendenţii lor (art. 1.160 C. civ.). Ascendenţii pot fi din căsătorie sau din afara căsătoriei ori din adopţie[1]. Rudele colaterale şi străinii pot face donaţii şi pot lăsa legate prin testament potrivit dreptului comun, dar nu pot face un partaj sub această formă specială. De exemplu, dacă defunctul a lăsat întreaga avere celor doi fraţi (legatari universali), ei o vor dobândi în indiviziune, căci dacă defunctul a individualizat bunurile ce revin fiecăruia vom avea legate cu titlu particular, eventual, cu titlu universal, fără a exista între ei raporturi de partaj.

347. *Persoanele între care se face partajul.* Partajul de ascendent – indiferent daca se realizează prin donaţie sau dispoziţie testamentară – se poate face *numai între descendenţii dispunătorului* (din căsătorie, din afara căsătoriei sau din adopţie). Partajul prin donaţie conjunctivă se poate face numai între descendenţii comuni ai soţilor. Dacă donaţia sau dispoziţia testamentară este făcută în favoarea unei persoane străine (de exemplu, în favoarea copilului din căsătoria anterioară a soţului dispunătorului) sau în favoarea unei rude care nu are calitatea de descendent, ea va fi guvernată de dreptul comun aplicabil liberalităţilor *inter vivos* sau *mortis causa*.

---

[1] Pentru unele aspecte de ordin istoric privind felurile adopţiei, importante sub aspectul aplicării legii în timp, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. I, 2019, p. 169-174.

Descendenții între care se face partajul trebuie să aibă vocație succesorală concretă (efectivă, utilă)[1], în nume propriu sau prin reprezentare succesorală, să nu fie nedemni și să fi acceptat moștenirea expres sau tacit[2]. Vocația succesorală a descendenților se apreciază în raport cu data deschiderii moștenirii, indiferent de data încheierii contractului de donație sau de momentul întocmirii testamentului. De exemplu, partajul cuprinzând pe nepoți va fi valabil chiar și în cazul în care copilul defunctului nu va fi în viață la deschiderea succesiunii. Atunci când copilul predecedat a fost cuprins în partaj, descendentul (descendenții) lui, venind la moștenire prin reprezentare, păstrează bunurile atribuite prin partaj părintelui[3], în indiviziune (pe tulpină), dacă sunt mai mulți reprezentanți, ei urmând să iasă din indiviziune potrivit dreptului comun (prin bună învoială sau pe cale judecătorească).

Potrivit legii, sub sancțiunea nulității absolute, partajul de ascendent trebuie să cuprindă pe toți descendenții care îndeplinesc condițiile pentru a veni la moștenire[4], fie în nume propriu, fie prin reprezentare succesorală [art. 1.163 alin. (1) C. civ.]. Acțiunea în nulitatea partajului pentru omisiunea unui descendent (fie și născut *postum*) poate fi exercitată nu numai de cel omis, dar și de ceilalți moștenitori, fără distincție. În lumina textului, nulitatea operează chiar dacă – în afară de bunurile împărțite – moștenirea cuprinde bunuri care, prin valoarea și natura lor, ar permite să se îndestuleze drepturile succesorale ale celui omis[5]. În cazul nulității partajului pentru omiterea unor descendenți,

[1] A se vedea și C. Ap. Alba Iulia, s. civ., dec. nr. 88/2010, publicată în *Indaco Lege 4*.

[2] A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 1403/1974, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 216, nr. 565, prin care s-a decis că, în cazul în care un descendent a fost omis de la partajul de ascendent, dar nu face niciun act de acceptare expresă ori tacită a moștenirii, el nu se mai poate plânge de neregularitatea partajului de ascendent.

[3] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 313.

[4] A se vedea și: TS, s. civ., dec. nr. 2363/1972 în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 216, nr. 564; CSJ, s. civ., dec. nr. 33/1990, în *Deciziile CSJ 1990-1992*, p. 133-136.

[5] A se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 509. În sensul că în acest caz nulitatea nu operează, a se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 330.

actul poate produce efecte ca legat testamentar[1], respectiv donație, în condițiile dreptului comun.

Dacă partajul testamentar a cuprins pe toți descendenții, dar vreunul dintre ei nu vine la moștenire, fiind predecedat (și nu are descendenți care să vină la moștenire prin reprezentare succesorală), nedemn sau renunțător, partajul între ceilalți descendenți rămâne valabil; partea descendentului care nu moștenește va fi dobândită în indiviziune de ceilalți moștenitori. Iar în cazul partajului-donație, donatarul care nu vine la moștenire (ori succesorul lui, în caz de deces) va putea păstra donația în condițiile dreptului comun.

După adoptarea Decretului-Lege nr. 319/1944, prin care s-au recunoscut drepturi succesorale soțului supraviețuitor, inclusiv în concurs cu descendenții defunctului, s-a pus problema dacă nu cumva în categoria persoanelor care, sub sancțiunea nulității, trebuie să fie cuprinse în actul de partaj urmează să figureze și soțul supraviețuitor.

Împărtășim soluția adoptată de majoritatea autorilor[2] și de instanța supremă[3], potrivit căreia omiterea soțului supraviețuitor din partajul de ascendent nu atrage nulitatea partajului. Mai mult decât atât, includerea sa în actul de partaj nu valorează partaj de ascendent, cu efectele ce-i sunt specifice; bunurile ce i-au fost repartizate (împărțite) vor fi dobândite de soțul supraviețuitor potrivit dreptului comun, ca legate, respectiv donație între soți (cu regimul juridic corespunzător).

348. *Obiectul partajului.* Partajul testamentar poate avea ca obiect toate bunurile ce ascendentul a lăsat la moartea sa (întreaga masă succesorală) sau numai o parte a acestora (art. 1.162 C. civ.). Partajul-donație nu poate avea ca obiect decât bunurile prezente, nu și pe cele viitoare, ale dispunătorului [art. 1.161 alin. (2) C. civ.], sub sancțiunea nulității parțiale (în privința bunurilor viitoare, dacă nu

[1] A se vedea CSJ, s. civ., dec. nr. 33/1990, cit. *supra*.

[2] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 313-316; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 557; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 290; C. Toader, *op. cit.*, p. 178-179. Pentru opinia contrară, rămasă izolată, a se vedea: T. Reg. Oltenia, dec. civ. nr. 5219/1956, cu notă de N.I. Șchiopu, în JN nr. 1/1956, p. 135; T. Pop, *Despre testamentul care cuprinde o împărțeală de ascendent cu omiterea soțului supraviețuitor*, în LP nr. 2/1961, p. 60.

[3] TS, s. civ., dec. nr. 1444/1972, în CD, 1972, p. 173.

afectează validitatea partajului în întregul lui)[1]. Dacă și bunurile viitoare ar forma obiectul partajului-donație, dispunătorul ar putea acționa într-un asemenea mod încât să nu procure bunurile viitoare, ceea ce ar contraveni principiului irevocabilității donațiilor, consacrat de art. 1.015 alin. (1) C. civ.

Bunurile care nu au fost cuprinse în partajul de ascendent, inclusiv cele dobândite de către dispunător ulterior actului de partaj, se vor moșteni în indiviziune și se vor partaja potrivit dreptului comun (art. 1.162 C. civ.), de exemplu, cota-parte ce revine soțului decedat din bunurile aflate în devălmășie.

Referitor la obiectul partajului, se mai arată că bunurile trebuie să aparțină în mod exclusiv ascendentului dispunător[2]. Într-adevăr, el nu poate hotărî singur, prin act unilateral de voință, încetarea proprietății comune pe cote-părți sau în devălmășie. Nu excludem însă posibilitatea atribuirii prin partajul de ascendent a unor asemenea drepturi (de exemplu, cota-parte moștenită de ascendent dintr-o succesiune nelichidată sau drepturile sale din comunitatea matrimonială ori cota-parte asupra unui bun comun cu altul) unui descendent, urmând ca ceilalți să primească alte bunuri. În acest fel, moștenirea este divizată între descendenți, numai că cel în cauză se va afla în indiviziune cu alții.

349. *Condițiile partajului propriu-zis.* Partajul de ascendent trebuie *să fie efectiv*, în sensul de a diviza material bunurile, iar nu numai a indica cote-părți cuvenite descendenților. Cu alte cuvinte, el trebuie să preîntâmpine efectiv indiviziunea succesorală între descendenți (cel puțin în parte), pentru a evita neînțelegerile dintre ei din cauza comunității și a partajului[3].

---

[1] A se vedea M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 318.

[2] *Ibidem*, p. 317.

[3] În practică s-a decis că, „partajul de ascendent având de scop să înlăture discuțiile și neînțelegerile între moștenitori la împărțeala unei succesiuni *ab intestat*, urmează că acest partaj, pentru ca să fie valabil, trebuie să cuprindă o împărțire a bunurilor care fac obiectul partajului și scopul partajului de ascendent nu ar mai putea fi atins dacă s-ar admite că ascendentul poate lăsa moștenitorilor săi bunuri indivize în proporția dreptului lor la moștenire" (C. Ap. Iași, s. I, dec. din 5 octombrie 1992, în PR nr. 2/1923, p. 257).

Partajul de ascendent trebuie *să fie făcut cu respectarea rezervei succesorale* a fiecărui descendent și a soțului supraviețuitor, cel vătămat în dreptul la rezervă putându-se prevala de dreptul la reducțiunea liberalităților excesive [art. 1.163 alin. (3) C. civ.][1]. Rezultă că, în cadrul partajului de ascendent, nu operează principiul egalității, ascendentul putând favoriza pe unii dintre descendenți, dar – evident – numai în limitele cotității disponibile, atribuindu-le bunuri de mai mare valoare. Deci, loturile nu trebuie să fie egale valoric. De asemenea, ascendentul are deplină libertate în a alcătui loturile descendenților săi[2].

Dacă, alături de descendenții între care s-a făcut partajul de ascendent, la moștenire este chemat și soțul supraviețuitor, trebuie să-i fie asigurată rezerva succesorală. În caz de nerespectare a rezervei prevăzute de lege, se va putea prevala și el de dreptul la reducțiunea liberalității excesive, potrivit dreptului comun în materie [art. 1.091 și urm. C. civ.].

Secțiunea a III-a
Efectele partajului de ascendent

350. *Considerații preliminare.* Partajul de ascendent produce efecte diferite după cum s-a realizat prin donație sau prin testament. Întrucât actul de partaj de ascendent – spre deosebire de partajul de drept comun – se încheie în timpul vieții ascendentului, urmează să precizăm efectele pe care actul le produce (sau, după caz, nu le produce) până la data deschiderii moștenirii și după această dată.

---

[1] Această acțiune în reducțiune, ca și cea de drept comun, este personală și, ca atare, prescriptibilă în termen de 3 ani (TS, s. civ., dec. nr. 789/1971, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 217, nr. 568). Pentru amănunte privind reducțiunea liberalităților excesive, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, 2019, p. 331-362.

[2] C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 1071-1072, nr. 1587.

§1. Efectele partajului-donație

351. *Efectele înainte de deschiderea moștenirii.* Dacă partajul s-a realizat pe cale de donație, între ascendentul-donator și descendenții săi donatari se nasc raporturi specifice contractului de donație, potrivit dreptului comun. Astfel, donatarii – ca succesori în drepturi cu titlu particular prin acte între vii – vor dobândi în mod irevocabil, de la data încheierii contractului, drepturile care formează obiectul lui (dreptul de proprietate, nuda proprietate, dacă donatorul și-a rezervat dreptul de uzufruct, dreptul de creanță etc.), putând dispune liber de bunurile ce le-au fost atribuite, fără să mai aștepte deschiderea succesiunii ascendentului donator[1]. De asemenea, în cazul imobilelor, va fi necesară respectarea formalităților de publicitate imobiliară. Tot astfel, donația va fi revocabilă pentru neexecutarea sarcinilor stipulate (dar donatarul nu răspunde de datoriile ascendentului donator, nefiind succesor universal sau cu titlu universal) și pentru ingratitudine. În fine, creditorii ascendentului vor putea ataca donația prin acțiune pauliană, fără să probeze complicitatea la fraudă a descendenților donatari, actul fiind cu titlu gratuit.

Partajul-donație produce efecte nu numai în raporturile dintre donator și donatari, dar – fiind un *act juridic mixt* (donație și partaj) – produce efecte și în raporturile dintre aceștia din urmă; descendenții-donatari au, unii față de alții, calitatea de copartajanți, existând, așadar, între ei raporturi născute din partaj. În această calitate, copartajanții își datorează garanție pentru evicțiune și vicii ascunse, dispozițiile legale privitoare la obligația de garanție a vânzătorului aplicându-se în mod corespunzător [art. 683 alin. (1) C. civ.]. De asemenea, copartajanții beneficiază de ipotecă legală, pentru plata sultelor ori pentru garantarea creanței rezultând din evicțiune, asupra imobilelor ce au revenit copartajantului ținut de o atare obligație (art. 2.386 pct. 5 C. civ.).

352. *Efecte după deschiderea moștenirii.* Din momentul deschiderii moștenirii, descendenții-donatari devin succesibili, dar păstrează și calitatea de donatari.

[1] TS, s. civ., dec. nr. 2674/1973, în CD, 1973, p. 188-191.

În calitate de succesibili, ei se bucură de dreptul de opțiune succesorală, putând accepta moștenirea sau renunța la ea, potrivit dreptului comun.

Descendenții-donatari care acceptă moștenirea și îndeplinesc condițiile pentru a moșteni (au capacitate succesorală și nu sunt nedemni):

- răspund de pasivul moștenirii, proporțional cu partea succesorală ce îi revine fiecăruia [art. 1.155 alin. (1) C. civ.];
- dobândesc moștenirea în stare divizată, ceea ce înseamnă că fiecare păstrează bunurile primite ca donație. Bunurile care nu au făcut obiectul partajului de ascendent vor fi dobândite de moștenitori în stare de indiviziune, potrivit dreptului comun;
- pot intenta acțiunea în reducțiunea liberalităților excesive (pentru reducerea loturilor copartajanților), dacă rezerva succesorală a fost încălcată prin partajul de ascendent. Pentru calculul rezervei și al cotității disponibile vor trebui reunite fictiv și valoric (prin calcul pe hârtie) la activul net al moștenirii toate donațiile făcute prin partajul de ascendent (inclusiv pentru calculul rezervei soțului supraviețuitor, dacă este cazul)[1].

Precizăm că descendenții-donatari pot cere numai reducțiunea donațiilor excesive, nu și raportul lor; raportul ar echivala cu anularea partajului făcut de ascendentul defunct, partaj ce constituie o lichidare anticipată a moștenirii[2]. Deși donațiile-partaj nu sunt supuse raportului, chiar dacă formal dispunătorul nu a prevăzut scutirea de raport, ele se impută totuși asupra rezervelor succesorale ale descendenților și, numai în măsura depășirii lor, asupra cotității disponibile. Aceste donații reprezintă un avans asupra moștenirii și, de aceea, se impută cu prioritate asupra rezervelor descendenților; aceștia din urmă mai pot primi și alte bunuri la data deschiderii moștenirii, iar defunctul își păstrează dreptul de a gratifica și alte persoane, potrivit dreptului comun.

Descendentul-donatar care nu poate (de exemplu, este nedemn) sau nu vrea să vină la moștenire (este renunțător) păstrează bunurile primite cu titlu de donație în condițiile dreptului comun; calitatea de donatar a descendentului și efectele donației nu sunt condiționate de

[1] Pentru acest calcul, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, p. 301-331.

[2] A se vedea: C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 1074, nr. 1501; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 325.

venirea lui la moștenire. Însă – fiind străin de moștenire – el va putea păstra bunurile donate numai în limitele cotității disponibile, cotitate calculată numai în raport cu drepturile moștenitorilor rezervatari care vin efectiv la moștenire, inclusiv soțul supraviețuitor, dacă este cazul.

§2. Efectele partajului-testament

353. *Lipsa de efecte în timpul vieții ascendentului-testator.* Fiind o dispoziție *mortis causa*, partajul testamentar *nu produce niciun efect* cât timp ascendentul trăiește și el îl poate revoca sau modifica până în ultima clipă a vieții, potrivit dreptului comun.

354. *Efecte după deschiderea moștenirii.* În temeiul partajului testamentar de ascendent, descendenții dobândesc bunurile atribuite (în plină proprietate, dacă este cazul) în stare divizată, din chiar momentul deschiderii moștenirii, potrivit voinței testatorului[1]. Ei urmează să-și exercite dreptul de opțiune succesorală fie acceptând moștenirea astfel cum le-a fost transmisă (partajată), fie renunțând la ea, ei neavând calitatea dublă de moștenitori legali și de legatari, pentru a putea opta diferit, acceptând moștenirea legală și renunțând la dispoziția testamentară[2].

Într-adevăr, deși prin partajul făcut ascendentul poate favoriza pe unii dintre descendenți în detrimentul altora (fără a aduce atingere rezervelor succesorale), se admite că ei nu devin legatari, *ci păstrează calitatea de moștenitori legali*[3]. Actul de partaj nu modifică titlul cu care descendenții dobândesc moștenirea (așa cum partajul prin bună învoială, potrivit dreptului comun, făcut cu nerespectarea cotelor legale, nu modifică calitatea copartajanților de moștenitori legali). Prin

[1] A se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 1743/1971, în *Repertoriu... 1969-1975*, p. 216, nr. 543; *idem*, dec. nr. 108/1980, în *Repertoriu... 1975-1980*, p. 142, nr. 335.

[2] Pentru dreptul comun, a se vedea *supra* nr. 260 lit. a). Dacă printr-un alt testament *de cuius*-ul îl gratifică pe un descendent inclus la partaj cu alte bunuri decât cele ce formează obiectul testamentului-partaj, descendentul gratificat poate opta diferit, fie acceptând moștenirea legală (adică moștenirea astfel cum i-a fost transmisă partajată) și renunțând la legat, fie invers, fie acceptând și moștenirea legală, și legatul (a se vedea și D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 518).

[3] A se vedea, în acest sens: C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 1074-1075, nr. 1592; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 326.

partajul de ascendent, dispunătorul (testatorul) își exercită dreptul special conferit de lege de a împărți bunurile lăsate moștenire între descendenții săi. Actul valorează partaj, iar nu liberalitate testamentară.

Ca urmare a partajului testamentar, între descendenți se nasc raporturi de partaj la deschiderea moștenirii și, ca atare, aceștia datorează garanție pentru evicțiune și vicii ascunse în calitate de copartajanți și se bucură de ipoteca legală imobiliară a copartajantului, potrivit dreptului comun în materie de partaj[1].

Bunurile care nu au fost împărțite de testator (inclusiv cele dobândite de el ulterior încheierii testamentului) vor fi dobândite de moștenitori în stare de indiviziune, potrivit dreptului comun[2].

Dacă bunurile care au fost atribuite (împărțite) prin testament unuia (unora) dintre descendenți nu mai există în patrimoniul succesoral la data deschiderii moștenirii (au pierit sau au fost înstrăinate de testator, voluntar sau silit), descendentul rămas fără lot poate cere constatarea nulității actului de partaj în calitate de descendent omis de la partaj [art. 1.163 alin. (1) C. civ.]. Dacă lotul său a fost numai diminuat – inclusiv în ipoteza micșorării valorii bunurilor din lotul său și măririi valorii loturilor copartajanților – în așa măsură încât nu mai asigură rezerva sa succesorală, va putea ataca actul de partaj cu acțiunea în reducțiunea loturilor copartajanților avantajați[3].

§3. Ineficacitatea partajului de ascendent

355. *Cauze de ineficacitate de drept comun.* Partajul de ascendent poate deveni ineficace potrivit dreptului comun, din cauza anulării (pentru incapacitate sau vicii de consimțământ) ori din cauza nulității absolute (de exemplu, pentru nerespectarea formei solemne a actului de partaj)[4]. Partajul testamentar poate fi ineficace și din cauze care,

[1] A se vedea *supra* nr. 336-338.

[2] A se vedea și T. Timiș, dec. civ. nr. 446/2012, citată de V.Terzea, *op. cit.*, vol. I, p. 1339.

[3] A se vedea: C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 1075-1076, nr. 1593; M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 326; T. Ilfov, s. I, dec. din 22 februarie 1933, în PR nr. 2/2001, p. 225, cu *notă* de O. Sachelarie.

[4] În practică s-a decis că partajul de ascendent făcut în formă legală produce efecte depline atâta timp cât nu a fost desființat printr-o hotărâre judecătorească, pronunțată într-o acțiune de anulare a testamentului sau de reducțiune, introdusă în

potrivit legii, atrag caducitatea[1], în măsura în care, în această materie, nu operează reguli speciale. Donația prin care s-a realizat partajul poate deveni ineficace în privința descendentului culpabil și prin revocare pentru neexecutarea sarcinii sau pentru ingratitudine. Iar creditorii ascendentului-donator pot cere revocarea actului de partaj-donație prin acțiunea pauliană.

356. *Cauze de ineficacitate speciale.* Așa cum am văzut – și nu este cazul să revenim –, partajul de ascendent este nul pentru omisiunea unui descendent chemat efectiv la moștenire [art. 1.163 alin. (1) C. civ.], iar în cazul în care prin partaj sau alte acte s-a adus atingere rezervei succesorale, descendentul vătămat poate ataca partajul potrivit regulilor ce guvernează reducțiunea liberalităților excesive [art. 1.163 alin. (3) C. civ.]. În aceasta materie, reducțiunea are drept efect „rectificarea" partajului[2], adică reîntregirea rezervei prin micșorarea loturilor copartajanților avantajați.

În caz de partaj-donație conjunctivă (făcut de soți între descendenții lor), se consideră că acțiunile în reducțiune sau anulare se pot exercita numai după decesul soțului supraviețuitor[3]. După părerea noastră, această soluție este discutabilă. Nu excludem posibilitatea invocării nulității pentru omisiunea unui descendent la deschiderea primei moșteniri, iar, dacă rezerva a fost atinsă, credem că descendentul vătămat ar putea cere reîntregirea rezervei tot de la această dată, rezerva sa fiind calculată în raport cu patrimoniul ascendentului decedat. Moștenirea se deschide și drepturile succesorale (dreptul de opțiune succesorală, dreptul la rezervă etc.) se nasc la moartea fiecărui ascendent. Textele legale nu justifică „amânarea" deschiderii moștenirii și a nașterii dreptului la rezerva succesorală.

termenul legal de prescripție. Ca atare, acțiunea unui moștenitor descendent pentru ieșirea din indiviziune pe cale judiciară, împotriva celorlalți descendenți, se impunea a fi respinsă, având în vedere partajul de ascendent testamentar făcut de autorul părților și necontestat (a se vedea C. Ap. Craiova, dec. civ. nr. 1032/1994, citată de M.-M. Pivniceru, C. Susanu, D. Tătărușanu, *op. cit.*, p. 204-205).

[1] A se vedea, Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, 2019, p. 178-188.

[2] M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 331.

[3] C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 1079-1080, nr. 1599. A se vedea și M. Eliescu, *Transmisiunea...*, p. 333.

Bibliografie selectivă

1. M. Avram, *Drept civil. Familia*, Ed. Hamangiu, București, 2013;
2. Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Ed. Universul Juridic, București, 2013;
3. Fl.A. Baias, E. Chelaru. R. Constantinovici, I. Macovei (coordonatori), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2014;
4. C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale în reglementarea noului Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, 2017;
5. M.D. Bob, *Probleme de moșteniri în vechiul și în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, București, 2012;
6. M.D. Bob (coordonator), *Familie și moștenire în România*, Ed. Universul Juridic, București, 2016;
7. G. Boroi, C.A. Anghelescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2012;
8. G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
9. M.B. Cantacuzino, *Curs de drept civil*, Ed. Ramuri, Craiova, 1925;
10. St. Cărpenaru, *Dreptul de moștenire*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982;
11. V.M. Ciobanu, M. Nicolae (coordonatori), *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat*, vol. I și II, Ed. Universul Juridic, București, 2016;
12. D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Lumina Lex, București, 1996;
13. D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni și testamente*, Ed. Rosetti, București, 2003;
14. D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2017;
15. A.P. Coman, *Partajul succesoral*, Ed. Moroșan, București, 2008;
16. Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Universul Juridic, București, 2002;

17. Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral. Vol. I. Moştenirea legală*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2019;
18. Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral. Vol. II. Moştenirea testamentară*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2019;
19. Fr. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. I, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2017;
20. Fr. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. III, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2018;
21. R. Dincă, *Contracte civile speciale în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013;
22. M. Eliescu, *Transmisiunea şi împărţeala moştenirii în dreptul Republicii Socialiste România*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1966;
23. I. Genoiu, *Dreptul la moştenire în noul Cod civil*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012;
24. C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. III, Bucureşti, 1928;
25. A. Ionaşcu, M. Mureşan, M. Costin, C. Surdu, M. Costin, *Contribuţia practicii judecătoreşti la dezvoltarea principiilor dreptului civil român*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1973;
26. J. Kocsis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2016;
27. Ch. Larroumet, *Droit civil*, vol. II, Paris, 1988;
28. D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună pe cote-părţi şi aplicaţiile sale practice*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1973;
29. G. Luţescu, *Teoria generală a drepturilor reale*, Bucureşti, 1947;
30. D. Macovei, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Chemarea, Iaşi, 1993;
31. Ph. Malaurie, L. Aynès, *Droit des successions* et *des libéralités*, LGDJ, 2016;
32. H. şi L. Mazeaud, J. Mazeaud, *Leçons de droit civil*, vol. IV, Paris, 1963;
33. E. Molcuţ, *Drept privat roman*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011;
34. D. Negrilă, *Dreptul de opţiune succesorală*, vol. I, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2014;
35. C. Nica, *Donaţia şi moştenirea. I. Donaţia. Drepturile statului asupra moştenirii vacante. Moştenirea testamentară. Doctrină şi practică judiciară adnotată*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2011;

36. C. Nica, *Donaţia şi moştenirea. II. Transmisiunea moştenirii. Dezbaterea succesiunii. Doctrină şi practică judiciară adnotată*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2011;
37. M. Nicolae, *Tratat de prescripţie extinctivă*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010;
38. M. Nicolae, *Drept civil. Teoria generală. Vol. II. Teoria drepturilor subiective civile*, Ed. Solomon, Bucureşti, 2018;
39. M. Nicolae, *Tratat de publicitate imobiliară*, ed. a 2-a, revăzută şi adăugită, vol. II, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011;
40. D. Oancea, *Introducere în dreptul roman*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2009;
41. M.-M. Pivniceru, C. Susanu, D. Tătăruşanu, în *Moştenirea legală şi testamentară. Împărţeala moştenirii. Practică judiciară*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2006;
42. A. Pop, Gh. Beleiu, *Drept civil. Teoria generală a dreptului civil*, Universitatea din Bucureşti, 1980;
43. L. Pop, I.-F. Popa, S.I. Vidu, *Curs de drept civil. Obligaţiile*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2015;
44. I. Popa, *Drept civil. Moşteniri şi liberalităţi*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013;
45. D.A. Popescu, *Contractul de societate*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1996;
46. E. Safta-Romano, *Dreptul de moştenire*, Ed. Grafix, Iaşi, 1995;
47. C. Stătescu, *Drept civil. Contractul de transport. Drepturile de creaţie intelectuală. Succesiunile*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1967;
48. C. Stătescu, *Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturile reale*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970;
49. C. Stătescu, C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale*, Universitatea Bucureşti, 1988;
50. V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2013;
51. L.C. Stoica, *Ineficacitatea actului juridic civil. Practică judiciară*, vol. I, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2009;
52. F. Ştef, *Dicţionar de expresii juridice latine*, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 1995;

53. V. Terzea, *Noul Cod civil (adnotat cu doctrină şi jurisprudenţă)*, vol. I, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2014;

54. C. Toader, L. Stănciulescu, R. Popescu, V. Stoica, *Moştenirea testamentară. Transmisiunea şi împărţeala moştenirii*, Ed. Actami, Bucureşti, 1994;

55. D. Trăilă, *Acţiuni civile în materie succesorală*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2015;

56. U.N.N.P.R, *Codul civil al României. Îndrumar notarial*, vol. I, Ed. Monitorul Oficial, Bucureşti, 2011;

57. C.T. Ungureanu, G.C. Frenţiu *et alii*, *Noul Cod civil. Comentarii, doctrină, jurisprudenţă*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012;

58. O. Ungureanu, C. Munteanu, *Drept civil. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013.